

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Nyrop, C.; af C. Nyrop.

Industriforeningen i København 1838-1888 :
en historisk Oversigt : udgivet af
Industriforeningen ved dens 50-aarige
Jubilæum den 12. Juli 1888

Udgivet år og sted | Publication time and place: København : trykt hos Nielsen & Lydicke, 1888

Fysiske størrelse | Physical extent:

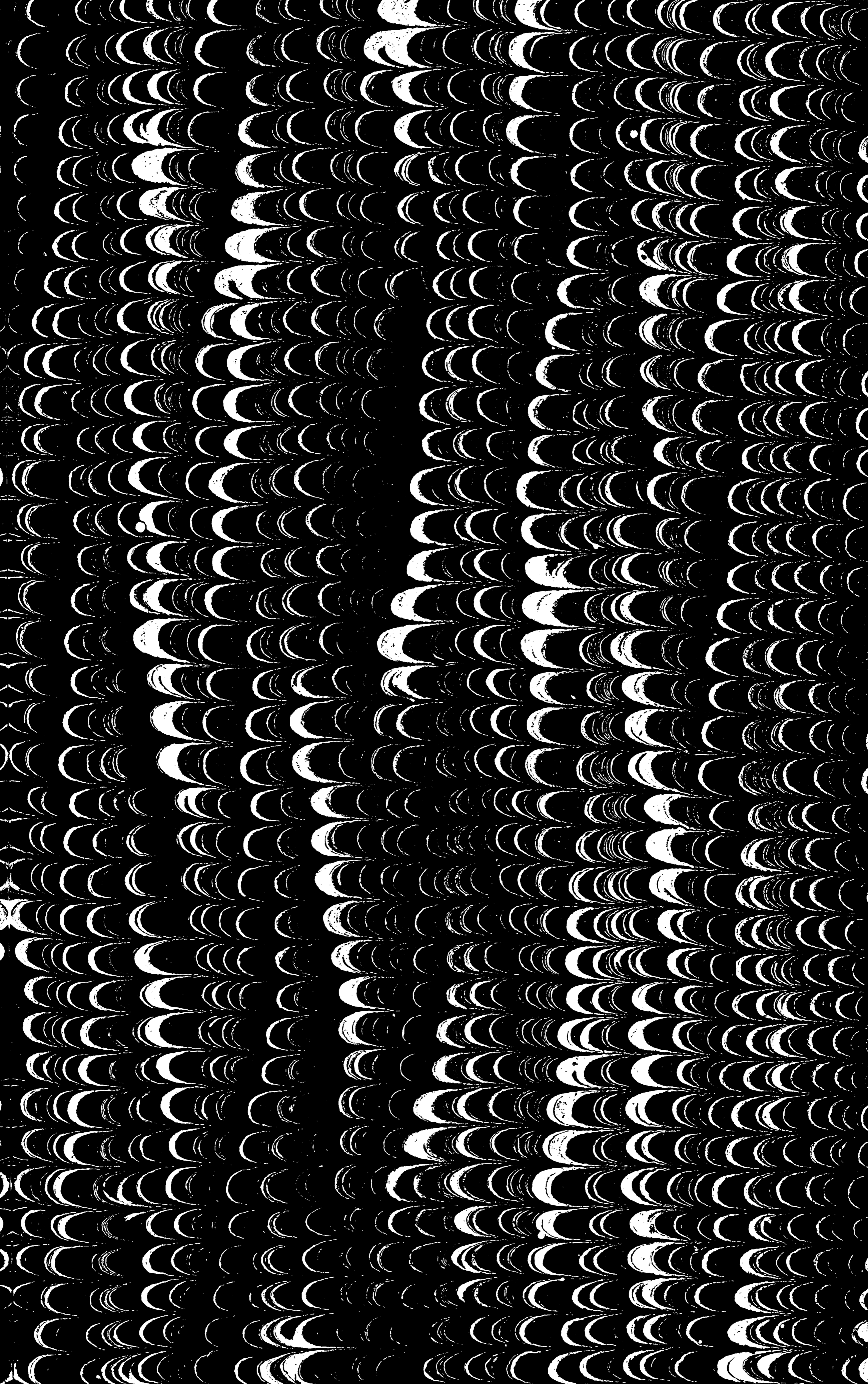
238 s., 18 portr.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

34 c. - 241. - 7

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130022073983

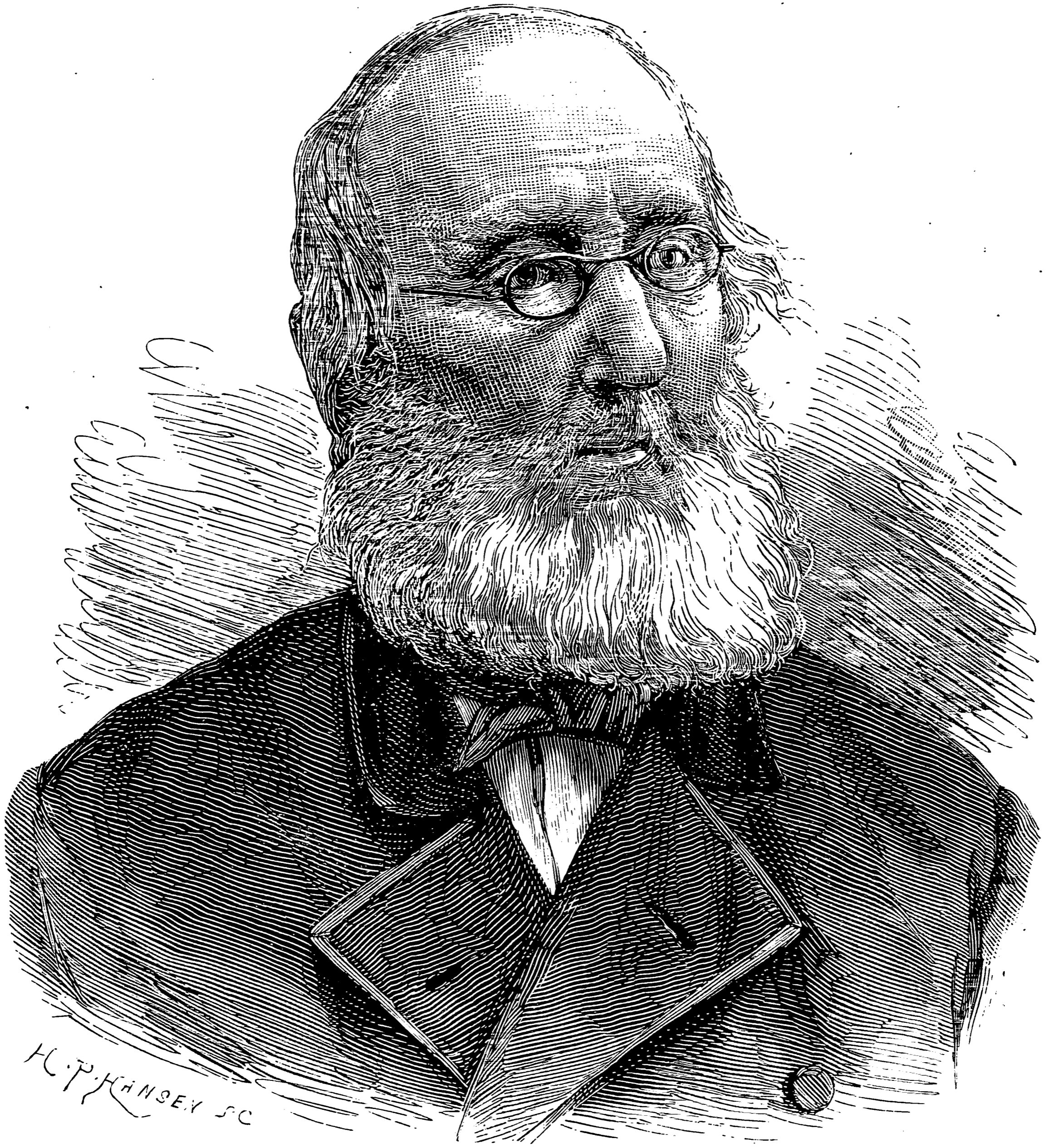

L

A. J. Talbot

INDUSTRIFORENINGEN I KJØBENHAVN

1838—1888.

EN HISTORISK OVERSIGT

AF

C. NYROP.

*Udgivet af Industriforeningen ved dens 50-aarige Jubileum
den 12. Juli 1888.*

KJØBENHAVN.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1888.

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO

82

I.

Forudgaaende Udvikling. — Indbydelse af 6. Maj 1838 til
Industriforeningens Stiftelse.

Da Bogtrykker *K. H. Seidelin* 1799 var i Paris, var han en Dag ilde tilmode over ikke at være budt til den danske Gesandt sammen med de øvrige i Paris værende Danske. Han vidste ikke Grunden hertil, men hen paa Aftenen mødte han den unge Urmager *Urban Fürgensen*, der heller ikke var indbudt, og som meddelte, at han stadig blev forbigaaet ved Selskaber hos Gesandten. »Gaaden var opløst«, skriver Seidelin, »det Prædikat, vi to havde tilfælles, var Professionister«, og at Grunden laa her, er ikke usandsynligt, ti Datiden saa ned paa Landets Haandværkere som en uvidende og udannet Flok, der ikke en Gang kunde gjøre Fyldest paa deres eget Omraade. De arbejdede langsomt, daarligt og uden Smag; den Smule Færdighed, de besad, var erhvervet ved »Vane og Efterabelse«; de Redskaber, de benyttede, vare forældede og ufuldkomne, og der var ingen Foretagelsesaand eller Fremskridtslyst hos dem, saaledes som det kan ses, naar det hedder om Kjøbenhavns Guldsmede, at »en fransk Guldsmed kunde uden Nogens Hjælp gjøre

12 Spiseskeer færdige i mindre Tid og meget bedre, end nogen Guldsmed her kan gjøre en eneste«. Mesterne i de forskjellige Lav stode uden Evne til at kunne følge med Tiden, og hvad Svendene angik, der tillige med Drengene som Regel saavel spiste som boede hos »Mester«, da var »Frimandag« en almindelig Ting. Der klagedes over »det for enhver retskaffen Mand væmmelige Syn at se stærke og friske Arbejdere søle hele Dagen bort paa Kroerne«. Og Drengene endelig bleve rekruterede af Samfundets laveste Klasser; ingen »bedre Folk« satte deres Sønner i Haandværkslære, hvorved kun opnaaedes, at de i visse Aar bleve bundne til »Mesters« Hus, hvor Mester og Madamen tog den størst mulige Nytte af dem til at løbe Byærinder, bære Vand og gjøre rent. Haandværket lærte de ikke altid.

Det er herefter forstaaeligt, at Datiden saa ned paa Haandværkerne, og at vore Gesandter i Udlandet ikke indbød danske Haandværkere til deres Bord, hvor ubehageligt dette end ved given Lejlighed kunde være for Mænd som Bogtrykker *Seidelin* og Urmager *Urban Fürgensen*. Den daværende danske Gesandt i Paris, Gehejmeraad *C. W. Dreyer*, saa imidlertid ikke alene ned paa Haandværkerne; han havde, som H. C. Ørsted siger, »en besynderlig Forkjærlighed for Adelen« og »forsömte« derfor ofte de Borgerlige. Standsinddelingen spillede den Gang en mægtig Rolle, men erindres maa det jo ogsaa, at Bondestanden endnu stod som en ufri Stand, skjönt en ny Tid var ved at begynde for den. Regeringen havde ved Frd. 20 Juni 1788 udtalt, at den personlige Frihed »ikke mindre tilkom Bondestanden end de øvrige Stænder«. Stavnsbaandet skulde helt forsvinde fra 1 Januar 1800, og herved var Stødet til en mægtig Bevægelse givet.

En saadan Frigjörelse, som der blev Bondestanden til Del, kunde der imidlertid ikke være Tale om overfor Haandværkerne. Haandværksstanden var ikke ufri, men hvad den savnede, var Kundskaber og Dannelse.

I over eet Aarhundrede havde Regeringen givet store Summer ud til Industriens Fremme; hvad den havde tilsigtet, var imidlertid kun at fremkalde en vis Storindustri, »Fabriker og Manufaktur«. Uden at Maalet blev naaet, var der ofret betydeligt paa fremmede Projektmagere, men paa Haandværket var der Ingen, der havde tænkt. Derfor var Lavsherredömmet blevet et absolut Regimente indenfor Haandværksstanden og Overholdelsen af de fra Tyskland indførte zünftige Former en Hovedsag for de »meget raa og vilde« Haandværkssvende. Herimod hjalp det kun lidt, at Kongen i Reglementet for Kunstakademiet af 1771 havde befalet, »at alle i vores kgl. Residensstad værende Professionister og Haandværkere, som ikke kan undvære Tegning, skal tilholde deres Lærlinge flittigen at besøge Akademiet«, ti hvorledes dette Paabud, der særlig skyldtes Struensee, blev gennemført, kan ses deraf, at Drengene efter den almindelige Mening bleve »fordærvede« paa Akademiet; der fandt, siges det i 1799, Uordener Sted her, »som afskrækkede den for sit Barns Sæder omhyggelige Fader fra at sende det derhen«.

Regeringen havde i Virkeligheden Intet gjort for Haandværkerne, og dette er af væsentlig Betydning i en enevældig Stat, hvor ethvert Initiativ ventes fraoven. Nordmanden *Ulrik Greens* Forsøg paa i 1765—1766 at etablere en Haandværker-Undervisning i Kjøbenhavn døde derfor ogsaa en hurtig Død, men nu syntes Tiden at skulle blive en anden. Den franske Revolution i 1789 øvede sin Indvirkning ogsaa

paa vor Udvikling; dens Principer kjendtes i den fra Regeringen udgaaede Bondeemancipation, og paa mange Punkter kom et friere Syn frem, der sporedes i virksom Handling. 1796 fremsatte Hof- og Stadretsassessor *Frederik (Winke) Horn* et Forslag om at stifte et Institut for Haandværkere. Han vilde, at en Mand trygt skulde kunne lade sine Sønner oplære i et Haandværk, »uden at de skulde udsættes for at spille deres Ungdomsaar og fordærve deres Moralitet«, og Planen vandt Bifald. Man diskuterede den, og et forøvrigt lidet kjendt »Selskab til Ungdommens Forædling« tog sig af den.

Mange Penne kom nu i Bevægelse. Selskabet blev omorganiseret og optraadte fra Januar 1798 som *Selskabet til unge Haandværkeres Dannelse*, der strax udsatte en Præmie for den bedste Besvarelse af Spørgsmaalet: »Hvorledes bör et teoretisk og praktisk Institut i Kjøbenhavn være indrettet, for at det med mindst Bekostning kan stifte den mest mulige Nytte?« Der indkom ni Besvarelser, og der udarbejdedes i det Hele Plan paa Plan, men ingen af dem blev gennemført. Man savnede de pekuniære Midler og slog sig til Ro med at føre Tilsyn med en Del Dreng, som man satte i Lære hos samvittighedsfulde Mestere, og med at give disse Dreng Adgang til at faa nogen Undervisning i forskjellige Discipliner. Hof- og Stadsretsassessor *J. H. Bærens*, der levende beskæftigede sig med de rejste Spørgsmaal, udtalte, at ved Siden af de almindelige Skolekundskaber burde Lærlingene særlig lære »Naturhistorie, paa hvilken Varekundskab og Teknologi grunder sig, experimental Naturlære og Kemi«. Undervisningen kom imidlertid væsentlig kun til i Aftentimer fra Kl. 7—8 at omfatte Dansk, Matematik og Mekanik.

Det praktiske Resultat blev ikke stort, men den skildrede Bevægelse var dog langt fra uden Betydning; den indleder en Strömkæntring i Tidens Opfattelse af Haandværkets og Haandværkernes Stilling. En offentlig Opfordring til Forældre og Værger om at sætte deres Sønner og Myndlinge i Haandværkslære blev, som det fremhæves, bl. A. fulgt af en Rektor i Ribe, en Præst i Fredericia og en Oberst i Næstved. Og Strömkæntringen fik hurtigt et officielt Præg. I Frd. af 21 Marts 1800 om Haandværkslavene i Kjøbenhavn hedder det, at Kongen for at hædre Haandværkerne og »til desmere Udmærkelse for denne arbejdende Klasse af Borgere« vil, at fremtidigt Halvdelen af Stadens 32 Mænd (Datidens Borgerrepræsentanter) skal bestaa af »Kunstnere, Fabrikører eller Haandværkere«. Af nok saa stor Betydning er det imidlertid, at den samme Forordning regulerer Lavsforholdene og afskaffer en Række i Svang gaaende Misbrug; der banes herved ligesom Vej for den Undervisning, der nu blev tilbudt den unge Haandværker. Samme Dag, som Forordningen udgik, udsendte Præsten ved Frederiks tyske Kirke paa Kristianshavn *N. H. Massmann* sin Indbydelse til at oprette Søndagsskoler for Kjøbenhavns Haandværkere, og allerede den 4 Maj s. A. aabnedes den første saadanne Skole. Og herved blev det ikke. Faa Aar efter tilbød »Kobbertöjsfabrikant« *J. Conradt* »Selskabet til Haandværksstandens Forædling i Danmark« — saaledes kaldte det ovenfor nævnte Selskab sig nu — at oprette et *Institut for Metalarbejdere*, som ogsaa kom i Stand (1807), og saaledes naaede Kjøbenhavn forholdsvis hurtigt at kunne byde Stadens Haandværkere baade teoretisk og praktisk Undervisning, selvfølgelig dog kun af elementær Natur.

Söndagsskolernes Elever vare naturligvis som Regel Lærlinge, men der meldte sig ogsaa Svende og Mestere. Der vaagnede hos Mange en virkelig Lyst til at lære, og det vakte Liv fik en yderligere Impuls ved den Bevægelse, som Hadet mod Alt, hvad engelsk var, fremkaldte efter Kjøbenhavns Bombardement i 1807. Man forpligtede sig höjtideligt til ikke at kjøbe engelske Varer og lagde Vægt paa at fremme »indenlandsk Kunstflid«. Glødende Patrioter stiftede i 1808 *Selskabet for indenlandsk Kunstflid*, der navnlig virkede ved Afholdelsen af Industriudstillinger (1810—1817 og 1819), og disse Udstillinger bleve ikke uden Indflydelse, skjönt de ikke i Længden samlede et stort Publikum om sig. De kjøbenhavnske Snedkeres Frembringelser roses ved Periodens Slutning i höje Toner, og hvad det kjøbenhavnske Guldsmedelav angaar, hedder det, at Landets ved Krigen med England fremkaldte Isolation — engelske Krydsere spærrede vore Farvande — gav Lavet Velstand.

Denne Udvikling fik imidlertid en brat Ende. 1814 sluttedes Freden med England; Danmark blev igjen aabnet for Indførsel fra Udlandet, hvad hurtigt knækkede forskjellige kunstigt opelskede Industrier, og hertil kom yderligere, at Landets Pengeforhold i Mellemtiden vare blevne fuldstændigt ødelagte. Statsbankerotten i 1813 bragte efterhaanden Alt til at stagnere i tærende Fattigdom. Under disse Forhold kunde der naturligvis ikke ofres meget paa den unge Haandværkers Uddannelse, men de bestaaende Undervisningsanstalter vedblev dog, og ved den Reiersenske Fonds Hjælp gaves der en Række Haandværkere Lejlighed til endog yderligere at udvide deres Kundskaber. De af den fysiske Instrumentmager, Professor *Feppe Smith* fra 1813 holdte Forelæsninger

over teknisk Kemi bleve ved Fondens Hjælp aabnede for »Haandværkere, Fabrikanter og Kunstnere«. Professor *Zeise* fulgte efter Smith, og endelig ydede Fonden (i 1823) ogsaa *H. C. Ørsted* en lignende Understøttelse, og her staa vi ved den Mand, der saa væsentlig kom til at give hele den industrielle Udvikling herhjemme sit Præg.

»Det hører til mine Planer som Fysiker«, skriver han, »at gjøre det paa alle Maader indlysende, at Naturvidenskaben bör udgjøre en væsentlig Bestanddel af den almindelige Dannelse«, og i Overensstemmelse med denne Udtalelse virkede den store Naturkyndige utrætteligt. Allerede 1802 omgikkes han med en Plan om at oprette et teknisk-kemisk Institut, 1815 begyndte han nogle stærkt besøgte Maanedeforelæsninger, der livligt og tiltalende gjorde Rede for hans Videnskabs stadige Fremgang, og i 1823 indbød han til Dannelsen af et *Selskab til Naturlærens Udbredelse*. Selskabet kom i Stand, og hvad det sigtede til, er i dets første Love udtrykt saaledes: »Selskabets Formaal er at udbrede Kundskab i den experimentale Naturvidenskab især anvendt paa de borgerlige Erhvervsgrene«, ja det skulde »skaffe Efterretning om, hvor de bedste raa Materialier til enhver Tid kunne erholdes, og afgive Betænkninger om, hvad der kan bidrage til de færdige indenlandske Fabrikaters bedste Afsætning«. Ørsted holdt sig ikke fornemt tilbage fra den praktiske Verden, men søgte tværtimod ivrigt at komme i Forbindelse med den for at føre den fremad, og dette lykkedes ham navnlig som Direktør for den polytekniske Lærestalt.

1827 indgav Professor *G. F. Ursin* et Andragende til Kongen om Oprettelsen af en polyteknisk Skole, en Slags

Industriskole, hvori unge Mennesker, der havde lært et Haandværk eller dog opnaaet saa megen Haandfærdighed, som derved i Regelen opnaas, skulde kunne faa en yderligere praktisk Uddannelse og ved Siden deraf blive underviste i Tegning, Matematik, Mekanik, Maskinlære, Kemi og Teknologi. Ørsted var imidlertid medvirkende til, at Skolen blev en virkelig videnskabelig Skole og ikke blot en Haandværkerskole, og da den *polytekniske Lærestanstalt* aabnedes i Januar 1829, blev han dens første Direktør. Det var en videnskabelig Anstalt, han herved kom i Spidsen for, men derved afbrødes hans Forbindelse med Industrien ikke, tværtimod. I Lærestanstaltens første Statuter hedder det, at dens Formaal skulde være at meddele en saadan Indsigt i Matematik og experimental Naturvidenskab og en saadan Færdighed i Brugen af disse Indsigter, at de, der studerede ved den, derved kunde vorde fortrinlig brugbare til visse Grene af Statens Tjeneste »saa vel som til at forestaa industrielle Anlæg«. Og det var ikke alene Fabrikindustrien, der snart kom til at nyde godt af den fra Anstalten udstrømmende Kundskab, men ogsaa Haandværket, ti i de med Anstalten forbundne Værksteder oplærtes unge Mennesker, »der vilde opofre sig til Haandværksstanden«, og ikke faa unge Haandværkere ilede desuden med at blive Tilhørere ved Anstaltens Forelæsninger. I vide Kredse lyttede man til, hvad Ørsted havde at sige. Mænd i de forskjelligste Stillinger flokkedes om hans Kateder, og *D. G. Monrad* mindedes senere levende, hvorledes den aandrige Fortolker af Naturvidenskaben ved sit Ord aabnede, som han siger, »for mig en ny Verden«. Saaledes er det sikkert ogsaa gaaet mange af de unge Haandværkere, og hvad Ørsted gjorde for dem

herhjemme, fortsatte han, naar de senere drog til Udlandet for at uddanne sig videre. Ørsted medgav dem gjerne anbefalingsskrivelser, og saadanne anbefalinger vare af Betydning, ti som det skrives hjem fra Udlandet: »Navnet Ørsted er en Talisman, som aabner alle Døre«.

Hvor mægtig en Impuls Lærestaltens Oprettelse end gav Livet herhjemme, formaaede den dog selvfølgelig ikke med eet Siag at forvandle alle Forhold. Den industrielle Udvikling gik kun langsomt frem, og endnu i 1840 ivrer *J. C. Drewsen* imod, at Høje og Lave, Rige og Fattige betragtede det næsten som en Trosartikel, at Fabriker ikke kunde lykkes hos os. Yderst sjælden og kun under særegne Omstændigheder, siger han, vover en Rigmand at anlægge en Kapital i en Fabrik; naar en Fabrikant til sin Fabriks Udvidelse eller Forbedring behøver at laane en nogenlunde stor Sum, kan han ikke faa den hverken hos offentlige Stiftelser eller af private Mænd, og lykkes det ham en enkelt Gang at opdrive den, da skyldes dette mere Tillid til hans Personlighed end til hans Fabriker.

Følgerne af de økonomiske Ulykker i Aarhundredets Begyndelse mærkedes endnu, men dog gik den industrielle Udvikling fremad, omend kun langsomt og forsigtigt, og hvor den stiledede hen, var allerede antydet, da den i Slutningen af forrige Aarhundrede tog sin Begyndelse. *J. H. Bärens* sagde i 1799, »at Haandværkernes Flor og Fuldkommenhed alene kan erholdes ved deres fabrikmæssige Drift«, hvorved han forstod en vis Arbejdets Deling, og til nærmere Forstaaelse maa det ikke overses, at Dampmaskinen alt den Gang havde holdt sit Indtog her. 1790 kom Danmarks første Dampmaskine i Gang paa Holmen,

men Tiderne medførte, at denne Begyndelse længe blev uden virksom Fortsættelse. I 1823, altsaa en Menneskealder senere, fandtes der kun 5 Fabrikdampmaskiner i Danmark (paa Holmen, ved Mynten, Holmblads Melmølle paa Hjørnet af St. Pederstræde og Vestervold, Bomuldsspinderiet Maglekilde i Roskilde og Drewsens Papirfabrik paa Strandmøllen) samt et Dampskib (Caledonia), og disse Maskiner vare alle engelsk Arbejde. Nu steg imidlertid Kjendskaben til og Benyttelsen af Dampkraft, Danske gav sig til at forarbejde Dampmaskiner; i Rækkefølge kan nævnes Mekanikus *O. J. Winstrup*, Mekanikus *M. F. v. Würden*, Bøssemager *J. F. Hansen* og Ankersmed *Caspersen*. Danmark havde i 1839 23 Fabrik- og 8 Skibsdampmaskiner i Gang.

Det var et Pust fra det i Udlandet mægtigt opblomstrende industrielle Liv, der naaede os, og dette Pust bar, som naturligt er, befrugtende Spirer i sit Skjød. Lige fra Dampmaskinens første Optræden her i Landet havde man tænkt paa at anvende den til at drive Melmøller, et Par mislykkede Forsøg gjordes, men fra 1824 vandt Tanken herom for Alvor Terræn, og hvad man nu ønskede, var at oprette saakaldte Handelsmøller til Udførsel af formalet Korn. *L. N. Hvidt* fik i 1828 Privilegium til at anlægge en Dampmølle til Formaling af Kornvarer til Export, et Privilegium, der dog næppe blev realiseret, men i 1831 anlagde *J. Hambro* en Handelsmølle; de Hambroske Møller ere de nuværende *A. N. Hansenske* paa Kristianshavn. Tanken om Handelsmøller, for at blive ved dette Exempel, kom imidlertid kun til Verden under stor Modstand fra Møllerlavets Side, og i det Hele maa det siges, at den nye Industri, der nu begyndte at rejse sig her i Landet, ikke fandt nogen god Mod-

tagelse hos de gamle, fra Fortiden nedarvede Lav; de traadte overalt hindrende op. Karakteristisk er det saaledes, at da *J. Wilkens*, der i 1832 var bleven polyteknisk Kandidat, 1835 ønskede at oprette en Sömfabrik, forsøgte det gjort gjældende, at han ikke alene skulde aflægge en Prøve i Smedning, men ogsaa, da Fabriken selv vilde tilvirke Kasserne, hvori Sömmene skulde forsendes, en Prøve i Tømring og Arkitektur!

Allerede i 1799 hed det: »De gjældende Lavsartikler og de om Haandværkere givne Love trænge höjligen til Forandring; de kvæle Industri og Kunstflid istedenfor at ophjælpe dem.« Det er derfor ikke forunderligt, at den polytekniske Lærestanstalt en Menneskealder senere søgte og fik en kongelig Resolution, hvorefter de fra den udgaaede Kandidater, der ønskede at tage Børgerskab paa et Næringsbrug, skulde kunne faa Bevilling hertil uden at underkaste sig de sædvanlige lavsmæssige Prøver, blot mod at aflægge en saadan Prøve i Haandfærdighed, som i ethvert Tilfælde maatte anses fornøden. Men hvortil selv denne betydelige Lempelse kunde føre, have vi set i den ovenfor nævnte Wilkenske Sag. Den projekterede Sömfabrik kom ikke i Stand, men selvfølgelig forøgedes herved den iblandt de unge Polyteknikere herskende Uvilje imod Lavene, og denne Uvilje fandt Næring i de Anskuelser, som den samtidig opstaaende frisindede Opposition søgte at gjøre gjældende overfor den nedarvede Enevoldsmagt.

At denne Opposition søgte og fandt den her omhandlede Kreds af unge Industriadrivende er en næsten selvfølgelig Ting. Den behøvede et Publikum, og da det ikke var gjørligt at danne en politisk Forening — en

saadan kunde efter Tidsforholdene ikke tænkes — sluttede man sig sammen om et tilsyneladende neutralt Formaal. I Begyndelsen af 1836 stiftedes *Læseforeningen*, der skulde »aabne en bekvem Adgang til almennyttig og almeninteressant Læsning for alle Stænder, men især for den næringsdrivende Borger.« Efter det af *Orla Lehmann* paraferede Udkast til Foreningens Love var den periodiske Presses Frembringelser »Hovedgjenstanden for Selskabets Virksomhed«, men samtidig udtalte de, at Konversation, Forelæsninger og lignende Foretagender ikke skulde være udelukkede fra Selskabets Virksomhed, da dets »Formaal, Almendannelsens Fremme, væsentlig indbefatter Bestræbelsen for at tilvejebringe en Oplysningen befordrende Tilnærmelse imellem de forskjellige Stænder«. Her laa Tyngdepunktet, og Tilnærmelsen mellem Oppositionens Førere og de Industridrivende lykkedes fuldstændigt. Man kan se det af Medlemslisten; Jernstøber *P. F. Lunde* var en af Foreningens Stiftere. Her skal der ogsaa mindes om, at da en Kancelliplakat af Oktober 1835 havde forbudt danske rejsende Haandværkere at opholde sig paa saadanne Steder i Udlandet, »hvor Associationer og Forsamlinger af Haandværkere taales«, og Mekanikus *H. Gamst* i den Anledning i Roskilde Stænderforsamling petitionerede om, at Plakaten maatte blive hævet, understøttedes han af *T. Algreen Ussing*, der indbragte et Andragende i samme Retning fra ikke mindre end 1036 københavnske Svende. Plakaten, hedder det, byggede paa »en krænkende og ufortjent Mistillid til den danske Haandværksstand«.

Plakaten blev dog ikke hævet, men man vidste at finde sig deri; de danske Industridrivende og Haandværkere lod

sig simpelthen ikke officere af dens Bud. Af Oppositionsmanden *A. F. Tschernings* efterladte Optegnelser fremgaar det saaledes, at han 1837 i Paris var sammen med ikke faa danske Haandværkere, han nævner Snedker *H. P. Frederiksen* og Bager *C. Nielsen*. Paris var just et Sted, hvor »de Revolutionæres Korruptionsforsøg« kunde forventes, og dog træffe vi just fra denne Tid et stadigt voxende Antal lavsoplærte Haandværkere her, der ikke besøgte denne By som zünftige Haandværkssvende, men i længere Tid tog Ophold her for at tilegne sig fransk Haandfærdighed eller vinde indgaaende Oversigt over et eller andet Fag. *H. P. Frederiksen* arbejdede her som Snedker og Dekupør fra 1833—1837, og Drejersvenden *Camillus Nyrop* uddannede sig her som kirurgisk Instrumentmager fra 1836 til 1838.

Det er i det Hele interessant at se, at Haandværket nu blev perfektibelt. Det rekruteredes ikke længer kun af de laveste Klasser. *C. Nyrop* var en Præstesøn, ligesom den noget ældre *J. B. Dalhoff*; betegnende er det ogsaa, at Drejersvenden *J. P. Grüne*, der fra 1825 til 1833 havde besøgt saa godt som alle Evropas Lande, efter sin Hjemkomst ernærede sig som Litterat, naturligvis i frisindet Retning. Indenfor Haandværkets Kreds var der opvoxet en Slægt, der med Forventning fulgte den Kamp, Oppositionens Ledere førte for Frihed i Samfundet, og som i denne Retning som i saa mange andre naturligt sluttede sig til de fra den polytekniske Lærestalt udgaaede Kandidater, hvis Navne vi senere ofte ville faa Lejlighed til at anføre. En Forening til Industriens Fremme, hvor Kræfterne kunde mødes frigjorte fra de enkelte Lavs

indsnævrende Baand, ligesom dæmrede i Luften. Den maatte komme, Tanken skulde blot udtales, og den blev da ogsaa udtalt af den ovenfor nævnte Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff*, der herved blev Fader til den i 1838 stiftede *Industriforening i Kjøbenhavn*, hvis Historie i de nu tilbagelagte 50 Aar nedenfor skal skildres. Men inden vi gaa over hertil, skal Opmærksomheden henledes paa, at den industrielle Udvikling, der førte til Industriforeningens Stiftelse, ikke udelukkende blev paavirket og fremmet fra polyteknisk Side eller med andre Ord ikke udelukkende sugede Næring af det ved Ørsteds Geni saa stærkt dyrkede Studium af Naturvidenskaberne. Kunstens Indflydelse gjorde sig ogsaa gjældende, skjönt langt fra i samme Udstrækning.

At Kunsten og Haandværket paa denne Tid stod i nær og inderlig Berørelse, kunde man strax tro, naar man hører, at Professor *G. F. Ursin* i 1826 begyndte et gjennem en Aarrække vedvarende *Magasin for Kunstnere og Haandværkere*, og at Fabrikant *J. P. F. Hertzsprung* i 1830 fik oprettet et af Regeringen og den polytekniske Lærestalt støttet *Læseselskab for Kunstnere og Haandværkere*. Dette er imidlertid kun Øjenforblindelse. Kunstnere kaldtes efter Datidens Sprogbrug visse Arter af Haandværkere, der væsentlig stod udenfor Lavene, og hvis Fag krævede betydelig manuel Dygtighed. Da *C. Nyrop* i 1827 følte sig trykket af sin lange Læretid, skriver hans Fader, den gamle Provst, trøstende til ham, at hans Mester, *J. G. Schwartz*, havde rost ham og sagt, at han »lovede sig en Kunstner« af ham.

Magasinet og Læseselskabet for »Kunstnere og Haandværkere« godtgjøre kun yderligere, hvilken Fond af voxende

teknisk Dygtighed der nu var tilstede i den danske industrielle Verden, siden saadanne Foretagender kunde opstaa og trives. Kunstens Virksomhed er ikke nær saa fremtrædende.

Som vi ovenfor have hørt, aabnedes Kunstakademiets Døre i 1771 for Kjøbenhavns Haandværkslærlinge, men »Akademi-Drengene« vare langt ned i Tiden et berygtet Folkefærd, almindeligt bekjendt som Slagsbrødre og Formænd for Gadeoptøjer og derfor Gjenstand for Politiets særegne Opmærksomhed. Virkningen af Akademiets Undervisning blev først sent synlig. Større Virkning gjorde paa sit Omraade det i 1777 oprettede *kongelige Møbelmagasin*, der bestod til 1815, og som blandt sine forskjellige Forstandere havde Mænd med kunstnerisk Uddannelse. Der var i det Hele Folk, som alt den Gang indsaa, at der burde arbejdes for en nærmere Forbindelse mellem Kunsten og Industrien. Den ovenfor nævnte Assessor *J. H. Bärens* gennemgik en Tid hver Søndag i *Selskabet til unge Haandværkeres Dannelse* de antagne Lærlingers Tegninger, holdt i to Vintre een Gang ugentlig Forelæsninger for dem over de skønne Kunster og tilbød 1812 igjennem *Selskabet for indenlandsk Kunstflid* 50 Rd. aarlig som Præmie for smagfulde Arbejdstegninger for Haandværkere. Store Resultater kom der imidlertid ikke ud heraf, og som naturligt var, blev det fra Kunstakademiet, at en væsentlig Paavirkning overfor Industrien og dens Præstationer kom til at udgaa. *N. Abildgaards* Forsøg paa at skabe sig et efter egne Tegninger udført Møblement synes dog kun at have været af forbigaaende Betydning, men med *G. F. Hetsch*, der 1815 blev knyttet til Akademiet, begyndte en

ny Periode. Han kastede sig med Iver over den Opgave at skabe Skjönhedstrang i den industridrivende Verden og derpaa at tilfredsstille denne Trang. Ved Kristiansborg Slots indre Udsmykning traadte han i Forbindelse med saa godt som alle Kjøbenhavns fremtrædende Haandværkere, som han herved personligt paavirkede; 1826 blev han Direktør for de Reiersenske Tegneskoler, der hørte under Søndags-skolerne; 1828 blev den kunstnerriske Ledelse af den kongelige Porcellænsfabrik overdragen ham; fra 1829 ledede han Tegneundervisningen ved den polytekniske Lærestalt, og i 1839 begyndte han Udgivelsen af en Række »Fortegninger for Haandværkere«. Udholdende og energisk søgte han paa enhver Maade at fremme Sammenarbejdet mellem Kunsten og Industrien. I sin »Ornamentskole« paa Akademiet paavirkede han Kunstnerne, og han var sikkert væsentlig medvirkende, naar der paa Akademiets aarlige *Kunst*-udstillinger, navnlig i Aarene efter 1829, mellem Udstillingsgjenstandene optoges ikke faa Haandværksfrembringelser. Da der i 1831 af Selskabet til Naturlærens Udbredelse, Landhusholdningsselskabet og Kunstakademiet dannedes en »Kommision for Udstilling af indenlandske Industriprodukter i Kjøbenhavn«, er det derfor naturligt her at finde *G. F. Hetsch* ved Siden af *H. C. Ørsted* og *Jonas Collin*, men at hele den af ham repræsenterede Udvikling endnu kun var i sin Vorden, kan bl. A. ses deraf, at Beretningen om den anden og sidste Udstilling, som de nævnte Institutioner afholdt i 1836, ikke i sine indledende Bemærkninger har et Ord tilovers for denne Side af den industrielle Udvikling. Der lægges Vægt paa de Industridrivendes tekniske Dygtighed og dernæst paa Industriprodukternes Afsætning; Industri-

udstillingerens fornemste Virkning ses i at »bevirke en Tilnærmelse mellem Kunsummerne og Producenterne«. Betegnende er det ogsaa, at skjönt den Mand, der ovenfor er nævnt som Industriforeningens Stifter, Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff*, væsentligt er en Kunstindustriens Mand, betones den kunstindustrielle Udvikling slet ikke ved Foreningens Oprettelse, og det endskjönt Kjøbenhavns Snedkere, tilskyndede af *J. Lasenius Kramp*, omtrent samtidig oprettede en særlig Tegneskole for deres Fag. Det kan ses som et Tidens Tegn, at *Hetschs* Navn ikke findes under Indbydelsen til Industriforeningens Stiftelse. Det var Industrien og den tekniske Kundskab, som ved denne Lejlighed efter nogen Tids Trolovelse indgik Ægteskab for at drage ind i et kun tarveligt Hjem; om en kunstnerisk Udstyrelse af det kunde der endnu ikke være Tale.

Da i sin Tid »Selskabet til unge Haandværkeres Dannelse« opfordrede ogsaa Bedrestillede til at sætte deres Börn i Haandværkslære, meldte blandt Andet Præsten *Peder Dalhoff* i Ønslev paa Falster sig, og hans Søn *Knud Plesner Dalhoff* blev i 1807 under Selskabets Tilsyn sat Gørtlerlære. En anden Søn kom faa Aar efter i Snedkerlære, og endelig blev *Förgen Balthasar Dalhoff* (f. 11 November 1800) 1815 sat i Guldsmedlære. Da han i 1820 blev Svend, havde han alt Ord for at være en af de bedste Gravører og Ciselører i Kjøbenhavn, hvorfor han ogsaa snart efter blev Lærer ved Institutet for Metalarbejdere, og da han i Aarene 1824—1827 foretog sin første, store Udenlandsrejse, søgte han i Rom, Pompeji og Paris navnlig at udvikle sin Sans for Form og Dekoration, ja omgikkes med Tanken om fra Haandværker at blive Kunstner. Men da

naaede Efterretningen ham om hans Faders Død (19. Avgust 1827); det stillede sig levende for ham, hvorledes Faderen stadig havde foreholdt ham kun at blive Haandværker, og han lovede sig selv, at saaledes skulde det ske. Et Par Handsker. han tilfældig i dette Öjeblik bar, tog han af og kastede fra sig, for hermed ligesom symbolsk at slaa sin Beslutning fast, og der har ikke senere været Handsker paa hans Hænder.

Dalhoff afskar sig dog ikke herved fra at kunne optræde som kunstindustrial Haandværker; 1828 ansøgte han om at blive Mester i Guldsmedelavet, saaledes at han tillige »som Kunstner« fik Ret til at arbejde i alle saavel ædle som uædle Metaller, og i Februar 1829 tilstodes hans Ansøgning. Han holder sig heller ikke tilbage fra at være Lærer ved Kunstakademiet, men han er fra nu af ganske anderledes Haandværker end tidligere. Al hans Digten og Tragten gaar ud paa at gavne Haandværket og Haandværkerne; den 1. November 1828 gav »Læreren i Ornamentmodellering ved Akademiet for de skjønne Kunster, *J. Dalhoff*« 10 Rd. som første Bidrag til en Præmiefond for Eleverne i Institutet for Metalarbejdere. Dygtige og fremadstræbende Haandværkere var hans Ideal, men til Lavshaandværkerne som saadanne saa han skjævt. Paa sin Rejse havde han faaet Modbydelighed mod det zünftige Lavsvæsen, og det falder derfor naturligt, at da han i 1837 paa en Rejse i Tyskland havde fattet Tanken om at stifte en dansk Industriforening, henvendte han sig herom ved sin Hjemkomst til en af den polytekniske Lærestalts Professorer, den med ham næsten jævnaldrende *G. Forchhammer*, som han særlig kjendte. Og Foretagendet interesserede. Men det var jo ogsaa, som vi

have set, fuldstændigt i Tidens Aand, og da Indbydelsen til Foreningen udgik, stod ikke alene Forchammers men Ørstedes Navn under den. Dalhoffs Henvendelse bar Frugt, den faldt næsten som en Gnist i en Samling tørt Fængstof; femten Mænd traadte hurtigt sammen under Forchammers Forsæde, og hvem de vare, kan ses af en tilfældigt opbevaret Skrivelse fra Forchhammer til Snedkermester *A. C. Olsen*. Skrivelsen, der er udateret, men maa være fra Slutningen af 1837, lyder saaledes:

For en kort Tid siden traadte nogle Mænd sammen for at stifte et Selskab, hvis Øjemed er at fremme Industrien i Danmark; disse ere: De Herrer

Conferenceraad *Collin*
Guldsmedmester *Dalhof*
Mechanicus *Gamst*
Etatsraad *Garlieb*
Naalemagermester *Hjort*
Mechanicus og Bøsssemager *Hansen*
Uhrmager *Kyhl*
Jern- og Metalstøber *Lunde*
Kammerraad *Michelsen*
Blikenslagermester *Meier*
Voxdugfabrikant *Meier*
Uhrmager *Mohr*
Kunstdreier *Schwartz*
Guldsmedmester *Schrøder*
og den Undertegnede.

Da man ønsker, at De vilde tage Deel i vore foreløbige Forsamlinger, er jeg bleven bemyndiget til at indbyde Dem dertil og jeg tillader mig blot at bemærke, at Tiden, da den næste Forsamling skal blive afholdt, vil blive nærmere bekendtgjort.

Forchhammer

Som man ser, er der her sat et helt Apparat i Gang, og samtidig med at denne Henvendelse skete til Snedkermester *A. C. Olsen*, har man formentlig henvendt sig ogsaa til Etatsraad *H. C. Ørsted*, Tømmermester *J. Breede* og

Bagermester *A. Scherfig*; ti disse Mænd staa sammen med de ovenfor nævnte som Underskrivere, da Indbydelsen til at danne Industriforeningen nogen Tid efter udgik.

Det var ikke faa Mænd, der saaledes kom til at beskjæftige sig med den af Dalhoff udkastede Tanke, og der blev hurtigt lagt Mærke til deres Forehavende. Da Etatsraad *Fr. Thaarup* i Januar 1838 bestræbte sig for at samle en Del Medlemmer af »Selskabet for indenlandsk Kunstflid«, der ikke siden 1821 havde givet Livstegn fra sig, for at der kunde træffes Bestemmelser om dets Efterladenskaber, fik han et Brev fra Stifteren af »Institutet for Metalarbejdere«, *J. Conradt*, der nu var Stadshauptmand, hvori denne foreslog at give, hvad man raadede over, »til det Selskab, som et Rygte siger, agter at etablere sig for Industriens Fremme«, og det samme Forslag fremsattes af *J. Collin*. Han foreslaar at give Restkapitalen »til den Forening for den danske Industri, som er i Begreb med at organisere sig under Forchhammer, Dalhoff, Gamst, Garlieb, undertegnede og flere«. Hvad der her er af Interesse, er, at Collin nævner Dalhoff strax efter Forchhammer, altsaa paa en særlig fremtrædende Plads, og herved ligesom antyder hans særlige Stilling til Sagen; af Forhandlingernes videre Gang skulde man nemlig ikke se, at Dalhoff er den første Forslagsstiller; ti hvor underligt det end lyder, synes han ikke at have været med i det Udvalg, der skulde forelægge de sammentraadte Mænd et Udkast til den endelige Indbydelse. Der foreligger nemlig en lille saalydende Skrivelse:

Undertegnede Comitee giver sig herved den Ære at forelægge Udkastet til en Indbydelse til et Selskab til Industriens Fremme. Comiteen ønsker at faae de Bemærkninger og de Forandringer, man finder passende at foreslaae, skriftligen meddeelte af de Herrer Medlemmer for at kunne

benytte dem ved den sidste Redaction af Udkastet, førend den skal discuteres i Forsamlingen af de hidtil sammentraadte Medlemmer.

Kjøbenhavn, den 27de Februar 1838.

G. Forchhammer.

H. Gamst.

G. Garlieb.

Til

Hr. Konstdreier *Schwartz.*

- Urmager *Mohr.*
- Blikkenslager *Meyer.*
- Snedkermester *Olsen.*

De Herrær anmodes om at ville lade Udkastet cirkulere imellem dem og derpaa at sende det tilbage til

G. Forchhammer.

Hvad det i denne Skrivelse nævnte Udkast til en Indbydelse angaar, da lød det saaledes:

For nogle Aar siden traadte en Commission sammen i Kjøbenhavn for, understøttet af Konstacademiet, det kgl. Landhusholdningsselskab og Selskabet for Naturlærens Udbredelse, at foranstalte Udstillinger af danske Industri-Producter. Det betydelige Antal af Gjenstande, som vore industrielle Medborgere indsendte til de 2de Udstillinger i Aarene 1834 og 1836, og den store Interesse, Publicum tilkjendegav ved et over al Forventning talrigt Besøg, beviste, at Commissionen havde afhjulpet et almindeligt følt Savn. Denne Commission har nu opløst sig, men har man allerede tidligere følt Nødvendigheden af Udstillinger, saa er det meget sandsynligt, at man nu vil føle den i en langt højere Grad, da allerede nogle af Udstillingernes gode Frugter begynde at vise sig. Desuden ere Udstillingerne ikkun eet af de mange Midler, hvorved Industrien kan og bør hæves og fremhjælpes hos os, og Undertegnede ere derfor sammentraadte for at stifte et *Selskab til Industriens Fremme i Danmark*. Konstacademiet har næsten i et Aarhundrede stræbt at udvikle Konstsandsen hos Nationen, og dets Indflydelse paa de Industrielles kunstneriske Dannelse er stor og iøinefaldende. Landhusholdningsselskabet har sin Rod i Nationens store Interesse for Agerdyrkningen og sin store almindeligen anerkjendte Fortjeneste i dens Befordring og Udvikling. Selskabet for Naturlærens Udvikling har det skjønne Formaal at bidrage til alle Klassers naturvidenskabelige Dannelse, og de Industrielle høste tilligemed andre Medlemmer af Samfundet Nytte af dets Foredrag saavel i Kjøbenhavn som i Provindserne.

Vort Selskabs vigtige Formaal vil derimod være at virke mere umiddelbart paa den fædrelandske Industri, især ved de Industrielle selv, og det vil saaledes ved Hjælp af Meddelelser imellem Medlemmerne søge at udbrede i Særdeleshed praktisk Kundskab og theoretisk Viden. Uden

at man vil forsøge at paalægge Nogen at meddele de Erfaringer, som han maaskee ønsker at benytte udelukkende for sig selv, haabe vi, at det vil lykkes vort Selskab at overbevise Medlemmerne om, at frie, uforbeholdne Meddelelser ville være til Alles Fordeel, og vi ansee derfor Samtaler, Foreviisning af interessante Gjenstande og enkelte Foredrag for meget vigtige Midler til Opnaaelsen af Selskabets Øiemed. Skulde et betydeligt Antal Deeltagere skjænke Foretagendet sit Bifald, da vilde Selskabet være i Stand til ogsaa paa en anden Maade at virke paa en større Kreds og mere umiddelbart paa hele Landets fremskridende Industri, nemlig ved *trykte Meddelelser*, hvis Indhold foruden Beretninger om Selskabets Virksomhed fornemmeligen vilde blive *techniske almennyttige Efterretninger fra Ind- og Udlandet, en Oversigt over Fædrelandets og fremmede Landes Industri, Bedømmelse af nye Opfindelser og Forbedringer m. m.*

Det er hyppigen Tilfældet, at den Industrielle, som ønsker at optage Forbedringer, der andensteds allerede ere fundne at være hensigtsmæssige, maa opgive Planen eller udføre den ufuldstændig af Mangel paa de specielle Kundskaber dertil. I saadanne Tilfælde vil Selskabets Indflydelse vise sig meget heldbringende, idet det ved forenede Kræfter vil være i Stand til paa en tilfredsstillende Maade at besvare de i saa Henseende indkommende Spørgsmaal.

Selskabet vil ved Priisspørgsmaal og Belønninger kunne fremme i Særdeleshed Industrigrene, som efter naturlige Forhold skjønnes at kunne trives hos os, og vi tør haabe, at Selskabet, naar det først har constitueret sig, vil faae Tilladelse til at foranstalte Udstillinger af Landets Producter og Fabrikater til passende Tider, og paa denne Maade befordre Kjendskab til disse Gjenstande og forøge deres Afsætning, et Øiemed, der ogsaa med Held ved den oven anførte Commission ved Bortlodning er opnaaet.

For at bestride Omkostningerne foreslaaes der et Contingent af 2 Rbdl. om Aaret, og vi haabe, at det derved ogsaa vil blive muligt for den mindre Formuende at tage Deel i en Forening, som vil være fordelagtig for dens Medlemmer og gavnlig for det Hele. Det er vor faste Overbeviisning, at ligesom den første Begyndelse til vort Selskab er gaaet ud fra næringsdrivende Borgere, kan det ikkun trives, naar denne Klasse af Samfundet skjænker vor Plan sit Bifald og med Kraft og Iver understøtter vort Foretagende, men vi nære ogsaa det faste Haab, at et stort Antal Medlemmer af alle Stænder i Staten vil gjøre det muligt at give Selskabets Virksomhed den Udstrækning, som ikkun kan opnaaes ved en Forening af Manges Kræfter.

Det er, om man saa vil, en efter sin Affattelsesmaade fuldstændig akademisk Indbydelse, der glatter til alle Sider. Det nye Selskab gjøres ligesom til en Fortsættelse af den

Kommission, som forestod Industriudstillingerne i 1834 og 1836; der gjøres Rede for dets Forhold til Kunstakademiet, Landhusholdningsselskabet og Selskabet for Naturlærens Udbredelse, og som dets særlige Formaal fremhæves endelig Udbredelse af teknisk Kundskab og en forøget Afsætning af danske Industriefrembringelser. Der er tilsyneladende intet Nyt i denne Indbydelse, og det er da ogsaa først i dens Slutning, at det kommer frem, at det nye Selskab til Industriens Fremme, hvis »første Begyndelse er gaaet ud fra næringsdrivende Borgere«, ikke vil nøjes med at henvende sig til de Industridrivende; Indbyderne ville, at hele Samfundet skal interessere sig for Landets Industri. Man gaar med andre Ord ud over de enkelte Fags Grænser. Indbydelsen tænker sig en industridrivende Stand med fælles Interesser, og haaber i Overensstemmelse hermed, »at det vil lykkes vort Selskab at overbevise Medlemmerne om, at frie, uforbeholdne Meddelelser ville være til Alles Fordel«. Men der er herefter aabenbart en Modstand, der skal overvindes, og at denne laa i Lavsvæsenet, nævnes strax i den frisindede Presse, der hilste Foreningen velkommen, endog inden den var stiftet, og derved gjorde dens Fremkomst til en Begivenhed.

I *Fædrelandet* for 17de Marts 1838 findes en Artikel med Overskriften »Om en Industri-Forening«*. Artiklen begynder med at udtale baade Forundring og Harme over Datidens mange smaalige Lavssager og udtaler med Styrke, at Lavsaanden bör modarbejdes. Det vil blive vanskeligt, hedder det, at overvinde »den vældige, sekelgamle Kæmpe«,

* Allerede i Kjøbenhavnsposten for den 10de Avgust 1837 findes en Artikel om Oprettelsen af et Selskab til Industriens yderligere Fremme hos os.

men skal Maalet naas, maa de Industridrivende ikke staa isolerede, hverken indbyrdes eller overfor andre Samfundsklasser; de maa bringes i Forbindelse med de almindelige Samfundsbevægelser, og deres Syn paa deres daglige Gjering maa søges udvidet. »Först da, naar de Næringsdrivende i Almindelighed faa et friere Overblik over Industriens Væsen og træde ud af den isolerede Stilling, hvori enhver Forening af Lavsbrødre staar til alle andre Industridrivende; först da, naar den Sandhed ret levende erkjendes af de Industrielle selv, at et Lands Industri er et Hele«, »först da vil Lavsvæsenets Reform være iværksættelig«. Saaledes omtrent lyder Artiklens Begyndelse, og derefter fortsættes: »Det glæder os derfor at erfare, at Mænd, som kjende og føle varmt for Industriens Vigtighed, for störste Delen af de Industrielles egen Klasse, ere betænkte paa at stifte en Industriforening, hvis nærmeste Hensigt, efter hvad vi have hørt, er at fortsætte det Hverv, som den Kommission havde paataget sig, der med saa meget Held havde foranstaltet de Industriudstillinger, der i 1834 og 1836 her have fundet Sted. Men ogsaa paa andre Maader og ved andre Midler vil Foreningen upaatvivleligen tillige søge at virke til Produktionens Forædling og til Produkternes lettere og bedre Afsætning. Igjennem en saadan Forening vil enhver ny Opfindelse i Industrien lettere bane sig Vej til de Industrielles Kreds, Forbedringer i Arbejdsmaaderne ville der kunne blive omhandlede, Forsøg anstillede, Problemer løste. Medlemmerne ville ofte faa Lejlighed til at udbytte Erfaringer og til at overlægge, hvad der er den enkelte Industri til Gavn. Men den nærmere Forbindelse imellem forskjellige Industridrivende, som en saadan Forening vil fremkalde, vil ogsaa have den

ovenfor antydede Følge, selv om den ikke var Foreningens bestemte Hensigt.«

Det synes imidlertid ikke at have været ganske let at komme til Enighed om Indbydelsens Ordlyd. Det ovenfor meddelte Udkast er fra Februar, *Fædrelandets* Artikel er af Marts, men først i Maj kommer en Indbydelse offentlig frem, betydelig ændret og betydelig forkortet, hele den historiske Indledning er bortskaaren, Bemærkningen om »de uforbeholdne Meddelelser« er bleven til, at Foreningen vil afholde Møder, »hvorved Medlemmerne kunne blive personligen bekendte med hverandre og ved Diskussioner meddele hverandre Oplysninger og Betænkninger«. Der er ikke et Ord i den, der direkte er rettet imod det bestaaende Lavsvæsen, men Ingen kan desuagtet være i Uvished om, hvad der menes, naar det hedder, at det er bleven »Pligt og Nødvendighed at arbejde paa *ved forenede Kræfter* ogsaa hos os at befordre og udvide den industrielle Virksomhed«; og det er i Overensstemmelse hermed, at Henvendelsen til samtlige Medborgere har faaet en mere fremtrædende Plads end i Udkastet. Indbydelsen lød i sin Helhed saaledes:

Indbydelse til en Industriforening.

I vor Tidsalder, da Industriens overordentlige Fremskridt opvække den hele civiliserede Verdens Opmærksomhed, fremkalde mangfoldige forhen ukjendte Erhvervskilder, bøde tildeels paa de Savn, som Handelens forandrede Retning medfører, og skjænke dens Dyrkere en uafhængig og ærefuld Tilværelse, bliver det Pligt og Nødvendighed at arbeide paa ved forenede Kræfter ogsaa hos os at befordre og udvide den industrielle Virksomhed, som, skjøndt den i vort Fædreland vel er i Tiltagende, dog af mangfoldige Grunde endnu staaer langt tilbage i Sammenligning med flere andre Stater.

Det har derfor længe været et ofte omtalt og almindeligt Ønske, at en Forening maatte danne sig i vort Fædreland i Lighed med de allerede i mange Aar i andre Lande eksisterende Industriforeninger, som have haft

den vigtigste Indflydelse paa Udbredelsen af almeennyttige, til det industrielle Liv henhørende Kundskaber.

Undertegnede ere derfor traadte sammen for at indbyde Medborgere i hele Landet til at skjænke denne Gjenstand Opmærksomhed og ved at tiltræde denne Forening at bevirke, at et saadant Selskab kunde træde i Virksomhed.

Vi troe her at burde foreløbigen og i Almindelighed indskrænke os til at henlede Opmærksomheden paa nogle af de Midler, ved hvilke vi have tænkt os, at Selskabet fornemmelig vil kunne virke til sit Øiemeds Opnaaelse:

- 1) Offentlige Udstillinger, hvorved Kjendskab til fortrinlige indenlandske Frembringelser udbredes.
- 2) Bortlodning af de udstillede Gjenstande, hvortil man haaber at erholde Tilladelse.
- 3) Ved Forbindelser i Udlandet at tilveiebringe Underretning om og Tegninger af nye og hos os anvendelige Gjenstande ligesom og at forskaffe Underretninger, der kunne være enkelte Medlemmer gavnlige i deres industrielle Fag.
- 4) Udgivelse af trykte Meddelelser eller en teknisk Journal for saa hurtigen som muligt at udbrede Kundskab om udenlandske Opfindelser og indenlandske Frembringelser.
- 5) Foreviisning af de interessanteste Gjenstande; enkelte Foredrag; bestemte Møder, hvorved Medlemmerne kunne blive personligen bekjendte med hverandre og ved Discussioner meddele hverandre Oplysninger og Betænkninger. Naar Selskabets Pengemidler i Tiden maatte tillade det, vil Anskaffelse af fremmede Værker, Arbeidstegninger, Modeller m. m. være ønskelig.

For at Antallet af Medlemmerne kan blive saa stort og Selskabets Virksomhed saa udbredt som muligt, formene vi, at et aarligt Contingent af 2 Rbd. vilde være passende.

Naar et Antal af i det mindste 100 Medlemmer her i Staden har tegnet sig, vil man ansee, Selskabet for constitueret og sammenkalde en Generalforsamling, der vælger en Bestyrelse, hvis første Arbeide vil være at lade udgaae en Indbydelse til alle Industriens Venner i Landet og at foretage det Fornødne, for at Selskabet kan træde i Virksomhed.

Kjøbenhavn, den 6te Mai 1838.

J. Breede. Collin. J. B. Dalhoff. G. Forchhammer. H. Gamst.

G. Garlieb. J. F. Hansen. F. Hjorth. H. Kyhl. P. F. Lunde.

J. E. Meyer. F. Meyer. G. Michelsen. C. F. Mohr. A. C. Olsen.

A. Scherfig. C. Schröder. J. G. Schwartz. H. C. Ørsted.

Fjorten dygtige Haandværkere og Industridrivende indbyde her sammen med flere fremragende Videnskabsmænd og Embedsmænd deres Medborgere til at »befordre og udvide den industrielle Virksomhed«, og da det har sin Betydning nærmere at lære Indbydernes Kreds at kjende, skulle de her nævnes efter de Stillinger, som de den Gang indtog:

Johan Henrik Breede, Tømmermester, Premierløjtnant ved Brandkorpset (f. $14/10$ 1789, † $4/3$ 1847).*

Fonas Collin, Konferensraad, Deputeret i Rentekammeret og for Finanserne, Præsident i Landhusholdningsselskabet (f. $6/1$ 1776, † $28/8$ 1861).

Førgen Balthasar Dalhoff, Hof-Guldsmed, Informator ved Kunstakademiet (f. $11/11$ 1800).

Johan Georg Forchhammer, Dr. phil., Professor i Kemi og Mineralogi (f. $26/7$ 1794, † $14/12$ 1865).

* Under Indbydelsen, saaledes som den er opbevaret i *Kjøbenhavns-posten* for 16 Maj 1838 og i *Nyt Magazin for Kunstnere og Haandværkere*, II, 1838, S. 398—9, staar der »J. Breede«, der efter Kjøbenhavns Vejviser for det nævnte Aar kun kan sigte til Tømmermester *J. H. Breede*. I Industriforeningens Kvartalsberetninger (XVII, 1857, S. VII) kaldes den Paagjældende dog »Skriftstøber J. Brede«. At der her foreligger en Forvexling, synes imidlertid sikkert. Skriftstøber Brede (f. $23/3$ 1787, † $27/11$ 1851) hed ikke J. til Fornavn men Fr. (Friederich Ulrich), og efterser man Industriforeningens første Medlemslister, finder man ikke Skriftstøber Brede paa dem, men en »Møllebygger L. Brede«. En saadan Mand har imidlertid aldrig existeret; der sigtes utvivlsomt ved denne Betegnelse til den ovenfor nævnte Tømmermester J. Breede. Enhver Tømmermester den Gang havde nemlig ogsaa Ret til at arbejde som Møllebygger, og i det her givne Tilfælde bliver da kun Forbogstavet L. en Fejl som saa mange andre lignende Fejl i Medlemsfortegnelsen. Og afgjørende er det formentlig, at »Møllebygger L. Brede« forsvinder fra Foreningens Medlemsfortegnelse, just da Tømmermester J. H. Breede dør, d. v. s. i Foraaret 1847.

Henrik Gamst, Mekanikus, Stænderdeputeret, en af Kjøbenhavns 32 Mænd (f. $\frac{3}{9}$ 1788, † $\frac{3}{9}$ 1861).

Peter Johan Gottfried Garlieb, Etatsraad, Dr. phil., Komiteret i Kommercekollegiet (f. $\frac{6}{9}$ 1787, † $\frac{22}{6}$ 1870).

Johan Frederik Hansen, Bøsssemager ved Kongens Regiment (f. $\frac{25}{3}$ 1799, † $\frac{22}{12}$ 1873).

Frantz Christian Hjorth, Naalemager (f. $\frac{22}{6}$ 1782, † $\frac{14}{8}$ 1865).

Henrik Larsen Kyhl, Urmager (f. $\frac{8}{8}$ 1793, † $\frac{12}{2}$ 1866).

Peter Frederik Lunde, Jernstøber (f. $\frac{3}{5}$ 1803).

Fritz Meyer, Blikkenslager (f. $\frac{30}{10}$ 1806, † $\frac{24}{4}$ 1877).

Førgen Ernst Meyer, Malermester, Voxdugsfabrikant (f. $\frac{17}{5}$ 1802, † $\frac{11}{9}$ 1873).

Gustav Michelsen, Kammerraad, Docent ved Veterinærskolen (f. $\frac{25}{2}$ 1800, † $\frac{28}{6}$ 1846).

Christian Ferdinand Mohr, Urmager (f. $\frac{21}{11}$ 1810, † $\frac{19}{1}$ 1854).

Anders Christian Olsen, Snedkermester, Informator ved Kunstakademiet (f. $\frac{25}{11}$ 1792, † $\frac{3}{3}$ 1871).

Christian Jacob Adolph Scherfig, Bagermester (f. $\frac{26}{2}$ 1800, † $\frac{22}{7}$ 1880).

Conrad Christian Friedrich Schröder, Juvelerer, Premierløjtnant ved det borgerl. Artilleri († $\frac{20}{1}$ 1865).

Johan Georg Schwartz, Hof-Kunstdrejer (f. $\frac{23}{2}$ 1789, † $\frac{20}{8}$ 1864).

Hans Christian Ørsted, Etatsraad, Dr. phil., Professor i Fysik, Direktør for den polytekniske Lærestalt (f. $\frac{14}{8}$ 1777, † $\frac{9}{3}$ 1851).

Der er herefter ingen Tvivl om, at man ikke længer saaned paa Haandværkerne og ikke længer skyede at være sammen med dem; deres Virksomhed betragtedes som et væsentligt og betydningsfuldt Led i vort Lands samlede

Virksomhed. — Da Major *J. A. Fibiger* som Formand i *Læseforeningen* i 1836 holdt det første Foredrag i denne Forening, paaviste han, hvorledes Samfundets Lag havde nærmet sig hinanden. Paa den ene Side har, sagde han, »de Fornemmere« lært at agte Haandens Duelighed, og paa den anden Side »har den Del af Borgersamfundet, der bærer den hæderlige Benævnelse Næringsstanden, lært ikke alene at føle sit eget, ejendommelige Værd, men tillige at indse Værdien af en med Duelighed i en vis Retning forbunden almindelig Uddannelse, hvorved Anskuelserne udvides, Aanden frigjøres og forædles, uden at derfor Sindet bortvendes fra den valgte Virkekreds«.

II.

Foreningens to første interimistiske Aar.

(Forchhammer — Unsgaard — Meinert.)

1838—1840.

Det var i Maj 1838, at Indbydelsen til Industriforeningen udgik, og den samlede hurtigt en efter Tidsforholdene stor Kreds omkring sig. Naar mindst 100 Medlemmer havde tegnet sig, vilde man anse Foreningen for konstitueret, hed det, og alene een af Indbyderne, Urmager *Kyhl*, indmeldte i kort Tid endog over dette Antal. Den konstituerende Generalforsamling blev derfor indkaldt til Torsdag den 12 Juli Kl. 6 Efterm. i Rosenborg Bröndanstalts Sal, og den trykte Medlemsliste, der forelaa ved denne Lejlighed, indeholdt med et Tillæg ikke mindre end 529 Navne, hvortil der endnu efter Listernes Trykning om 10 nye Indmeldelser, saaledes at Medlemsantallet ved Generalforsamlingen i Alt var 539. Hovedparten var Industridrivende, Fabrikanter og Mestere med nogle, dog kun faa Svende, men med des livligere Tilslutning af den polytekniske Lærestaltes unge Kandidater og Examinander. Af Kandidaterne havde ikke mindre end 13 indmeldt sig: *C. F. Wessel Brown, C. J. Glahn, E. R. Grove, F. O. Hagen, C. G. Hummel, L. P. Holmblad, B. S.*

Førgensen, E. A. Nørgaard, A. H. Petersen, C. L. Petersen, V. Rothe, J. Wilkens og J. P. Winstrup, og af Examinanderne følgende: C. T. Barfoed, C. Carlsen, V. Gamél, C. Holten, Th. Marstrand, F. Owen, Adolf Steen og J. C. Thygesen. Det er Navne, der saa godt som alle endnu have Klang, og hertil kom en Række Handlende (Grosserer *H. L. Danchell*, Hofraad *Hambro*, Grosserer *Jacob Holm*, Boghandler *C. A. Reitzel* o. s. v.), en Del Kollegieembedsmænd (Kammerskriver *L. A. Bisserup*, Justitsraad *C. P. Francke*, Etatsraad *W. F. Johnsen* m. Fl.), nogle Officerer (Artilleriløjtnanterne *B. Boeck* og *C. Lundbye*, Ingeniørkaptajn *J. C. V. Steenstrup* o. s. v.), een Præst (*P. C. St. Gad*) og endelig en Række juridiske Kandidater og Studenter, anførte, om det saa tør siges, af Frihedsmændene Prokurator *Baltasar Christensen*, Professor *C. N. David*, Redaktør *J. F. Giødvad*, Cand. jur. *Orla Lehmann* og Overretsassessor *T. Algreen Ussing*.

Generalforsamlingen den 12 Juli kan herefter have været en ikke alene talrig, men ogsaa anselig Forsamling, med mange og interessante Udtalelser, men herom er Intet opbevaret. Hvad der vides, er kun, at Foreningen blev konstitueret, at der blev vedtaget nogle »interimistiske Love«, som uforandrede skulde gjælde i to Aar, og at der blev valgt en Række Repræsentanter. Lovene lød saaledes:

Industriforeningens interimistiske Love.

- 1) Den første Indbydelse bliver foreløbigen den Regel for Foreningens Virksomhed, som dens Bestyrelse har at følge.
- 2) Foreningen bestyres interimistisk af et paa Generalforsamlingen valgt Repræsentantskab, bestaaende af $\frac{1}{25}$ af Medlemmernes Antal, dog at dets Størrelse ikke er under 24 og ej over 60. Det vedbliver sin Funktion i 2 Aar og samles een Gang om Maaneden eller saa ofte,

som man finder nødvendigt. Dets Forsamling ansees for kompetent, naar $\frac{2}{3}$ af dets Medlemmer ere tilstede.

- 3) Repræsentantskabet optager Medlemmer. Det vælger aarligen af sin Midte en Formand og 4 Medlemmer, der tilligemed Formanden udgjøre Administrationen, som understøttes af en Sekretær og en Kasserer, der ikke ere Medlemmer af Administrationen. Administrationskomiteen bringer Repræsentantskabets Beslutninger i Udførelse og leder i det Hele de løbende Forretninger.
- 4) Ved Siden af den egentlige Administration udføres Forretningerne efter deres særegne Beskaffenhed af Komiteer, som enten ere stadige eller blive valgte for enkelte Sager. For saa vidt Administrationskomiteen dertil af Repræsentantskabet har Competence, kan den udnævne Komiteer for enkelte Tilfælde. Valget af Komiteernes Medlemmer er frit blandt samtlige Selskabets Medlemmer.
- 5) Efter et Aars Forløb sammenkaldes en Generalforsamling, paa hvilken meddeles Beretning om Selskabets Virksomhed og gives Medlemmerne Lejlighed til at ytre sig over samme. Valg paa Repræsentanterne foretages, for saa vidt Repræsentantskabet ikke i Overensstemmelse med § 2 er fuldtalligt
- 6) Efter 2 Aars Forløb forelægges Generalforsamlingen til Bedømmelse og Antagelse et Udkast til Selskabets Love.

Da Generalforsamlingen afholdtes, var der, som ovenfor meddelt, indmeldt 539 Medlemmer, der skulde altsaa efter Lovene vælges 24 Repræsentanter, og ved det stedfindende Valg samlede Stemmerne i følgende Orden om:

1. Professor <i>G. Forchhammer.</i>	Professor <i>J. A. Dyssel.</i>
2. Guldsmed <i>J. B. Dalhoff.</i>	12. Lektor <i>C. G. Hummel.</i>
3. Professor <i>C. N. David.</i>	Instrumentmager <i>A. Marschall.</i>
4. Urmager <i>H. Kyhl.</i>	13. Brygger <i>A. H. Bjerre.</i>
Konferensraad <i>J. Collin.</i>	14. Jernstøber <i>O. M. Bock.</i>
5. Professor <i>G. F. Hetsch.</i>	Professor <i>G. F. Ursin.</i>
Etatsraad <i>G. Garlieb.</i>	15. Lektor <i>J. Wilkens.</i>
6. Mekanikus <i>H. Gamst.</i>	16. Urmager <i>L. U. Fürgensen.</i>
Etatsraad <i>H. C. Ørsted.</i>	17. Etatsraad <i>J. H. Koch.</i>
7. Kandidat <i>O. Lehmann.</i>	18. Hofkunstdrejer <i>J. G. Schwartz.</i>
8. Bagermester <i>H. C. Sager.</i>	19. Blikkenslager <i>F. Meyer.</i>
9. Bøsemager <i>J. F. Hansen.</i>	Bogtrykker <i>Bianco Luno.</i>
10. Jernstøber <i>P. F. Lunde.</i>	20. Grosserer <i>M. W. Sass.</i>
11. Assessor <i>T. Algreen-Ussing.</i>	Mekanikus <i>J. C. Thiele.</i>
Etatsraad <i>W. F. Johnsen.</i>	Naalemager <i>F. Hjorth.</i>

Torchhammer

21. Naalemager <i>C. Hjorth.</i>	Klejnsmedmester <i>J. H. Hüttemeier.</i>
22. Malermester <i>J. E. Meyer.</i>	
23. Bagermester <i>A. Scherfig.</i>	Urmager <i>C. F. Mohr.</i>
24. Mekanikus <i>F. A. Thiele.</i>	

Af de 19 Indbydere var der kun 4, paa hvem der ikke faldt Stemmer (*J. Breede, G. Michelsen, A. C. Olsen* og *C. Schröder*), men af de 15 andre bleve dog kun 11 Repræsentanter, idet *Collin, Garlieb* og *Ørsted* ikke modtog det paa dem faldne Valg, og *Mohr* fik for faa Stemmer til at komme i Betragtning. Af de udenfor Indbyderne Valgte kom der Afslag fra *Johnsen, Dyssel, Bierre, Luno, J. C. Thiele* og *Hüttemeier, Ursin* og *Marschall* vare i Udlandet*. De 24 med Nr. betegnede bleve da Foreningens Repræsentanter, og medens 15 af dem vare Industridrivende, vare to Lektorer ved polyteknisk Lærestanstalt, to Professorer ved Universitetet, to Professorer ved Kunstakademiet, en Overretsassessor, en Handlende og en juridisk Kandidat. Det var herved afgjort givet, at Foreningen ikke skulde være en Repræsentation for ensidige industrielle Interesser, men for Industrien som almen Faktor i Samfundets Udvikling; de forskjellige Standpunkter mellem Foreningens Medlemmer vare repræsenterede, og dette blev ogsaa Tilfældet, da Repræsentanterne i deres første Møde den 20 Juli valgte Formand og Administration. Til Formand valgtes Professor *G. Forchhammer* og til Medlemmer af Administrationen ved Siden af ham Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff*, Urmager *H. Kyhl*, Grosserer *M. W. Sass* og Assessor *Algreen Ussing*. Cand.

* I Industriforeningens Maanedsskrift (1875, S. 151) har jeg tidligere urigtigt gjort Professor *G. F. Ursin* til Repræsentant istedenfor Etatsraad *J. H. Koch*. Fejlen er her rettet.

polyt. *V. Rothe* blev snart efter valgt til Foreningens Sekretær ligesom Apotheker *J. A. Bech* til dens Kasserer, og saaledes rustet skulde da Foreningen begynde sin Virksomhed.

Den stod fra sin første Begyndelse som officiel Repræsentant for den danske Industri; *Selskabet for indenlandsk Kunstflid* testamenterede den i Oktober 1838 sine Efterladenskaber, og det Samme gjorde i Maj 1839 den Kommission, der havde forestaaet Industriudstillingerne i 1834 og 1836; men hermed var endnu Intet afgjort om, hvorledes den i det Enkelte skulde virke. I de interimistiske Love var der herom henvist til den første Indbydelse, og i den nævnes først og fremmest Afholdelsen af større Udstillinger i Forbindelse med Bortlodninger. Saadanne kunde imidlertid ikke afholdes hvert Aar; Kunstakademiets Lokale paa Charlottenborg, hvori Udstillingerne i 1834 og 1836 havde været holdt, kunde højst faas hvert andet Aar, og Tanken om en Udstilling udsattes herefter ligesom stiltiende til 1840. Hvad dernæst Tilvejebringelsen af nyttige og virksomme Forbindelser i Udlandet angaar, da er noget Saadant altid en vanskelig Sag, og dobbelt vanskeligt for en ung Forening uden Erfaring og uden Penge. Det er derfor ganske naturligt, at Administrationen ikke fulgte den Opfordring, som den senere Møller *N. F. Schwartz* i Juli 1839 tilsendte den fra Nürnberg om at træde i Forbindelse med den i Prag virkende *Verein zur Ermunterung des Gewerbsgeistes in Böhmen*; tidligere havde den besvaret en Henvendelse fra en Industriforening i Rendsborg med en almindelig Henvisning til Fremtiden. Dens eneste udenlandske Berørelser bleve nogle industrielle Meddelelser, som de polytekniske Kandidater *P. J. Hammer* og *E. D. Ehlers* tilsendte den fra Paris.

Paa de her nævnte Omraader var der foreløbigt Intet at gjøre for den nye Forening, og Administrationens Opmærksomhed var da ogsaa strax henvendt andensteds. I dens første Møde den 3 Avgust 1838 bestemtes det, at Foreningen fra 1 Oktober skulde udgive en teknisk Tidende, at der skulde foranstaltes nogle foreløbige Udstillinger af fortrinlige Industriartikler, og at der skulde søges en Forbindelse med *Læseselskabet for Kunstnere og Haandværkere*, saaledes at dennes litterære Anskaffelser kunde komme Foreningens Medlemmer tilgode. Her var Linierne trukne for et lille udførligt Program, som da ogsaa blev udført. Løvedag den 6 Oktober 1838 udkom første Numer af et Ugeblad i Kvartformat *Industriforeningens Tidende* med Lektor *J. Wilkens* som Redaktør under en Redaktionskomite bestaaende af Etatsraad *G. Garlieb*, Professor *G. Forchhammer* og Lektor *C. G. Hummel*, og i December s. A. vedtoges en Overenskomst med det ovenfor nævnte Læseselskab, hvorefter de af dette anskaffede Bøger og Tidsskrifter strax efter Anskaffelsen skulde ligge 4 Uger fremme i Industriforeningens Læsesal, imod at denne Forening udredede 25 pCt., af hvad Bøgerne og deres Indbinding kostede. Af væsentligst og størst Betydning vare imidlertid de af Foreningen foranstaltede Forevisninger.

Den 3 Avgust 1838 valgte Repræsentantskabet som Komite til at indrette en Forevisning af forskjellige Haandværksarbejder Dhrr. Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff*, Bøsemager *J. F. Hansen*, Professor *G. F. Hetsch*, Urmager *H. L. Kyhl* og Lektor *J. Wilkens*. Denne Komite ordnede i September med Iver og Dygtighed en Forevisning af alle Slags Metalarbejder; en anden Komite forestod i Oktober

en Forevisning af Træarbejder og endelig en tredje Komite i December en Forevisning af alle Slags vævede og syede Sager. Der samledes en ikke ringe Interesse om disse Forevisninger, Mange deltog i dem og Mange saa dem, og de Ledendes Iver lagde sig for Dagen ved, at de ikke lod det være nok med at ordne Forevisningerne, de holdt ogsaa Foredrag. Den 7 September om Aftenen holdt saaledes Hof-Guldsmed *Dalhoff* Foredrag over de ved Hærdning af Staal fremkommende Ridser og Midlerne til at forebygge dem, og Aftenen efter forklarede Urmager *Kyhl* nogle udstillede Urmagerværktøjers Konstruktion og Brug. Resultatet af de anstillede Forsøg blev, at Repræsentantskabet den 15 Januar 1839 valgte en fast Forevisningskomite bestaaende af Hof-Guldsmed *Dalhoff*, Lektor *Hummel*, Urmager *Kyhl*, Hof-Kunstdrejer *J. G. Schwartz* og Lektor *Wilkins*. Komiteen skulde ikke stræbe efter at foranstalte store Udstillinger; Maalet for den skulde være en Gang om Ugen, hver Tirsdag-Aften, at kunne forevise og forklare enkelte udmærkede Arbejder, hvad ogsaa væsentlig lykkedes.

Men hvor foregik nu alt dette? Ja derom belæres vi ved f. Ex. at læse Avertissementet om Textil-Forevisningen i December 1838; der staar i det: »Adgangen til Forevisningen, som bliver paa Kongens Nytorv Nr. 206 øverst i Baghuset, betaales ikke«. Kongens Nytorv Nr. 206 er det nuværende Kongens Nytorv Nr. 6, og Lokalet her blev fundet af Komiteen for den første Forevisning i September 1838, hvad der førte til, at det kort efter blev lejet som Foreningens Lokale. Det laa, som vi have hørt, i et Baghus og var i det Hele mærkværdigt beskedent. Det bestod nemlig kun af et Læseværelse i Stueetagen og et For-

samlingsværelse, en Del af et gammelt Theaterlokale, paa 3dje Sal (»over Møbelmagasinet«), men til Trods for alle dets Mangler udviklede der sig et ikke ringe Liv i det, hvad vi kunne se af Beretningerne om Tirsdagsmøderne og om de Diskussioner, som Medlemmerne bragte i Stand. Datiden saa med andre Øjne end Nutiden; saadanne Lokaler som f. Ex. Kasino existerede endnu ikke den Gang; Kasino skabtes først 1845.

Det var imidlertid ikke nok, at Lokalet var mindre godt, det varede ved Siden heraf endnu noget, inden Foreningen blev raadig over det. Efter Afholdelsen af de tre Fagforevisninger skulde det gjøres i Stand, Tiden trak ud, og det første almindelige Møde fandt først Sted Tirsdag den 22. Januar 1839, eller med andre Ord over et halvt Aar, efter at Foreningen var konstitueret. Formanden, Professor *Forchhammer*, indledede dette Møde med en kort Fremstilling af Foreningens Virksomhed siden dens Stiftelse, hvortil han knyttede nogle Bemærkninger om Forholdet mellem Theori og Praxis, og saa foreviste *Dalhoff* en af ham udført Sølvpokal med Dekorationer. Tirsdag den 29. Januar holdt derefter Lektor *Hummel* Foredrag over de Hastigheder, som udfordredes til forskjellige tekniske Arbejder, samtidig med at der fra Mekanikus *H Gamst* forelaa en Dunkraft og en Smørekande af ny Konstruktion til Forevisning; Tirsdag den 5. Februar indledede Lektor *Wilkins* en Diskussion om Betydningen af Tirsdagsmødernes Foredrag, medens Kandestøber *Dahlgreen* havde udstillet nogle Lysestager af Daniametall, og saaledes gik det nu livligt videre hver Tirsdag Aften. Her skal endnu kun erindres, at *Algreen Ussing* i Vinterens Løb holdt i Alt 4

Foredrag om eller rettere imod Lavsvæsenet. Medens Læseværelset var aabent hver Aften fra Kl. 6 til 10, var Forsamlingsværelset kun aabent hver Tirsdagaften, »til Konversation« som det hed, men denne Konversation udvidede sig saaledes, at den kunde fylde mere end een ugentlig Aften; i Februar 1839 indkom der en Skrivelse til Bestyrelsen fra 17 Medlemmer om Tilladelse til at benytte Forsamlingsværelset til Diskussioner over tekniske Gjenstande endnu een Aften om Ugen. Hertil blev Fredagen valgt, og som en af de Sager, der bleve diskuterede i Fredagsmøderne, skal her Spørgsmaalet om Haandværksskoler nævnes.

Mellem dem, der ønskede Diskussionen i Industrieforeningen udvidet, var *Dalhoff*, og naar den 19aarige Kunstdrjer *J. A. Schwartz* med Iver tog Del i Forhandlingerne om Haandværksskolen, er det Standpunkt, han her hævdede, næppe uden Forbindelse med Dalhoffs Anskuelse. Paa den Udenlandsrejse i 1837, paa hvilken denne fattede Tanken til Industrieforeningen, var han nemlig Cicerone for den unge Schwartz ligesom for Naalemager *P. C. Hjorth* (jun.). Haandværksskolen skulde, efter Schwartz's Mening, opdrage Eleverne til Haandværkere; den skulde undervise i almindelige Skolefag samt i Tegning, Teknologi, Maskinlære og forskjellige tekniske Færdigheder; Eleverne skulde besøge den fra deres 8de til deres 17de Aar. Til noget bestemt Resultat førte Diskussionen imidlertid ikke, man enedes kun om at bringe Sagen for Repræsentantskabet, og den 24. April 1839 nedsatte dette da et Udvalg, der skulde undersøge Haandværksskolers Nytte og Indretning. Udvalget kom til at bestaa af Institutbestyrer *F. W. Carlsen*, Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff*, Avditør *Fr. Feddersen*, Pro-

fessor *G. F. Ursin* og Lektor *J. Wilkens*. I September afgav det en omstændelig Beretning, der dog ikke førte til noget praktisk Resultat, og i Overensstemmelse med den udtalte Repræsentskabet, at Foreningen ikke kunde gjøre Andet end indirekte virke for en Haandværksskoles Oprettelse; dens Pengemidler vare saa indskrænkede, at den umuligt kunde gjøre noget direkte Skridt.

Herved skuffedes sikkert ikke faa Forhaabninger, og efterhaanden som Tiden gik, kom der flere saadanne til. Foreningen var absolut heldig med de Erklæringer, den afgav over industrielle Gjenstande — de første saadanne, som forelagdes den, vare nogle af Opsynsmanden ved Holmens Dampmaskine *C. Holmgreen* konstruerede Blæsebælge — Erklæringerne udarbejdedes med Omhu, men i andre, større og betydeligere Sager stansede Foreningen ofte i teoretiske Udtalelser uden at udrette Noget. I December 1838 meddelte Professor *C. N. David*, at nogle Kapitalister muligvis vilde være villige til at anlægge et større Dampetablisement for fra det at udleje Dampkraft, hvorfor han ønskede en Udtalelse om Sagen fra Foreningen, men den af et Udvalg afgivne Betænkning var langt fra opmuntrende, og da Rentekammeret i Februar 1839 æskede Foreningens Erklæring om Varelotteriers Gavnighed og Hensigtsmæssighed, fremkom der en lang, af *Orla Lehmann* forfattet Betænkning, der, skjönt den indrømmede Lempelser af Hensigtsmæssigheds Hensyn, principielt slog fast, at Varelotterier ikke kunde anses som gavnlige for Industrien. Den første umiddelbare, glade Hengivelse i enigt Arbejde for Industriens Fremme var ved at svinde, forskjellige modsatte Anskuelser kom oftere til at staa skarpt imod hinanden uden at blive medierede af en

energisk Formands Anvisning paa praktisk Foretagsomhed. Kritiken brød frem paa mange Punkter og kastede sig ikke mindst over den af Foreningen udgivne Tidende.

Den første Redaktør, *Wilkins*, holdt kun ud i et Kvartal (Oktober Kvartal 1838), saa kom Cand. polyt., Inspektør ved Rosenborgs Bröndanstalt *E. A. Nørgaard* i Januar Kvartal 1839; fra April til Oktober s. A. var Lektor *C. G. Hummel* Redaktør, og han afløstes af Professor *J. A. Dyssel*, der var den Første, der vedblev som Redaktør i et Aar. Et saadant permanent Redaktørskifte kunde selvfølgelig ikke være gavnligt, og hertil kom det stadigt opdukkende Spørgsmaal, om et Ugeblad var den heldigste Form for Foreningens Tidsskrift. *Orla Lehmann* foreslog allerede i Februar 1839 at forandre det til et Maanedsskrift, og paa Generalforsamlingen i Juli s. A. angreb Cand. polyt., Sejldugsfabrikant *E. R. Grove* Bladet som forøvrigt hele Foreningens Virksomhed med skarpe Ord. Tidenden var slet og burde indskrænkes; der maatte sørges for, at den ikke som hidtil kom til væsentlig at sluge alle Foreningens pekuniære Midler, og Repræsentantskabet burde søge at virke mere umiddelbart og praktisk, ad ganske andre Veje end de hidtil søgte. Han blev kun svagt imødegaaet, og det herved fremkaldte uheldige Billede af Foreningens Forhold blev om muligt endnu uheldigere ved den af Formanden givne Oplysning, at Læseværelset kun havde været lidt besøgt, mange Aftener endog ikke af en Eneste, hvortil endnu kom, at Urmager *Kyhl* beklagede, at Medlemmerne langtfra vare ivrige med at indlevere Gjenstande til Forevisning.

Den her omhandlede Generalforsamling var den i de

J. M. S. G. A. M. S.

interimistiske Loves § 5 paabudte Forsamling, paa hvilken der ikke skulde kunne tages Beslutning, men kun kunde forhandles. Diskussionen maatte altsaa ende uden Resultat, men da Foreningens Medlemsantal var voxet til 931, skulde der endnu vælges 13 Repræsentanter, og valgte bleve Dhrr. Fabrikant *E. R. Grove*, Apoteker *ŷ. A. Bech*, Professor *ŷ. A. Dyssel*, Fabrikant *A. Fibiger*, Kaptajn *H. H. Herforth*, Isenkræmmer *F. Winther*, Dekupør *H. P. Frederiksen*, Avditor *Fr. Feddersen*, Cand. polyt. Myntfuldmægtig *E. D. Ehlers*, Isenkræmmer *C. A. Heegaard*, Mekanikus *O. ŷ. Winstrup*, Etatsraad *L. N. Hvidt* og Etatsraad *I. ŷ. Unsgaard*.

Repræsentantsskabet voxede herved op til at blive en Forsamling paa ikke mindre end 37 Medlemmer, hvad der som naturligt er, beredte mange Vanskeligheder. *Forchhammer* ønskede da heller ikke Gjenvalg som Formand, og *L. N. Hvidt*, der derpaa blev valgt, undslog sig; hvorpaa man endelig kom i Havn med Etatsraad, Komiteret i Rente-kammeret *Iver Johan Unsgaard* (f. 1798 † 1872) som Formand*. Administrationen blev tillige væsentlig fornyet, *Sass* og *Algreen Ussing* efterfulgtes af Avditor *Fr. Feddersen* og Etatsraad, Professor i Bygningskunst *ŷ. H. Koch*, kunde to Industridrivende *Dalhoff* og *Kyhl* bevarede deres Pladser. De skete Personalforandringer synes imidlertid ikke at have givet Foreningen større Virkekraft. Den 15. Avgust forhandlede Spørgsmaalet om Tidendens fremtidige Form og Redaktion, men Resultat blev, at den skulde udgaa som tidligere, indtil Foreningens andet Prøveaar var

*) Unsgaard var senere en Tid Indenrigsminister (1856—1859), derefter Stiftamtmand over Fyn, han døde i 1872 som Gehejmekonferensraad.

til Ende. Den 26 September vedtog Repræsentantskabet, at Kontrakten med Læseselskabet for Kunstnere og Haandværkere skulde opsiges, men Afgjørelsen af, hvorvidt Læsestuen skulde vedblive eller ikke, udsattes. Næst at vælge en Forevisningskomite, der nu voxede til 12 Medlemmer, var det Eneste, der udrettedes, Gjennemførelsen af den Industriudstilling, som afholdtes paa Charlottenborg fra den 8 August til den 20 September 1840. Der var forskjellige Partier, som gjensidig rivaliserede, og som navnlig synes at have været uenige i Betragtningen af *den merkantile Industriforening*, som nogle af den større Industriforenings Medlemmer allerede meget tidligt havde dannet, misfornøjede med Moderforeningens Virksomhed eller rettere Mangel paa Virksomhed.

Det er herefter meget forstaaeligt; at Etatsraad *Umsgaard*, der stod de industrielle Kredse fjærnere, ikke ønskede i lang Tid at staa som Foreningens Formand. Da derfor de i de interimistiske Love omtalte endelige Love efter möjsommelige Forarbejder vare vedtagne paa en Generaljorsamling den 17 Juli 1840 og det i en saadan Form, at de aabnede Udsigt til en Overenskomst med den merkantile Forening, kom det sikkert ikke overraskende, at han trak sig tilbage, men et Brev, som han herom tilskrev det nye Repræsentantskab den 25 Juli s. A., giver en saa interessant Skildring af Foreningens Forhold, at et Stykke af det her skal aftrykkes:

»Idet jeg nu fratræder Formandsposten for Industriforeningen, troer jeg med et Par Ord at burde gjøre det nye Repræsentantskab Rede for den Fremgangsmaade, jeg i det nu forløbne Aar har troet at burde følge i hin Funk-

tion. Jeg maatte, strax efter min Tiltrædelse, letteligen bemærke, at man i Selskabet var uenig om de Principer, der burde følges i Henseende til dets Virksomhed. Navnlig havde den kort i Forvejen stedfundne Oprettelse af den merkantile Industriforening, der væsentligen var dannet af Medlemmer af vor Forening, bidraget til en Spænding, der viste sig ved forskellige Lejligheder. Andre, i Aarets Løb indtrufne Begivenheder, navnlig den nærmere Behandling af Lavsspørgsmaalet, have snarere tjent til at forøge end til at formindske hin Forskjellighed i Principer. Hertil kom, at Lovene for Selskabet kun vare provisoriske, at man kun havde højst ufuldstændige Vedtægter at følge i Bestyrelsen og at nogle uheldige Bestemmelser i hine provisoriske Love, i Særdeleshed forsaavidt angik Bestyrelsesmaaden, lammede enhver Virksomhed*. Det blev derfor efter min Overbevisning min første Pligt at mediere mellem Partierne og, ved ikke udtrykkeligen at erklære mig for noget af dem, at se til at holde Maskinen sammen, indtil dens Gang endeligen kunde blive ordnet. Endskjönt jeg for min egen Part satte megen Pris paa den merkantile Industriforenings Virksomhed, maatte jeg derfor dog alene indskrænke mig til at anbefale Spørgsmaalet om begge Foreningers Sammensmeltning til den almindelige Opmærksomhed især ved Affattelsen af de nye Love, og endskjönt jeg paa den anden Side for min egen Del vilde have anset en større Virksomhed fra Selskabets Side med Hensyn til Haandværks-

* Herved sigtes sikkert bl. A. til Bestemmelsen om, at $\frac{2}{3}$ af Repræsentanterne skulde være tilstede, for at en gyldig Beslutning kunde tages. Det viste sig nemlig meget vanskeligt, at faa 25 af de 37 Repræsentanter samlede til Møder.

skolers Indretning for gavnlig, maatte jeg ogsaa her indskrænke mig til at forelægge Selskabet den i saa Henseende nedsatte Komites Betænkning. Det Öjemed, jeg saaledes strax fra Begyndelsen troede at burde foresætte mig, har jeg opnaaet: ingen væsentlig Afgang i Selskabets Medlemmer er foregaaet, og det staar fölgelig endnu i Selskabets Magt med bestemte Love og med en ordnet Bestyrelse at virke til det Maal, som maatte anses rigtigt.«

Unsgaards Brev er ligesom en Apologi for hans Optræden, om hvilken han selv senere i Brevet siger, at den har været »mere negativ end positiv«; han vil ikke beklage sig over, »at den *for Tiden* vil blive betragtet = 0, og vil alene af Hjertet ønske, at den nye Bestyrelse maa finde sig heldigere i sine Bestræbelser«. Det er imidlertid et Spørgsmaal, om Eftertiden kan sætte hans Virksomhed højere, end Samtiden med hans Billigelse synes at have sat den. Men nu var den provisoriske Tilstand ophört, Foreningen havde faaet endelige Love, en ny Bestyrelse og en ny Formand, nu vilde det Hele blive anderledes. Endnu en Stund gik Alt dog i det gamle Spor.

I et Repræsentantmøde den 3. Avgust 1840 valgtes Grosserer *Nicolai Jonathan Meinert* (f. 1791, † 1877) til Formand; han var en betydelig Handlende, Medstifter af Trykkefrihedsselskabet (1835) og som en varm Patriot Medlem af den saa kaldte Syvstjerne, der paa alle Maader virkede for Danskhedens Sag i Sønderjylland, men trods alle gode Egenskaber synes han ikke at have været den rette Mand for Industriforeningen, hvad man kan se af en bidsk Skrivelse af 12 September 1840 til ham fra tre Repræsentanter, *H. L. Danchell*, *E. R. Grove* og *J. Wilkens*.

Incunabula

»Det var«, saaledes begynder Skrivelsen, »paa den Tid, da Komiteen til at foreslaa nye Love for Selskabet blev udvalgt, en blandt alle dem, der kjendte noget til Selskabet og dets Tilstand, almindelig udbredt Overbevisning, at Selskabet vilde gaa sin snarlige Opløsning imøde, hvis det ikke lykkedes ved en hensigtsmæssigere Organisation at bringe nyt Liv og ny Interesse ind i Selskabets Organer og derved igjen blandt Selskabets Medlemmer. Misfornøjelsen med Selskabet var dengang og er endnu saa udbredt, at det vel maa betragtes tildels som Følgen af en vis Flegma og forresten som et Tegn paa, at man endnu vil se Tiden an med den nye Bestyrelse, at ikke allerede de fleste af Selskabets Medlemmer ere udtraadte«. Man ventede paa et »Reformværk«, men nu var der gaaet næsten to Maaneder, siden de nye Love vare vedtagne; uden at der endnu var gjort Nogetsomhelst; der var ikke valgt nogen Forevisningskomite eller nogen Redaktør, der var ikke antagen nogen Skriver og ikke forelagt noget Budget, ja der syntes i det Hele ikke at være tænkt paa at forelægge Repræsentantskabet nogensomhelst Plan for den fremtidige Virksomhed. Herimod protestere Brevskriverne, idet de til Slutning foreslaa: a. at de tilbagestaaende Valg af en Redaktør, en Forevisningskomite og en Skriver strax foretages; b. at man, selv om det skulde koste Selskabet en øjeblikkelig Opofrelse, søger endnu i denne Vinter at skaffe Selskabet et passende Lokale med hyggelige og ved hinanden beliggende Værelser til Forelæsninger, Forevisninger, Konversation, Komitemøder, Læsning o. s. v.; c. at der endelig uden Ophold lægges en detaljeret Plan for Bestyrelsens fremtidige Virksomhed, den man da strax bör sætte i Værk.

Denne Skrivelse blev faa Dage efter fulgt af en ny Skrivelse, hvori 9 Repræsentanter (*H. L. Danchell, H. P. Frederiksen, E. R. Grove, A. Hornbech, C. F. Jensen, F. Meyer, J. G. Schwartz, J. Wilkens* og *O. J. Winstrup*) fremkom med en hel udarbejdet Plan for Foreningens Virksomhed, hvad der medførte, at Formanden strax sammenkaldte et Møde. I dette, der afholdtes den 29 September 1840, gjorde han Rede for sin tilsyneladende Passivitet, forsvarede sig Punkt for Punkt med Hensyn til de mod ham rejste Anker, men sluttede sit Foredrag med at udtale, at han paa Grund af de 9 Repræsentanters efter hans Anskuelse urigtige Fremgangsmaade »uigenkaldelig« havde besluttet at nedlægge sin Funktion som Formand. Han var aabenbart vred over Repræsentantskabets efter hans Mening hensynsløse Optræden, og de Ord, hvormed det udførlige Referat af hans Tale, der foreligger i Industriforeningens Arkiv, ender, indeholde ligesom en Angivelse; det hedder: »og ligesom han afgiver den Erklæring, at han ikke nærer Uvilje mod enkelt Mand, anbefaler han sig fremdeles til samtlige Repræsentanters Venskab«. »Den enkelte Mand« har muligvis været *H. L. Danchell*, der som Viceformand nærmest skulde være Formandens Medhjælp, men dog ganske sikkert har været Oppositionens Fører. Hovedpunktet for den var Sammensmeltningen med den merkantile Industriforening, for hvilken Danchell var Formand; ved Meinerts Tilbagetræden blev Danchell tillige fungerende Formand i den større Forening, og herved banedes naturligt Vejen for den ivrigt attraaede Sammenslutning.

Kaster man herefter Blikket udover Industriforeningens første Aar, ses det let, at Formændene ikke spille nogen

væsentlig Rolle. Den havde været repræsenteret af en Videnskabsmand, en Embedsmand og en Kjøbmand, men ingen af dem synes i den Grad at have følt sig knyttet til den Gjerning, Foreningen skulde udrette, at han viede den en alvorlig Stræben og et alvorligt Arbejde. De forskjellige Elementer bleve ikke sammenarbejdede i Enighed, men udsondredes tværtimod i Partier.

Foreningens største Bestanddel vare de praktiske Industri-drivende, men just paa Grund af at de kun vare praktiske, til Haandens Arbejde knyttede Mænd, er det naturligt, at de i en Forening til Industriens Fremme saa op til de med særlige tekniske og økonomiske Kundskaber udrustede Mænd, der meldte sig som deres Medarbejdere. Det var saaledes *Dalhoff*, der havde draget *Forchhammer* ind i Industriforeningens Kreds. Men desuagtet var der ikke fuld Forstaaelse mellem disse forskjellige Grupper af Mænd. De Lærde, som den sidste Gruppe oftere kaldtes, forstod, skjönt den omfattede Mænd, der stod de industridrivende Kredse saa nær som f. Ex. baade *C. G. Hummel* og *J. Wilkens*, ikke at udtrykke sig tilstrækkeligt populært; et mærkeligt Exempel i saa Henseende er den vidtløftige Fortale, hvormed Professor *J. A. Dyssel* i Oktober 1839 indledede sin Redaktion af Foreningens Tidende. Der sporedes ofte en flad Teoretiseren hos dem, og det er derfor ganske naturligt, at det undertiden kom til Sammenstød og da fornemlig med de Mænd, der fortrinlig repræsenterede de praktiske Mænd, særlig Hof-Guldsmed *Dalhoff* og Urmager *Kyhl*, og da der endnu eksisterer et Aktstykke, der viser, hvorledes den Førstnævnte paa en lidt ilter Maade kunde tage til Orde, naar Teoretiseringen blev ham for stærk, skal det nedenfor aftrykkes.

Som ovenfor omtalt havde Rentekammeret under 2 Februar 1839 æsket Foreningens Erklæring over Varelotteriers Gavnighed for Industrien, i Anledning af at Forskjellige ansøgte om at vedblive med deres tidligere bevilgede Lotterier* eller om at oprette nye. Foreningen nedsatte under 18 Februar et Udvalg paa 9 Medlemmer til at drøfte Spørgsmaalet, og det er i denne Sags Akter, at nedenstaaende Brev fra *Dalhoff* findes. Det fremgaar formentlig af det, at Komiteens Forhandlinger i abstrakt Videnskabelighed havde skudt alle Nyttes- og Hensigtsmæssigheds-Hensyn til Side, og Traditionen vil, at det væsentlig var Professor *David*, der her var den Toneangivende, og mod hvem Dalhoffs Brev altsaa særlig var rettet. Brevet lyder, ordret aftrykt, saaledes:

P. M.

Da min Stilling ikke tillader mig at ofre mere Tid fra mit Arbeide, tillader jeg mig at adspørge de øvrige ærede Committee-Medlemmer, om de bifalde, at Forhandlingerne hurtig maatte faae en mere praktisk Retning, hvilket jeg heller ikke betvivler, er Rentekammerets Ønske, idet det vistnok selv vilde have besvaret sig største Deelen af de Spørgsmaal, som vi hidindtil have havt for. Jeg troer Kammerets Spørgsmaal meest passende fra en Industriforening vilde kunde besvares ved at man temmelig analog med Forening af Industrielle undersøgte saavel Fordelene som de skadelige Følger af et saadant Lotterie og til den Ende adspurgte Fabrikanterne, om nogen af dem klagede over de hidtil værende Lotto-Antrepreneurer? hvormeget de havde produkceert? om disse Gjenstande forhen bleve udførte? hvormeget de havde kunnet gjøre deres Arbejder billigere formedelst Mængden og Forskud? om de vare anmodede om at levere slette Arbeider, om største Deelen af Gjenstandene havde været almeennyttige Gjenstande; mig synes, at naar der for samme Penge ere leveret $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{2}{3}$ saa mange solide og nyttige Varer ind iblandt Folk, end för var Tilfældet, og disse Penge endog för gik til Ulandet, [bör Varelotterier anbefales].**

* Det vigtigste var det, som Löjtnant *Johan Belfour Rainals* efter Bevilling af 17 Maj 1838 drev under Navnet »Foreningen for Kunstens Opmuntring i Kjøbenhavn«.

** Denne eller en lignende Eftersætning mangler.

Naar der paa mange Maader ere bortødslet langt betydeligere tvungne Capitaler paa at vilde fremtvinge en art Fabrikvæsen, men som ikke har lykkedes saa godt som dette Middel og aldrig engang virket til Haandværkernes Dannelse; naar man endnu vedligeholder Kongelige Fabrikker med Tilsætning af Nationens Midler, der ikke har leveret saadanne Produkter, som her ere fremkomne af sig selv, skjönt Arbejderne i intet Henseende har det bedre end vore; endelig naar en betydelig Indtægt tilbydes Industriforeningen* til at anvendes til Haandværkernes Dannelse og Nytte, finder jeg det i det mindste unyttigt, at et Selskab, der hedder *Industriforeningen* vil qvæle sig forlænge med altfor theoretiske Samvittigheds Spørgsmaale, især naar man ikke veed, om noget af de hundrede Vanskeligheder nogensinde have opstaaet, eller har undersøgt det mindste af Nyttens, som samme medfører.

Det skulde gjøre mig ondt, hvis jeg skulde see mig nødt til at træde ud af Commiteeforsamlingen.

Kjøbenhavn d. 28 Febr. 1839.

Forøindtligst

J. Dalhoff.

Til

Den ærede Commitee for Varelotterierne.

Meningen af denne, ikke i alle Enkeltheder klare Skrivelse, er tydelig nok, og den gjorde da ogsaa sin Virkning. Foreningens Betænkning afgik under 12te Marts, og var den end teoretisk afvisende overfor al Verdens Varelotterier, tog den dog en Række Nuytes- og Hensigtsmæssigheds-Hensyn, og Löjtnant *Rainals* m. Fl. fik deres Koncessioner fornyede.

Dalhoff indtog en betydningsfuld Stilling i Foreningen. Han var et virksomt Medlem af Administrationen, og der nedsattes ikke et nogenlunde vigtigt Udvalg, uden at han kom med i det. Han var Sjælen i Forevisningerne og Foredragene Tirsdagften, ved hvilke han selv optraadte som Foredrager. Tirsdag den 12te Marts 1838 fremsatte han saaledes sine Anskuelser, om hvad Industriforeningens Med-

* Hvis der ikke skal staa Industrien istedenfor Industriforeningen, maa der have været Tale om en Varelotteri-Koncession for Foreningen selv.

lemmer som saadanne kunde udrette for Industrien. Hans Udtalelser ere ikke bevarede, men hvad de have gaaet ud paa, kan næppe være tvivlsomt. Hans egen Optræden giver Fingerpeg nok, og det skal her fremdrages, at han paa Generalforsamlingen den 11te Juli s. A. imod Groves Angreb paa Foreningens Tidende holdt paa ikke at formindske den, idet han ivrigt opfordrede Medlemmerne til at yde Bidrag til den; det var efter hans Mening Vejen, ad hvilken den skulde forbedres. Det var praktiske Vink, han vilde have frem fra de Industridrivende selv; men her viste han sig afgjort som Idealist, ti naar han selv, der kunde store Partier af Karmarsch's epokegjørende, nu just udkommende Teknologi udenad, efter sit eget Udsagn ikke var ganske rolig, naar for mange »Lærde« overværede hans Foredag, hvor kunde han saa vente, at mange af hans Kolleger skulde kunne optræde med skriftlige Meddelelser eller i det Hele paa lignende Maade som han. De Industridrivendes Tid til selv at tage Styret var endnu ikke kommen, og det saa Dalhoff sikkert ogsaa. Hvad han væsentlig drev paa, var Haandværkernes Dannelse, og derfor var han ivrig i den ovenfor nævnte Sag om Haandværksskoler. Her staa vi ved, hvad der væsentlig laa ham paa Hjærte, og naar han ovenfor i Varelotterisagen var Talsmand for, at der trods alle Videnskabens Grundsætninger skulde tages Hensyn til de Industridrivendes materielle Interesser, var det sikkert kun Omstændighederne, der tilfældigt havde bragt ham ind herpaa. Vi finde ham ikke sammen med de Mænd, der strax fra Foreningens Stiftelse saa Industriens Fremme heri, og som under en stadig voxende Spænding arbejdede sig op til at blive Foreningens ledende Mænd. Da Grosserer

Meinert var trængt bort, blev Grosserer *H. L. Danchell* Formand og *Orla Lehmann* Viceformand; men herom i næste Afsnit, i hvilket den merkantile Industriforenings Historie nærmere skal belyses.

Inden vi forlade Virksomheden under de interimistiske Love, skulle imidlertid to Mænd endnu særlig nævnes, Urmager *H. Kyhl* og Lektor *Ɖ. Wilkens*. *Kyhl*, der ved Foreningens Stiftelse indmeldte omtrent $\frac{1}{5}$ af dens Medlemmer, der ligesom *Dalhoff* var Medlem af Administrationen og virksom ved Forevisningerne, maa betegnes som Foreningens første Inspektør. Han indkjøbte dens første Inventarium og holdt Orden i Lokalet, ikke at tale om at han i 1840, da Foreningen skulde have nye Love, udarbejdede et vidtløftigt Forslag, der fyldte umaadeligt i Tidenden, men — slet ikke kom til Afstemning paa Generalforsamlingen. Hans Forslag gik ikke i »merkantil« Retning, det saa ligesom fra et *Dalhoffsk* Standpunkt lidt idealistisk paa, hvad Medlemmerne, de enkelte Industridrivende, skulde udrette. — Hvad *Wilkens* angaar, da var han utrættelig bl. A. i næsten alle Komiteer og Udvalg som den, der førte Betænkningen i Pennen, hans Haandskrift gaar idelig igjen i de første Aars forøvrigt kun faa Arkivsager, og der er ingen Tvivl om, at hans Indflydelse har strakt sig ud over selve Penneføringen; da *Grove* i Juli 1839 angriber Foreningens Tidende, undtager han »de Stykker, som Redaktionen havde Lektor *Wilkens* at takke for«. Ogsaa i næste Afsnit ville vi støde paa hans Navn, ti han stod ikke den merkantile Retning fjærn.

Da Foreningen stiftedes den 12 Juli 1838, talte den 539 Medlemmer, ved Generalforsamlingen i 1839 var Tallet næsten fordoblet; det opgjordes til 931, nemlig 712 indenbys og

ikke mindre end 219 udenbys, men Aaret efter var det dalet til 806 (670 indenbys og 136 udenbys). Der var, som ovenfor antydet, en ikke ringe Nedgang tilstede, og det maa i det Hele erindres, at Foreningen langt fra raadede over store Midler. Alt var beregnet paa gratis Medhjælp, og det er i saa Henseende karakteristisk, at det i forholdsvis stor Stil begyndte Ugeblad, der hurtigt kom til at tynde stærkt paa Foreningens Kasse*, var anlagt paa, at Redaktionen, ja endogaa Bidragene til det skulde leveres gratis. Det herfor til Grund liggende Syn er endnu tilstede i Urmager Kyhls ovenfor nævnte Lovforslag, i dets 10de Kapitel, der bærer Overskriften »Foreningens Sekretær«, henstilles det som et aabent Spørgsmaal, om denne Embedsmand skal lønnes; men disse Love kom, som anført, slet ikke til Forhandling, Forslagsstilleren tog dem selv i sidste Øjeblik tilbage. Foreningens første paa een Gang begejstrede og naive Prøvetid var til Ende.

* Medens den samlede Kontingentindtægt i 1839 udgjorde 2017 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ 15 β , var Udgiften til Tidenden i det samme Aar ikke mindre end 1384 Rd. Det af den Reiersenske Fond med sædvanlig Liberalitet tilsagte aarlige Bidrag til dens Udgivelse, 200 Rd., forslog herefter kun lidt.

III.

Merkantilistiske Bestræbelser.

(Danchell — S. Hjorth — J. G. Schwartz).

1840—1847.

Som tidligere nævnt var det en forøget Afsætning af Industriens Frembringelser, der var det væsentlige Maal for Industriudstillingerne i 1834 og 1836; og Afholdelsen af større Udstillinger i Forbindelse med Bortlodninger nævnes som det første mellem de Midler, ved hvilke Industriforeningen fornemlig skulde virke. Der pegedes i merkantil Retning, og det er da ikke forunderligt, at flere Kjøbmænd strax sluttede sig til Foreningen; ja en Handlende kom ind i dens Administration. Foreningens Virksomhed gik imidlertid ikke i den antydede Retning, og den 24 Oktober 1838 samledes 10 af Foreningens Medlemmer misfornøjede hermed i Gjæstgivergaarden Tre Hjorte som *Den merkantile Industriforening*. To Paragrafer vedtoges som denne Forenings Vedtægter, Grosserer *H. L. Danchell* valgtes til at lede dens Forhandlinger, Lektor *J. Wilkens* til at føre dens Protokol og *H. L. Danchell*, *F. Danchell* og *H. P. Frederiksen* til dens Optagelseskomite. De 10 Medlemmer vare: Grosserer *H. L. Danchell*, hans Broder, Civil-Ingeniør *F.*

Danchell, Blikkenslager *F. Meyer*, Urmager *A. Funch*,
Finerskærer *H. P. Frederiksen*, Isenkræmmer *C. A. Hee-
gaard*, Naalemager *F. W. Merkert*, Blokkedrejer *J. F. Lah-
meyer*, Snedkermester *W. Olsen* og Lektor *J. Wilkens*,
og Foreningens Vedtægter lød saaledes:

§ 1. Selskabets Ojemed er at bevirke en Tilnærmelse imellem Kjøbmænd og Industrielle saavel som imellem de forskjellige Classer af disse indbyrdes. Medlemmerne ville bestræbe sig for gjensidigen at meddele hinanden alle de Oplysninger, der ere fornødne for at lette Producenterne Udvidelsen af deres Bedrift saa vel med Hensyn til Valget af de Artikler, der bedst egne sig for en Produktion i det Store, som med Hensyn til Maaden, hvorpaa en saadan fabrikmæssig Drift bedst iværksættes, og til Afsætningen af de derved tilvejebragte Produkter.

§ 2. Selskabet bør bestaa af en lille men udvalgt Kreds af fordomsfrie Mænd, der levende interessere dem for en fri og kraftig Ud-
vikling af Danmarks Industri. Ethvert Medlem har Ret til at foreslaa nye Medlemmer, men de optages efter moden Overvejelse med Enstemmighed af en af Selskabet valgt Optagelseskomite, som bestaar af 3 Medlemmer, og Svaret meddeles ligeledes privat, saafremt det lyder benægtende.

I de Møder, der nu blev holdt, var det mest Smaating, man beskæftigede sig med. Der blev spurgt om, hvor de bedste Cirkelsavblade beholdtes, hvorledes Wiener-Pimpsten forfærdigedes, hvad Prisen var paa tomme Cigarkasser i Hamborg o. s. v., men i Mødet den 7 November bragtes det paa Bane, at der projekteredes et Etablissement for Udlejning af Dampkraft, og denne Sag blev greben med Interesse. 5 Medlemmer tegnede sig i det følgende Møde for Værkstedslokale i Etablissementet, men — nu opløste Foreningen sig. Under Referatet i dens Protokol af et den 5 December 1838 afholdt Møde læses: »Selskabet besluttede indtil videre at opløse sig for i den store Industriforenings Lokale og i denne Forening at søge Anledning til en mere

udvidet Virksomhed«. Det staar sikkert i Forbindelse hermed, at Spørgsmaalet om Dampudlejnings-Etablissementet Dagen för var indbragt i den store Industriforening, der strax nedsatte et Udvalg til dets Bedømmelse, i hvilket baade *Frederiksen* og *Wilkens* fik Sæde. Den sidst i December fremkomne Betænkning blev imidlertid ikke, som man havde haabet. Etablissementet kom ikke i Stand, og den 18 Marts 1839 traadte *den merkantile Industriforening* paany sammen. Fredags-Diskussionerne i Industriforeningen, som baade *Danchell* og *Frederiksen* vare med til at fremkalde, havde altsaa ikke tilfredsstillet.

Spændingen mellem den store og lille Forening voxede, og den lille Forening lod det nu ikke blive ved uskyldige Samtaler. Den organiserede sig under en virkelig Bestyrelse (Grosserer *H. L. Danchell*, Formand; Grosserer *W. S. Levy*, Kasserer; Sejldugsfabrikant *E. R. Grove*, Sekretær; Isenkræmmer *C. A. Heegaard*), fastsatte et Medlemskontigent og samlede Bidrag til en Virksomhedsfond. Medlemskontigentet sattes imidlertid kun til 2 Rd. om Aaret, og de c. 50 Rd., som Indsamlingen indbragte, kunde selvfølgelig ikke række meget langt. Naar der derfor strax blev anlagt en Prøvesamling af danske Industriprodukter og udsendtes en Rejsende, först til Hertugdømmerne og derefter til Norge, synes det afgjort, at Foretagendet maa være blevet støttet ved private Midler, og den, der her vovede en Kapital, var formentlig Grosserer Levy. Allerede i Mødet den 8. April gjorde han ikke ganske smaa Bestillinger hos forskjellige af Foreningens Industridrivende. Der var i det Hele noget vist Storslaet i Foreningens Foretagender; den 24 Juni nedsattes et Udvalg, der skulde undersøge Spørgsmaalet om

en Basars Oprettelse. I Mødet den 30 September forelagdes en af Professor *G. F. Hetsch* fremsendt Plan med Beskrivelse over Børsbygningens Indretning til Bazaren. Men samtidig var Foreningen dog kun meget lille, og i alt Fald enkelte Medlemmer havde stadig Blikket rettet paa den store Forening. I Mødet den 12. September fremkom der et Forslag om, at Basarsagen skulde fremmes i Forbindelse med den store Forening. Det blev imidlertid forkastet med 12 Stemmer imod 7, men samtidigt fik *Orla Lehmann* dog Tilladelse til i eget Navn fortroligt at maatte forelægge Planen for Industriforeningens Repræsentantskab.

> Den Tilmærmelseslyst, der herefter var tilstede i *den merkantile Forening*, var heller ikke ukjendt i den anden Forening. Da der paa dennes Generalforsamling i Juli 1839 skulde vælges 13 supplerende Repræsentanter, valgtes baade *E. R. Grove*, *C. A. Heegaard* og *H. P. Frederiksen*, og efter Lektor *Wilkens* Tilskyndelse vedtog Repræsentantskabet den 26. September s. A. det i og for sig mærkelige Forslag, at Foreningen skriftlig skulde anmode den merkantile Forening om at oplyse, hvorvidt det vilde være ønskeligt og gjørligt, at den spørgende Forening virkede i merkantil Retning. Svaret, der indløb, blev ikke fundet tilfredsstillende, men dermed lod man ikke Sagen falde, man nedsatte en Komite, bestaaende af Formanden, Etatsraad *Unsgaard*, samt Grosserer *H. L. Danchell*, Etatsraad *L. N. Hvidt*, Cand. jur. *O. Lehmann* og Isenkræmmer *F. Winther* til at udtale sig, og først da denne i November tilraadede at afvente Basarsagens Udvikling, blev Sagen stillet i Bero.

Den merkantile Forening havde i Oktober andraget Regeringen om Tilladelse til at oprette en Basar til Forhand-

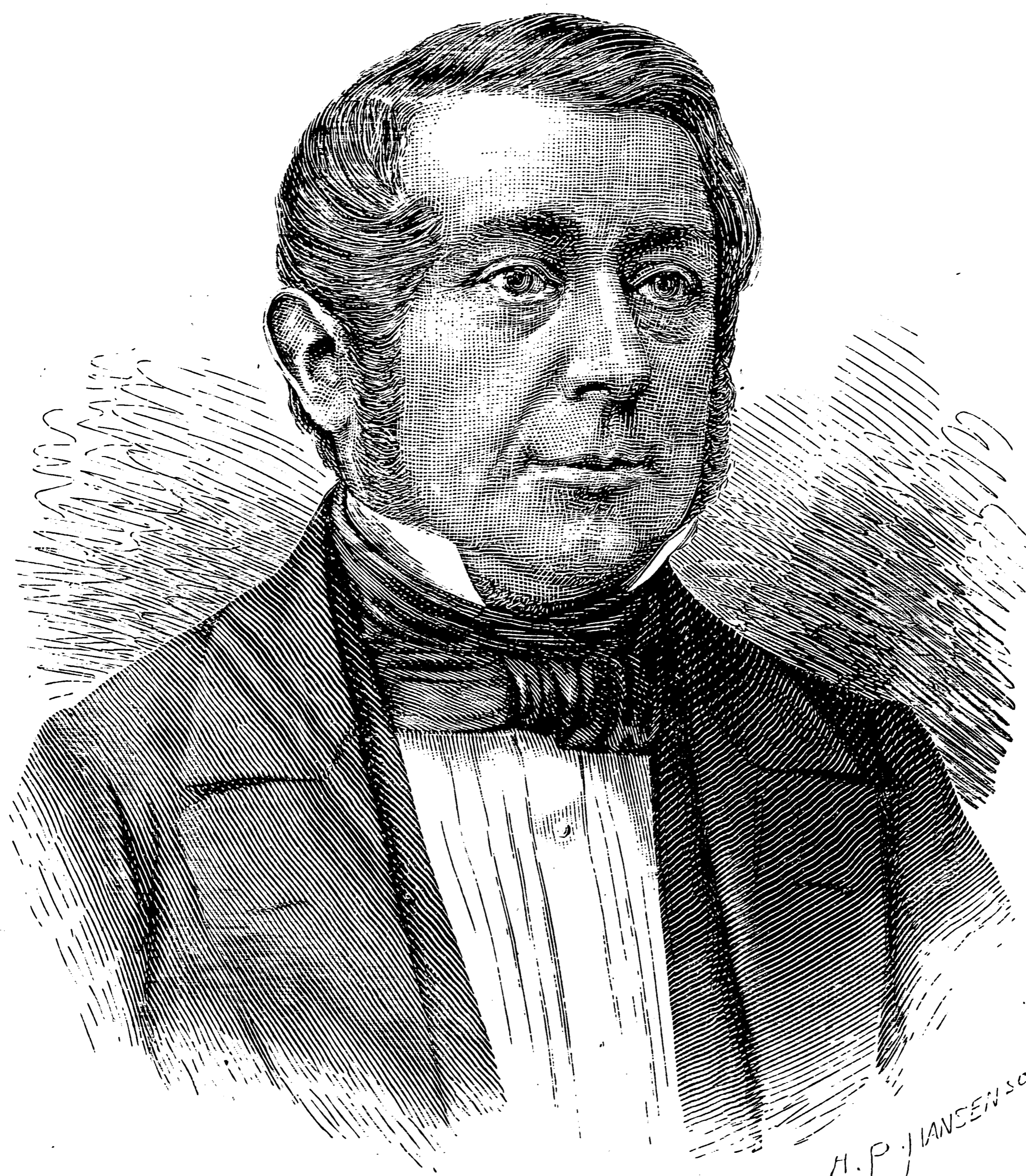
ling af alle Slags indenlandske Industrifrembringelser, men det er, som om den følte sig ude af Stand til selv paa rette Maade at gennemføre Sagen. Den var derfor ikke ganske uvillig til at søge Alliance med Industriforeningen. Som ovenfor nævnt mislykkedes Tilnærmelsen imidlertid, og nu søgte Foreningen selv at blive en stor Forening. Paa en Generalforsamling den 18 November 1839 vedtoges vidtløftige Love for den, som offentliggjordes sammen med en Indbydelse til at slutte sig til den (se f. Ex. i Handels- og Industri-Tidende 1836, S. 431, 435). Og noget Resultat kom der da ogsaa ud heraf. Ved Generalforsamlingen den 18. November talte Foreningen højst 74 Medlemmer, men ved Aarets Udgang 104. Det blev imidlertid hverken ved Børsen, ved sin Prøvesamling eller sin Rejsende, at den merkantile Forening skulde skabe sig et Navn i den danske Industri. Den 2. November foreslog Fabrikant *E. R. Grove* Foreningen, at den skulde tage sig af Oprettelsen af et Hörspinderi, og Forslaget blev grebet. Under 2. Marts 1840 udstedte den en Indbydelse til Oprettelse af et Aktieselskab til at drive et Maskinhörspinderi, og der forlangtes ikke mindre end 1500 Aktier à 100 Rdl., eller med andre Ord 300,000 Kr., en for den Tid meget anselig Sum. Der opstod da ogsaa en ganske betydelig Bevægelse i Pressen, baade for og imod, men i Oktober s. A. var Beløbet tegnet. Det økonomiske Tryk fra Aarhundredets Begyndelse var ved at vige, og det blev den merkantile Industriforening, som viste det. Maskinhörspinderiet blev nemlig hurtigt paafulgt af et andet Aktieselskab. Den 15. Juni 1840 indbød Foreningen til Oprettelsen af et af Cand. polyt. *P. J. Hammer* foreslaaet Alun- og Cementværk i Limensgade paa Born-

holm, og allerede den 13. Juli konstitueredes Selskabet. Aktiekapitalen var 20.000 Rdl.

Ved disse Aktieselskaber aabnede den merkantile Forening ligesom Slusen for en ny økonomisk Udvikling herhjemme; i de nærmeste Aar dannedes ikke mindre end 11 industridrivende Aktieselskaber foruden ikke faa andre (Tivoli, Klampenborg, Kasino o. s. v.). Den merkantile Forening gik fremad, i Maj 1840 naaede dens Medlemsfortegnelse Løbenumeret 154, men gammel Kjærlighed ruster ikke. Det var og blev den store Industriforening, der skulde erobres for merkantil Virksomhed. De nye Love for denne Forening, der skulde vedtages paa den første besluttende Generalforsamling i Juli 1840, bleve som i forrige Afsnit nævnt lagte tilrette for Erobringen, og mellem de Midler, hvorved Industriforeningen nu skulde virke, var:

Meddelelser af Handel og Industri vedkommende Efterretninger, Anskaffelse af Prøver, saavel af udenlandske værdifulde Materialier og af Artikler, der kunne egne sig til Fabrikation her i Landet, som af saadanne indenlandske Industriprodukter, der egne sig til at blive kurante Handelsvarer, kort ethvert passende Middel til at virke for Industrien, det være ved at udbrede Kjendskab til Udlandets Industri hos vore Industrielle og til vore Industriefrembringelser saavel i som udenfor Danmark eller paa hvilkensomhelst anden Maade.

Den ordinære Generalforsamling skulde hvert Aar vælge et Repræsentantskab paa 19 Medlemmer, af hvilke 5 skulde være industrielle, 5 handelskyndige og 9 frit valgte, og mellem Foreningens faste Komiteer skulde der være en Handelskomite, bestaaende af 5—7 Medlemmer. Denne Komite, hed det, »behandler alle merkantile Spørgsmaal og er, ligesom enhver af de andre faste Komiteer, forpligtet til at benytte enhver passende Lejlighed til i sin Retning at

H. P. Janse

virke for Selskabets Öjemed«. Ved de derpaa følgende Valg valgtes ikke faa af den merkantile Forenings Mænd ind i Repræsentskabet: *H. L. Danchell*, *H. P. Frederiksen*, *Orla Lehmann* og *E. R. Grove*, men Stemningen var dog ikke helt vunden endnu. Til Formand valgtes ikke Grosserer Danchell, men Grosserer *N. J. Meinert*. Danchell blev kun Viceformand, og Meinert vilde i Henhold til en tidligere Repræsentskabsbeslutning afvente Basarsagens videre Udvikling, för han satte Sagen om de to Selskabers Sammenslutning i Bevægelse, men da den merkantile Forening syntes at betænke sig paa at benytte den Tilladelse til at oprette en Basar, som den havde faaet i April s. A., var der ingen Mulighed for at naa Maalet uden ved et Formandsskifte. *Meinert* blev tvungen bort, og nu stod *Danchell* som fungerende Formand i Industrieforeningen og Formand i den merkantile Forening.

Nu kom der Fart i Udviklingen. Den 29. September 1840 vedtoges et Forslag om, at begge Foreninger skulde udnævne Kommissærer til at affatte Vilkaarene, under hvilke en Sammenslutning skulde finde Sted; den 28. Oktober antog Industrieforeningens Repræsentskab de opstillede Vilkaar, i November godkjendtes Sammenslutningen af de to Foreningers Generalforsamlinger, og den 8. December valgtes *Danchell* til Formand i den paa en vis Maade nyskabte Industrieforening, medens *Orla Lehmann* blev dens Næstformand. Nu havde den Retning sejret, som ikke hylde »den mere doktrinære Anskuelse, der udelukkende vilde belære de Industridrivende gennem Foreningens Tidende, ved Anskaffelse af teknisk Læsning og ved enkelte teoretiske Foredrag«, som det hed. Hvad det efter den

nye Bestyrelses Mening kom an paa, var at gjøre det let for de Industridrivende at faa deres Frembringelser afsatte, at bringe de Industridrivende og de Handlende sammen, og vi skulle nu se, hvorledes Foreningen udviklede sig under denne nye Fane.

Det er naturligt, at der har været nogen Misfornøjelse med Systemskiftet, men denne Misfornøjelse kom dog ikke offentlig frem, naar man ikke hertil tør regne Professor *Dyssels* haardnakkede Vægring ved at levere Titelblad og Register til det af ham i 1840 redigerede Ugeblad, der efter de nye Love fra 1841 blev forandret til et Kvartalsskrift, til hvis Redaktion man engagerede Lektor *Wilkens*. Grunden til denne Nægtelse er dog maaske simpelhen at søge i Professorens stridbare Sind*, der ogsaa viste sig ved den i 1840 afholdte Industriudstilling. Det var først efter lange Forhandlinger, at han indlod sig paa at levere Komiteen den partielle Beretning om de udstillede Gjenstande, som det paahvilede ham at give. Hvad denne Udstilling angaar tegnede den forøvrigt fra først kun daarligt. Udstillerne meldte sig trevent, men den naaede dog omtrent samme Udstillerantal (252) som Udstillingen i 1836 (271), og ved Bortlodningen afsattes endog for en større Værdi Industrigjenstande end i 1836, nemlig for 7260 Rdl. (3630 Lodder à 2 Rdl.), medens Beløbet i 1836 kun var 5500 Rdl. (1100 Lodder à 5 Rdl.).

* Da den Tid, for hvilken han havde været engageret som Lærer i Teknologi ved den polytekniske Lærestalt, var udløbet i 1836, blev han ikke engageret paany. Hans kundskabsrige, men monotone Foredrag havde væsentlig beskæftiget sig med at vise de Fejl, som Andre havde begaaet. Hans Kritik af Lærestalten og dens Lærere havde tilmed været en saadan, at en god Samvirken var vanskelig. Wilkens var ogsaa der bleven hans Efterfølger.

Udstillingen, der bragte Industriforeningen et lille Overskud, var en god Indledning til den nu begyndende »merkantile« Periode.

Ser man de nye Love igjennem, som Foreningen fik paa Generalforsamlingen i Juli 1840, er det et absolut Fremskridt, at de 37 Repræsentanter, der havde regeret eller rettere ikke regeret i Aaret 18³⁹/₄₀, bleve afløste af 19 Repræsentanter; det forløbne Aars Masseregimente satte dog endnu sit Spor i den Bestemmelse, at foruden Repræsentanterne kunde de paa Generalforsamlingen vælge Supleanter, Medlemmerne af Forevisningskomiteen samt Foreningens Embedsmænd møde sammen med Repræsentanterne og deltage i Diskussionen, dog uden at have Stemmeret. Da der i Lovene foruden Forevisningskomiteen forekommer baade en nationaløkonomisk Komite, en Industrikomite og en Handelskomite, ser det forøvrigt underligt ud, at kun den første Komite nævnes i denne Sammenhæng, men Grunden dertil er, at denne Komite havde en anden og ringere Stilling end de andre Komiteer. Medens nemlig disse kun maatte bestaa af Repræsentanter, valgtes Forevisningskomiteen frit blandt Foreningens Medlemmer, og det saaledes, at medens baade Handelskomiteen og Industrikomiteen var repræsenteret i Foreningens finansielle Myndighed, Økonomikomiteen, stod Forevisningskomiteen uden Ret til at have Indflydelse paa de Beslutninger, som her bleve truffene. Ganske i Modstrid med Urmager Kyhls ovenfor nævnte Lovforslag, der særlig betonedede en Forevisningskomite og en Skriftkomite, var de nye Loves Tendens »Samvirken mellem Kjøbmændene og de Industrielle«. Man saa bort fra den tidligere saa betydningsfulde Forevisningsvirksomhed, Tyngdepunktet tænktes forlagt til Handels-

komiteen, og i Betingelserne for Industriforeningens og den merkantile Forenings Sammenslutning hedder det i Overensstemmelse hermed: »Direktionen i den merkantile Industriforening træder over i det forenede Selskabs Repræsentantskab og udgjör sammes Handelskomite«. Som vi nedenfor skulle se, blev det imidlertid ikke i lang Tid, at denne Komite stod som særlig betydningsfuld, og medens den gik ned ad, arbejdede Forevisningskomiteen sig opad, til den endog til sin Fordel fik Lovene forandrede.

Ved den merkantile Industriforenings Generalforsamling i November 1839 valgtes til dens Bestyrelse Grosserer *H. L. Danchell*, Grosserer *Georg Pedersen*, Grosserer *Peter J. Groot*, Dekupør *H. P. Frederiksen* og Fabrikant *C. A. Feilberg*. Det blev imidlertid ikke disse Mænd, der kom til at danne Industriforeningens Handelskomite, ti den ekstraordinære Generalforsamling, der i November 1840 vedtog Sammenslutningen, valgte med denne for Öje en ny Bestyrelse bestaaende af Grosserer *Georg Pedersen*, Grosserer *Peter J. Groot*, Fabrikant *C. A. Feilberg*, Grosserer *Joachim Topp* og Grosserer *Fr. Sommer*, hvorved dog maa mærkes, at den Sidstnævnte indtraadte i Grosserer Danchells Sted, da denne som Industriforeningens Formand efter de vedtagne Love ikke kunde sidde som Medlem i en af de faste Komiteer.

Handelskomiteens Sammensætning synes imidlertid ikke at have være heldig. Strax i Begyndelsen af sin Virksomhed fandt den Anledning til at rejse et saa formelt Spørgsmaal som: »om Selskabets Formand fremfor dets øvrige Repræsentanter er berettiget til uden Opfordring at deltage i Komiteens Diskussioner«, og i Overensstemmelse

med Komiteen besvarede Repræsentantskabet dette Spørgsmaal benægtende. Det var korrekt efter Lovene, men det ser underligt ud, at den merkantile Industriforenings tidligere Bestyrelse saa at sige begynder sin nye Virksomhed med at holde sin forrige virksomme Formand borte fra sig, og det ser endnu underligere ud, at da *Danchell* som Foreningens Formand tilsender Komiteen den merkantile Forenings Børsarsag med Anmodning om at erklære sig over den, formener Komiteen, at »Selskabets Formand som den oprindelige Proponent selv først maatte have at udarbejde et detaljeret Udkast til hele Sagens Realisation«. Her er ligesom nogen personlig Animositet, og den virksomme Arbejdskraft, som Handelskomiteen skulde tilføre Industriforeningen, viser sig slet ikke. Det blev snart tydeligt, at der intet Sammenhold var imellem Komiteens Medlemmer. I Februar 1841 udmelder Grosserer Groot sig, i Marts Grosserer Sommer, og i Juli sammensættes den af saa godt som helt nye Medlemmer med Fabrikant *C. A. Feilberg* som Formand. I den Periode, som særlig maa kaldes Industriforeningens merkantile Tid, skifter dens merkantile Udvalg i det Hele stadig Formand (1842 Boghandler *F. A. Høst*, 1843 Kjøbmand *Laur. A. Jahnsen*, 1844 Grosserer *J. Topp*, 1845 Kjøbmand *Jahnsen*, 1846 Kaptajn *A. Støger*, 1847 Assessor pharm. *C. J. Glahn*), hvad der ikke tyder paa, at Komiteen udførte noget intensivt eller planmæssigt Arbejde, og hertil kom yderligere, at der var lange Tider, i hvilke den slet ikke holdt Møder.

Noget Initiativ er der herefter ikke at vente fra Komiteens Side, og det indskrænker sig da ogsaa til, at Kjøbmand *Jahnsen* vilde have, at Foreningen skulde træde op

imod Bestemmelserne i Pl. I. Januar 1842 om, hvorledes indenlandske Skibe skulde stoppe ved Helsingør, og at Fabrikant *Feilberg* ønskede et Andragende til Regeringen om nogle Lettelser for Industrien i Toldafgifterne. Det blev imidlertid ved at fremsætte Ønskerne, men derfor savnede Komiteen i sin første Tid ikke Arbejde. Den merkantile Industriforening havde skabt en voxende Aktieselskabsbevægelse, og det er derfor naturligt, at Handelskomiteen som den nævnte Forenings Fortsættelse fik forskjellige Planer til Oprettelse af saadanne Selskaber til Betænkning. Dekupør *H. P. Frederiksen* forelagde den allerede i December 1840 en Plan til et Træskjæreri, i Januar 1841 fulgte Bogholder *G. Schram* med Forslag til Oprettelse af et Jernbaneselskab, og i 1842 indsendte Kjøbmand *N. Bache* i Roskilde en Plan til et Aktieselskab for Anlægget af en Cikoriefabrik. Betegnende er det imidlertid, at da Bogholder *G. Schram* i 1843 foreslog Oprettelsen af en Laane- og Diskontokasse for Industridrivende, blev hans Forslag ikke forelagt Handelskomiteen, Repræsentantskabet nedsatte et særligt Udvalg til Sagens Behandling. Efter August 1842 spillede Handelskomiteen i det Hele ingen Rolle. En af den efter Repræsentantskabets Opfordring nedsat Komite for Afholdelsen af en Julebasar opløste sig nemlig paa denne Tid, for at Afholdelsen af Julebasarerne, der gik under Navnet Prøvebasarer, kunde blive behandlet sammen med Spørgsmaalet om Oprettelsen af den permanente Basar, som den merkantile Forening havde erhvervet Koncession til, i en Komite direkte under Repræsentantskabet.

Hermed var Handelskomiteens Virksomhed væsentlig afsluttet, og vi skulle nu gaa over til at se, hvorledes Industri-

foreningens »merkantile« Virksomhed udøvedes direkte fra Repræsentantskabet, idet vi endnu kun i Forbigaaende skulle kaste et Blik paa de to andre med Handelskomiteen ligestillede Komiteer, den nationaløkonomiske Komite og Industrikomiteen. Hvad den første angaar, da skulde den behandle »de Sager, der angaa de almindelige industrielle Forhold«, men det blev kun saare sjældent, at dens Hjælp paakaldtes*. I alt Væsentlig figurerede den derfor kun paa Papiret. Industrikomiteen, der skulde behandle »alle rent tekniske Spørgsmaal«, førte derimod en ganske virksom Tilværelse, idet den afgav Erklæringer over de Industrigjenstande, der indsendtes til Foreningens Bedømmelse, og ved Siden heraf beskjæftigede den sig efter eget Initiativ i 1840—41 med f. Ex. Betingelserne for Kjøbenhavns Belysning med Gas. I 1846 og 1847 forestod den ganske omfattende Forsøg med at finde den billigste og mest praktiske Maade at fremstille Kartoffelmel paa, ligesom den foranstaltede energisk drevne Prøvemalinger mellem franske og danske Møllere, der bl. A. førte til, at Franskbager *C. Nielsen* fik en varm anbefaling for hans »Fortjeneste af Bageriet her i Staden, af Melproduktionens Forbedring samt i Henseende til Oprettelsen af en Semule- og Makaronifabrik, som synes at ville blive af ikke ringe Betydning«. Industrikomiteen førte endelig ogsaa Tilsyn med en af Foreningens støttet

* 1840 afgav den en af Rentekammeret ønsket Erklæring over et Andragende fra Maskinhörspinderiet om at fritages for Brugen af Stempelpapir til dets Kontrakt med et Hamburgsk Handelshus om Leveringen af dets samtlige Maskiner, og i 1841 udtalte den sig om et fra Bestyreren af Holsteinsminde indkommet Andragende om Foreningens Medvirkning til Holsteinsmindes Fremme. Dette er Komiteens væsentlige Virksomhed; i Tiden fra f. Ex. 15. November 1842 til 22 August 1845 holdt den kun Møder for at vælge Formænd.

Haandværkerskole. Herom skulde vi imidlertid høre nedenfor ligesom om den af Forevisningskomiteen udfoldende Virksomhed.*

Foreningens væsentlige Bedrift i denne Periode er Dannelsen af det sjællandske Jernbaneselskab. Der var gaaet en Menneskealder, siden Jernbanen var bleven et praktisk Befordringsmiddel i England, og det eneste Spor, denne nye Transportmaade havde sat i det daværende danske Monarki, var Forberedelserne til den Bane mellem Kiel og Altona, som aabnedes i 1844. I Begyndelsen af 1840 enedes Sekretær *S. Hjorth* og Bogholder *G. Schram* om sammen at arbejde for Gjennemførelsen af en sjællandsk Jernbane, og i Aarets Slutning udgav de en »motiveret Beregning« over Indtægter og Udgifter ved en Jernbane fra Kjøbenhavn til Roskilde. Deres Forslag vakte imidlertid ingen Bevægelse. Det blev modtaget med kølige Smil, og det var først efter mislykkede Forsøg andensteds, at Forlagsstillerne i Januar 1841 henvendte sig til Industriforeningen. Handelskomiteen, der fik med Sagen at gjøre, var ikke ivrig for den, men dreven frem ved Forlagsstillernes Energi sammenkaldte den dog den 24. Marts et større Møde, der androg Regeringen om at ville foretage et Nivellement, og til Manges Forundring blev Andragendet bevilget. Sagen begyndte nu at vinde nogen Sympati, og Industriforeningens Repræsentantskab viste sig villigt til at følge et af det nedsat Udvalg, bestaaende af Forlagsstillerne og Lektor *Wilken*s. Ved

* Blandt de mange forskjellige Ting, Industrikomiteen kom til at erklære sig over, skal her særlig nævnes den af Guldsmed *C. Piil* i Aarhus opfundne Kemitypi (1842—43). Her skal ogsaa gjøres opmærksom paa, at Urfederalmager *M. Alstrup* den 18. November 1842 for første Gang foreviste danske Daguerreotypier i Foreningen.

dette Udvalgs ihærdige Arbejde blev det sat igjennem, at Industriforeningen i Januar 1843 ansøgte om Koncession til ved et Aktieselskab at anlægge en Jernbane fra Kjøbenhavn over Roskilde til en Havn paa den vestlige Kyst af Sjælland, at Koncessionen blev tilsagt, at Indbydelse til Oprettelse af et Aktieselskab med en Kapital paa 1,500,000 Rd. blev udstedt den 16. April 1844, og at Alt faa Dage efter var tegnet, saaledes at *Det sjællandske Jernbanelokomotivselskab* konstitueredes den 2. Juli 1844.

Af de 7,500 Aktier à 200 Rd., der saa hurtig tegnedes, var den mindste Del dansk Kapital. Over en Million kom fra Hamburg, og kun 225,000 Rd. blev i Kjøbenhavn*. Lige til det Sidste havde der her hersket en fremtrædende Mistro til, at et saa stort Foretagende kunde gennemføres i Danmark, og denne Mistro var ogsaa tilstede i Industriforeningen. Det maa derfor siges, at det nærmest var ved Dhrr. Hjorths og Schrams ihærdige Anstrengelser, at Foreningen ved denne Lejlighed lagde Grunden til sin senere Formue. For Koncessionen til Jernbanen erholdt den nemlig 1 pCt. af Aktiekapitalen eller 15,000 Rd., hvoraf dog 3000 Rd. udbetaltes de to Forslagsstillere og 1000 Rd. tilfaldt Lektor *Wilkins* og Advokat *Buntzen*. Man faar forøvrigt et lidt pinligt Indtryk af de Forhandlinger, hvorved denne Fordeling bestemtes, men Sagen var formentlig den, at man ikke var vant til at regne med saa store Pengesummer. Sikkert er det i ethvert Tilfælde, at ligesom Foreningen vandt i Anseelse, ved at dens Navn var knyttet til

* 5880 Aktier tegnedes paa 38 Hænder i Hamburg, 1125 paa 69 Hænder i Kjøbenhavn, 350 paa 2 Hænder i Altona, 141 paa 10 Hænder i Kiel, 3 paa 2 Hænder i Roskilde og 1 i Svendborg.

det første store, almennyttige Foretagende, som den nye Udvikling bragte i Stand, saaledes maatte Forslagstillerne indrømme, af de næppe havde naaet deres Maal, hvis de ikke havde kunnet optræde i Industriforeningens Navn. Dhrr. bleve forøvrigt Direktører i Jernbaneselskabet, *Schram* administrerende Direktør og *Hjorth* teknisk Direktør; Justitsraad *G. Grothusen* blev Kassedirektør.

Naar Jernbanesagen forholdsvis hurtigt blev ført lykkelig igjennem, var det, fordi de rette Mænd til at bære Sagen frem vare tilstede. Saaledes forholdt det sig ikke med den fra den merkantile Forening arvede Basarsag. Om Basaren havde den nævnte Forening sagt, at naar den var rigt forsynet og blev hensigtsmæssigt ordnet, »vilde Nysgjerrighed, Mode, egen Fordel og Patriotisme forene sig om at tiltrække Publikums Opmærksomhed, nære Interessen for den nationale Industri og udrydde de Fordomme, der mere end noget Andet staa i Vejen for dens Flor.« Basaren skulde forhandle alle Arter indenlandske Industrifrembringelser og samtidig arbejde som en Haandværker-Kreditanstalt, idet den skulde give Forskud paa de Varer, den fik til Forhandling. Det var et stort og godt Maal, som her var sat, og det var i Overensstemmelse hermed, at den merkantile Forening efter at have erhvervet Tilsagn om et Privilegium til at drive Basaren, henvendte sig til Direktionen for Statsgjælden om at faa det nødvendige Lokale indrettet i Børsen efter en af *G. F. Hetsch* udarbejdet Plan. I Marts 1841 svarede Statsgjældsdirektionen, at Planen fordrede for store Forandringer i Bygningen, og henstillede, om Foretagendet ikke kunde realiseres, »uden at den ved sin Ælde og karakteristiske Arkitektur interessante Bygning udsattes for nogen

Fare.« Der blev da af Industriforeningens Handelsudvalg nedsat en Komite til at overveje Sagen, der nu vakte et ikke ringe Røre. Der vaagnede ligesom en Frygt for, at Basaren skulde skade Byens Haandværkere, og det er ikke uden Interesse at se, at da 68 Medlemmer af Industriforeningen med Stolemager *C. B. Hansen* og Sadelmager *C. P. Sørensen* i Spidsen i den Anledning havde foranlediget en ekstraordinær Generalforsamling indkaldt den 21. December 1841, er det *Orla Lehmann*, som her udførlig hævder, at Frygten for Konkurrence med udenbys Industridrivende var grundløs, og at det navnlig var Byens smaa Haandværkere, der vilde høste Nytte af Basaren.

Omtrent samtidig androg den just eet Aar gamle *Haandværkerforening* hos Kongen om, at Basarprivilegiet, naar det udstedtes for Industriforeningen, indskrænkedes saaledes, at der paa Basaren kun maatte sælges sjældne og ualmindelige Kunstflidsfrembringelser eller saadanne Arbejder, som hidtil ikke vare forfærdigede her i Landet, i Forbindelse med Haandværksarbejder af Fabrikanter og Haandværkere, der havde Borgerret (Mesterret) i Kjøbenhavn. Der opstod i den Anledning en ganske betydelig Brevvexling mellem Industriforeningen og Fabrikdirektøren, men Resultatet blev dog, at den merkantile Forenings oprindelige Privilegium uforandret gik over til Industriforeningen, og efter at en Række skiftende Komiteer havde haft Sagen til Behandling, udstedte »Industriforeningens Basarkomite« (*H. L. Danchell, G. F. Hetsch, H. Kyhl, H. Staal og A. Støger*) under 20. September 1842 en »Indbydelse til Aktietegning paa Oprettelsen af en Basar«. Basaren skulde have Lokale i en Gaard i Bredgade, og der fordredes 300 Aktier à 100 Rd. Men der

blev kun tegnet i Alt 76, og hermed faldt Sagen, til den Aaret efter blev optagen af Bogholder Schram.

Det var sikkert den for Basaren udsete Beliggenhed, yderst ude i Bredgade, der lod Aktieindbydelsen falde saa uheldig ud, og Bogholder *Schram* lærte heraf. Da han i Avgust 1843 sammen med Arkitekt *P. Chr. Hagemann* paany bragte Sagen for Industriforeningens Repræsentskab, var hans Plan at lægge Basaren ved Nikolaj Kirke. Vanskelighederne ved at opnaa denne Plads vare imidlertid meget store, og Schram var ikke her saa energisk som i Jernbansagen. Han erklærede sig eventuelt tilfreds med kun at faa den i Forbindelse med Basaren projekterede Laanekasse realiseret som en særlig Anstalt. Schram, der i 1842 havde taget sin Afsked som Underbogholder i den almindelige Enkekasse, for bedre at kunne virke for Jernbanepanen, haabede at kunne blive Direktør for Laanekassen, men det var først, efter at han var bleven Direktør i Jernbanselskabet, at Sagen for Alvor blev forsøgt, hvorfor det nu væsentlig blev andre Mænd, der kom til at virke her. Under 19. Juni 1844 fik Foreningen Bevilling til at oprette en særlig Kredit- eller Laanekasse for Haandværkere, og i 1845 indbød Foreningen til Tegning af Aktier i den (100 à 200 Rd.), men der tegnedes i Alt kun 4. Der var ikke udpeget nogen Direktør, og uden en dygtig Mand til at beklæde denne Post, viste det sig unyttigt at appellere til Publikums Interesse.

Hermed maa Tanken om at oprette en Laanekasse væsentlig betragtes som henlagt — et senere Forsøg fra Lektor *Wilkins'* Side paa at bringe den frem paany (han tilbød sig som Direktør) førte ikke til noget Resultat — og

som det gik Laanekassen, gik det ogsaa Basaren som Helhed. En sidste i 1845 nedsat Basarkomite (*V. Rothe*, Formand, *H. P. Frederiksen*, *G. F. Hetsch*, *J. G. Schwartz*, *H. Kyhl*) arbejdede ihærdigt, udarbejdede Planer og Overslag med en Række forskellige Lokalteter for Öje, Pladsen ved Nikolaj Kirke, Haven bag det Thottske Palæ, en Passage fra Kjøbmagergade til Amager Torv og en anden Passage fra Østergade til Pilestræde. Der var imidlertid ingen ret Tro paa, at de til Foretagendets Gjennemførelse nødvendige Summer kunde skaffes tilveje, og i Marts 1846 anbefalede Udvalget at afvente Resultatet af forskellige fra anden Side projekterede Passager, i hvilke det nødvendige Lokale muligvis kunde lejes. Samtidig indbødes der saaledes til Dannelsen af et Aktieselskab for »et stort Hôtel i Forbindelse med en Passage og en Basar«. Det var Hôtel d'Angleterre, der skulde ombygges og sættes i Forbindelse med en Passage fra Østergade til Ny Adelgade. Foretagendet blev imidlertid ikke til Noget, og Industriforeningens Basarsag kom ikke paany frem.

Der var nedsat Komiteer, afgivet Betænkninger og diskuteret næsten i det Uendelige om Basaren og Laanekassen; i snart 7 Aar havde man ivrig — marcheret paa Stedet, men de mange spildte Kræfter vare dog ikke blevne ganske uden Resultat. I 4 Aar, fra 1841 til 1844, forestod Industriforeningen saa kaldte Julebasarer eller Prøvebasarer. En Henvendelse til Repræsentantskabet fra 10 Medlemmer satte Sagen i Gang, og særlig dertil valgte Komiteer bestyrede Basarerne. *J. Wilkens* var Formand for de to første Komiteer, *G. Schram* for den tredje og *V. Rothe* for den fjerde. Det var de 10 Medlemmers Tanke, at den af

Tietgen

dem foreslaaede »offentlige Udstilling og Udsalg« skulde afholdes i Foreningens eget Lokale, men Tanken voxede hurtig større. Den første Basar blev afholdt i Bröndsalen i Gotersgade, den anden i Hôtel d'Angleterre, den tredje i en særlig dertil opført Træbygning paa Kongens Nytorv, og først den fjerde blev, da intet andet Lokale kunde faas, afholdt i Foreningens Lokale, men denne Basar var ogsaa den i alle væsentlige Henseender mindst tilfredsstillende, skjönt den gav Foreningen det største Overskud, saaledes som det vil ses af følgende Oversigt:

	Varig- hed.	Løste Adggskort.	Deltagende Hdværkere.	Samlet Salgssum.	Over- skud.
18 ⁴¹ / ₄₂	18/12—9/1	15,913	93	10,506 Rd.	95 Rd. 30 Sk.
18 ⁴² / ₄₃	10/12—5/1	18,059	74	11,402 —	59 — 42 —
18 ⁴³ / ₄₄	9/12—8/1	33,676	105	22,525 —	» — » —
18 ⁴⁴ / ₄₅	14/12—13/1	41,668	?	9,820 —	300 — 93 —

Der solgtes i Alt for c. 54,000 Rd., men Forsøget gjen-
toges ikke. Det var vanskeligt at skaffe det til Basarernes
Afholdelse nødvendige Lokale, og Beretningen om den
sidste Basar gjorde desuden gjældende, at den danske
Haandværker mere udmærker sig ved at præstere godt og
solidt Arbejde end ved at frembringe Smags- og Luxussager,
der særlig kræves af Julemarkedet, hvorfor en staaende Basar
var at foretrække for flere Julebasarer. Den staaende Basar
kom imidlertid, som vi ovenfor have set, ikke, men i denne
Sammenhæng skal det erindres, at Industriforeningen i
Sommeren 1844 havde afholdt en større Industriudstilling
paa Charlottenborg med 256 Udstillere og forberedte en
lignende i 1848, som dog paa Grund af Tidens store Be-
vægelser paany maatte aflyses.

Industriforeningens Basarplaner virkede imidlertid udover

Kjøbenhavn. Paa given Foranledning anbefalede den i Oktober 1846 en af Kjøbmand *J. Hansen* i Kallundborg sammesteds projekteret staaende Basar, som virkelig blev aabnet i Foraaret 1847, og efter at Foreningen i 1845 havde sat sig i Forbindelse med Bestyrelsen for det samme Aar afholdte første danske Landbrugsmøde i Randers, samlede og oversendte den en Række Gjenstande til en i Forbindelse med Landbrugsmødet i Odense 1846 foranstaltet Udstilling.

Der var herved givet et Stød til den nøje Forbindelse mellem Industri og Agerbrug, som senere har udviklet sig gennem en lang Række Landbrugsmøder, og det er daværende Fuldmægtig (senere Direktør i Bikuben) *Ful. Hellmann*, hvem Æren herfor tilkommer. Han havde været en virksom Inspektør ved Julebasarerne i 1843 og 1844, og han troede at se et Middel til den danske Industris Udvikling i »Afholdelsen af provinsielle Industriudstillinger, som ved sammenlignende Betragtninger ikke alene kunne gjøre os bekjendte med vore Svagheder, men ogsaa lære os at fatte og vurdere vore gode Evner.« Hellmann saa imidlertid endnu videre; efter eget Initiativ blev han i Efteraaret 1844 sendt til Stockholm for at gjøre sig bekjendt med en der stedfindende svensk Industriudstilling og for at knytte Forbindelse med Industriforeningen i den svenske Hovedstad. Resultatet af hans der gjorte Erfaringer nedlagde han i en omstændelig og interessant Beretning (»Svensk og dansk Industri«), af hvilken det ses, at han kun var lidet opbygget af den svenske Industris Udvikling i Øjeblikket, den beherskedes af »Prohibitivsystem og Lavstvang, begge i deres krasseste Former«, men desuagtet saa han en god Spore for den danske Industri i at blive nøjere bekjendt med den

svenske; og han er vistnok den første Talsmand for »en større fælles Industriudstilling, afholdt i begge Landes Hovedstæder kort efter hinanden og muligen forenet med en Sammenkomst af Industrielle fra Sverige og Danmark.«

Efter Industriforeningens Opfordring besøgte *Hellmann* igjen Stockholm i 1847, da der paany afholdtes en svensk Udstilling der. Denne hans anden svenske Rejse tjente imidlertid kun til at bekræfte Erfaringerne fra 1844, noget nyt Udbytte gav den ikke, men i Mellemtiden havde *Hellmann* givet Stødet til en ny Bevægelse. Paa Industriforeningens Generalforsamling i Maj 1845 stillede han et Forslag om, at Korvetten *Galateas* forestaaende Jordomsejling ogsaa skulde søges benyttet til Gavn for den danske Industri, og dette medførte, at Foreningen hos Regeringen opnaaede, at der kom en industriel Agent med Skibet, rigtignok en anden end Foreningen havde ønsket. Den stillede 500 Rd. til Raadighed for den Valgte, *W. H. Nopitsch* fra Altona, og i Begyndelsen af 1848 foranstaltede den de af ham indkjøbte Gjenstande udstillede i 11 Dage, men dette »merkantile« Forsøg gav væsentligt intet Udbytte.

Regeringen skjænkede Foreningen en Del af de af *Nopitsch* for dens Regning indkjøbte Prøver af Handels- og Industrigjenstande, der saaledes bleve forenede med, hvad Foreningen Tid efter anden selv havde erhvervet sig af saadanne Gjenstande. Der var først og fremmest hele den merkantile Industriforenings Prøvesamling og dernæst en Del fra anden Side komne Gjenstande. *Dalhoff* havde i 1839 skjænket Foreningen en Samling lakerede Varer, ligesom *Ehlers* en Del Lækfærnisser, og hertil kom endelig, at Foreningen til Brug ved bestemte Foredrag havde anskaffet en

Del ikke ganske billige Modeller af en Dampvogn, et Dampskib og en Dampomnibus til Brug paa almindelige Veje, ikke at tale om, at den i Udlandet havde ladet indkjøbe en Række forskellige Gjenstande (Nyheder), som bleve fremlagte ved Forevisningerne. Saaledes købte i 1844 *Wilkens* i Paris og Berlin og *Hellmann* i Stokholm, medens det i 1845 benyttedes, at Professor *C. E. Scharling* rejste til Wien og *Dalhoff* til Berlin, o. s. v. Noget Museum tænkte Foreningen imidlertid ikke paa at oprette, Tid efter anden bleve Gjenstandene solgte igjen, og hvad der ikke blev solgt, forsvandt.

De her nævnte Indkjøb og Samlinger interesserede særlig Forevisningsudvalget, der endog i 1841 udstedte en offentlig Opfordring til danske Fabrikanter og Haandværkere om at forøge Foreningens Prøvesamling. Opfordringen faldt rigtignok død til Jorden, men det er ikke uden Interesse, at det er det af den merkantile Bevægelse tilsidesatte Forevisningsudvalg, som her forsøger at fortsætte den merkantile Forenings Gjerning, og paa et andet Omraade høstede just dette Udvalg, hvad den merkantile Retnings Mænd havde saaet. Det var dem, der i Efteraaret 1840 satte igjennem, at Foreningen fra April Flyttedag 1841 slap bort fra sit uheldige Lokale paa Kongens Nytorv og fik en baade rummeligere og bedre Lejlighed paa Østergade Nr. 63 (nuværende Nr. 32), i den saakaldte »Vildmand« paa Hjørnet af denne Gade og Kristenbernikovstræde. For den Virksomhed, der laa under Handelskomiteen, den national-økonomiske Komite o. s. v., kunde det væsentlig være det Samme, hvor og hvorledes Lokalet var, men ikke saaledes for Forevisningskomiteen, hvis hele Virksomhed foregik i det. Forøvrigt

var det nye Lokale, ligesom det gamle, et tidligere Teaterlokale, og det er næsten symbolsk for Tidens forandrede Retning, at Industriforeningen to Gange fortrænger dramatiske Selskaber og forstyrrer de af dem indrettede Teatre. Paa tredje Sal i »Vildmandens« Baghus fik Foreningen den af det dramatiske litterære Selskab hidtil benyttede Lejlighed, bestaaende af en Entrée, en Teatersal paa 8 Fag, der blev forandret og delt, en Sal paa 3 Fag og et Værelse paa 2 Fag foruden 2 Værelser paa 4de Sal. Det var stort og anseligt, imod hvad Foreningen tidligere havde haft.

I Overensstemmelse med, hvad der havde fundet Sted under de interimistiske Love, fastslog de endelige Love i 1840, at Forevisningskomiteen foruden »efter Omgang« at besørge de ugentlige Forevisninger skulde bestræbe sig for »at bringe interessante og belærende Foredrag tilveje«. Der staar jo nok, at Forevisningskomiteen skulde gjøre dette »i Forening med de øvrige Komiteer«, men det blev den, som udelukkende drog Omsorg herfor, og nu som før stod *Dalhoff* som en virksom Mand her. Han er Medlem af Forevisningskomiteen i hele den her omhandlede Periode, medens Formandsskabet for den skifter. Fra 1840 til 1842 beklædes denne Post af Hof-Kunstdrejer *J. G. Schwartz*, i Aaret 18⁴²/₄₃ afløses han af Urmager *Kyhl*, hvorpaa *Schwartz* igjen er Formand fra 1843 til 1846, medens endelig Hof-Forgylder *P. Chr. Damborg* staar i Spidsen for Komiteen fra 1846 til 1848.

Komiteen var navnlig i den første Tid ivrig i sin Gjer-ning, og det var den derfor meget imod, at den ikke havde samme Stilling som Foreningens øvrige Komiteer. Den sendte ingen Repræsentant til Økonomikomiteen, og Repræ-

sentantskabet troede at burde nægte den Ret til frit at raade over sit Budget. Det var i Anledning af Komiteens Kjøb af den ovenfor nævnte Dampomnibus, at Spørgsmaalet fik Betydning, men Urmager *Kyhl*, i hvis korte Formandstid Begivenheden indtraf, vilde ikke blive staaende ved Repræsentantskabets Afgjørelse. Han indankede Sagen for Generalforsamlingen den 29. Maj 1843, og trods Repræsentantskabets afvisende Indstilling sejrede Forevisningskomiteen fuldstændigt, Forevisningerne betegnedes under Tilslutning som »en af de vigtigere Gjenstande for Selskabets Virksomhed«. Repræsentantskabet med Grosserer *Danchell* i Spidsen blev slaaet, og — hermed ophørte *Danchell* at være Foreningens Formand. Den af ham indledede merkantile Periode, der lagde Vægt paa at skaffe den Industridrivende Fortjeneste ved forøget Afsætning, blev ikke den, der i Længden gav Industriforeningen sit Præg; den vendte lidt efter lidt tilbage til væsentlig at virke for Udbredelse af Dannelse og Belæring ved de Midler, som den strax havde grebet, Afholdelse af Forevisninger og Foredrag samt Oprettelse af et Bibliotek, og i saa Henseende er det ganske interessant, at Urmager *Kyhl*, en af de ivrigste af Foreningens Stiftere, var Formand for Forevisningskomiteen, da den paa en vis Maade besejrede Grosserer *Danchell*.

Oprindelig var der ugentlige Møder med saa vidt muligt baade Forevisning og Foredrag hele Aaret rundt — i Oktober 1840 blev Mødeaftenen forandret fra Tirsdag til Fredag — men det var ikke altid let at skaffe baade det Ene og det Andet, og i 1841 blev det vedtaget, at de ugentlige Møder skulde ophøre om Sommeren. I de fire Maaneder fra Maj til Avgust skulde der fremtidig kun finde eet Møde

Sted om Maaneden. Denne Indskrækning bragte nogen, men ikke tilstrækkelig Hjælp, og i 1845 forsøgte Komiteen at skaffe Foredrag ved at tilbyde Honorar for dem, Noget, der ikke tidligere havde fundet Sted. Men da heller ikke dette Middel bragte det ønskede Resultat, foreslog Komiteen, at der skulde oprettes en særlig Foredragskomite. I November 1845 blev da en saadan første Gang valgt, og fra 1846 optræder den endda med udvidet Funktion som Foredrags- og Tidsskriftskomite.

Det i Foreningens to første Aar udgivne dyre Ugeblad i Kvartformat, *Industriforeningens Tidende*, blev fra Begyndelsen af 1841 afløst af et billigere Fjerdingaarsskrift *Kvartalsberetninger fra Industriforeningen* med Lektor *Wilkens* som Redaktør, og nu var der Stabilitet i Forholdene. Han vedblev at redigere Tidsskriftet i endog 5 Aar, men denne virksomme og ivrige Mand stræbte ogsaa paa alle Maader at gjøre Fyldest. Derfor maa man dog ikke tro, at Kritiken mod Tidsskriftet ophørte, og i Juni 1844 fandt Wilkens det fornødent at gjøre Rede for sin Redaktion af det i en længere Skrivelse til Repræsentantskabet. Han siger heri, at han lige fra Foreningens Stiftelse har hørt saa modstridende Meninger om, hvad Tidsskriftet skulde indeholde, »at jeg aldrig har ventet, at nogen Redaktør skulde tilfredsstille — jeg vil ikke sige alle, men endog blot de fleste af Selskabets Medlemmer, og uagtet det maatte forudses, at man vilde blive kjed af at skifte Redaktør hvert Aar, har det dog oversteget mine Forventninger, at jeg endnu er Redaktør 4de Aar af Kvartalsberetningerne ud.« Efter denne Indledning gaar han over til at omhandle, hvad Tidsskriftet i hans Tid havde indeholdt, og hævder, at han har

overholdt sin Grundsætning ikke at ville have videnskabelige og specielle Afhandlinger men almindelige Artikler »om Industriens Tilstand og Fremskridt her og i Udlandet.«

Wilkens vedblev som Redaktør til Udgangen af 1845, men saa traadte han fra, og Redaktionen gik nu over til Foreningens Sekretær, Kopist i Kommercekollegiet *Ludvig Bisserup*. I Foreningens første Aar havde polyteknisk Kandidat *V. Rothe* gratis fungeret som Sekretær, og Cand. polyt. *C. L. Petersen*, den senere Overlærer ved Metropolitanskolen, blev hans lige saa billige Efterfølger i Aaret 18³⁹/₄₀. Dette kunde imidlertid ikke blive ved, og i April 1841 blev Exam. jur. *H. C. V. Wium* Foreningens lønnede Sekretær, og han virkede, til han i April 1845 blev afløst af den ovennævnte *L. Bisserup*, som nu under Tidsskriftsudvalgets Tilsyn tillige blev Redaktør og som saadan fik til Opgave navnlig at lade Tidsskriftet beskæftige sig med den indenlandske Industri. Det anbefaledes ham i saa Henseende at søge et Udgangspunkt i de ved Forevisningerne udstillede Gjenstande, og sikkert er det ogsaa, at Beretningerne om Forevisningerne nu bleve interessantere og fyldigere, men Svingningen henimod den indenlandske Industri blev dog navnlig udført ved de Afhandlinger, der indkom som Besvarelser af en Række af Foreningen i 1845 og 1846 udsatte Prisopgaver, der alle gik ud paa at faa den danske Industris Tilstand og Udvikling oplyst*.

* I 1845 indkom 7 Besvarelser, af hvilke 3 bleve prisbelønnede og optoges i Kvartalsberetningerne for 1846 (*V. Rothe*: Historisk Udvikling af Klædefabrikationens Tilstand og nærværende Stilling; *A. F. Bergsøe*: Om Omfanget af den danske Husflids Frembringelser og om dennes Forhold til Landets Fabriks- og Lavsvirksomhed; *H. M. Ram-sing*: Ere de for et Fabrikland nødvendige Betingelser tilstede i Dan-

Industriforeningen stræbte, som det heraf vil ses, efter at sprede industriel Kundskab. Den anvendte da ogsaa et stadigt voxende Beløb paa sit Bibliotek. I 1839 var Udgiften hertil kun 12 Rd., men i 1840 voxede den til 107 Rd., ja i 1843 steg den endog til 806 Rd., og her skal det endnu nævnes, at Foreningen i 1840 traadte i Forbindelse med en af Institutbestyrer *F. W. Carlsen* oprettet Skole, hvis Elever skulde forberedes til en paafølgende Haandværkslære. Foreningen skaffede den Bidrag fra den Reiersenske Fond og Staten til Indkjøb af Værktøjer og førte gennem Industrikomiteen et vist Tilsyn med den, men Carlsen døde i Slutningen af 1842, og da hans Efterfølger (Cand. theol. *C. A. E. Jensen*) fratraadte som Bestyrer i Juli 1847, blev Skolen en almindelig Realskole. Tiden for Foreningen til med Kraft at træde op for den tekniske Undervisnings Udvikling var endnu ikke kommen, men Tanken om, at den havde en Opgave i denne Retning, var selv i denne Periode ikke forsvunden. Som vi nedenfor skulle se, vaagnede den snart med fornyet Styrke, medens det maa siges, at de »merkantile« Opgaver mere traadte i Baggrunden. Den gode Tid, der havde givet Oprettelsen af Aktieselskaber Vind i Sejlene, var ved at svinde. Efter en af de ved Industriforeninges Prisopgaver fremkaldte Afhandlinger (om

mark og er den oftere derom ytrede Tvivl grundet?). I 1846 indkom 5 Besvarelser, hvoraf 2 bleve prisbelønnede og optagne i Tidsskriftets Aargang for 1847 (*V. Rothe*: Er det for Industriens Skyld ønskeligt, at der i Danmark gives en Lov for Aktieforeninger og hvilke maatte dens Hovedbestemmelser i saa Fald være? *V. Rothe*: Er det sandsynligt, at en Toldforening mellem de tre nordiske Riger vilde have en gunstig Indflydelse paa disses Industri og Handel og hvorledes kunne de væsentligste Hindringer for en saadan Forening overvindes?).

det Ønskelige i at faa en Lov for Aktieselskabers Dannelselse og Ordning af Kontorchef *V. Rothe*), var den endnu i 1846 »herskende Aktiesvindel« ved at tabe sig, og i 1847 nedsatte Industriforeningen paa Grund af Tidernes haarde Tryk en Komite »for trængende Haandværkeres Understøttelse«, der udfoldede en ganske betydelig Virksomhed.

Se vi nu tilbage paa det her omhandlede Tidsrum (1840—47), da bæres den i det udfoldede Virksomhed ikke af nogen enkelt Mand, og undersøge vi, hvem der i denne Tid har været Repræsentanter, er her en ganske betydelig Af- og Tilgang. Kun fire Mænd ere Repræsentanter i hele Perioden, nemlig Kaptajn *Hornbech*, Hof-Blikkenslager *Fritz Meyer*, Hof-Kunstdrejer *J. G. Schwartz* og Lektor *J. Wilkens*, men dertil maa dog endnu føjes, at Urmager *Kyhl* og Professor *Hetsch*, der bleve valgte til Repræsentanter i 1841, derefter bevarede deres Plads. At *Kyhl* indtog en tilbagetrukken Stilling i 1840, da Merkantilisternes Lovforslag blev foretrukken for hans, er naturligt nok, men underligere ser det ud, at Hof-Guldsmed *Dalhoff*, skjönt i hele Perioden Medlem af Forevisningskomiteen, ikke vælges til Repræsentant i 2 Aar (1841—43). Det er muligvis en »merkantil« Indflydelse, der gjør sig gjældende her, hvorved dog maa bemærkes, at *Dalhoff* i det ene af de to Aar (18⁴¹/₄₂) var Supleant og som saadan kunde deltage, men ikke stemme i Repræsentantskabets Møder. Her skal endelig endnu gjøres opmærksom paa, at Jernbanesagens ivrige Talsmænd, Sekretær *Hjorth* og Bogholder *Schram*, naturligvis vare Repræsentanter, medens denne Sag stod paa, den Første fra 1841—46, den Anden fra 1841—45, samt at Kontorchef *Rothe*

efter at have været Repræsentant fra 1840—42 igjen indtog sin gamle Plads i Repræsentantskabet fra 1845, i hvilket Aar ogsaa Bogholder *Hellmann* blev Medlem af det.

Repræsentantskabet er en stadig skiftende Forsamling, og gaa vi over til at undersøge, hvem der i denne Periode var dets Formænd og Næstformænd, gjentager det Samme sig. Af Formænd var der i disse 7 Aar tre og af Næstformænd fem. Disse sidste vare *Orla Lehmann* (1840—41), Sekretær *S. Hjorth* (1841—43), Bogholder *G. Schram* (1843—44), Justitsraad *Fr. Feddersen* (1844—45), Sekretær *S. Hjorth* (1845—46) og Justitsraad *E. D. Ehlers* (1846—47). Hvad Formændene angaar, da indviedes Perioden af Grosserer *H. L. Danchell* († 1871), der under klingende Spil marcherede op i Spidsen for den merkantile Forening. Det var en ung, ikke 40-aarig Mand, der allerede fra 1832 havde forestaaet en af hans afdøde Svigerfader, Malermester *S. Hambroe*, grundlagt Voxdugfabrik, og som sammen med Portrætmaler *E. Bærentzen* var Indehaver af det i 1837 oprettede litografiske Etablissement *Em. Bærentzen & Kp.* Den Prestige, han havde erhvervet sig i den merkantile Forening, synes han imidlertid ikke at have kunnet bevare i den større Industriforening, skjönt han afgjort har arbejdet ivrig herpaa. Lektor *Wilken*s skriver som Formand for den Komite, der forestod Julebasaren i 1841, at den udbad sig »Selskabets Formands, Hr. Grosserer *Danchells* velvillige Bistand, da hans merkantile Dygtighed og praktiske Sans lige saa meget som hans levende Interesse for den paagjældende Sag maatte forudsige os, hvad Erfaringen senere paa det Bestemteste har stadfæstet, at han vilde blive et særdeles virksomt Medlem af vor Komite«. I 1843,

Hansen

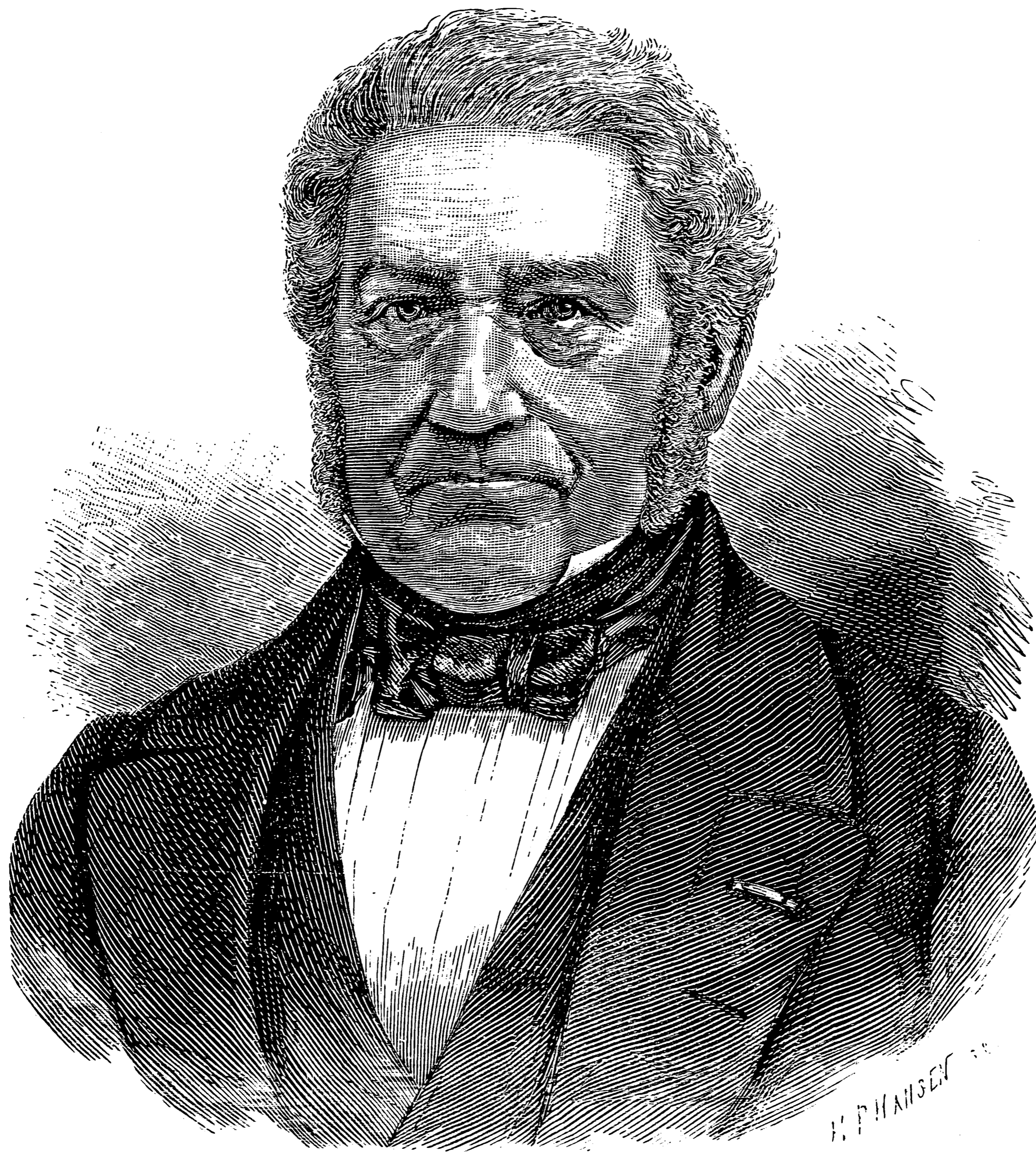
det Aar han fratraadte som Foreningens Formand, købte han Papirfabrikerne Ørholm og Nymølle, som han drev til 1854.

Da *Danchell* traadte tilbage, valgte Repræsentantskabet enstemmig Sekretær *Sören Hjorth* til hans Efterfølger. Oprindelig Godsforvalter paa Bonderup ved Korsør (1821—1829) fik han i 1829 en Bestilling i Rentekammeret og foretog i 1834 med Regeringens Understøttelse en Rejse til England for at blive nærmere bekjendt med de derværende Jernbaner, og fra nu af kjæmpede han utrættelig for Indførelsen af Jernbaner i Danmark. Sammen med Bogholder *Schram* udfoldede han i denne Retning en ikke ringe Energi, der som ovenfor nævnt kronedes med Held. I den Tid, Hjorth var Formand for Industriforeningen, stiftede den det sjællandske Jernbaneselskab og fik herved sin første større Indtægt (15,000 Rd.). Hjorth blev Selskabets første tekniske Direktør, men kun i 4 Aar; 1848 tog han paa Grund af Svagelighed sin Afsked og levede nu til sin Død i 1870 som Civilingeniør, navnlig beskjæftiget med at søge Elektriciteten gjort til en praktisk brugbar bevægende Kraft. Hjorth var Industriforeningens Formand i 2 Aar, 1843—1845; og da han nedlagde Formandsskabet, synes det at have været vanskeligt at faa en ny Formand; først ved et tredje Valg samledes der et absolut Stemmeftal om Justitsraad, senere Guvernør i Vestindien, *Fr. Feddersen*, der imidlertid ikke modtog Valget, og med Hensyn til Valget af en Næstformand tegnede det til at ville gaa paa lignende Maade. Der var ingen absolut Majoritet ved det første Valg, og man skulde derfor til at foretage et nyt, »da Sekretær *Hjorth* paa almindelig Opfordring modtog Viceformandskabet«.

Der er herefter formentlig ingen Tvivl om, at han har været en velvillig og afholdt Personlighed.

Da Justitsraad *Feddersen* »paa Grund af forskjellige Omstændigheder« ikke vilde modtage Valget som Formand, maatte der finde et nyt Valg Sted, og valgt blev da Hof-Kunstdrejer *J. G. Schwartz* († 1864), den første Haandværker paa Industriforeningens Formandsplads. Men betegnende nok betingede han sig at lade Repræsentantskabets Forhandlinger lede ved en Dirigent, Schwartz var hverken nogen Pennens eller Ordets Mand, men en praktisk Mand, hvad han bl. A. viste ved sin fleraarige Ledelse af Forevisningskomiteen. Paa Generalforsamlingen i 1844 var han bleven særlig takket for den Iver og Interesse, hvormed han havde opfyldt de Pligter, der paahvilede ham som Formand i denne Komite. — Blev Justitsraad *Feddersen* ikke Foreningens Formand, blev han nu den, der som Regel dirigerede Repræsentantskabets Møder, og han præger derfor nok saa meget Industriforeningens Virksomhed i denne Tid som Kunstdrejer *Schwartz*, men nogen væsentlig eller afgjørende Begivenhed har denne Formandsperiode ikke at opvise. Det skulde da være, at Kontorchef *V. Rothe* i Juli 1846 foreslog, at Foreningen skulde indgaa til Stænderforsamlingen med et Andragende om, at Næringslovgivningen i Kongeriget maatte underkastes en almindelig Revision, men dette Forslag danner ligesom Indledningen til en ny Periode i Industriforeningens Udvikling, der aabnes med *Röthe* selv som Foreningens Formand (1847), og det skal derfor først nærmere omtales i det følgende Afsnit.

Det merkantile Tidsrum var en livlig Gjennemgangstid, i hvilken Foreningen blev klar paa sin Opgave og de

H. P. Hansen

Midler, ved hvis Hjælp den skulde virke. Den merkantile Retning sejrede ikke, men dette synes ikke at have været Foreningens Medlemmer imod, ti de mere end fordoblede sig i denne Periodes 7 Aar, i hvilke det aarlige Kontingent uforandret vedblev at være 2 Rd. 3 Mk. Medlemsantallet steg, og med det ogsaa de Beløb, Foreningen kunde raade over, saaledes som det vil ses af nedenstaaende Tal:

	Medlemsantal.	Samlet Udgift*.
1840	806	2600 Rd.
1841	818	3145 —
1842	1018	3486 —
1843	1245	3567 —
1844	1502	4524 —
1845	1682	10573 —
1846	1729	4290 —

1845 er det ekstraordinære Aar, da Foreningen modtager 15,000 Rd. fra det sjællandske Jernbaneselskab og igjen heraf udbetaler store Honorarer. Samtidig kjøber den sine første Effekter, 10,300 Rd. i kgl. 4 pCt. Obligationer. Nu havde Foreningen en Kapital, og den i det Hele stedfindende store og gode Fremgang kan bl. A. ogsaa ses deraf, at den Tid, hvori Lokalet stod aabent for Medlemmerne, stadigt maatte udvides. I Periodens Begyndelse var det kun aabent hver Søgnedagsaften fra Kl. 6—10; i 1845 blev hertil føjet Søndag Formiddag Kl. 9—2, men Bestemmelsen herom blev kort efter forandret til at gjælde baade Løverdag, Søndag og Mandag Formiddag Kl. 9—1, hvortil endnu kom, at der i Periodens Slutning (April 1847)

* De her nævnte Tal ere udfundne ved i Foreningens Regnskaber at stryge alle Balanceposter som f. Ex. tabt Kontingent, resterende Kontingent o. s. v. De angive strengt, hvad Foreningens Drift har krævet.

blev gjort et vellykket Forsøg med at holde Lokalet aabent ogsaa hver Søndag Aften. Lokalets Lukning om Aftenen var allerede i 1845 bleven rykket ud fra Kl. 10 til Kl. 11. Trangen til et udviklet Foreningsliv, der tiltog, alt som 1848 nærmede sig, gjør sig selvfølgelig gjældende her, men Foreningens stadigt voxende Samling af tekniske Bøger og Tegneværker, til hvilke Adgangen paa den liberaleste Maade stod aaben, øvede en vistnok fuldt saa stor Tiltrækning. Der gjordes herved en ikke ringe Gavn, og interessant er det at kunne oplyse, at der mellem en Del bevarede skriftlige Begjæringer om at maatte laane forskjellige Værker i Foreningens Bibliotek findes saadanne fra »*J. C. Jacobsen* Brygger, Brolæggerstræde Nr. 76« og fra »*Heinr. Hansen*, Elev af det kgl. Kunstakademi«. 1847 udkom en af den altid utrættelige Lektor *Wilkens* udarbejdet Katalog over Foreningens Bibliotek; den omfatter 465 Værker.

Endnu skal det her nævnes, at foruden den ordinære Generalforsamling, som Regel i hvert Aars Majmaanede, blev der i denne Periode afholdt tre ekstraordinære Generalforsamlinger. Den 20. November 1840 vedtoges Industrieforeningens Sammenslutning med den merkantile Forening, den 21. December 1841 drøftedes den permanente Basars Betydning for Kjøbenhavns Haandværkere, og den 20. Februar 1843 diskuteredes Repræsentantskabets Undladelse af at optage en foreslaet Industridrivende i Foreningen.

IV.

Næringsforholdenes Reform. Verdensudstillinger.

(Rothe — Kayser — Ehlers — Holten).

1847—1857

Som vi ovenfor have set, var der allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede en ikke ringe Opposition tilstede mod Lavene. Som saa meget Andet døde den imidlertid hen i de snart efter indtrædende trange Tider, men fra omtrent 1835 rejste den paany Hovedet, og i April 1840 blev det ved en kongelig Resolution befalet Kjøbenhavns Magistrat og Borgerrepræsentation at nedsætte en Komite til Undersøgelse af, hvilke Forandringer der maatte være tilraadelige i Byens Lavs- og Korporationsvæsen. Denne Komite behagede ikke Lavene, den »billigedes ikke af Haandværkstandens Medlemmer i Almindelighed«, hedder det, og efter Opfordring af saa godt som samtlige Oldermænd for Kjøbenhavns Haandværksslav stiftedes den 20. November 1840 *Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn*. Den skulde værne om Lavenes Interesser. Det var Industriens konservative Elementer, der sluttede sig sammen, og den Spire til et Modsætningsforhold overfor Industriforeningen, der laa heri, pointeredes derved, at 3 af Kommissionens

7 Medlemmer vare Industriforeningsmænd, nemlig Professor *David*, Cand. jur. *Orla Lehmann* og Urmager *Kyhl*. De vare alle paa den Tid Borgerrepræsentanter, og det tør ikke betragtes som noget Forsoningstegn, at en af Industriforeningens Stiftere, Bagermester *Scherfig*, var ivrig for Haandværkerforeningens Stiftelse. Det var i Bagernes Lavshus, at den nye Forening fik Lokale, og efter en kort provisorisk Tilstand blev *Scherfig* dens første Formand.

För Haandværkerforeningens Stiftelse optraadte de enkelte Lavs Repræsentanter forsigtigt overfor Industriforeningen. Den 19. Avgust 1840 indleder Skomagermester *C. F. Lier* en Klage til Foreningens Udstillingskomite over nogle af en Sadelmager udstillede Sko saaledes: »Haabende at jeg ikke af den ærede Komite skulde vorde anset som en konservativ Lavspatron eller at Lavsnid er Bevæggrund til mit Andragende, tillader jeg mig ærbødigen« o. s. v. Men i 1844 faldt der anderledes skarpe Ord fra de i Foreningen værende Blikkenslagere, der optraadte paa deres Lavs Vegne, da en Blikkenslagersvend i 1843 havde indsendt sit af Lavet kasserede Mesterstykke til Foreningens Bedømmelse. De »smile ved den blotte Tanke« om, at Industrikomiteen, »bestaaende af en Drejer [Lektor *ŷ. Wilkens*], en Væver [Sjalsfabrikant *P. H. Drewsen*], en Smed [Smedemester *C. F. Jensen*], en Urmager [Urmager *H. Kyhl*] og en Destillatør [Fabrikant *P. Lowe*]*, skulde være det rette Forum for Bedømmelsen af et Blikkenslagerarbejde, og slutte den første af deres Skrivelser saa-

* Industriudvalget bestod den Gang foruden af de nævnte endnu af Jernstøber *D. Lowener*, Hof-Blikkenslager *F. Meyer*, Bogtrykker *ŷ. D. Quist* og Hof-Kunstdrejer *ŷ. G. Schwartz*.

ledes: »Vi ville derfor anmode den ærede Komite om for Fremtiden ikke at blande sig i Blikkenslagerlavets Affærer, da derved letteligen kunde opstaa Disputat, som fra begge Sider kunde have Ubehageligheder til Følge.« Oplysende er det ogsaa, at da *H. P. Frederiksen*, der var en virksom Repræsentant i Industriforeningen, i 1846 foresloges som Medlem af Haandværkerforeningen, blev han forkastet, Foreningen maatte kun bestaa af Haandværkere, »som efter aflagt Prøve havde vundet Mesterret.« Frederiksen, der i 1827 var bleven Snedkersvend, havde i 1842 faaet Borgerkab som Finerskærer, men havde ikke aflagt Mesterprøve.

Alt dette angik imidlertid endnu ikke det direkte Forhold mellem Haandværkerforeningen og Industriforeningen, det antydede kun de forskjellige Retninger. Men selvfølgelig kom det til et Sammenstød. I November 1841 indgav Haandværkerforeningen et i stærke Udtryk affattet Andragende til Kongen om de forfærdelige Følger, som det Basar-Privilegium, Industriforeningen havde arvet efter den merkantile Forening, maatte medføre, hvis det ikke begrænsedes. Naar »Haandværksarbejder af alle Slags fra hele Riget kunne indsendes til Forhandling i et offentlig Udsalgssted her i Staden, da, allernaadigste Konge! da ser Kjøbenhavns Haandværkerstand sin fuldkomne Ruin imøde, da ere ikke blot vore [Lavs] Rettigheder, men endogsaa vore i Deres Majestæts Hovedstad Kjøbenhavn hjemlede Borgerrettigheder aldeles fratagne os, da er Alt, hvad vi möjsommeligen have arbejdet for, da er hele vor Velfærd tabt; ti det vil være umuligt for os at udholde Konkurrencen med Kjøbstædernes og Landsbyernes Haandværkere, da baade Levnedsmidler, Huslejlighed, Folkelön og alle Fornødenheder

ere langt dyrere her i Staden end andensteds i Riget.«
»Da behøves der kun,« hedder det sluttelig, »at nogle Penge-
mænd forene sig eller at et Aktieselskab bliver oprettet i
den Anledning for at bringe hele den københavnske Haand-
værksstand til at trælle for disse Spekulanter.« Saa skarpe
Udtryk fordrede Gjensvar, og i Industriforeningens Skrivelser
om Sagen til den kgl. Fabrikdirektør gaar det stærkt ud
over Lavene, »som i enhver Forandring, ethvert Fremskridt
se et Spøgelse, der truer dem og deres Kaste,« deres mang-
foldige Klager »ere som oftest kun et Udtryk for Brødnid
og i ethvert Tilfælde lige saa ugrundede, som om Haand-
værkerne i København vilde klage over Haandværkerne
paa Kristianshavn eller de, der boede paa Kjøbmagergade
over dem, der boede i Slippen, fordi Boligerne paa Kristians-
havn og i Slippen vel ere billigere end paa store Kjøb-
magergade.«

Som tidligere nævnt blev Privilegiet ikke begrænset
efter Haandværkerforeningens Ønske, men det blev rigtig-
nok heller ingensinde gennemført af Industriforeningen, hvad
der imidlertid kun skyldtes Tidsomstændighederne og ingen
Principforandring. Det var ingen Tilfældighed, at Over-
auditor *Otto Müller*, der senere fik en saa afgjørende Ind-
flydelse paa Næringsfrihedens Indførelse her i Landet, paa
den Tid var Repræsentant i Industriforeningen og herved
kom til at koncipere dennes sidste Skrivelse om Basar-
privilegiet til Fabrikdirektøren. Schweitz's frie industrielle
Udvikling var ikke for Intet endog to Gange fremstillet i
Foreningens Tidsskrift som et Exempel til Efterfølgelse*, og

* Industriforeningens Tidende, I, 1838—39, S. 130 flg; do. Kvartals-
beretninger, IV, 1844, S. 33 flg.

den Betænkning, som Bogholder *Hellmann* i 1845 afgav om Industriforholdene i Sverige, er et i flere Retninger vejledende Aktstykke. Han ser med Foragt ned paa den daværende »Svenska Industriföreningen« i Stokholm, der byggede paa »det demoraliserende Princip«, som ligger i Prohibitivsystemet og en kras Lavstvang. Den daværende svenske Haandværkerstand var, som han siger, »født under Forbud og Tvang og opammet ved Forestillingen om disses Uundværlighed for Standen og om deres Nødvendighed til dens Velvære.«

Naar saadanne Udtalelser kunde skrives til Industriforeningen, er det selvfølgelig, at en Lavshaandværker ikke kunde staa i Spidsen for den, og naar Nogen herimod vil gjøre gjældende, at *J. G. Schwartz* just paa den Tid var Foreningens Formand, maa det erindres, at han ikke var Trædrejer men Kunstdrejer, ikke Lavshaandværker men »Kunstner«. Schwartz havde i 1816 sammen med Kjøbenhavns 20 andre Kunstdrejere med Selvfølelse udtalt, at det vilde være lige saa unaturligt at indlemme ham og hans Kolleger i Trædrejerlavet som at indlemme Landskabsmalerne i Malerlavet! Den merkantile Periode endte altsaa i god Overensstemmelse med Foreningens hidtil værende Formandspraxis, og det blev mærkeligt nok først den Periode, som vi nu skulle gaa over til at skildre, der i denne Henseende paa en vis Maade brød Traditionen. Det var fire polytekniske Kandidater, der i Aarene fra 1847 til 1857 vare Foreningens Formænd, men den ene af dem var samtidig Lavsmester. Som vi nedenfor skulle se, kan der dog ikke lægges Vægt her paa, hvad det kommer an paa er, at det nu var den polytekniske Indflydelse, som hejsede Flaget. Den var tilstede strax ved Foreningens Stiftelse, *Forch-*

hammer blev dens første Formand, *Rothe* dens Sekretær og *Wilkens* dens Redaktør, og den arbejdede senere stadig med, men først nu satte den Frugt. De i 1838 unge Polyteknikere vare nu modne Mænd, og under dem saa Industrieforeningen, der havde overstået sin første Ungdoms uroligt søgende Aar, nu Formaalene for sin Virksomhed fæstne sig. Stillingen overfor de i Haandværkerforeningen repræsenterede Lav var efter hele Udviklingen en given Sag, men betegnende er det, at Industrieforeningen just nu kom til at kæmpe ikke alene mod Lavenes Konservatisme, men ogsaa mod Haandværkerdannelses-Foreningens Radikalisme. Den blev Centrum i vore Næringsforholds Udvikling.

Da Foreningen stiftedes, hvilede der et politisk Skjær over den. Naar den mellem sine Repræsentanter talte den som Følge af en Trykkefrihedsproces afskedigede Professor *C. N. David*, den paa Grund af sin frihedsvenlige Optræden i Stænderne med en Guldpokal hædrede Overretsassessor *T. Algreen Ussing* og den for Friheden ungdommeligt brusende *Orla Lehmann*, kunde det under Frederik VI ikke være anderledes. Men skjönt Frihedsbladet *Fædrelandet* stadig kan betragtes som Foreningens officielle Organ*, svandt dog dette Skjær, efterhaanden som 1848 med sin direkte politiske Virksomhed nærmede sig. *Ussing* ophørte at være Repræsentant i 1840, *David* og *Lehmann* i 1841 og Overauditør *Otto Müller* (Repræsentant 1842—47), Justitsraad *Fr. Feddersen* (1843—51) og Højesteretsadvokat *E. Buntzen* (1844—50) optraadte ikke her som Bærere af nogen politisk Retning, skjönt de alle stod *Orla Lehmann* nær.

* s. Kvartalsberetn. V, 1845, S. 178, 260; VIII, 1848, S. 68, 70.

Proba

Anderledes var det derimod med *A. F. Tscherning*, der i 18⁴⁶/₄₇ stod som Supleant og i Aaret 18⁴⁷/₄₈ avancerede til Repræsentantskabets Viceformand, men med ham forsvinder ogsaa det sidste politiske Glimt fra Foreningen. At den i Juni 1849 tiltræder en Takadresse til Frederik VII for hans Sanktion af Grundloven, kan efter Tidsforholdene næppe betragtes som et politisk Skridt, hvorimod det er afgjørende, at den i 1854, da den blev opfordret til at sende Delegerede til en Komite for Festligholdelsen af Grundlovens Aarsdag, afslog det under Henvisning til sin fuldstændig faglige Virksomhed, og det sammê gjentog sig i 1855. Det var den polytekniske Periode, som gav sig tilkjende heri*.

Da Repræsentantskabet konstituerede sig efter Generalforsamlingen i 1847, talte det ikke mindre end 5 polytekniske Kandidater, Justitsraad, Komiteret i Kommercekollegiet og Medlem af Frederiksværks Administration *E. D. Ehlers*, Inspektør ved polyteknisk Lærestalt *P. Faber*, Ejer af Hjorteapoteket, Assessor pharmaciæ *C. F. Glahn*, Kontorchef for Industri- og Fabrikvæsenet under Kommercekollegiet *V. Rothe* og Lektor ved polyteknisk Lærestalt *J. Wilkens*, ikke at tale om, at der mellem Supleanterne, der jo havde

* Efter Frederik VI's Død i 1839 søgte *Orla Lehmann* at faa Foreningen til at affatte en politisk Adresse til Kristian VIII, hvori Ønsket om Næringsfrihedens Indførelse udtaltes. Forsøget blev dog ikke virkeliggjort, og en herom til *Dagen* (1839 Nr. 295) af Professor *Dyssel* sendt Meddelelse førte i Repræsentantmødet den 10. Januar 1840 til et stærkt Sammenstød mellem ham og Lehmann. I det Dysselske Referat hedder det: »de sig saa kaldende Liberale ere i denne Tid i stor Virksomhed«, og om Udkastet til Adressen meddeles det, at Repræsentanterne fandt »den hele Tone saa vel som flere Tirader i det helt upassende.«

Ret til at deltage i Forhandlingerne, endnu fandtes 3, nemlig *C. Holten*, *H. H. Kayser* og *P. J. Winstrup*. Af alle disse var navnlig *Rothe* og *Wilkens* inderligt knyttede til Industriforeningen lige fra dens første Færd, og at man satte endog særlig Pris paa *Rothe*, kan ses deraf, at han i 1847 samlede Stemmerne om sig til Formand, skjönt han Aarét för havde undskyldt sig for at modtage Posten som Viceformand*. Den Gang blev Justitsraad *Ehlers* Viceformand i hans Sted, men nu overtog *Rothe* Formandsposten, og han var her den rette Mand paa den rette Plads. Ved sin Embedsstilling og sine Studier havde han erhvervet sig indgaaende Kjendskab til den danske Industris Tilstand og Udvikling, og naar han i en Række dygtige Skrifter havde gjort sig til Talsmand for en Toldforening mellem de tre nordiske Lande, skete dette med den danske Industris Tarv

* Naar Hof-Kunstdrejer *J. G. Schwartz* i 1847 ophørte med at være Formand, kan dette staa i Forbindelse med et Sammenstød, han just paa den Tid havde med Bogholder *Jul. Hellmann*. I Repræsentantmødet d. 1. Februar 1847 valgtes begge de Nævnte sammen med tre Andre til en Komite for trængende Haandværkeres Understøttelse (jfr. ovfr. S. 80—81), men ved Mødets Slutning erklærede *Schwartz*, at han ikke vilde modtage Valget, hvis *Hellmann* skulde være Medlem af Komiteen. *Hellmann* traadte herefter tilbage, men paatalte i det næste Repræsentantmøde den 12. April s. A. den ham tilføjede Krænkelse, som han satte i Forbindelse med de heftige Angreb, der paa den Tid rettedes paa ham i Flyveposten (s. dette Blad for 1847 Nr. 15—22) i Anledning af hans Optræden som Medlem af Bestyrelsen for Klampenborg Badeanstalt. *Hellmanns* Foredrag blev fuldstændig optaget i Mødets Protokol, men i samme Møde vedtoges det, at der ikke fremtidig skulde føres nogen Forhandlingsprotokol over Repræsentantskabets Møder men kun en Resolutionsprotokol. — Den 8. Maj 1848 besluttedes det efter Forslag af Kunstdrejer *J. A. Schwartz*, at Repræsentantskabets Møder fremtidig skulde kunne overværes af Foreningens Medlemmer, og den 28. Avgust 1848 vedtoges et »Reglement for Offentligheden ved Industriforeningens Repræsentantmøder.«

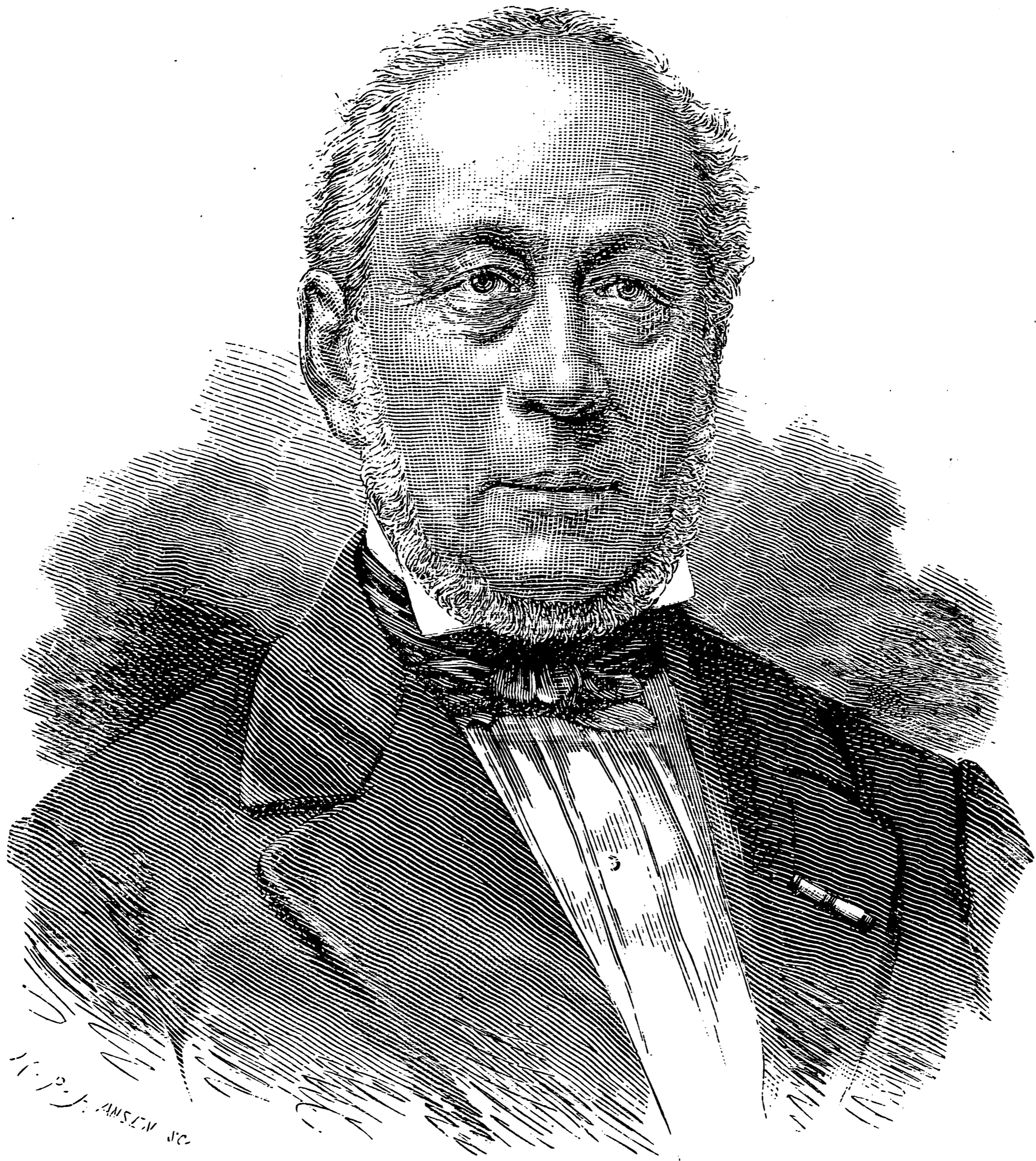
for Öje. Det var for ham en vigtig Sag, at den blev udviklet saa kraftigt, at den kunde komme til at høste det störst mulige Udbytte af en saadan Union, og derfor havde han allerede i 1846 formaaet Industriforeningen til hos Stænderforsamlingen i Roskilde og Viborg at andrage om, at de hos Kongen vilde petitionere om en almindelig Revision af den danske Næringslovgivning. Han ønskede, at Fabrikdriften frit maatte kunne udvikle sig uden at besværes af Lavene, men samtidig var han dog ikke blind for, at stor Fabrikindustri i mere end en Henseende kunde være lidet ønskelig for »den hele sociale Udvikling«. Han udtalte sig ikke for nogen öjeblikkelig Indførelse af almindelig Næringsfrihed og overfor den egentlige Haandværksdrift holdt han »i det Mindste for det Förste« paa Bevarelsen af Duelighedsprøver.

Rothe stod fint iagttagende overfor Tidens Begivenheder, og dette har sikkert medvirket til, at Industriforeningen som saadan ikke tog Del i de Bevægelser, der efter Kristian VIII's i Januar 1848 indtrufne Død saa mægtigt greb ind i vort Samfunds Udvikling. *Almuevennen* ved jo nok at fortælle, at »Medlemmer af Industriforeningen« den 22. Januar deltog i det Tog, som i Universitetsgaarden bragte Professorerne Clausen og Schouw en begejstret Hyldest for deres Skrift *Ved Tronskiftet*; men det var kun »Medlemmer« af Industriforeningen, der her optraadte, og ikke denne selv. Den fremskudte Stilling, som *H. P. Frederiksen* indtog i Martsdagene, vedkom heller ikke Foreningen som saadan. Den holdt sig tilbage, men derfor maa man ikke tro, at den førte en mat Skyggetilværelse. Livet pulserede i den som ingensinde för. Medlemsantallet

steg i Aaret 18⁴⁷/₄₈ fra 1837 til 1922; Lokalet, der hidtil kun havde været aabent om Aftenen samt Løverdag, Søndag og Mandag Formiddag, blev fra den 11. April 1848 tilgængeligt hver Søndags Formiddag (Kl. 9—12), og en særlig Sal maatte lejes til Foredragene ved Fredagsmøderne. En af Foreningen nedsat Komite til Understøttelse af de i Krigen Saarede og Faldnes Efterladte høstede godt af de Industridrivendes store Offerberedvillighed, og i anden Retning var Foreningen ogsaa aktiv.

I December 1846 havde den kgl. Fabrikdirektør, Etatsraad *Rawert*, tilsendt den et Forslag om at oprette et belærende og underholdende Samlingssted for unge Haandværkere; han havde set et saadant i Hannover*. Hans Forslag blev godt modtaget, men Industriforeningen troede, at Maalet vilde naas bedst, naar den her arbejdede sammen med *Haandværkerforeningen*, og et af begge Foreninger nedsat Udvalg kom da ogsaa i Stand. Men Samvirksomheden blev væsentlig betydningsløs, og den 27 September 1847 nedsatte Industriforeningens Repræsentantsskab for sig alene et Udvalg, der hver Søndageftermiddag i 3 Maaneder forsøgsvis skulde arrangere belærende og underholdende Sammenkomster for unge Haandværkere i Foreningens Lokale. Samtidig havde imidlertid den i flere Retninger vakte Skolelærer *Rasmus Sørensen* († 1865) arbejdet paa en

* *Rawert*, der havde studeret en Række tyske Landes industrielle Forfatning (se f. Ex. Industrif.'s Kvartalsberetn. VI, S. 212 flg.), havde baade i 1846 og 1848 søgt at bringe Industriforeningen i Forbindelse med forskellige tyske Industriforeninger. Forsøget førte imidlertid ikke til noget Resultat saa lidt som Bogtrykker *Carl Berlings* Forsøg i 1844 paa at knytte en Forbindelse mellem Industriforeningen og Der Gewerbewerein für das Königreich Hannover.

Harold H. Kuyper.

Forening, der skulde gjøre Haandværkssvendene »oplyste, gode og kristeligsindede«, og hans Bestræbelser førte til et Møde den 11 Oktober 1847, paa hvilket *Haandværkerdannelsesforeningen* blev stiftet. Efter et Referat i *Berlingske Tidende* fremkaldtes der paa dette Møde en livlig Debat derved, at »et tilstedeværende Medlem af Industriforeningen« udtalte, at den nye Forening efter hans Skjøn var overflødig; hvad man tilsigtede, kunde naas gjennem Industriforeningen. Hvad dette Medlem forfægtede, vakte efter Referatet dog kun Forsamlingens »Mishag«. *Haandværkerdannelsesforeningen* blev stiftet, og saaledes som den hurtigt udviklede sig, kunde den ganske sikkert ikke have været remplaceret af Industriforeningen. Navnlig efter Kristian VIII's snart paafølgende Død blev den væsentlig en politisk Forening, i hvilken en Del unge, lige fra Paris hjemkomne Haandværkere (Urmager *J. P. Voltelen*, Bogtrykker *Sally B. Salomon*, Skrædermester *J. R. Lund*, Bøssebager *G. Christensen* o. s. v.) arbejdede sammen med en Række »frisindede« Literater (*J. P. Grüne*, *Fr. Dreier*, *H. V. Kaalund*, *M. Goldschmidt* o. s. v.).

Under de givne Forhold kunde det synes voveligt for Industriforeningen at forsøge de vedtagne Søndagsmøder for unge Haandværkere, og det saa meget mere som *Etatsraad Rawert* strax trak sig tilbage. Hvad han havde ønsket, var en vedvarende Anstalt, der aabnede sine Lokaler hver Aften til Belæring, og ikke blot nogle spredte Søndagsmøder. Det nedsatte Udvalg (*H. H. Kayser*, Formand; *J. B. Dalhoff*, *J. Hellmann* og *J. A. Schwartz*) tog imidlertid trøstigt fat. Den 27. Oktober 1847 udstedte det sin Indbydelse, og den fandt en saadan Tilslutning, at Udvalget efter de vedtagne

tre Prøvemaaneders Forløb søgte og fik Repræsentantskabets Tilladelse til at vedblive sin Virksomhed tre Maaneder endnu. Samlingerne afholdtes hver Søndag fra Kl. 4 til 11. Kl. 6 begyndte et Foredrag, der varede en Timestid, efter et kort Mellemrum fulgte et andet, der varede omtrent lige saa længe, saa læstes i Aviser og Tidsskrifter, man drak Te, udførte Sangnumre og samtalede. Tre af Deltagerne Valgte udgjorde Bestyrelsen sammen med Udvalget, og der meldte sig flere Deltagere, end man kunde tage imod. De udstædte Adgangskort løb op til 600. Alt lykkedes, og det var først, »da store politiske Begivenheder gjorde Fordring paa Enhvers udelte Interesse, og da Aftenerne begyndte at blive korte og lyse«, at de Besøgendes Antal aftog. Udvalget, der ogsaa havde forestaaet en billig Undervisning i Skrivning, Regning og Tysk, fremsendte en Takskrivelse, som Deltagerne i de sluttede Møder havde tilstillet det, og anbefalede varmt, at Søndagsmøderne efter Sommerens Forløb optoges paany.

Den til 1848 berammede Industriudstilling maatte paa Grund af Krigsbegivenhederne indstilles, men Tidens potenserede Liv gav ligesom forøget Relief til Søndagsmøderne med de unge Arbejdere. Efterat være begyndte i Vinteren 18⁴⁷/₄₈ fortsattes de lige til Vinteren 18⁵²/₅₃. Først nu viste der sig en synkende Interesse. I 18⁵²/₅₃ bleve de væsentlig holdt vedlige ved Hof-Guldsmed *Dalhoffs* Energi, og han kæmpede ogsaa modigt for deres videre Fortsættelse, men den store Tidsopofrelse, Møderne forlangte af de paagjældende Udvalgs Medlemmer, lod ham under den dalende Interesse staa alene. Søndagsmøderne faldt, men forinden vi hermed forlade dette Udslag af Tidens demokratiske Virksomhedstrang,

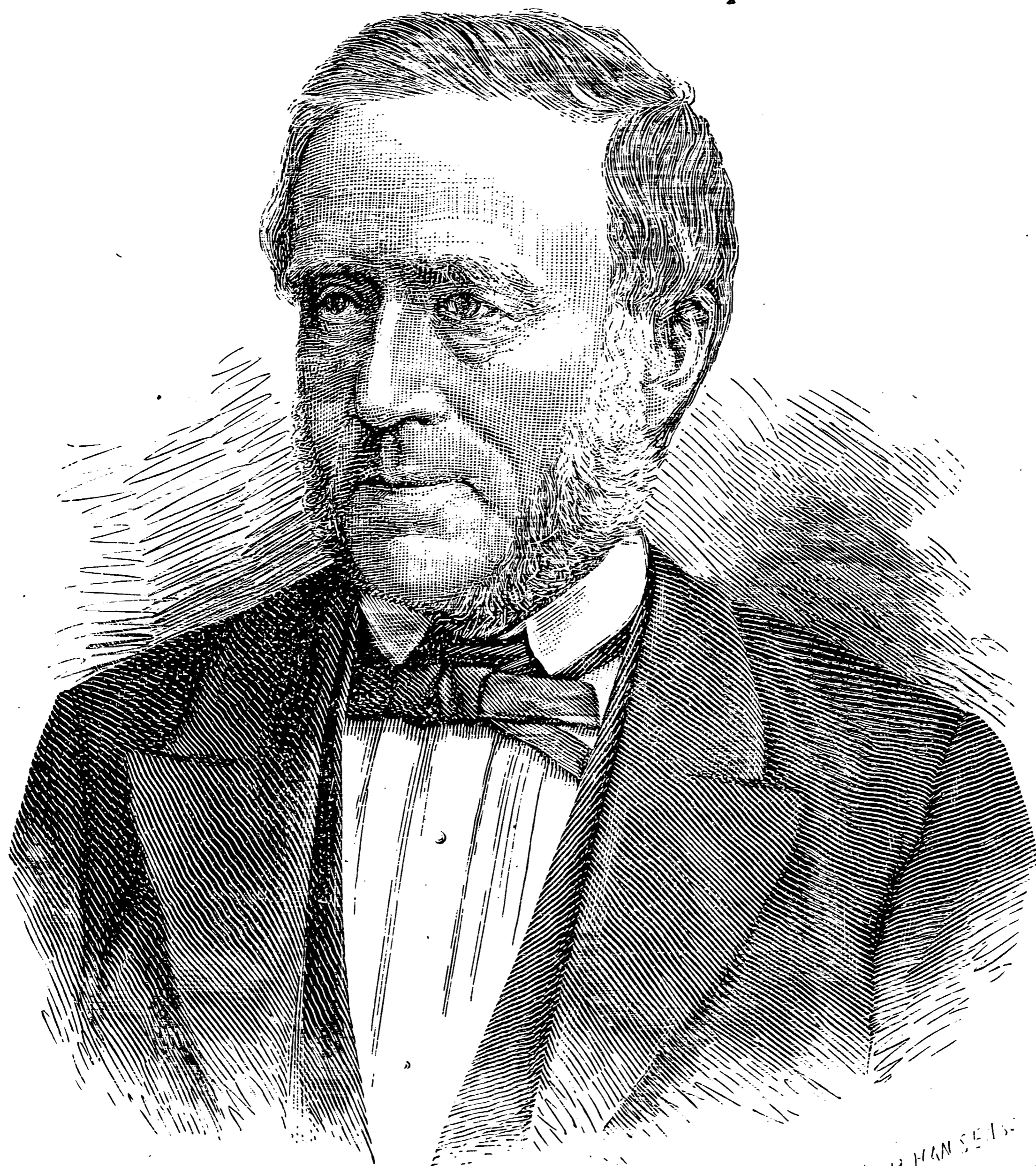
skal det nævnes, at Industriforeningen i 1848 gjorde et Forsøg paa at faa et Filial paa Kristianshavn, Noget, der stod i Forbindelse med den samme Tankegang, som laa til Grund for de nævnte Møder. Foreningen vilde, ikke mindst af Hensyn til *Haandværkerdannelsesforeningen*, paa en god Maade komme Tidsaanden i Møde, og derfor ansøgte den ogsaa i April 1848 det nye Justitsministerium om, at det provisorisk maatte tillades Svende af de forskjellige Lav at lade sig benytte som Medhjælpere af hvilkensomhelst Mester udenfor deres eget Lav til Udførelse af alt haandværksmæssigt Arbejde.

Herimod protesteredes der dog heftigt fra Lavsmesternes Side. De ønskede ikke den foreslaaede Forandring, og paa Industriforeningens Generalforsamling den 17. Maj 1848 blev det fra lavsvenlig Side i Vrede over det Passerede endog forsøgt at faa Foreningens Love forandrede saaledes, at Repræsentantskabet ikke fremtidig skulde kunne indsende noget Andragende til Kongen, Regeringen eller Stænderforsamlingerne om Reformer i de bestaaende Lavs- eller Næringsforhold, medmindre det var vedtaget af en Generalforsamling med $\frac{2}{3}$ af de afgivne Stemmer. Dette Forsøg mislykkedes dog. Industriforeningen fik Lov til at beholde sin frisindede Karakter, og da den i September 1849 modtog en Opfordring til at medvirke ved et Forsøg paa at fremkalde en almindeligere Diskussion og flersidigere Overvejelse af Spørgsmaalet om Næringslovgivningens Reform, »for at Afgjørelsens Time ikke skal træffe de i Sagen nærmest Interesserede uforberedte og indbyrdes aldeles uenige«, var den strax rede.

Impulsen til Forslaget i 1848 om Lavssvendenes friere

Erhverv var udgaaet fra *Rothe*, og mellem de 12 Mænd, der i 1849 rettede den nys nævnte Opfordring til Industriforeningen, træffe vi igjen *Rothe*, han fremtraadte som deres Formand. Justitsministeriet havde i sit for Öjeblikket afslaaende Svar paa Andragendet om Lavssvendene henvist til, at der »sandsynligvis i en ikke fjern Fremtid forestaar en mere indgribende end den i Andragendet foreslaaede Forandring af de paagjældende Forhold.« Den i 1840 af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse nedsatte Lavskommission havde i 1847 afgivet sin Betænkning angaaende de kjøbenhavnske Haandværks- og Fabriklav, og det var formentlig det herved tilrettelagte Materiale, som Ministeriet, naar Tidsomstændighederne tillod det, vilde benytte. Overfor denne Hensigt er det naturligt, at *Rothe* med sine 11 Medunderskrivere har ønsket at forberede Stemningen. De tilskrev Industriforeningen, Haandværkerforeningen og Haandværkerdannelsesforeningen om hver at vælge 10 Delegerede, der kunde sammentræde i en større Komite, og Industriforeningen tog Sagen alvorligt. Den forhandlede den med gunstigt Resultat paa to ekstraordinære Generalforsamlinger i Oktober 1849, men dog opnaedes der Intet. Haandværkerforeningen stillede som Betingelse, at Kjøbenhavns Handelslav tilligemed Grosserersocietetet ogsaa skulde repræsenteres i Komiteen, men disse Institutioner, der derpaa bleve opfordrede, undslog sig. Sagen faldt derved bort, og nu forsvinder Spørgsmaalet om Næringslovgivningens Reform i en Aarrække fra Industriforeningen.

Beskjæftigelsen med denne Sag gik nu over til andre Foreninger. *Haandværkerdannelsesforeningen*, gennem hvilken *Grüne* i 1848 forgjæves havde søgt et saa kaldet Arbejder-

J. P. HANSEN DEL.

*of
Chiles?*

raad skabt, gik i 1853 sammen med den i 1851 af Jernstøber *P. F. Lunde* oprettede *Forening for Arbejdsklassens Vel* op i *Arbejderforeningen* (af 1853) med *C. V. Rimestad* som Formand; og det var denne Forening, der i Forbindelse med det jævnaldrende *Folkevennernes Selskab* under *J. A. Hansen* nu optog Spørgsmaalet. Men som vi nedenfor skulle se, var Industriforeningens Interesse for denne vigtige Sag ikke udelukket, den hvilede kun, og da Öjeblikket var der, undlod den ikke at gribe resolut ind.

Kontorchef *Viggo Rothe* var bleven valgt til Foreningens Formand i Maj 1847, men han beklædte kun Formandspladsen i et Aar. Foreningens tidligere Formand, Sekretær *Sören Hjorth*, der i 1844 blev det sjællandske Jernbaneselskabs første tekniske Direktør, var lidende og svag og formaaede ikke at gjøre Fyldest overfor Banens under Krigsforholdene stærkt stigende Trafik. Man behøvede en dygtig Mand til at lede Udviklingen, og i 1848 blev *Rothe* da konstitueret som Jernbanedirektør, hvad han under stadig voxende Forhold vedblev at være, til han i 1885 traadte tilbage i Privatlivet. Fordi han ikke ønskede Gjenvalg som Formand i Industriforeningen, forlod han den imidlertid ikke helt. I nogle Aar endnu fungerede han som dens Viceformand, men hvad der er Hovedsagen, er, at Formandsposten gik over til Mænd, der stod ham nær i Udvikling og Livssyn, først og fremmest til *H. H. Kayser*, der i fulde 7 Aar var Foreningens Formand, først fra 1848 til 1851 og saa igjen fra 1853 til 1857. I Tiden fra 1851 til 1853 vikarierede, om det saa maa siges, først Justitsraad *E. D. Ehlers* og saa Professor *C. V. Holten*, hver i et Aar. I ikke mindre end 9 Aar (fra 1848 til 1857) er det altsaa

væsentlig een Mand, der præger Industriforeningen, og blot ved at kaste Blikket paa Fortegnelsen over Foreningens Repræsentanter i denne Tid, faar man Indtrykket af en rolig, men virksom Arbejdstid. Den evindelige Skiften Personer er ophørt; vi møde væsentlig de samme gode Navne ved Periodens Slutning som ved dens Begyndelse. Fra Foreningens første interimistiske Aar træffe vi endnu *J. B. Dalhoff*, *H. Kyhl*, *J. G. Schwartz*, *H. P. Frederiksen*, *G. F. Hetsch* og *F. Meyer*, og til disse Mænd sluttede sig næsten gjennem hele Perioden: Mekanikus *H. H. Baumgarten*, Hof-Forgylder *P. Chr. Damborg*, Bogholder *Jul. Hellmann*, Kaptajn *A. Hornbech*, Filehugger *J. W. Naylor*, kirurgisk Instrumentmager *C. Nyrop*, Kunstdrejer *J. A. Schwartz* og Mekanikus *P. J. Winstrup*. I Spidsen for denne fremskridtsvenlige, men besindige Forsamling er det næsten naturligt at træffe *Kayser* som Formand, den eneste af de 1848 i Kjøbenhavn til Rigsforsamlingen valgte Mænd, der blev anbefalet af og fik Stemmer fra begge de da herskende Partier, baade det national-liberale og det demokratiske, og som ogsaa i anden Henseende indtog en ganske betegnende Særstilling. Efter at være bleven Tømmersvend i 1835, tog han i 1842 polyteknisk Examen og skrev i 1844 et lille Skrift mod Lavenes Mesterprøver, men benyttede dog i 1845 den polytekniske Kandidater givne Ret til mod Aflæggelsen af en praktisk Prøve at blive indskreven som Mester i et Lav, for hans Vedkommende Kjøbenhavns Tømmerlav. Han var altsaa paa een Gang baade polyteknisk Kandidat og Lavsmester, og hvad der yderligere ubetinget maatte give ham Avtoritet, var, at han var den eneste

Haandværker, der ved de almindelige Valg fik Sæde i den grundlovgivende Rigsforsamling.

Under de her skildrede Forhold er det ikke overraskende at høre, at Foreningen i denne Periode voxede saa stærkt, at det næsten blev en Nødvendighed for den at skaffe sig sin egen Ejendom, hvad den da ogsaa fik. Vi skulle nedenfor nærmere komme til at omtale denne Begivenhed ligesom ogsaa Afholdelsen af den forholdsvis store Udstilling paa Kristiansborg Slots Ridebane i 1852, men hvad vi først ønske at dvæle ved, er Foreningens Virksomhed for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingerne 1851 i London og 1855 i Paris. De ved Dampens Hjælp mægtigt udviklede Kommunikationsmidler fejrede her deres første Triumf, og Foreningen saa strax Begivenhedens vidtrækkende Betydning. Den ønskede, at den uhyre Udvikling, som gav sig tilkjende heri, maatte komme til at øve Indflydelse ogsaa paa Danmark, og var derfor ivrig for, at Deltagelsen herfra blev saa omfattende som muligt. Omtrent samtidigt henledede Foreningens Repræsentantskab Regeringens Opmærksomhed paa det heldige i, at der i Kjøbenhavn blev oprettet en Frihavn.

I Marts 1850 modtog den danske Regering den engelske Indbydelse til Verdensudstillingen Aaret efter, og den nedsatte strax en Komite bestaaende af Konferensraad *G. Garlieb*, Chef for Handels- og Konsulatsdepartementet (valgt af Udenrigsministeriet), Professor *G. F. Hetsch* (valgt af Kunstakademiet efter Kultusministeriets Foranstaltning) og Jernbanedirektør *V. Rothe* (valgt af Indenrigsministeriet). Men herved følte Industriforeningen sig tilsidesat. Den var ikke tilfreds med, at den nedsatte Komite under 1. April hen-

vendte sig til dens Repræsentantskab med en Henstilling om, »hvorvidt samme maatte ville overdrage noget enkelt Medlem af sin Midte nærmere at konferere med os om denne Sag«. Sagens Fremme burde være sket ved Industrieforeningens direkte Medvirkning; det var Regeringen, som burde have indhentet Foreningens Formening, og Resultatet blev virkelig, at Indenrigsministeriet under 17. April tilskrev Foreningen, at det ikke kunde andet end bifalde, at Interessen for Udstillingssagens bedste Fremgang knyttedes til et Selskab som Industrieforeningen, hvorfor det anmodede Bestyrelsen om at forøge Komiteen med to Medlemmer, og valgt blev nu Mekanikus *P. J. Winstrup* og Bogholder *Ful. Hellmann*.

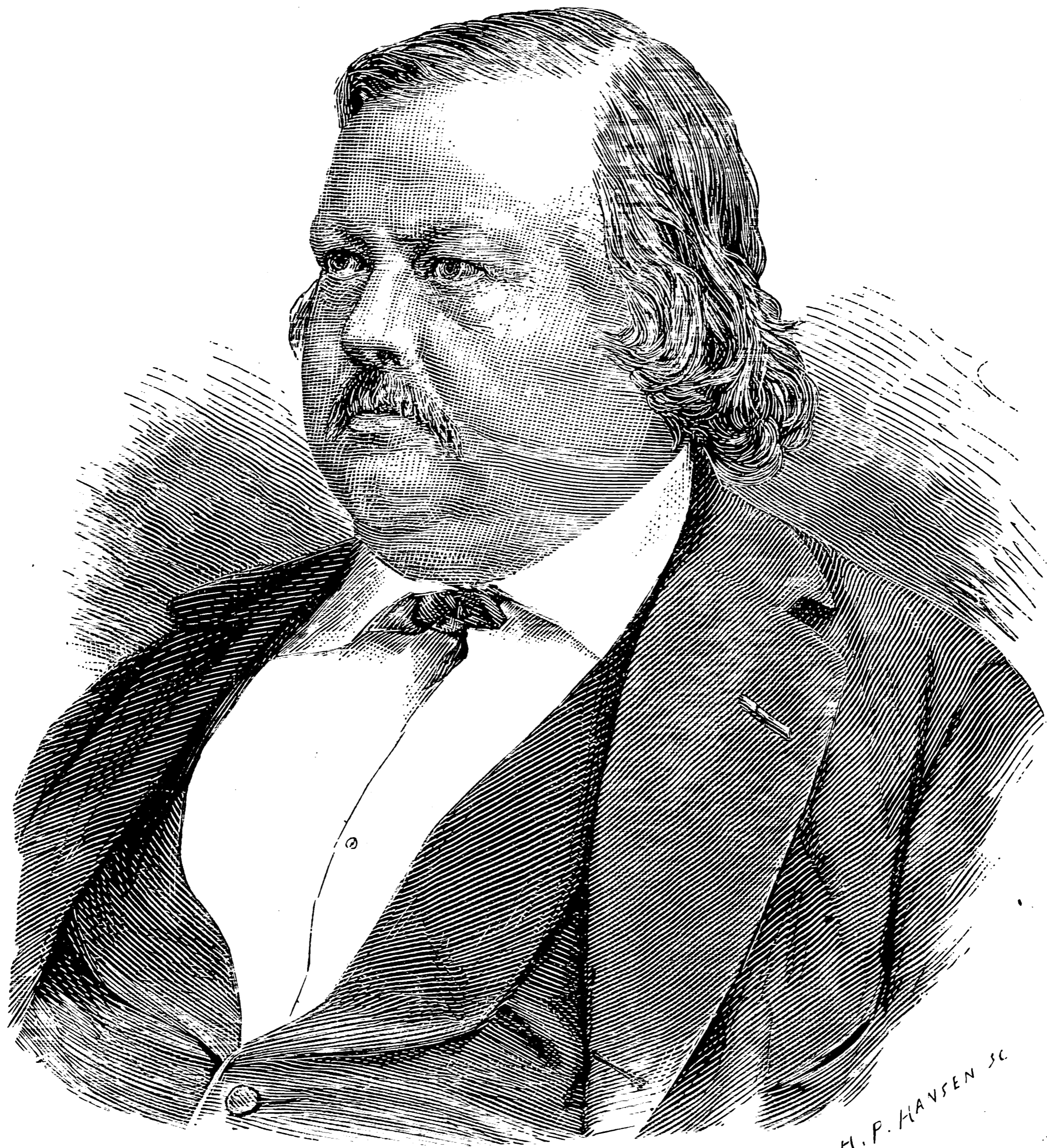
Det var en betydningsfuld Anerkjendelse, som der her ved blev Industrieforeningen til Del, men den fortjente den ogsaa. Den var strax paa det Rene med, at Verdensstævnet i London var en Begivenhed, hvis vidt rækkende Betydning og vækkende Indflydelse burde benyttes i saa høj Grad som muligt, og dette viste den i sine Handlinger. Der maatte kun sendes gode Gjenstande til London, og derfor aabnede den sine Lokaler for en foreløbig Udstilling af dem, men ved Siden heraf burde ogsaa saa mange danske Industridrivende som muligt sættes i Stand til personligt at besøge Udstillingen, og derfor deltog den med næsten $\frac{1}{4}$ i den danske Udstillingskomites Udgifter. Det kostede i det Hele 17,856 Kr. at præsentere 47 danske Udstillere i London og at sende 32 Industridrivende derover, og heraf udredede Industrieforeningen 4000 Kr., ikke at tale om at den endnu bevilgede 2000 Kr. til Indkjøb paa Udstillingen af interessante og belærende Gjenstande.

Som bekjendt blev Verdensudstillingen i London 1851 fire Aar efter fulgt af en Verdensudstilling i Paris, og Frankrigs Indbydelse til den forelaa her i Efteraaret 1853. Man skulde efter Ovenstaaende have troet, at Regeringen nu havde henvendt sig til Industriforeningen, men — Henvendelsen udeblev. Den 16. November 1853 fremkom en foreløbig Bekjendtgjørelse fra en af Regeringen nedsat Komite, bestaaende af Konferensraad *G. Garlieb* og Etatsraad, Fabrikdirektør *E. D. Ehlers*, der imidlertid først under 3. Juli 1854 udsendte en endelig Opfordring til Deltagelse, og bagved disse i deres Tilsagn tilbageholdne Meddelelser sporedes ingen særlige Anstrengelser for at vække Interesse for Sagen. Tømmermester *Kayser* udtalte da ogsaa paa Industriforeningens Generalforsamling i September s. A. den herskende Forundring over »den skarpe Modsætning«, der var tilstede mellem Regeringens Optræden i 1851 og i 1854, og for »dog at bringe nogen Livlighed tilveje for Sagen og gjøre den saa gavnbringende som muligt« nedsatte Foreningen den 5. Oktober derefter et Udvalg, der skulde arbejde for Sagen. Det indkaldte et offentligt Møde og afleverede den 31. Oktober, d. v. s. ved Anmeldelsesfristens Udløb, 71 Udstilleranmeldelser til Komiteen, men derpaa opløste det sig. Komiteen havde ingen Brug for det, men i anden Henseende var Foreningen heldigere. Efter dens Foranledning bevilgede Rigsdagen 6000 Kr. til Rejseunderstøttelse for Industridrivende, »der dertil ere anbefalede af Industriforeningens Bestyrelse«, og herved kom 22 Industridrivende til at besøge Verdensudstillingen i Paris 1855.

Det var ikke fuldt hvad Foreningen havde ønsket — den havde oprindeligt søgt Indenrigsministeriet om at stille

20,000 Kr. til Disposition for Danmarks Deltagelse i Udstillingen — men der var dog vundet et, omend beskedent Resultat, og det maa ikke overses, at der ikke existerede nogen Tradition, hvorefter Staten skulde træde til ved Industriens Udstillinger. De hidtil i Kjøbenhavn afholdte Industriudstillinger havde ikke erholdt noget Statstilskud. Det var først den 12. Januar 1846, at Industriforeningen ved en Deputation, bestaaende af dens Formand Hof-Kunstdrejer *J. G. Schwartz* og Lektor *J. Wilkens*, havde overrakt Kristian VIII et omstændeligt Andragende om fremtidig Statshjælp ved saadanne Lejligheder; fri Postbefordring af Udstillingsgjenstande og et direkte Pengetilskud, men Andragendet gjorde næsten Undskyldning for sin Fremkomst: »Deres Majestæt ville tilgive, at vi vove at fremkomme med et Andragende, der gaar ud paa saa store Begunstigelser«. Nu var Industrien og dens Mænd blevne mere selvbevidste. Opgaverne vare blevne større og Bevægelserne livligere, hvad der tydeligt saas, da Industriforeningen i 1851 forberedte en til 1852 berammet indenlandsk Industriudstilling i Kjøbenhavn.

Den i 1848 foreslaaede Udstilling maatte paa Grund af de urolige politiske Forhold opgives, men nu skulde den finde Sted. Industriforeningen nedsatte en Udstillingskomite, og Komiteen tog fat. Man sikrede sig Lokalet paa Charlottenborg, hvor der fra 1834 var holdt Industriudstillinger, men dette Lokale tilfredsstillede ikke alle Komiteens Medlemmer. Her var ingen Mulighed for Udvidelser, ja ingen Mulighed for at udstille Maskiner, stort Støbegods, Vogne o. lign.; den danske Industri var gaaet væsentlig fremad siden 1844, da der sidste Gang var Industriudstilling paa Charlottenborg, og Verdensudstillingen i London laa æggende imellem. Det

Cholten.

blev da foreslaaet at opføre en interimistisk Træbygning paa Kristiansborg Slots Ridebane, men Komiteen naaede ikke til nogen Afgjørelse, lige Stemmer stod mod lige Stemmer for og imod, og Sagen blev da forelagt Industriforeningens Repræsentantskab; der med 11 Stemmer mod 3 resolut vedtog, at Komiteen paa bedste og hensigtsmæssigste Maade havde at foranstalte Opførelsen af en særegen Udstillingsbygning. Det var den 4. Marts 1852, at denne Beslutning toges, og saa raskt arbejdedes der nu, at Kransen hejsedes paa Bygningen den 17. Maj; ja man tænkte paa at faa Dampkraft sat i Forbindelse med Udstillingen, saaledes at Maskiner skulde kunne ses i Gang, men dette kunde ikke gennemføres overfor den formentlige Brandfare, der herved vilde opstaa for Kristiansborg Slot.

Den 5. Avgust aabnedes Udstillingen, og det var den hidtil største og vigtigste, som Danmark havde set. Frederik VII hædrede Aabningsfesten ved sin Nærværelse, og der udkom en særlig *Industriudstillings-Tidende*, »trykt i Industriudstillings-Bygningen i den af Maskinbygger *Ed. Nissen* udstillede Hurtigpresse.« Medens Udstillingen i 1844 talte 256 Udstillere, var der nu 752 Udstillere, og medens de Besøgendes Antal i 1844 var 13,074, steg det i 1852 til 97,697. Det var afgjort, at der over hele Landet var en voxende industriel Bevægelse, der vidste at benytte Tidens Opfindelser, og som det interesserede det store Publikum at følge. Udstillingen var en Begivenhed, og den fik yderligere Relief ved et af Bogholder *Ful. Hellmann* gennemført, vellykket Industrimøde. Fra 1845 havde han næret Tanken om et saadant Møde, og det har sikkert været ham en stor Glæde den 24. Avgust 1852 at kunne erklære det første danske Industri-

møde for aabnet. Hellmann, der havde været en virksom Inspektør ved Udstillingen paa Charlottenborg i 1844 ligesom ved et Par af Industriforeningens Julebasarer, var hele Udstillingens energiske Sekretær. Dens Formand var Justitsraad *E. D. Ehlers*, der havde været Sekretær ved Udstillingerne i 1834 og 1836, og som i Aaret 18⁵¹/₅₂ var Formand for Industriforeningen.

Udstillingen lykkedes, — kun ikke pekuniært. Trods et opnaaet Statstilskud paa 6000 Kr. blev der en Underbalance paa c. 4,400 Kr., som Industriforeningen maatte betale. Det var ikke behageligt, men det vakte ingen Bestyrtelse. Foreningen havde för bragt Ofre for at fremme Industrien, navnlig ved Forevisning af Industriprodukter, og dens Bestræbelser i saa Henseende vare ikke altid lykkedes. Her tænkes paa Foreningens ugentlige Forevisninger. »Man kan ikke nok som ønske, at det maatte blive de Industridrivende ret tydeligt,« siger Forevisningskomiteen i 1848, »hvilken direkte og indirekte Nytte det har for dem selv og Andre, naar deres Frembringelser ret hyppigt og i større Mængde blive fremlagt ved Møderne.« Haandværkerne dadles for deres altfor store Beskedenhed, og der rettes en indtrængende Opfordring til dem om at udstille, selv om de vedkommende Gjenstande ikke ere udmærkede. I 1849 hedder det igjen, at man »med stor Fornøjelse modtager kurante Gjenstande«, og det tilføjes, at Foreningen er villig til at erstatte de med Transporten forbundne Omkostninger. Det er Krigsaarene, der endog lod Foreningens Medlemsantal dale, der her gjør sig gjældende; Forevisningernes oprindeligt udelukkende belærende Karakter traadte i Skygge, men med 1851 viser der sig et Opsving. De Gjenstande, der herfra sendtes til

London, bleve forud udstillede i Industriforeningen, og denne indkjøbte en Række forskellige Maskiner, Redskaber og Værktøjer paa Udstillingen for at kunne forevise dem i sine Møder og senere afhænde dem til Foreningens Medlemmer. Forevisningerne fik herved en ny Interesse, der viste sine Følger, siger Justitsraad *Ehlers* paa Generalforsamlingen i September 1852, »i et meget talrigt Besøg og en ikke ubetydelig Forøgelse af Medlemmernes Antal«.

Det herved betraadte Spor blev søgt bevaret. I Februar 1854 indforskrev Foreningen saaledes en Symaskine, en af de første for ikke at sige den første her i Landet, og senere i samme Aar satte den Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff* i Stand til at købe for over 1000 Kr. nye Værktøjer paa en Udstilling i München, ikke at tale om at den ydede Typograf *Chr. Sörensen* et Honorar for en Uge igjennem at forevise og forklare sin Sættemaskine, der var bleven overset 1851 i London, men som 1855 i Paris blev hædret med Udstillingens højeste Belønning. Det var velsete Foranstaltninger, som ikke undlod at bære Frugt, navnlig da de indkjøbte Gjenstande senere bleve solgte betydeligt under Indkjøbsprisen. Medlemsantallet steg stærkt, og paa Generalforsamlingen i Septembar 1854 kunde Tømmermester *Kayser* udtale, at der fra alle Sider hørtes Beklagelser over, at Foreningens Lokale var utilstrækkeligt, men samtidig kunde han ogsaa tilføje, at der arbejdedes ivrigt for at skaffe Industriforeningen sin egen Ejendom. Inden vi gaa over til at se Resultatet af disse Bestræbelser, skal det imidlertid nævnes, at Industriforeningens raske Fremgang henledte Provinsernes Opmærksomhed paa den.

Industriforeningens Oprettelse førte ikke til, at lignende

Foreninger bleve oprettede i vore Kjøbstæder. Den fik strax et endog uforholdsmæssigt stort Antal »udenbys Medlemmer«, men lidt efter lidt forsvandt de næsten fuldstændigt igjen. I 1839 var deres Antal 219, men i 1849 kun 61*. Foreningsbevægelsen naaede først Provinsbyerne efter Stiftelsen af Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn 1840. Samme Aar oprettedes Roskilde Borger- og Haandværkerforening, og inden 1850 existerede der 7 Provins-*Haandværkerforeninger*. Allerede det overalt valgte Navn viser naturligt at det var de konservative Interesser, man forenedes om**, og det er et enestaaende Faktum, at man i Odense sidst i 1847 paatænkte at danne en »*Industriforening* for Fyens Stift«. Indbyderne henvendte sig til Industriforeningen i Kjøbenhavn om ved dens Velvilje at blive forsynet med Skrifter, Tegninger og Forevisningsgjenstande, men den fynske Industriforening blev ikke virkeliggjort. Nu kom imidlertid Haandværkerforeningerne med lignende Begjæringer, Haandværkerforeningen i Aalborg 1849, Haandværkerforeningen i Randers 1852, Haandværkerforeningen i Aarhus 1855 og Haandværkerforeningen i Slagelse 1856. Saavidt det var Industriforeningen muligt, kom den Begjæringerne imøde, men selvfølgelig var det ikke gjørligt at sætte dens Bibliotek og dens Tegneværker i Cirkulation mellem Provinsbyernes

* Fra 1 April 1849 blev i denne Anledning de udenbys Medlemmers aarlige Kontingent nedsat fra 2 Rd. til 1 Rd. Herefter hævede disse Medlemmers Antal sig igjen, i 1850 til 135, i 1852 til 207, i 1854 til 259 o. s. v.

** Dette udtales direkte i et lille Skrift »Haandværkerforeningen i Aarhus, dens Fortid, Nutid og Fremtid« (1854) af Gartner *F. J. Chr. Jensen* p. t. Foreningens Formand.

Haandværkerforeninger. Den havde nok med at tilfredsstille sine egne Medlemmers Ønsker.

Som ovenfor nævnt viste det sig i Vinteren 18⁴⁷/₄₈ paa Grund af den store Tilstrømning til Foredragene ved Fredagsmøderne nødvendigt at leje en Sal under Foreningens egentlige Lokale, men samtidigt voxede ogsaa den daglige Benyttelse af Lokalerne. Fra 11. April 1848 bleve de holdt aabne foruden hver Aften og hver Søndagformiddag ogsaa hver Søndags Formiddag fra Kl. 9—12, og disse tre Formiddagstimer bleve i 1851 til fire (Kl. 11—3), indtil Lokalet endelig i 1853 kom til at staa aabnet hver Dag i Ugen fra Kl. 11 Formiddag til Kl. 11 Aften. Fra 1847 til 1856 steg de indenbys Medlemmers Antal fra 1769 til 2654, og samtidig steg Udlaanene fra Biblioteket fra 800 til 2200.

Det er herefter naturligt, at Pladsen maatte blive trang i de fra først runnelige Lokaler, og da hertil kom, at Stedets Ejer saa ofte som muligt forhøjede Lejen, saaledes at den i 1855 udgjorde 700 Rd. om Aaret, medens den ved Indflytningen i 1841 kun var 400 Rd., blev den Tanke stadig mere levende, at Foreningen ikke alene burde have et nyt og bedre Lokale, men sin egen Ejendom. Allerede i 1849 havde man Blikket henvendt paa en Ejendom i Vingaardsstræde, men ved Avktion gik den højere, end Foreningen troede at turde gaa; 1851 var man igjen forgjæves ude efter en Ejendom, og i 1852 fik et Udvalg bestaaende af *Ful. Hellmann, H. H. Kayser* og *J. W. Naylor* Dispositionsret over Foreningens Obligationsformue (10,000 Rd.) for at erhverve en bestemt Ejendom, men ogsaa dette Forsøg mislykkedes. Nu begyndte imidlertid Medlemmerne at blive utaalmodige, 67 Medlemmer foranledigede en ekstraordinær

Generalforsamling afholdt den 9. Marts 1854, og den paa-
lagde Bestyrelsen »uopholdelig at udnævne et Udvalg til at
forskaffe Foreningen et passende Lokale«. Udvalget blev
naturligvis nedsat; det kom til at bestaa af *H. H. Kayser*,
J. W. Naylor og *J. G. Schwartz*, men Resultatet blev en
ny Skuffelse. Denne Gang gjaldt det Frimurerens Ejendom
i Kronprinsensgade, som nu ejes af Haandværkerforeningen.
Udvalget traadte herefter tilbage, og i September 1854 blev
da endelig det Udvalg nedsat, som skulde føre Foreningen
i Havn. Det kom til at bestaa af Bogholder *Jul. Hellmann*,
Tømmermester *J. H. Meyer*, Filehugger *J. W. Naylor*,
Kunstdrejer *J. A. Schwartz* og Mekanikus *P. J. Winstrup*.

Det tog fat med Kraft og arbejdede, ledet af *Hellmann*
og *Schwartz*, med stor Energi. Det satte igjennem, at
Repræsentantskabet, imod Økonomiudvalgets Indstilling, ved-
tog, at Foreningen for 29,000 Rd. skulde købe Ejendommen
Nr. 46 (nu Nr. 8) i Silkegaden*, nedrive dens gamle Byg-
ninger og opføre nye. Ethvert Medlem skulde, for at Maalet
kunde naas, svare 3 Mark aarligt til en Bygningsfond, og
et større Beløb skulde søges tegnet ved Aktier hos For-
eningens Medlemmer. Den 3. Januar 1855 blev Ejendommen
kjøbt, men kun for et Aar efter at blive solgt igjen. Silkegade
viste sig nogle Tommer for smal til, at de projekterede
Nybygninger kunde opføres; men denne uventede Hindring
var ligesom en Spore for Udvalget til at arbejde med for-
doblet Kraft. Nu rettede det sin Opmærksomhed paa Ejen-
dommen Nr. 259 A (nu Nr. 12) ved Holmens Kanal, og

* Denne Ejendoms Historie er udførligt skildret i Industriforeningens
Tidsskrift for 1887 af Instrumentmager *J. E. A. Hansen*: Bikubens
Gaard i Silkegade og dens tidligere Beboere.

den 22 Januar 1856 købte Foreningen trods nogen Betænkelighed fra Formandens Side dette Sted for 82,000 Rd. Der blev strax taget fat paa at opføre en Forevisnings-sal (30 Alen lang, 13 Alen bred og 10 Alen høj) i Ejendommens Gaard, og den 9. November 1856 blev Lokalet her festlig indviet. *Carl Ploug* skrev Sangene ved denne Lejlighed, *Ful. Hellmann* holdt Festtalen, i hvilken han udførligt viste, hvad Industriforeningen havde udrettet, og *Kayser* bragte Foreningens Tak til Byggeudvalget.

Det var en lykkelig Udvikling, som *Hellmann* rullede op for sine Tilhørere. Industriforeningens Virksomhed havde en Række betydelige Resultater at opvise, og hvad der særlig støttede dens Virksomhed, var den bestandig voxende Medlemsskare, der sluttede sig om den. Og dog lyder der et bebrejdende Ord i Festtalen. Foreningen havde efter Talerens Mening sluppet Spørgsmaalet om Næringsforholdenes Frigjørelse af sine Hænder. »Det er ikke ved fejgt at gaa af Vejen for Sagen, at man forhindrer den fra sin endelige Afgjørelse«, sagde han og manede Foreningen til først og fremmest at yde sit Bidrag til Næringsforholdenes Ordning. Som vi nedenfor skulle se, udviklede Forholdene sig efter Talerens Ønske, men det maa ikke for denne Sags Skyld overses, at baade *Hellmann* og *Kayser* saa Foreningens Virksomhed væsentlig i Belysning af dens Pligt til at udbrede Kundskab i den store industridrivende Stand. Med det nyerhvervede Hus for Öje slutter *Hellmanns* Tale saaledes: »Gid Kundskab vil bygge ved dets Arne og Oplysning maa skjærme om dets Tag.«

Oprettelsen af en Haandværkerskole var en af de første Opgaver, Industriforeningen vedkjendte sig. Den diskuteredes

i dens første Fredagsmøder, men den merkantile Periodes Understøttelse af den Carlsenske Skole var uden indgribende Betydning, og den Mand, der i 1837 stiftede *Snedkernes Tegneskole*, Snedkermester *ŷ. Lasenius Kramp*, fik i 1843 Held til at oprette *det tekniske Institut*, der afhjalp den øjeblikkelige Trang. Men der følte Trang til noget mere, hvad Professor *ŷ. Wilkens* sidst i 1847 med Styrke gjorde gjældende. Han pointerede i en livlig Afhandling i Forningens Kvartalsberetninger for nævnte Aar Trangen til en teoretisk Undervisningsanstalt for begavede unge Haandværkere, og Direktør *V. Rothe* fulgte ham kort efter med en Afhandling »om vore tekniske Dannelsesanstalter og den kgl. Porcellænsfabrik«, hvori han tog Ordet for en samtidig teoretisk og praktisk Oplærelse. Disse Afhandlinger læstes med Interesse, og Hof-Guldsmed *ŷ. B. Dalhoff* var ligesom Kunstdrejer *ŷ. A. Schwartz* strax tilrede med at foreslaa Industriforeningen at nedsætte et Udvalg til Sagens Overvejelse, hvilket den ogsaa gjorde.

Den 13. Marts 1849 blev det overdraget Professor *G. F. Hetsch*, Tømmermester *H. H. Kayser*, Krigsraad *ŷ. Lasenius Kramp*, Jernbanedirektør *V. Rothe* og Magister *Adolf Steen* at træde sammen som Udvalg, og disse Mænd udarbejdede en med udførlige Bilag ledsaget Henvendelse til Kultusministeriet, der den 26. April s. A. vedtoges af Industriforeningens Repræsentantskab. Den gik ud paa at opfordre Regeringen til »at oprette en teknisk Skole for Haandværkere og Fabrikanter, der tillige kunde tjene til Forberedelsesskole for tilkommende Kunstnere og en højere industriel Dannelse«. Men det var kun en krank Skjæbne, som dette Andragende gik imøde. Først 2 Aar efter naaede

Ministeriet til at faa nedsat en Kommission, der skulde afgive Betænkning om Ordningen af saavel den højere matematisk-naturvidenskabelige Undervisning som af den almindelige teknisk-industrielle Undervisning. Denne Kommissions Medlemmer kunde imidlertid ikke enes om een Betænkning, og da de to Betænkninger, den afgav i 1852, sendtes til Universitetets Erklæring, kom der i April 1854 en tredje Betænkning fra dette og endelig i Maj 1855 en fjerde fra den polytekniske Lærestalts Bestyrelse. Der var gjennemgaaende Uenighed, og der blev da i Avgust 1855 nedsat en ny Kommission alene med det Hverv at fremkomme med Forslag til Oprettelsen af en Industriskole. Hvad den foreslog, var imidlertid Ministeriet for storartet, og Resultatet af de mange Aars indviklede Overvejelser blev det forholdsvis Ubetydelige, at teknisk Institut skulde udvides noget og have et større Statstilskud, samt at *Instituttet for Metalarbejdere*, der siden 1833 havde været i Forbindelse med den polytekniske Lærestalt, skulde forenes med det, men først den 1. Oktober 1859 traadte teknisk Institut i Virksomhed i sin udvidede Skikkelse.

Det var ikke et saadant Resultat, Industriforeningen havde haabet paa, den havde ønsket at fremme Oprettelsen af en stor Haandværkerhøjskole, og da Næringslovgivningens Reform i 1857 viste sig nær forestaaende, havde den taget Sagen op igjen. *Hellmann* og *J. A. Schwartz* foreslog i April 1857 med den eventuelle Næringsfrihed for Öje, at der burde træffes Foranstaltninger til at give den opvoxende industrielle Stand en let Adgang til at erhverve og fortsætte en almindelig teoretisk Uddannelse og til at betrygge den mod hensynsløs Misbrug af dens Kræfter. Et Udvalg blev i den An-

ledning nedsat, men det troede ikke at kunne opnaa noget væsentligt, og Industriforeningen indskrænkede sig da til i September 1857 at indgaa med en Skrivelse til Kultusministeriet, hvori den anbefalede en hurtig Gjennemførelse af den ovenfor nævnte Forening af det tekniske Institut og Institutet for Metalarbejdere samt udtalte sig for, at Almueskolerne udvidedes med højere Afdelinger, der væsentlig skulde gjøre Modersmaalet, Matematik, Fysik og Tegning til Gjenstand for deres Undervisning, og til hvilke Adgangen eventuelt skulde være gratis. I Forbigaaende undlod man ikke at minde om, at Foreningen under 26. April 1849 havde indsendt et ærbødigt Andragende, »hvis praktiske Følger ere os ubekjendte og under ingen Omstændigheder have afhjulpet den tilstedeværende Trang.« Det var nærmest et Knips i Lommen, men i Sagen om Næringslovgivningens Reform talte Foreningen tydeligere.

Hellmanns og *J. A. Schwartz'* ovenfor nævnte Forslag gik ogsaa ud paa, at Foreningen burde gjøre Noget i Anledning af Overretsassessor *O. Müllers* paa Indenrigsministeriets Foranstaltning udarbejdede »Udkast til Lov om borgerlig Næring i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne«. Ved en den 13 December 1855 i Folketinget af *C. V. Rimestad* stillet Interpellation havde Indenrigsministeren bestemt lovet at ville lade et Udkast til en Næringslov udarbejde, og han overdrog dette Hverv til Overretsassessor *O. Müller*, der løste det i Næringsfrihedens Aand. »Det er i Friheden og ikke i Indskrænkningen, at man i vore Dage maa søge Udviklingens Princip«. Hans Udkast udkom i Foraaret 1857, og det traf *Haandværkerforeningen* i ivrig Virksomhed for at samle Haandværkerne hele Landet over til Kamp for

Lavenes væsentlig uforandrede Bestaaen. Under disse Forhold var det, at Industriforeningen opfordredes til at gjøre Noget, og dette Noget blev til et Udvalg bestaaende af Kammerherre *Fr. Feddersen**, Møbelhandler *H. P. Frederiksen*, Bager *Troels Marstrand*, Grosserer *Moritz G. Melchior* og Universitets-Instrumentmager *C. Nyrop*.

Udvalget gennemgik Lovudkastet, og betegnende er det, at dette om muligt ikke var det frit nok. Naar *Otto Müller* saaledes bl. A. af Hensyn til de mindre Næringsbrugere udtaler, at der ikke bör indrømmes nogen Næringsbruger mere end eet Udsalgssted, er Udvalget ikke enig med ham: »Hensynet til de mindre Næringsbrugere formenes at burde aldeles træde i Baggrunden for, hvad her maa antages at tjene det almene Vel«. Udvalget var ivrigt, det var overbevist om sit ideale Syns Rigtighed, og Repæsentantskabet fulgte det. Den 26 Juli 1857 skrev Industriforeningen til Indenrigsministeriet, at den ansaa de fremkomne Lovudkast for vel skikkede til Grundlag for Udarbejdelsen af en reformeret Næringslovgivning, og at den nærede det Haab, at dens Udtalelse ikke vilde blive uden Indflydelse navnlig ligeoverfor Udtalelser, der muligen kunde gaa i en modsat Retning; Repræsentantskabet lagde i saa Henseende Vægt paa »dens enkelte Medlemmers nøje og

* Det er den Samme, der er nævnt ovenfor S. 38 o. fl. St. Hvor *Orla Lehmann* i sine Erindringer omtaler sine Ungdomsvenner, nævner han ogsaa *Fr. Feddersen*: »en smuk og behagelig Mand, som senere har været Avditor, Fattigdirektør, Kommitteret i General-Toldkammeret, Politimester i Slesvig, Guvernør paa St. Croix og tilsidst Godsejer, Kammerherre og Folketingsmand. Det synes derfor næsten, at man har været mere ivrig for at faa ham end for at holde paa ham; men vist er det, at han var en brav og meget dannet Mand, hvem vi Alle satte megen Pris paa«.

mangeaarige Kjendskab til alle de med Næringssspørgsmaalet beslægtede Forhold«. Der var kun to af Repræsentantskabets Medlemmer, der tog et Forbehold, Klejnsmed *Ful. Cumann* og Kobbersmed *J. Fugmann*; de vilde have, at Duelighedsprøver for Mestere og Svende paa en eller anden Maade skulde bibeholdes, men med dette løse Forbehold skrev ogsaa de under.

Næringsloven, der gjorde de Müllerske Udkast til Virkelighed, fulgte hurtigt efter. Den 29 December 1857 underskrev Frederik VII Loven, og hermed ender en Periode. Hvad der havde ulmet i Industriforeningen lige fra dens Stiftelse, brændte nu i klar Lue, og navnlig maa det siges, at de Grundsætninger, der særlig i 1847 kom til Orde, da der begyndte et polyteknisk Tidsrum i Foreningen, nu vare trængte sejerrigt igjennem. Men Polyteknikerne vare saa godt som ikke længer tilstede i Foreningens Repræsentantskab. *Kaysers* var endnu Formand, men det var hans sidste Aar, og ved Siden af ham stod kun *P. J. Winstrup*. *Wilken*s havde trukket sig tilbage i 1849, Industriudvalget, for hvilket han var Formand, havde erklæret sig misfornøjet med den Maade, hvorpaa han havde behandlet en Sag angaaende nogle franske Feltrekvisiter af Jernblik, som Krigsministeriet havde tilsendt Foreningen for at erfare, om saadanne kunde gjøres her i Landet, og den sjællandske Jernbanes Fortsættelse fra Roskilde til Korsør levnede ikke *Rothe* Tid til at bevare sit Sæde i Repræsentantskabet. Han udtraadte i 1854, og med ham svandt paa en vis Maade den polytekniske Glans, der nu i en Række Aar havde hvilet over Industriforeningen. Den Generalforsamling i September 1854, der tiltraadte *Kaysers* Beklagelse af, at

Foreningen skulde miste Direktør *Rothe*, undlod mellem de afgaaende Repræsentanter at gjenvælge ikke mindre end tre Polyteknikere nemlig Justitsraad *E. D. Ehlers*, Inspektør *P. Faber* og Assessor pharm. *C. J. Glahn*. Aaret efter gjenvalgte Generalforsamlingen heller ikke Professor *C. V. Holten*.

Fire polytekniske Kandidater gik ud af Repræsentantskabet i to Aar, og en femte, Magister *Adolf Steen*, havde kun Sæde i det i eet Aar, 1850—51, men i dette Aar deltog han i et ganske vigtigt Arbejde. I Avgust 1850 blev han sammen med *Kaysen* og *Rothe* valgt til at revidere Foreningens Love, og det er interessant at se, at de efter dette Udvalgs Forslag paa Generalforsamlingen den 25 April 1851 vedtagne nye Love bl. A. stryge det merkantile Tilsnit, som Lovene fra 1840 havde søgt at give Foreningen. De nye Love forlægge Generalforsamlingen fra April til September og lade Regnskabsaaret falde sammen med Selskabsaaret, men ved Siden heraf bestaa de ved dem indførte Forandringer væsentlig i at udslette »Merkantilismens« Spor. De »Meddelelser af Handel vedkommende Efterretninger«, som efter de gamle Love vare et af de Midler, hvormed Foreningen skulde virke, forsvinde, og der bliver ikke mere Tale om, at der hvert Aar af Generalforsamlingen skal vælges »5 industrielle og 5 handelskyndige Repræsentanter og desuden 9 ved frit Valg«. Foreningens Bestyrelse gaar over til 20 frit valgte Repræsentanter, hvoraf 10 afgaa hvert Aar. Alle de tidligere »Komiteer« blive til »Udvalg«, og mellem disse vedbliver et Handelsudvalg, men ved dets Side nævnes nu langt flere Udvalg end tidligere, nemlig: et Industriudvalg, et nationaløkonomisk Udvalg, et Tidsskrifts-

og Foredragsudvalg og et Bogudvalg ikke at tale om Forevisningsudvalget og Økonomiudvalget.

Det var Polyteknikerne, som herved gav Foreningen sit Præg, og skjönt de, som vi ovenfor have set, nu lidt efter lidt forlod Scenen, vedblev de af dem formede Love at være i Kraft lige til 1875, og hvad der udtrykker sig i dem, er forøget Virksomhed. De have saaledes to faste Udvalg mere end Lovene fra 1840, et Tidsskrifts- og Foredragsudvalg samt et Bogudvalg, men intet af disse Udvalg skabtes dog i 1851; Bogudvalget var fra 1849, og Foredragsudvalget var endnu noget ældre. Som vi ovenfor have set, hørte det at skaffe Foredrag oprindelig under Forevisningsudvalget, dette var imidlertid bleven forandret i 1845, fra hvilken Tid Foredragsudvalget fremstod, og Sondringen mellem disse to Udvalgs Virksomhed blev endnu større, da Foreningen i 1856 kom ind i sit eget Lokale ved Holmens Kanal. Indtil da havde Forevisningsaftenen (Fredag) ogsaa været Foredragsaften, men nu bleve Foredragene henlagte til en anden Dag (efterhaanden Onsdag), og Forevisningerne kom til at staa aabne ogsaa Løverdage og Søndage Formiddag. Dette blev imidlertid ikke den eneste Forandring, som Indflytningen i det nye Lokale medførte. Forevisningsudvalget knyttede en ny Funktionær til sig. De en vis Tid ganske fyldige Beretninger om de ugentlige Forevisninger sank ned til at blive en væsentlig kun tör Opramsning, og for at raade Bod derpaa foreslog Hof-Kronometerfabrikant *L. Urban Fjürgensen* i Maj 1856, at det skulde paalægges de vedkommende Medlemmer af Forevisningsudvalget, som skiftevis forestod Forevisningerne, at tilvejebringe de fyldigst mulige Oplysninger om de udstillede Gjenstande. Og Forslaget blev

vedtaget, men fik ingen praktisk Betydning. I November s. A. vedtoges det nemlig at ansætte en kyndig Mand som Forklarer af Udstillingsgjenstandene, og dette Middel viste sig fyldestgjørende. Forevisningens første Forklarer, Cand. polyt. *S. Simmelkiær*, forstod at give Forevisningerne ny Tiltrækningskraft.

Det i 1845 oprettede Foredragsudvalg var Aaret efter blevet et Tidsskrifts- og Foredragsudvalg, og Foreningens Sekretær, Kopist i General-Toldkammeret *Ludvig Bisserup*, var under Udvalget bleven Kvartalsberetningernes Redaktør. Han døde imidlertid i 1852, og hans Broder Krigskancellisekretær *E. Bisserup* blev hans Efterfølger i Sekretærposten, medens han ikke synes at have egnet sig til ogsaa at fortsætte hans Virksomhed som Redaktør, og i 1853 antog Udvalget da Cand. polyt. *E. Bruun* »til at forestaa det Specielle ved Udgivelsen af Foreningens Tidsskrift«, hvad der førte til, at han lige til Udgangen af 1884 blev Foreningens Redaktør. Som man ser, knyttedes nu polytekniske Kandidater til Foreningen som dens Funktionærer. De vare ikke mere de enkelte, der stod og maatte staa som Anførere, den polytekniske Dannelse bredte sig dybere i Samfundet, efterhaanden som der blev flere polytekniske Kandidater.

Endnu skal her til Slutning siges et Par Ord om Foreningens Sekretær *Ludvig Bisserup*. Det var ham, der i en Tid gjorde Meddelelserne om Forevisningerne livligere, og det var efter hans Forslag, at der i 1849 blev valgt et Bogudvalg til at anskaffe Bøger, Tegninger og Blade. Tidligere havde Økonomiudvalget gjort det. Foreningen satte Pris paa ham og beklagede hans tidlige Død, han blev kun 37 Aar. Men sikkert Ingen i Foreningen anede,

at Kopisten fra Kommercekollegiet, der udførte dens Sekretærforretninger, havde skrevet Teatermeddelelser til Korsaren og saa godt som været dens Medstifter. Men det var dog saaledes; man kan læse det i Goldschmidts Livserindringer, hvor han betegnes som en noget tilbageholdende Mand med et vist fint Lune og en ejendommelig Sarkasme. Som ansat i et kongeligt Kontor vovede han ikke at betro Brev eller Manuskript til noget Bud men kom selv med det i Mulm og Mørke og afgav det ved Goldschmidts Dør uden at turde blive hos ham. Naar hans Broder blev hans Efterfølger som Industriforeningens Sekretær, var det, fordi han i nogen Tid udførte den Afdødes Gjerning til Fordel for hans Enke og Börn. Han vedblev som Foreningens Sekretær til 1876 og døde i 1879 som Justitsraad.

Af ekstraordinære Generalforsamlinger afholdtes der i denne Periode 6. Paa to (den 19 og 26 Oktober 1849) drøftedes Spørgsmaalet om Næringsforholdenes Reform, paa andre to (den 9 Marts 1854 og 4 Januar 1855) behandlede Foreningens Lokaleforhold, Ejendomskjøb m. m., den 12 December 1856 blev der valgt en Revisor, og den 3 Juni 1857 blev det vedtaget at ophæve en af Repræsentantskabet besluttet Lukning af Lokalet Kl. 2 hver Søndag i de fire Sommermaaneder fra 1 Maj til 31 Avgust.

V.

Toldspørgsmaal. En nordisk Udstilling.

(J. A. Schwartz. — Holmberg. — Rames. — Bing. — Heegaard.)

1857—1872.

Det var i og for sig naturligt, at Industriforeningen, da dens to første provisoriske Aar vare forbi, rettede sin Opmærksomhed paa at skaffe de Industridrivende Afsætning. Det var det, Tidens vaagnende industrielle Virksomhed følte stærkest Trang til. Den arbejdede derfor med Basarer og Udstillinger, men saa dog ogsaa udover disse, kun indenfor snævre Grænser virkende Midler. Et Ønske om forbedrede Kommunikationsveje gav sig Udtryk i Arbejdet for Jernbanens Indførelse her i Landet, og Troen paa en næsten uendelig økonomisk Udvikling fik Næring ved den Alverden samlende Udstilling i London. Man skulde »blot fjærne de Baand, som endnu mange Steder indskrænke den industrielle Frihed«, doceredes det bl. A. ogsaa hos os af den statsøkonomiske Professor *C. J. Kayser*, en ældre Broder til Tømmermester *H. H. Kayser*. Det er derfor fuldt forstaaeligt, at Industriforeningens fremadstræbende Mænd tilegnede sig denne Lære og viste det i deres Stilling til Nærings-

friheden. Teorien nøjedes imidlertid ikke med Industriens Frigjørelse. Paa dens Fane stod ogsaa Handelens internationale Frihed, men her fulgte Industriforeningen den dog ikke. Dens Standpunkt i saa Henseende opnaedes imidlertid først efter en indgaaende Forhandling paa en over to Aftener udstrakt Generalforsamling, og der kom her en Lidenskabelighed frem, som danner en mærkelig Modsætning til den Ro, hvormed Spørgsmaalet om Næringsfrihedens Indførelse blev behandlet.

Næringsfrihedens Indførelse faldt væsentlig sammen med Lavsrettighedernes Ophævelse, men herom var der jo talt allerede ved Foreningens Stiftelse. Lavenes Ophævelse var Noget, som Foreningens Majoritet ligesom stiltiende altid havde været enig om, og derfor vakte Repræsentantskabets Anbefaling af de Müllerske Lovforslag som et velskikket Grundlag til en Reform i Næringslovgivningen ingen dybere Bevægelse. 53 Medlemmer begjærede vel en Generalforsamling afholdt for at faa undersøgt, om Majoriteten i Selskabet virkelig delte Repræsentantskabets Anskuelse i denne Sag, men den 13 Oktober 1857 vedtog en extraordinær Generalforsamling med overvældende Flertal — Kontraprøven samlede kun nogle faa Stemmer — at de af de 53 Forslagsstillere fremsatte Spørgsmaal slet ikke skulde behandles. Og det betyder ikke meget, at de »faa Stemmer« ved den følgende ordinære Generalforsamling, den 10 September 1858, dog vare talrige nok til at lade Næringsfrihedens væsentlige Talsmænd mellem de afgaaende Repræsentanter føle deres Vrede. Tømmermester *Kayser*, Universitets-Instrumentmager *Nyrop* og Møbelhandler *Frederiksen* naaede kun at blive Supleanter. Men som første Supleant fik

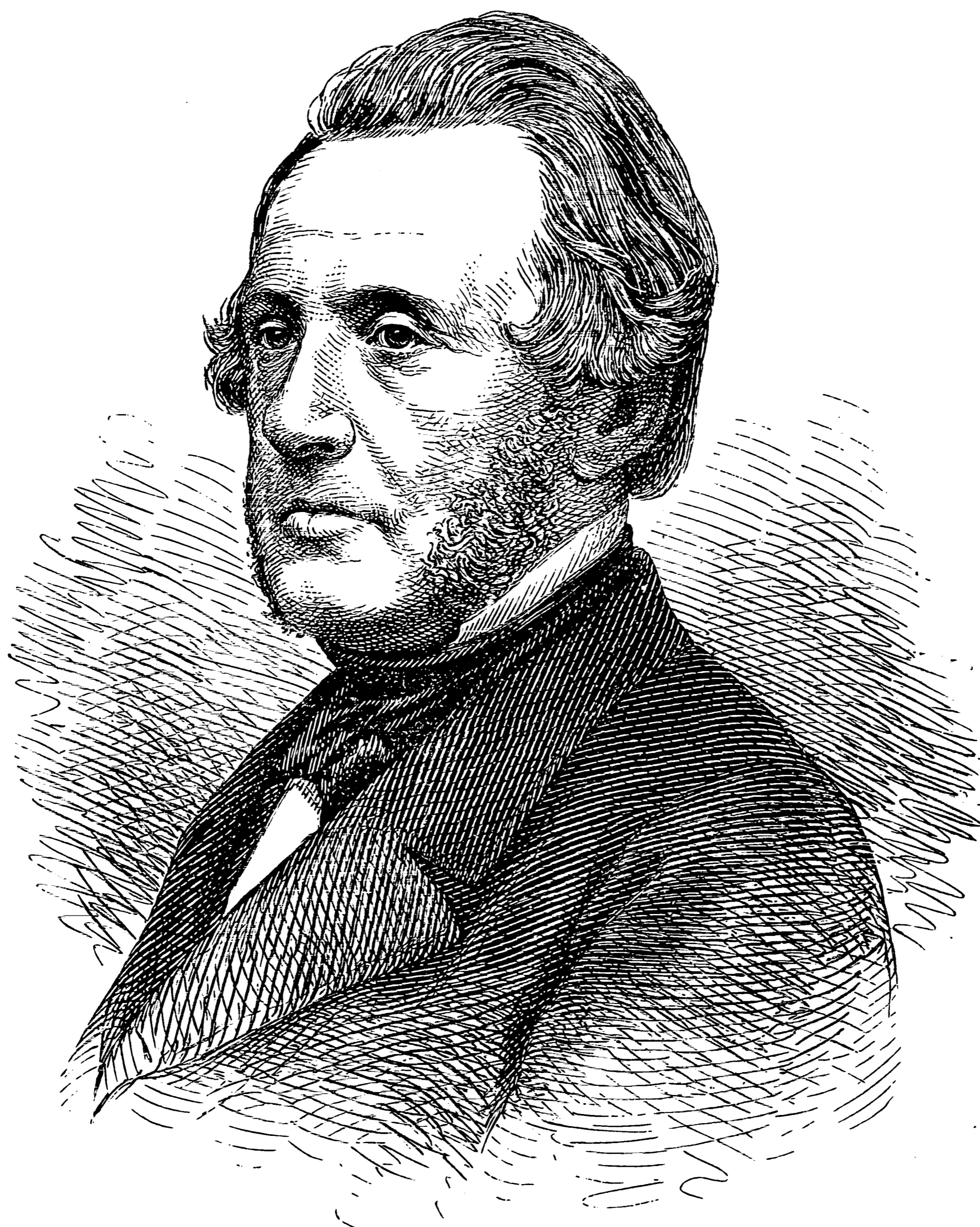
Kayser dog strax Sæde i Repræsentantskabet, da en af de valgte Repræsentanter afslog at modtage Valget; *Nyrop* blev indvalgt Aaret efter, men *Frederiksen* först 7 Aar efter. Slaget ramte altsaa ham haardest, men han havde ogsaa været den særlig Virksomme. Efter hans Initiativ havde det i sin Tid til Prøvelse af de Müllerske Forslag nedsatte Udvalg — Kammerherre *Feddersen*, *Frederiksen*, Bager *Marstrand*, Grosserer *Melchior* og *Nyrop* — dog med den Forandring, at Skræder *N. Nørholm* traadte istedenfor Grosserer *Melchior*, den 27 December 1857 Avdiens hos Frederik VII paa Frederiksborg, og ved denne Lejlighed var *Frederiksen* Ordfører.

Industriforeningen erklærede sig for Næringsfrihed, medens Modstanden imod den nu som för udgik fra *Haandværkerforeningen*, der forgjæves søgte at organisere samtlige Lav Landet over i en *Næringsstandsforening*. Dens Modstand manglede imidlertid Bøjelighed og Intelligens, og Næringsloven af 29 December 1857 bevarede ikke en Gang Lavenes Rammer, hvad der i vide Kredse vakte baade Mismod og Harme. Hele denne Bevægelse naaede imidlertid ikke Industrieforeningen, der stolt kunde pege paa, at ikke en Gang den samtidigt indtrædende Pengekrise væsentlig bragte den til at føle noget Tryk. Medens Medlemsantallet i 1857 var 3668, var det i 1862 endnu 3612, og i 1859 havde det endda været oppe paa 4051. Foreningens Foredrag besøgtes saa stærkt, at det i 1860 blev nødvendigt at forandre Salens Gallerier, for at skaffe den störst mulige Plads.

Ikke at Foreningen derfor betragtede den herskende Krisis for ikke-existerende, tværtimod. I November 1857 androg den hos Regeringen om Oprettelsen af en midlertidig

Kreditkasse navnlig for Industridrivende og bidrog derved til, at Regeringen kom den private Foretagsomhed til Hjælp. Den beskæftigede sig ogsaa med Tanken om en Kreditforening for Fabriker, og af et fremkommet Forslag om Afholdelsen af en Velgjørenheds-Basar tog den Anledning til at søge et Arbejdsanvisnings Kontor oprettet. En Arbejdsanvisningsforening blev dannet i Sommeren 1859 og virkede til Slutningen af April 1862. *Hellmann* fik den i Gang, Grosserer *M. Levy* gav den Betydning og Cand. polyt. *Marius Gad* virkede som dens Formand. Men dette var dog kun en forbigaaende Virksomhed fra Industriforeningens Side. Den haabede paa beständig Fremgang i den industrielle Udvikling, og derfor tiltraadte den i 1858 et Andragende til Rigsraadet om, at Kjøbenhavns Volde snarest maatte blive sløjfede, »navnlig af Hensyn til den almindelige Trang til Byggeplads, der for industrielle Anlæg i de seneste Aar har gjort sig gjældende«, ligesom den i 1862 anbefalede Grosserer *A. W. Andersens* (allerede i 1856 fremkomne, men af Pengekrisen hindrede) Plan om Kalvebodstrands Uddybning til sagkyndig Overvejelse i Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, da Hovedstaden havde »stor Mangel paa Plads til Oplag af Varer og industrielle Anlæg ved dybt Vand til nogenlunde billig Pris«. Der var en Higen efter stor og fri Virksomhed mellem de Industridrivende, der nu ogsaa ønskede at styre i Industriforeningen.

Da Polyteknikerne Justitsraad *Ehlers*, Inspektør *Faber* og Assessor pharm. *Glahn* ikke bleve gjenvalgte i 1854, efterfulgtes de af Klejnsmed *Jul. Cumann*, Kobbersmed *J. Fugmann* og Tømmermester *J. H. Meyer*, og i 1857 fortsattes den saaledes begyndte Bevægelse. Bager *Troels*

J. Schwartz.

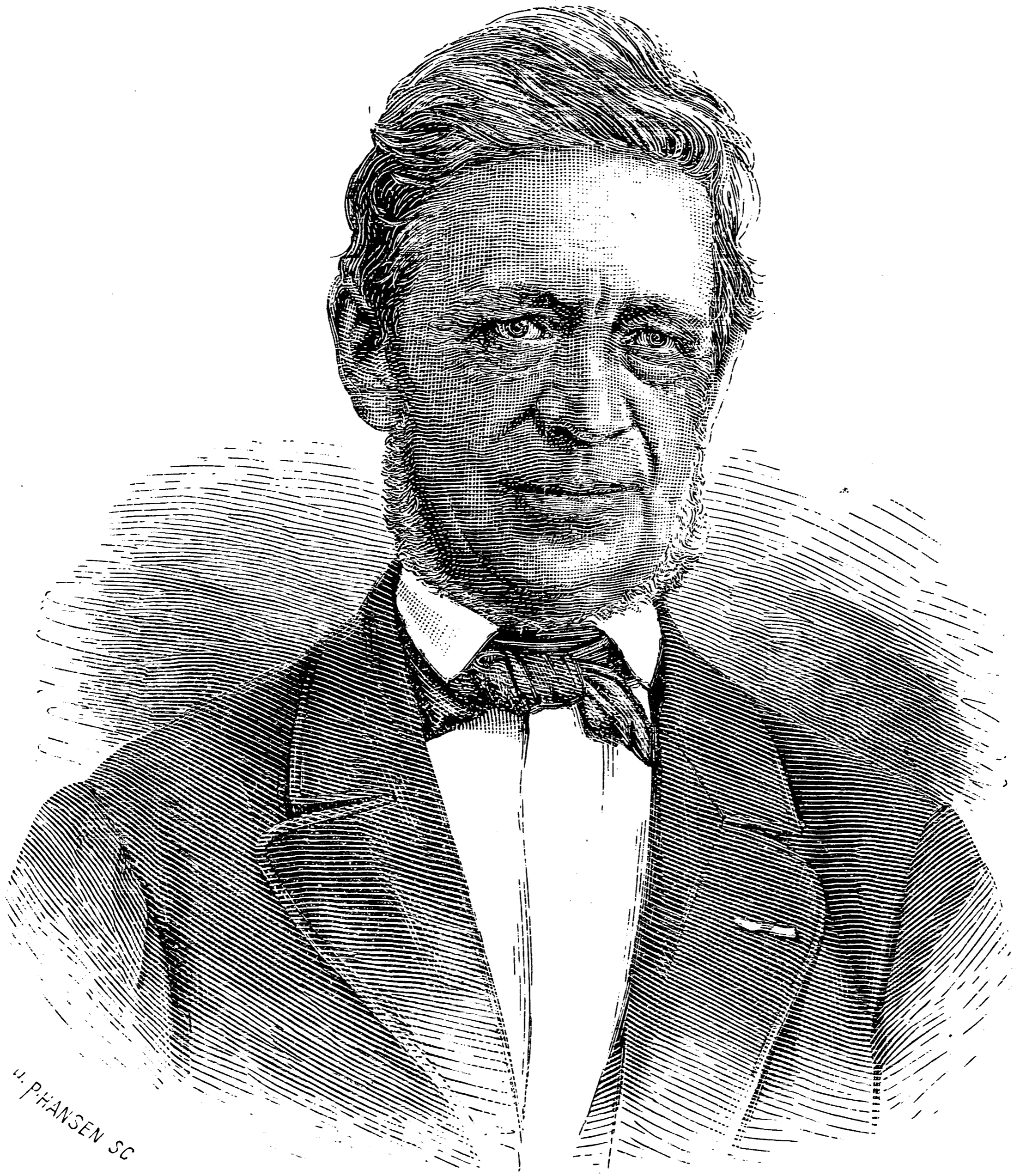
Marstrand kom istedenfor Professor *Holten*, saaledes at Repræsentantskabet ved nærværende Perodes Begyndelse var sammensat af saa mange Industridrivende som ingensinde før. Af dets 20 Medlemmer vare kun Professor *G. F. Hetsch*, Direktør *Jul. Hellmann* og (i Öjeblikket) Møbelhandler *H. P. Frederiksen* ikke Industridrivende, og mellem de 17 Industridrivende vare kun to Polyteknikere, nemlig Tømmermester *Kayser* og Mekanikus *Winstrup*. Det er derfor ganske naturligt, at Formandssædet nu tilfaldt en Industridrivende uden polyteknisk Uddannelse. Stemmerne samlede om den tidligere Næstformand Kunstdrejer *J. A. Schwartz*, medens Kontinuiteten bevarede derved, at Tømmermester *Kayser*, der i 7 Aar havde været Foreningens Formand, nu blev dens Næstformand, en Stilling, som han derefter indtog i 6 Aar.

J. A. Schwartz var, da han blev Formand, ikke fuldt 37 Aar, men trods sin forholdsvise Ungdom havde han været Medlem af Foreningen fra dens Oprettelse, og var der nogen, der omfattede den med Kjærlighed, var det ham. Han havde deltaget i Fredagsdiskussionerne i 1839, var bleven Supleant i 1841 og første Gang Repræsentant i 1842; havde været Medlem af Basarkomiteen i 18⁴¹/₄₂, af Komiteen for Søndagsmøderne for unge Haandværkere fra 1847 til 1849, af Komiteen for Udstillingen i 1852 osv. osv., overalt utrættelig arbejdsom, men samtidig forsigtig paapasselig, saa at Alle vidste, at de fuldt ud kunde stole paa ham og gaa med til, hvad han anbefalede. Allerede i den foregaaende Periode havde han sammen med *Jul. Hellmann*, der paa forskjellig Maade heldigt suplerede ham, øvet en ikke ringe Indflydelse. De stod ved hinandens Side ved Gjennem-

førelsen af det første danske Industrimøde (1852) — ligesom senere ved det andet i Odense 1858 og det tredje i Nakskov 1868 — de vare ledende i Komiteen, der skaffede Industriforeningen sin nye Ejendom i 1856 og bragte i Begyndelsen af 1857 baade Haandværksskolesagen og Næringsfriheden paany frem i Repræsentantskabet. *Schwartz* var i 1854 bleven valgt til Foreningens Næstformand, medens *Hellmann* fra 1852 havde været Foreningens Kasserer, og sammen med disse to maa som en dem nærstaaende Repræsentant endnu nævnes Fabrikant *J. W. Naylor*. Fra 1852 havde han været Foreningens Inspektør ligesom fra 1851 til 1857 Formand for Forevisningsudvalget. Dette Triumvirats Indflydelse varede imidlertid ikke langt ind i Perioden efter 1857. Allerede i September 1859 afslog *Naylor* paa Grund af Sygdom at modtage Gjenvalg som Repræsentant for i November s. A. at afgaa ved Døden*, og samtidig trak *Hellmann* sig tilbage paa Grund af den Langsomhed, hvormed Afholdelsen af en større Udstilling i Kjøbenhavn efter hans Mening blev fremmet, hvormom nærmere nedenfor. Tilbage stod kun *Schwartz*, der vedblev som Formand til 1861, og som Aaret efter paa Grund af sit svigtende Helbred afslog at modtage Gjenvalg som Repræsentant.

Naturligvis kom der Andre ind i de Afgaaedes Sted. Fabrikejer *M. H. Bing* fik *Naylor*s Plads ligesom Professor *A. Steen* fik *Hellmann*s, og da samtidig Apoteker *Alfred Benzon* og Havnebygmester *L. Holmberg* bleve valgte ind, maa det siges, at Repræsentantskabet i 1859 fik fire dygtige

* I Illustreret Tidende I, S. 149 skrev Jul. Hellmann et sympatetisk Mindeord om ham.

Holmberg

nye Medlemmer. Desuagtet er det imidlertid, som vi nedenfor skulle se, som om Forsamlingen savnede sine gamle Førere uden at kunne finde nye. Den Splittethed, der traadte frem i 1862 ved Behandlingen af det da heftigt opagiterede Toldspørgsmaal, og den Mangel paa resolut Handedygtighed, der viste sig i den gennem Aar varende Behandling af Spørgsmaalet om Afholdelsen af en stor Udstilling i Kjøbenhavn, kom første Gang væsentlig frem, da Schwartz i 1861 vægrede sig ved at modtage Gjenvalg som Formand. Formandsvalget maatte gaa tre Gange om, for Docent *Holmberg* blev valgt med kun 8 af 12 Stemmer. Det var en Polytekniker, som nu paany indtog Formandsædet, men efter 4 Aars Forløb forlod han det i afgjort Uoverensstemmelse med de i Repræsentantskabet herskende Anskuelser, og den sammen med ham i 1859 indvalgte anden Polytekniker, Professor *Steen*, udmeldte sig allerede i 1862 ilde tilfreds med Toldsagens Behandling og Udfald. Som vi nedenfor skulle se, bragte denne Sag den Mening stærkt frem, at der i Industriforeningens Bestyrelse væsentlig kun burde sidde Industridrivende.

Toldspørgsmaal havde tidligere kun ganske undtagelsesvis været behandlede i Industriforeningen. 1842 ønskede Fabrikant *A. Fibiger* Toldlettelse og i 1844 Sjalsfabrikant *P. H. Drewsen* Toldbeskyttelse. I det første Tilfælde viste *Orla Lehmann* i en kort Skrivelse, at Fibigers Andragende aldeles manglede detaljerede Opgivelser og derfor ikke egnede sig til at være Grundlag for videre Skridt. Det blev strax taget tilbage, men i 1844 var *P. H. Drewsen* meget fortørnet over, at en af daværende Fuldmægtig *V. Rothe* paa Industriforeningens Vegne afgiven udførlig Betænkning

ikke stillede sig paa Beskyttelsesstandpunktet. Det var som en fjærn Forpostfægtning til det Slag, som leveredes 18 Aar efter.

I 1857 havde Regeringen forelagt Rigsdagen et nyt Toldlovsforslag, der igjen kom frem i 1859, i hvilken Anledning Fuldmægtig i Generaldirektoratet, Kammerassessor *J. W. E. Winther* tilstillede Industriforeningen en af ham forfattet »Opfordring til Haandværksstanden og samtlige Industri-drivende« om at varetage deres Interesser. Repræsentantskabet lod imidlertid Opfordringen ligge, men Situationen blev en helt anden, da Apoteker *Benzon* i Februar 1862 i Repræsentantskabet stillede Forslag om, at Industriforeningen, da Toldloven nu behandlede i Rigsraadet og da Handelsstanden havde udtalt sig for en Frihandelstarif, skulde søge Sagen belyst fra et industrielt Standpunkt. Handelsudvalget, der i lange Tider ingen Møder havde holdt, blev sat i Bevægelse med Ret til at supplere sig, og den »industrielle« Iver viste sig øjeblikkeligt. 149 Medlemmer henvendte sig strax til Udvalget med Anmodning om, at de Mænd, som det tilkaldte, udelukkende maatte blive valgte indenfor Industriens forskellige Brancher, »da kun et paa den Maade sammensat Udvalgs Udtalelse, kan blive et Udtryk af de Industri-drivendes Anskuelse og egne sig til at udgaa fra en Industriforening«.

Udvalget bestod af Fabrikejer *M. H. Bing* (Formand), Grosserer *A. W. Andersen**, Apoteker *Alfr. Benzon*, Urte-

* Grosserer Andersen kom paa Grund af Upasselighed ikke til at deltage i Sagens Behandling. Ved Kobbersmed *J. Fugmanns* Død i Februar 1862 var han bleven Medlem af Repræsentantskabet, men traadte allerede i Marts 1863 »paa Grund af indtrufne Omstændigheder« ud af det. De »indtrufne« Omstændigheder stod i Forbindelse med

kræmmer *A. Schlichtkrull* og Professor *A. Steen*, og det tilkaldte Følgende: Tapetfabrikant *S. Fraenckel*, Cand. polit. *Marius Gad*, Fabrikejer *L. P. Holmblad*, Sadelmager *P. C. Olsen*, Mekanikus *P. J. Winstrup* og Kammerraad *J. W. E. Winther*. Det var herefter givet, at Frihandel og Beskyttelse allerede maatte staa imod hinanden i Udvalget, men herover kunde man ikke undre sig, ti Udvalget bestod jo langtfra kun af Industridrivende, og selv blandt Industriens Dyrkere talte Frihandelstanken Tilhængere. Da Indbydelsen til Dannelsen af en Frihandelsforening udgik i Februar 1862, var den bl. A. underskrevet af Jernstøber *Anker Heegaard*, Tømmermester *H. H. Kayser* og Fabrikant (fh. Bager) *Troels Marstrand*, der alle vare godt kjendte i Industriforeningen.

Det udvidede Handelsudvalg holdt nu Møde paa Møde, men Enighed kunde ikke opnaas. Majoriteten, ført af *Bing*, holdt paa, at den tilstedeværende Beskyttelse ikke maatte formindskes, den danske Industri maatte have et Værn mod fremmed overvældende Konkurrence, medens Minoriteten (*Benzon, Gad og Steen*) kun fordrede Hensyntagen til den Industri, der alt var opvoxet under Beskyttelsen. Der var i og for sig ikke stor Forskjel paa Udtalelsernes Ordlyd, men der laa væsentlig divergerende Anskuelser til Grund for dem. Det irriterede derfor Stemningen, at Industriforeningens Repræsentantskab med 9 Stemmer mod 6 gjorde Mindretallets Udtalelse til sin, og den af 99 Medlemmer til Sagens yderligere Drøftelse forlangte ekstraordinære Generalforsamling blev imødeset med stor Spænding, skjönt dens praktiske Betydning væsentlig forringedes derved, at Rigsraadet just

de Ofre, han havde bragt for at føre sin Plan om Kalvebodstrands Uddybning igjennem.

sluttede sine Møder samme Dag, som Generalforsamlingen fandt Sted (den 16 April 1862). Men heraf lod man sig ikke standse.

Forsamlingen besluttede strax, at man ikke af den Grund skulde undlade at diskutere den af Bestyrelsen vedtagne Udtalelse. Man vilde hindre, at den skulde kunne gaa og gjælde som en Udtalelse fra *Industriforeningen*, og efter en stormfuld Debat, under hvilken der navnlig fandt et saa skarpt Sammenstød Sted mellem Fabrikejer *Bing* og Professor *Steen*, at den Sidste deraf tog Anledning til at udmelde sig ikke alene af Repræsentantskabet men af Foreningen, vedtog Forsamlingen den af Repræsentantskabet forkastede Udtalelse fra Handelsudvalgets Flertal. Generalforsamlingen stillede sig paa Beskyttelsens Standpunkt, men hermed var Sagen ikke til Ende. Cand. polyt. *C. Krüger* havde foreslaet, at Generalforsamlingen skulde nedsætte et permanent Toldudvalg, der uafhængigt af Bestyrelsen fra et Beskyttelsesstandpunkt skulde varetage den danske Industris Interesser, og til Drøftelse heraf maatte Forsamlingen fortsættes 8 Dage efter. Den 23 April samledes man paany, og havde det tidligere Møde været bevæget, blev dette stormende. Sadelmager *P. C. Olsen* fandt, at Industriforeningen i den sidste Tid ikke havde været tilstrækkelig virksom, og at Bestyrelsen havde handlet, som man ikke havde ventet det, medens Tapetfabrikant *S. Fraenckel* udtalte, at der sad Mænd i Bestyrelsen, som ikke burde sidde i en Industriforenings Bestyrelse. Det antydedes, at hele Bestyrelsen burde trække sig tilbage. Men saa vidt kom det dog ikke. Bl. a. gjorde Tømmermester *Kayser* gjældende, at da der overfor *Frihandelsforeningen* havde dannet sig en anden Forening til

Varetagelse af Industriens Tarv særligt i Toldforhold, *Foreningen af 1862 til den indenlandske Industris Fremme*, burde det være disse Foreninger, der udkæmpede Kampen, medens Industriforeningen stod neutral, og dette synes tilsidst at have vundet Sindene for sig. Generalforsamlingen endte med at paalægge Bestyrelsen, at den ved Behandlingen af de Oplysninger, som den efter sit eget Forslag skulde indsamle hos de Industridrivende til Toldspørgsmaalets nærmere Belysning, skulde supplere sig med 5 af de Mænd, som havde sendt Handelsudvalget den ovenfor nævnte Anmodning om kun at supplere sig med Industridrivende.

Hermed drev Sagen over. De udsendte Oplysnings-Skemaer vendte aldrig tilbage, saa der blev ingensinde Spørgsmaal om at behandle dem, og da Rigsraadet paanytraadte sammen i 1863, passede den Aaret før vedtagne Udtalelse ikke til Situationen. Toldloven af 4 Juli 1863 udkom, uden at der fra Foreningens Side fremkom nogen-
somhelst Ytring for eller imod den, og det er kun en sidste Dønning i det fra nu af rolige Toldspørgsmaal, at Kammerraad *J. W. E. Winther*, der imidlertid var bleven Medlem af Repræsentantskabet, i 1864 forsøgte at faa Handelsudvalget omdannet til et *Told-* og Handelsudvalg. Generalforsamlingen den 20 September 1864 opfyldte ikke hans Ønske, og det herved indslaaede Spor blev senere bevaret. I November 1871 afslog Repræsentantskabet at tiltræde en Adresse til Rigsdagen om et den forelagt Udkast til en ny Toldlov*.

* Det var *Foreningen af 1862*, som holdt Sagen vedlige. Den beskæftigede sig dog ogsaa med andre Ting, i 1863 med Spørgsmaalet om en nordisk Udstilling, i 1864 med Kalvebodstrands Uddybning og i 1865 med Knippelsbros Ombygning. Foreningens Formand var Grosserer *F. Tutein* og dens Næstformand Tapetfabrikant *S. Fraenckel*.

Herefter fik hele den rejste Bevægelse ingen praktisk Betydning, men dog staa de extraordinære Generalforsamlinger i April 1862 som en Begivenhed. Det var første Gang, at Foreningens Medlemmer i et væsentligt Punkt ikke fulgte Bestyrelsen, og det var første Gang, at det højt udtaltes, at der i Repræsentantskabet burde sidde om muligt udelukkende Industridrivende, Noget, der fuldstændigt billigedes af i alt Fald en af de daværende Repræsentanter, nemlig Hof-Guldsmed *Dalhoff*. Han stemte imod begge de fra Handelsudvalget fremsatte Udtalelser, »vi have Intet med Handelen at gjøre«, sagde han, ligesom han ved en senere Lejlighed udtalte en almindelig Mistillid »til de Herrer, hvis Forslag er bygget paa Teorier«. Ved den ordinære Generalforsamling i 1862 anbefalede han da ogsaa Tapetfabrikant *S. Fraenckel* og Sadelmager *P. C. Olsen* til Valg, og afgjort er det, at Toldbevægelsen fik Indflydelse paa Repræsentantskabets Sammensætning.

Som ovenfor nævnt traadte Professor *Steen* strax tilbage, men Skjæbnen vilde, at den første Supleant, der indtraadte i hans Sted, var en Meningsfælle af ham, Cand. polit. *Marius Gad*. Dennes Sæde i Repræsentantskabet blev derfor heller ikke af Varighed. Ved den ordinære Generalforsamling i September 1862 blev Sadelmager *P. C. Olsen* og Tapetfabrikant *S. Fraenckel* første og anden Supleant, og da Kunstdrejer *J. A. Schwartz* ikke modtog det paa ham faldne Valg, traadte den Førstnævnte strax ind som Repræsentant. I Marts 1863 fulgtes han af *Fraenckel*, der fik den ved Grosserer *A. W. Andersens* Udtrædelse ledigblevne Plads, og ved Generalforsamlingen i September 1863 fortsattes den begyndte Bevægelse. Snedkermester *J. G.*

Lund kom istedenfor *Marius Gad* og *Oliemøller P. Olsen* istedenfor *Urmager Kyhl*, ikke at tale om, at *Kammerraad J. W. E. Winther*, der var Sjælen i hele den industrielle Toldbevægelse, blev valgt istedenfor Foreningens Formand, *Docent Holmberg*, der blev første Supleant og kun slap ind, derved at *Hof-Forgylder P. C. Damborg* afslog at modtage det paa ham faldne Valg. Med kun 8 af 14 Stemmer blev *Holmberg* derpaa paany valgt til Formand, men *Fabrikerer Bing*, der havde været *Beskyttelsens Talsmand*, blev *Næstformand* istedenfor *Kayser*.

Det var en rask pulserende Flod, der strømmede ind over Foreningen, og skjönt den ikke direkte angreb *Veteranernes Rækker*, er det dog naturligt, at de Tid efter anden udtyndedes. I *Avgust 1864* døde saaledes *Hof-Kunstdrejer J. G. Schwartz* og i *September s. A.* *Professor G. F. Hetsch*, og her kan endnu tilføjes, at *Hof-Guldsmed Dalhoff* afslog at modtage *Gjenvalg* i 1865, at *Tømmermester Kayser* og *Professor Nyrop* udtraadte i 1866, og at *Hof-Blikkenslager Fritz Meyer* i samme Aar ikke modtog *Gjenvalg*. *F. Meyer* havde været *Repræsentant* uafbrudt fra Foreningens første Tid, og han var den sidste af *Industriforeningens Stiftere* i *Repræsentantskabet*, men det maa ogsaa erindres, at den i *Juli 1863* havde bestaaet i 25 Aar. Den Maade, hvorpaa dens *Jubilæum* fejredes, viser imidlertid, at Foreningen paa denne Tid ikke havde nogen særlig *Op-gave* og ikke blev styret af nogen fast *Vilje*.

I et Møde den 5 Maj 1863 vedtog *Bestyrelsen* at anmode *Formanden*, *Næstformanden* og *Inspektøren*, *Dhrr. Holmberg*, *Kayser* og *Damborg*, om at træde sammen for at overveje, paa hvilken Maade Foreningen bedst kunde

fejre Festdagen, og Udvalget foreslog, at Foreningen skulde oprette et til *H. C. Ørsted's* Navn knyttet Legat, saaledes at den hvert Aar paa sin Stiftelsesdag kunde give en Præmie til en Haandværker eller Industridrivende, der i Løbet af det sidste Aar havde tilvejebragt noget Nyt eller Godt i sit Fag. Legatet, der tænktes paa 2,500 Rd., vedtoges, og da den Rejersenske Fond ydede 1000 Rd. og der fra Foreningens Medlemmer indkom 925 Rd., tilskød Foreningen de manglende 575 Rd. samt 100 Rd. som en første Præmie. Legatets Fundats underskrevet den 4 Juli 1863, og Søndagen den 12 Juli overraktes Præmien til Kunstdrejer *G. L. Griessing*, der i *J. G. Schwartz & Söns* Etablissement væsentlig havde udført den Elfenbensvifte, der var en af Brudegaverne til Prinsesse Alexandra. Præmieuddelingen var Hovedbestanddelen i den Jubilæumsfest, som den nævnte Dag fejredes, man kan næsten sige, i al Hast. Der var ingen Sang, som da den nye Ejendom indviedes i 1856, og idet Formanden, Docent *Holmberg*, udtrykkelig henviste til den ved hin næsten 7 Aar gamle Begivenhed af *Ful. Hellmann* holdte Tale, tilføjede han kun nogle almindelige Sætninger om, at Foreningen siden da var gaaet rolig fremad, og sluttede med Ønsket om, at Betingelserne for dens lykkelige Fremgang maatte være rigelig tilstede i Fremtiden.

Medlemmerne vare da ikke heller ret tilfredse hermed, hvad der kom frem paa Generalforsamlingen i samme Aar; ja Festen synes end ikke at have været tilstrækkelig bekendtgjort. Kampen stod imidlertid væsentlig om, hvorvidt Repræsentantskabet havde haft Ret til uden Generalforsamlingens Samtykke at oprette det *H. C. Ørsted'ske* Legat.

To tidligere Repræsentanter, *Ful. Hellmann* og *H. P. Frederiksen*, benægtede det, og den faatallige Generalforsamling var nærved at følge dem, men Bestyrelsens Forslag til i Lovene at indsætte de nødvendige Bestemmelser om Legatets Administration bleve dog tilsidst vedtagne, men kun med 18 Stemmer mod 11. Efter et Medlems Forslag blev det samtidig vedtaget, at Generalforsamlingerne fremtidig skulde ledes af en af dem selv valgt Dirigent, tidligere havde Foreningens Formand fungeret som saadan. Der ligger heri ligesom en vis Mistillid til Bestyrelsen, men det maa ogsaa erindres, at Generalforsamlingen i 1863 endnu var stærkt paavirket af de ekstraordinære Generalforsamlinger i 1862.

Der var intet stort Maal, som holdt Foreningen i Aande, ingen betydningsfuld Begivenhed, der samlede Medlemmerne om Bestyrelsen. Afholdelsen af en større Udstilling i Kjøbenhavn, der stod paa Dagsordenen, blev, som vi nedenfor skulle se, udsat fra Aar til Aar, og nu kom en Række politisk ulykkelige Aar til. Frederik VII's Død med de derefter over Landet indstrømmende Ulykker øvede sin Virkning ogsaa i Industriforeningen. Medlemsantallet sank fra 3612 i 1862 til 2967 i 1865, men derfor ophørte Foreningens daglige Liv dog ikke at gaa sin vante Gang, saaledes som vi nu skulle se ved at gaa over til at betragte de faste Udvalgs Virksomhed.

Af Foreningens 7 faste Udvalg spillede de to slet ingen Rolle, nemlig *Handelsudvalget* og *det nationaløkonomiske Udvalg*. I det Tidsrum, vi her behandle, nemlig Tiden fra 1857 til 1872, var Handelsudvalget kun samlet i Anledning af siger og skriver tre Sager, i 1859 om Kalvebodstrands

Uddybning, i 1862 om Toldlovsforslaget og i 1867 om Dannelsen af en Exportforening. Det nationaløkonomiske Udvalg var i de samme 15 Aar kun samlet to Gange. Disse Udvalg kunne vi derfor lade ligge, og naar vi nu vende os til de andre, skulle vi først beskæftige os med *Bygningsudvalget*. Det danner paa en Maade Grundlaget for alle de andre, idet det arbejdede for Sikringen af Foreningens Stilling som Ejendomsbesidder.

Det energiske Udvalg, der i 1856 købte Ejendommen ved Holmens Kanal (Direktør *Ful. Hellmann*, Tømmermester *J. H. Meyer*, Filefabrikant *J. W. Naylor*, Kunstdrejer *J. A. Schwartz* og Mekanikus *P. J. Winstrup*) fungerede, til det i August 1857 aflagde fuldstændigt Regnskab for hele dets omfattende Virksomhed med Kjøb og Salg af Ejendommen i Silkegade og Kjøb af Ejendommen ved Holmens Kanal. Derefter blev der i Henhold til en paa Generalforsamlingen i September 1856 vedtagen Lovtilføjelse valgt et Bygningsudvalg paa 3 Medlemmer, som selvstændigt skulde bestyre Foreningens Ejendom og bl. A. modtage den for Foreningen normerede Husleje ligesom det for ethvert indenbys Medlem tidligere vedtagne Kvartalstilskud paa 12 Sk. Valgte bleve *Hellmann* som Foreningens Kasserer, *Naylor* som Foreningens Inspektør samt Tømmermester *J. H. Meyer*. Denne sidste, der i 1856 fik en særlig Tak for sin Virksomhed i Byggesagen, blev forøvrigt den, der væsentlig kom til at repræsentere Bygningsudvalget. Da *Hellmann* i 1859 traadte ud, blev Meyer nemlig i hans Sted Udvalgets Formand, og han bevarede denne Stilling, til Udvalgets Virksomhed i 1870. væsentlig forandredes. Indtil da styrede det Foreningens Ejendom fuldstændig selvstændigt, indkasserede

dens Husleje* og afbetalte dens Gjæld, men paa Generalforsamlingen i 1870 blev dets Virksomhed lagt ind under Repræsentantskabet med tilhørende Økonomiudvalg, og som vi nedenfor skulle se, faldt det helt bort i 1872. Tømmermester Meyer var forøvrigt paa anden Maade knyttet til Industriforeningen end som Formand i Bygningsudvalget. Det var ham, der i 1852 resolut og dygtigt havde taget Opførelsen af Udstillingsbygningen paa Kristianborg Slots Ridebane i Entreprise.

Da Foreningen fik sit nye, gode Lokale i sin egen Ejendom, der snart efter blev forsynet med baade Vand- og Gasindlæg, er det naturligt, at Medlemsantallet steg. I September 1856 var det 2935, i 1857 3668 og i 1859 4051, det tyder i det Hele paa større Forhold, at Budet *M. Petersen*, der fra 1842 havde været i Foreningens Tjeneste, i 1859 fik den nyoprettede Plads som Foreningens Forvalter. Men trods gjentagne Ønsker gik Bestyrelsen først i 1865 til at aabne Lokalet Kl. 10 Formiddag istedenfor Kl. 11. Kl. 9 blev ikke naaet i denne Periode, skjönt Medlemmerne ønskede at komme til at læse Morgenaviserne saa tidligt som muligt. Foreningen var nemlig kommen ind paa ved Siden af den tekniske Litteratur ogsaa at anskaffe Aviser i endog flere Exemplarer. Det var en Koncession til de ikke faa Medlemmer, der ikke havde sluttet sig til Foreningen for Industriens Skyld. I September 1859 var Medlemsantallet, som ovenfor nævnt, 4051, og af de 3672 indenbys Medlemmer vare 1862 Haandværkere, Industridrivende og

* En af de største Lejere i Ejendommen var *Det forenede borgerlige Selskab*, der indtil 1865 havde baade 1ste og 2den Etage, og fra 1865 til 1874 1ste Etage. Industriforeningen boede selv i Stuen.

Fabrikanter, medens 1810 hørte til andre Stillinger. Koncessionen strakte sig imidlertid kun til Aviserne, ikke til Biblioteket, hvad man kan se af den i 1859 udkomne Katalog over det. Den var udarbejdet af Redaktøren, Justermester *E. Bruun*, der ogsaa besørgede to Tillæg til den, det første i 1863, det andet i 1869. Ved Indflytningen i det nye Lokale blev forøvrigt Tiden til Udlaan ud af Lokalet begrænset til nogle bestemte Timer hver Sögnedag (Kl. 12—2 og 6—9), men Tegneværkerne vedblev at staa til almindelig Afbenyttelse i Lokalet; først i 1871 kom de under Laas og Lukke, saa at Medlemmerne ikke selv kunde tage dem, naar de ønskede at benytte dem. Ved *Bogudvalgets* Oprettelse i 1849 var Inspektør *P. Faber* bleven Formand for det, og Professor *G. F. Hetsch* fulgte ham fra 1852 til 1863; derefter kom Tømmermester *Kaysér* (1863—1866), Arkitekturmaler *Chr. Hetsch* (1866—70) og endelig Arkitekt *V. Klein* fra 1870.

At ikke alle Medlemmerne vare i Foreningen for Industriens Skyld, kan bl. A. ses deraf, at der i 1860 fremkom et Forslag om, at Foreningen skulde foranstalte Oplesning af danske Digterværker. Det afsloges, men Forslaget blev dog ikke uden Virkning. Det gav nemlig Anledning til, at man kom ind paa at holde en særlig Række populære naturvidenskabelige Foredrag. Medens der i Vinteren 18⁵⁹/₆₀ kun blev holdt 22 Foredrag, voxede Antallet i 18⁶⁰/₆₁ til 40, og efter den Tid blev c. 35 det almindelige Antal Foredrag i en Sæson. Det var velvillig Imødekommen fra Mænd som Professor *Eschricht*, Professor *Forchhammer* og Docent *J. Thomsen*, der satte Foreningen i Stand til at skaffe denne Tilvæxt. Foredragene fandt fra

1856 Sted om Onsdagen og ikke som tidligere om Fredagen sammen med Forevisningerne, men betegnende er det, at *Tidsskrifts- og Foredragsudvalget* i 1865 fremsatte Forslag om, at Foredragene, som før 1845, igjen skulde sortere under Forevisningsudvalget. Det blev ikke gennemført, men det synes at vise, at man tværtimod at ville imødekomme de ikke-industrielle Medlemmers Begjæringer kunde ønske at Foredragene væsentlig maatte blive af teknisk Indhold.

Apoteker *Alfr. Benzon* var i Oktober 1863 bleven Formand for Tidsskrifts- og Foredragsudvalget, og han søgte strax at komme paa det Rene med Tidsskriftets Forhold. Han var ikke tilfreds med, at det som Kvartalsskrift kun kom 4 Gange om Aaret, og dets Indhold behagede ham heller ikke. Det burde komme hyppigere og bl. A. indeholde en Udsigt over tekniske Nyheder. Det var efter hans Mening ogsaa en Mangel, at Lovene lod den egentlige Redaktion være Udvalgets Sag, saaledes at det efter den vedkommende Paragrafs Ord kun kunde lade Meddelelserne om Foreningens Anliggender og »det Specielle ved Udgivelsen« besørge ved betalt Hjælp. Han foranledigede derfor, at Udvalget i 1865 fremkom med Forslag til en Lovforandring, men ved forskjellige Omstændigheder kom Sagen først for paa en extraordinær Generalforsamling den 6 Februar 1866, og da Benzon i Aaret 18⁶⁵/₆₆ ilde berørt ved den Gænge; Udstillingssagen paa den Tid fik, havde afslaaet Valg til saavel Repræsentantskabet som Tidsskriftsudvalget, førte det til, at der kun vedtoges, at Kvartalsberetningerne skulde afløses af et Maanedsskrift. Men i Virkeligheden bleve alle Benzons Forslag nu gennemførte, ti Maanedsskriftet fik en

teknisk Revue, og Justermester *E. Bruun*, der siden 1853 havde forestaaet »det Specielle ved Udgivelsen«, kom nu til at staa som Redaktør paa Tidsskriftets Titelblad. Det var da ogsaa kun forbigaaende, at Benzons ikke var Medlem af Udvalget. I 1866 blev han igjen dets Formand, hvad han derpaa var lige til 1875, og man kan efter det Foregaaende forstaa, at han med Glæde greb et i Januar 1868 af Kaptajn *V. Hoskiær* paa flere Teknikeres Vegne fremsat Forslag om at ville være behjælpelig ved en Udvidelse af den i Maanedsskriftet paabegyndte tekniske Revue. Benzons fik i den Anledning Maanedsskriftet udvidet fra 20 til 24 Ark om Aaret, og det maa i det Hele siges, at Tidsskriftet ved hans Bestræbelser vandt baade i Anseelse og Fylde.

Industriforeningens tekniske Virksomhed hævdedes her ved, og det Samme skete ved *Industriudvalgets* Erklæringer over de til Foreningens Bedømmelse indsendte Industriprodukter. Men her virkede ogsaa Mekanikus *P. J. Winstrup* ret con amore. Han kom ind i Udvalget 1848, blev dets Formand 1852 og bevarede denne Post til 1879. Han undersøgte enhver Sag paa den ham egne grundige Maade og skrev som oftest Erklæringerne med egen Haand. I denne Sammenhæng maa sluttelig ogsaa *Forevisningsudvalget* nævnes, der i hele denne Periode og endda lidt ud over den kun havde een Formand, nemlig Malermester *S. Holmer*. Da han traadte til i 1857, var imidlertid Forklarerinstitutionen alt et fait-accomplì, hvad der afgjort maa betegnes som et Gode, da det maa siges, at Udvalget under Holmer var i Besiddelse af en stærkt udpræget konservativ Karakter. Trods Tidsskriftsudvalgets Ønske om hyppigere og fyldigere Meddelelser fra Forevisningerne holdt Udvalget lige til 1867 paa,

at Beretningen om dem kom som en samlet Aarsmeddelelse. I November 1867 blev Aarsberetningen til Maanedsbere­ tninger, men først fra September 1869 behandlede endelig enhver af de ugentlige, i tre Dage (Fredag til Söndag) varende Forevisninger for sig. Som en Overlevering fra Fortiden vedblev ogsaa Aar efter Aar uden synderlig Tilslutning de maanedlige Sommerforevisninger, til det endelig i November 1870 blev besluttet at opgive dem. Forevisningsudvalget var ikke særligt virksomt, men selve dets Gjerning var praktisk nyttig og samlede Medlemmerne, selv om det lidt efter lidt var blevet saaledes, at Handlende nok saa meget udstillede indførte Sager som indenlandske Industri­ drivende deres her forarbejdede Gjenstande. Her gjorde navnlig Forklaringsinstitutionen sin Nytte. Da den første Forklarer, Cand. polyt. *S. Simmelkiær*, traadte tilbage i 1858, blev han efterfulgt af Cand. polyt. *Bernh. Jensen**.

Forevisningerne vare paa en vis Maade det Centrale i Industriforeningen. Det var dem, der i teknisk Henseende tilførte Foreningen det afvexlende Nye, som altid er nød­ vendigt, naar en Virksomhed skal vinde Fremgang, og det var da ogsaa navnlig denne Side af Foreningens Virksom­ hed, som tiltrak sig de nu raskt opvoxende Provins-*Industri-* foreningers Opmærksomhed. Den kjøbenhavnske Forening fik i denne Periode ikke faa Opfordringer om at skaffe ny-

* Foruden de 7 nævnte Udvalg havde Foreningen endnu et *Økonomi-* *udvalg*; da det ikke havde nogen selvstændig Virksomhed, men kun forberedte alle Bevillingssager for Repræsentantskabet, behøver det ikke nogen særlig Omtale. Det bestod af Foreningens Formand (som Formand), Kasserer og Inspektør samt af et Medlem af hvert af For­ eningens faste Udvalg. — Fra 1863 kom, som ovenfor nævnt, endnu et *Legatudvalg* til.

dannede Industriforeninger i Kjøbstæderne Forevisningsgjenstande. Mærkes kan saaledes Industriforeningerne i Flensborg (1858), i Odense, Nyborg, Svendborg, Husum og Aarhus (1859), i Sønderborg, Næstved og Kallundborg (1862) samt i Rønne (1864). De indkomne Begjæringer bleve saavidt muligt efterkomne, og særlig kan det nævnes, at nogle paa Udstillingen i London 1862 indkjøbte Gjenstande Aaret efter forevistes i en Række Provinsforeninger. Industriforeningen i Kjøbenhavn sluttede sig i det Hele hjærteligt til Provinsbevægelsen og lod sig i 1860 optage som Medlem af alle de Provinsforeninger, der havde indmeldt sig som Medlem i den, hvad der førte til, at den blev gjort til Æresmedlem af Foreningerne i Svendborg og Aarhus. Bevægelsen blev imidlertid ikke staaende ved, at der dannedes en Række Industriforeninger i vore Kjøbstæder, de begyndte ogsaa at afholde Udstillinger, og som den betydeligste af disse skal Industriudstillingen i Odense 1858 nævnes. I Forbindelse med den blev det andet danske Industrimøde afholdt, i hvilket ikke faa Repræsentanter fra Industriforeningen i Kjøbenhavn deltog, og om saavel Udstillingen som Mødet blev udførlige Beretninger optagne i Foreningens Tidsskrift. En Udstilling i Aalborg 1859 og i Aarhus 1861 havde ogsaa Foreningens Sympati, og til en Udstilling i Svendborg 1865 sendte den Dommere. Men nu svingede Interessen. Der kom stærke Udtryk frem imod »partielle Udstillinger«, og man vilde ikke have Noget at gjøre med en Udstilling i Slagelse 1866 saa lidt som med en Udstilling i Nakskov 1868, i Forbindelse med hvilken det tredje danske Industrimøde blev afholdt. Foreningen var fuldt optagen af Tanken om Afholdelsen af en større Udstilling i Kjøben-

havn, som nu endelig syntes at skulle blive Virkelighed, og maalte derfor de provinsielle Udstillinger med en fra den paatænkte store Udstilling laant Aen.

För vi gaa over til at omtale den kjøbenhavnske Udstillingssag, maa der imidlertid endnu siges nogle Ord om Foreningens Forhold til Verdensudstillingerne i London 1862 og Paris 1867. Hvad den förste angaar, da forestodes Danmarks Deltagelse i den af en af Indenrigsministeriet i 1861 nedsat Komite paa tre Medlemmer. Det ene af disse var Industriforeningens daværende Formand, Kunstdrejer *J. A. Schwartz*; men det var kun ad denne indirekte Vej, at Foreningen havde Noget med London-Udstillingen at gjöre. At den mellem sine Medlemmer uddelte 10 fra Indenrigsministeriet modtagne Billetter til en billig Rejse (Arbejdetur) til Udstillingen, og at den ved den kjøbte forskjellige nye Gjenstande til Brug ved sine Forevisninger, spiller nemlig i denne Forbindelse ingen Rolle. Anderledes stillede det sig med Udstillingen i Paris 1867. Den af Regeringen i September 1865 nedsatte Komite opløstes nemlig i Februar 1866, da Rigsdagen havde nedsat det paa Finansloven begjærede Tilskud til Danmarks Deltagelse i Udstillingen fra 54,000 Kr. til 24,000 Kr.; Udstillerne, blev der gjort gjældende, skulde i alt Væsentligt selv bære Udgifterne ved at udstille, lige som de selv burde vælge de Mænd, der skulde lede Foretagendet. Indenrigsministeriet udstædte da en Bekjendtgjörelse, hvori det bl. A. hedder: »Om Danmark vil komme til at deltage i Pariserudstillingen, vil nu bero paa, om der maatte findes private Kræfter blandt Udstillerne eller Andre, der ville overtage Foretagendets Gjennemførelse.«

Herefter meldte Industriforeningen sig. Den 1. Marts

1866 nedsatte den et Udvalg, der skulde undersøge, om Sagen kunde gennemføres, og efter at der var sket Henvendelser til Grosserersocietetets Komite og forskellige Godsejere navnlig om, hvorvidt de ved Siden af Statstilskudet manglende Midler vilde kunne skaffes tilveje ved privat Subskription, erklærede Foreningen sig villig til at tage Gjennemførelsen af Danmarks Deltagelse i Udstillingen i sin Haand, og den 17. April valgte den en anselig Komite til at forestaa Sagen. Ved privat Indsamling indkom der 31,570 Kr., men den samlede Udgift blev ogsaa 65,423 Kr. Fra 47 Udstillere 1851 i London steg Antallet nu til 235, og det var derfor ikke forunderligt, at Udgifterne ogsaa maatte stige. Der var som Følge heraf en Tid Frygt for en stor Underballance, men de 8,700 Kr., som den tilsidst opgjordes til, bleve i 1868 betalte af Statskassen, der altsaa dog ikke blev staaende ved de i 1866 bevilgede 24,000 Kr. — Til denne Udstilling udarbejdede Cand. polyt. *F. Mathiesen* paa given Anledning en Udsigt over Industriforeningens Historie, der blev oversat paa Fransk*.

Det var ved Foreningens Initiativ, at det af Krigen med Tyskland haardt medtagne Danmark deltog i Paariserudstillingen, og det blev ligeledes ved Foreningens Initiativ at Danmark kom til at deltage i to saa kaldte Arbejderudstillinger i Amsterdam 1869 og i London 1870, men hvor gavnlig og god denne Virksomhed end var, laa dens væsentlige Interesser dog ikke i at virke for disse internationale Sammenkomster. Hvad der gaar som en rød Traad gennem Foreningens Historie i hele den her omhandlede Periode, er

* Udsigten er paa Dansk trykt i Industrif.'s Maanedsskr. II, 1867, S. 129—145.

Ønsket om Afholdelsen af en større Udstilling i Kjøbenhavn. Udvalg afløste Udvalg herom, Plan fulgte paa Plan, men Maalet trak sig stadig ligesom længere tilbage, indtil een Mands Energi endelig gennemførte den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1872. Vi skulle senere høre hans Navn.

Ved Udstillingerne i 1844 og 1852 var det *Ful. Hellmann*, der havde været den særlig Virksomme, og i Maj 1857 manede han Industriforeningen til paany at efterkomme sine Loves første Bud. Han foreslog, at der skulde afholdes en Udstilling i 1858, og et Udvalg blev i den Anledning nedsat bestaaende af *Hellmann*, Professor *G. F. Hetsch* og Kunstdrejer *J. A. Schwartz*. Man vilde imidlertid ikke nøjes med en Industriudstilling, man vilde have Agerbruget og Havevæsenet med; der blev derfor forhandlet med det kgl. danske Landhusholdningsselskab, men Resultatet var ikke heldigt. Den indtraadte Pengekrise virkede hemmende, Udstillingens Realisation syntes umulig baade i 1858 og i 1859. Der pegedes paa 1860, men dette tilfredsstillede ikke *Hellmann*, der i April 1858 foreslog, at Industriforeningen skulde benytte sit eget Lokale til i den kommende Sommer at foranstalte fire Fagudstillinger, men herfor var der ingen Stemning, og i Juli s. A. ønskede Repræsentantskabet det særligt undersøgt, »om det navnlig i pekuniær Henseende maatte være sandsynligt, at Foreningen kunde være i Stand til at lade en Industriudstilling afholde i 1860.« Det tidligere nedsatte Udvalg blev anmodet om at overtage denne Undersøgelse, men *Hellmann* undslog sig, og i hans Sted indvalgtes Tømmermester *Kaysen*.

Den ønskede Udtalelse fremkom i Maj 1859. Ifølge denne tilraadede Udvalget ikke at blive staaende ved en

dansk Udstilling; skulde en Udstilling i Kjøbenhavn have virkelig Betydning, burde den nu være nordisk, og den nødvendige Plads var Marineministeriet villig til at stille til Raadighed paa Gammelholm med Indgang fra Kongens Nytorv. Udvalget fremsendte en af *Hetsch* udført Skitse til den nødvendige Bygning, og Alt var forsaavidt fortræffeligt, men — Udvalget troede ikke paa en heldig pekuniær Gjennemførelse af Projektet. Tidsforholdene vare ugunstige. Paa den ene Side lammende Arbejdsløshed og Mangel paa Omsætning og paa den anden Side Spænding og Usikkerhed i de politiske Forhold, Udvalget henstillede derfor ikke for Öjeblikket direkte at foretage Noget, man burde indskrænke sig til underhaanden at forberede Sagen navnlig ved Dannelsen af en Udstillingsfond. Desuagtet var Repræsentantskabets Majoritet ikke villig til at opgive Tanken om en Udstilling i 1860, og da det tidligere Udvalg erklærede sig ude af Stand til at føre Sagen videre, konstitueredes paa *Hellmanns* Forslag samtlige 20 Repræsentanter som Udvalg. Dette førte til, at det i August 1859 blev overdraget en Komite paa 5 Medlemmer »at fremkomme med Forslag til Sammensætningen af og Komissorium for den egentlige Udstillingskomite i Anledning af en almindelig Industriudstillings Afholdelse i 1860«, og i September blev da en endelig Komite for en nordisk Udstilling i 1860 valgt med Konferensraad *Forchhammer* som Formand.

Troen paa, at denne Komite kunde udrette Noget, maa imidlertid ikke have været stor; *Hellmann* vægrede sig ved at modtage det paa ham faldne Valg som Medlem af den, ligesom han kort efter undslog sig ved at modtage Gjenvalg som Repræsentant, og Grunden hertil maa efter hans Ud-

talelser paa en Generalforsamling i 1862 have været, at han ikke troede det rigtigt at stille en nordisk Udstilling i al Almindelighed som Maal; vilde man have en saadan Udstilling, maatte man først skabe det nødvendige Lokale eller ogsaa stille sine Fordringer til Udstillingens Omfang efter de forhaandenværende Lokaler. Og de senere Begivenheder viste, at han havde Ret. Komiteen udsatte strax Udstillingen fra 1860 til 1861, men erklærede derefter i Skrivelse af 31. Juli 1860, at det ikke var den muligt at skaffe de nødvendige Lokaler; den henstillede til Foreningen at sikre et Aktieselskab for Opførelsen af en Udstillingsbygning paa Gammelholm et betydeligt Tilskud (20,000 Rd.), hvis Maalet skulde naas; men hermed tabte Arbejdet sig væsentlig i Sandet, saaledes som man kan se af Udtalelserne paa de aarlige Generalforsamlinger. I 1861 udtalte *J. A. Schwartz* som Foreningens Formand: »Sagen om en Industriudstillings Afholdelse her i Staden er desto værre ikke rykket Udførelsen nærmere«, og nu gjaldt det 1863, da der i 1862 var Verdensudstilling i London.

Schwartz gjorde imidlertid Sit til, at Udstillingssagen ikke gik helt i staa. I Oktober 1861 tilskrev han Komiteen fra 1859, der i alt Væsentligt tiltraadte hans Forslag, hvorefter man, naar man ikke kunde faa en nordisk Udstilling, burde nøjes med en dansk og hertil sikre sig det nye Kommunehospital, inden det toges i Brug. Det lykkedes imidlertid ikke at faa Tilsagn om dette Lokale, og da Formanden, Docent *Holmberg*, paa Generalforsamlingen i 1862 udtalte, »at det ikke var Bestyrelsen bekjendt, hvilke Skridt der senere fra Komiteens Side vare paatænkte til Sagens Realisation«, undlod *Hellmann* ikke ironisk at minde om »den

fra Stændertiden bekjendte Fremgangsmaade, naar der var en Sag, som man ikke vilde fremme, nemlig at begrave den i Komiteer«, og han tilføjede, at tog Industriforeningen sig ikke sammen, maatte den risikere, at Sagen søgtes gennemført af Andre.

Herefter spurgte den ovenfor nævnte *Forening af 1862 til den danske Industris Fremme*, om der turde ventes en Udstilling i 1863, og som Svar herpaa fremkom der — dog først i Maj 1863 — en Skrivelse fra den i 1859 valgte Komite, hvori den meddelte, at den ikke havde set sig i Stand til at skaffe noget Lokale, samt at den ansaa det for uheldigt nu at virke for en større Udstilling i Kjøbenhavn, da der kunde ventes en nordisk Udstilling 1865 i Stokholm. Komiteen opløste sig herefter, og Foreningens 25 Aars Jubilæum fejredes saaledes ved en forløbig Opgivelse af et af de Formaal, Foreningen særlig skulde virke for, ti at Bestyrelsen samtidig besluttede at nedsætte et Udvalg, der skulde søge de nødvendige Midler til Opførelsen af en permanent Udstillingsbygning tilvejebragte, betyder Intet. De, der bleve valgte til Medlemmer af Udvalget, undslog sig nemlig, og nu indtraf Frederik VII's Død efterfulgt af den ulykkelige Krig, der berøvede Danmark Slesvig. Udstillingen laa hen. Men da skete det, som *Hellmann* havde spaaet, at Sagen blev optagen af Andre. I Repræsentantskabets Møde den 17. Januar 1865 meddelte Hof-Guldsmed *Dalhoff*, at en Del Mænd i forskjellige Stillinger paatænkte at foranstalte en dansk Industri- og Kunstudstilling i Avgust s. A., hvis Overskud skulde tilfalde den almindelige Hjælpefond.

Faa Dage efter fik Foreningen Brev herom fra den paagjældende Komite; Konferensraad *Forchhammer* var For-

mand for den som i sin Tid for Industriforeningens Komite, men dens ledende Mænd synes væsentlig at have været Hof-Guldsmed *Dalhoff* og Naalemager *Chr. Hjorth*. Udstillingen, som de vilde bringe i Stand, skulde være dansk og herved kan mærkes, at *Dalhoff* stadig i Industriforeningen havde kæmpet for en dansk Udstilling, der særlig kunde gavne de mindre danske Industridrivende. Om dem, der arbejdede for en nordisk Udstilling, sagde han; at de vilde have det Bedste, men ikke det, der kunde opnaas. Komiteen, der bestod af 9 Mænd, anmodede Industriforeningen om at forøge den med 5 Medlemmer, og samtidig henvendte den sig med lignende Anmodninger til Haandværkerforeningen, Kunstakademiet og Kunstnerforeningen af 18. November.

Repræsentantskabet var ikke glad ved denne Henvendelse, og inden det tog nogen Beslutning, ønskede det Oplysninger om, hvorvidt Udstillingens Karakter som udelukkende dansk var afgjort slaaet fast. I Svaret, der indkom, oplystes det, at Komiteen havde faaet Kongens Tilladelse til at benytte Ridehuset ved Kristiansborg Slot til en *dansk* Udstilling; skulde der ske Forandring i Udstillingens herved angivne Karakter, maatte Sagen paany forelægges Hs. Majestæt. En ubetinget Udvidelse til nordisk Udstilling vilde Pladsen dog ikke kunne tillade, men man kunde nok gaa til at modtage »Produkter af Industri og Kunst fra Nabolandene [d. v. s. Slesvig, Norge og Sverige], forsaavidt Pladsen tillader det«. Herefter valgte Industriforeningen 5 Deltagere (*Alfr. Benzon, V. Gamél, G. Hummel, H. H. Kayser* og *C. Nyrop*), men saa skrev Komiteen til Foreningen om at garantere en vis Sum i Tilfælde af Underballance, og Kampen for og imod Udstillingen blussede herved paany

op, Fabrikejer *M. H. Bing*, Tapetfabrikant *S. Fraenckel* og Sömfabrikant *C. A. Rames* ivrede stærkt imod den og navnlig imod, at den allerede skulde holdes i 1865. Med Hensyn til dette Punkt gav imidlertid Udstillingskomiteen efter, Udstillingen blev udsat til 1866, og nu bevilgede Industriforeningen en Garanti paa 6000 Kr.

Men hermed var Sagen langt fra til Ende. I Skrivelse af 10. Avgust 1865 meddelte Professor *C. Nyrop*, at han udtraadte af Komiteen. Han havde medvirket til, at Udstillingen blev udsat til 1866, men uden at vide, at der derved opstod et Sammenstød med en i Stokholm til dette Aar berammet nordisk Udstilling. Han havde derefter foreslaaet, at den kjøbenhavnske Udstilling skulde udsættes til 1868, men hans Forslag var blevet forkastet, og han saa sig derfor ikke i Stand til at arbejde videre i Komiteen. Kort efter blev han fulgt af Tømmermester *Kayser*, og nu opstod det Spørgsmaal, om Industriforeningen skulde vælge to andre Medlemmer i de udtraadtes Sted eller muligvis endog skulde kalde de tre endnu i Komiteen siddende Delegerede for den tilbage. Og dette Spørgsmaal voxede til at være mere end en Industriforeningssag. De danske Industridrivende og Kunstnere toge Parti for eller imod Udstillingen i Kjøbenhavn i Forhold til Udstillingen i Stokholm; den 31. Avgust 1865 afholdtes et stort Møde i Kasino, i Forbindelse med hvilket navnlig Fabrikejer *Anker Heegaards* Navn maa nævnes. Pressen deltog livligt i Debatten*, og hvor stærkt Sindene vare i Bevægelse, kan ses af en Udtalelse i et af

* En af Industriforeningens Veteraner, Grosserer *H. L. Danchell* deltog i Avispolemiken imod Udstillingen i Kjøbenhavn (s. Dagstelegraphen, 1865 Nr. 252, 256).

Industriforeningens Repræsentantskabsmøder af Fabrikejer *M. H. Bing*. Han vilde Intet have med den kjøbenhavnske Udstilling at gjøre, der »ikke havde Industrien for Öje, i alt Fald ikke som eneste Maal eller kun som Hovedformaal.«

Sagen maatte forelægges Industriforeningens Generalforsamling den 19. September 1865, og her møde vi for første Gang Rustmester *G. Christensens* Navn i Industriforeningen; han dirigerede, ligesom han havde dirigeret ved Mødet i Kasino. Generalforsamlingen var meget bevæget, og hvor skarpt Meningerne stod overfor hinanden, ses maaske bedst deraf, at Foreningens Næstformand, Fabrikejer *Bing*, aabnede Forhandlingerne med en Meddelelse om, at Foreningens Formand, Docent *Holmberg*, samme Dag havde udmeldt sig af Bestyrelsen. Han havde staaet paa, at Repræsentantskabet skulde vælge to nye Delegerede til Udstillingskomiteen, ligesom paa at Sagen ikke skulde have været forelagt Generalforsamlingen, og slaaet paa begge Punkter trak han sig tilbage. Efter en stærk Diskussion, der navnlig førtes af Kunstdrejer *H. Andersen*, Fabrikejer *M. H. Bing*, Tapetfabrikant *S. Fraenckel*, Direktør *H. P. Frederiksen*, Direktør *Jul. Hellmann* og Skrædermester *J. R. Lund*, der alle vare imod den kjøbenhavnske Udstilling, vedtog Forsamlingen med overvældende Majoritet, at der ikke skulde vælges andre Delegerede i Tømmermester *Kaysers* og Professor *Nyrops* Sted, og at deres tre Kolleger i Udstillingskomiteen skulde kaldes tilbage.

Da Generalforsamlingen var en ordinær Generalforsamling, blev der efter denne Sags Tilendebringelse som sædvanligt afholdt Repræsentantvalg, og Resultatet af det var, at Kunstdrejer *H. Andersen*, Rustmester *G. Christensen*, Direktør

H. P. Frederiksen og Fabrikant *Anker Heegaard* bleve Repræsentanter. Hof-Guldsmed *Dalhoff*, Apoteker *Benzon*, Docent *Holmberg* og Oliemøller *Olsen* modtog ikke Valg, saaledes at der atter blev tilført Industriforeningens Repræsentantskab en Række nye Kræfter; af de Nyvalgte havde kun *H. P. Frederiksen* tidligere været Repræsentant.

Efter det Passerede var det afgjort, at den første nordiske Udstilling vilde blive afholdt i Stokholm. Med Udstillingen der, som virkelig fandt Sted i 1866, havde Industriforeningen imidlertid Intetsomhelst at gjøre*, men derfor fulgte den dog dens Forløb med Interesse, ti da Komiteen for en Udstilling i Kjøbenhavn 1866 efter Udfaldet af den ovenfor omhandlede Generalforsamling opløste sig, var det afgjort, at Industriforeningen maatte føle sig forpligtet til at gjøre endog yderlige Anstrengelser for at bringe en nordisk Udstilling i Stand i Kjøbenhavn. Den Mand, der efter den bevægede Generalforsamling i September 1865 blev Foreningens Formand, var da ogsaa overbevist herom nemlig Sömfabrikant *C. A. Rames*. Formandsvalget faldt paa Tømmermester *Kayser*, men da han undslog sig, blev Fabrikant *Rames*, der levende interesserede sig for Udstillings-sagen, valgt; *M. H. Bing* vedblev som Næstformand.

Umiddelbart för den nævnte Generalforsamling havde Kunstdrejer *J. A. Schwartz* med sin aldrig svigtende Interesse for Industriforeningens Virksomhed sendt Repræsentantskabet et Forslag om, at Foreningen een eller to Gange om

* I 1865 ligesom tidligere i 1861 havde den derimod varetaget de danske Industridrivendes Tarv ved svensk-danske Udstillinger i Malmø.

H. Hansen

Aaret skulde foranstalte Fagudstillinger for hele Landet afvejlende i de større Kjøbstæder, og dette Forslag blev taget til Udgangspunkt for en ny københavnsk Udstillingsbevægelse, men nu gik man den Vej, at man først vilde sikre sig den nødvendige Grund. Den 14. November 1865 nedsattes et Udvalg, hvori indflydelsesrige Mænd udenfor Foreningen (Etatsraad, Dr. med *C. E. Fenger* og Professor *F. Meldahl*) mødtes med Foreningens gamle Udstillingskræfter (Direktør *Jul. Hellmann* og Kunstdrejer *J. A. Schwartz*) samt med den Mand, der væsentlig skulde bære hele Foreningens fremtidige Udvikling, Rustmester *G. Christensen*.

Det gjaldt om at finde en Byggegrund, og Udvalget henvendte sin Opmærksomhed paa Pladsen omkring Marmorkirken. Industriforeningen søgte om at faa den gratis overladt, men Rigsdagen afslog i 1866 dens Andragende. Det faldt bort, men saa paaviste *Christensen* den Grund ved Vesterbros Passage, paa hvilken Industriforeningens Ejendom nu ligger. Udvalget og Repræsentantskabet sluttede sig til ham, og en Deputation overrakte i Januar 1867 Kongen et Andragende om, at Grunden, der hørte under Krigsministeriet, maatte blive overdragen Industriforeningen til derpaa at opføre en Udstillingsbygning; det var Tanken, at en Udstilling skulde afholdes i 1869, det Aar, da det kgl. Landhusholdningsselskab fejrede sit 100-Aars Jubilæum. Paa Foreningens derpaa følgende Generalforsamling kunde det meddeles, at Grunden var tilsagt Foreningen, og den 16. December 1867 underskrevet en Kontrakt med Krigsministeriet, hvorefter en 24,800 □ Al. stor Grund udlejedes Industriforeningen paa 30 Aar fra 1. April 1868 at regne. En

extraordinær Generalforsamling approberede Kontrakten den 1. Januar 1868, og en tidligere forberedt Konkurrence om Tegninger til en Udstillingsbygning fandt Sted i Marts s. A. To Projekter af Arkitekterne *J. Stillmann* og *Johan Schröder* bleve belønnede og erhvervede til fri Afbenyttelse, hvorefter et dertil nedsat Udvalg* fremlagde en endelig Tegning, saaledes at man nu kunde gaa til at vælge et Finansudvalg, hvis Opgave skulde være at skaffe Midler til Bygningens Opførelse. Hertil valgte man den daværende Konseilspræsident, Lensgreve *C. E. Frijs* til *Frijsenborg*, Gehejmeetatsraad *C. E. Fenger*, Grosserer *D. B. Adler*, Fabrikejer *M. H. Bing*, Etatsraad *L. P. Holmblad*, Direktør *H. P. Frederiksen* og Fabrikant *C. A. Rames*. Som man heraf kunde se, var det Alvor, Sagen skulde gennemføres.

Det var i Maj 1868, at dette skete, og herefter vilde det selv under de gunstigste Forhold ikke have været muligt at skaffe en Udstilling i Stand i 1869. Det er derfor meget forstaaeligt, at 160 Medlemmer i Januar 1869 opfordrede Bestyrelsen til at gjøre rede for Sagens Stilling, særlig om hvorvidt Foreningen, som i Kontrakten med Krigsministeriet bestemt, den 1. April s. A. kunde godtgjøre, at de fornødne Midler til Foretagendets Gjennemførelse vare tilstede. Herefter blev der den 9. Februar 1869 afholdt en extraordinær Generalforsamling, og paa den mødte Fabrikejer *M. H. Bing* som Formand; *Rames* havde i September 1868 paa Grund af svækket Helbred frabedt sig Gjenvalg. Paa

* Udvalget bestod af Kunstdrejer *H. Andersen*, Rustmester *G. Christensen*, Snedkermester *J. G. Lund* samt Arkitekterne *V. Klein* og *V. Tvede*. Det var herefter, at Arkitekt *V. Klein* blev Udstillingsbygningens Arkitekt.

Generalforsamlingen blev der ført en lang og betydningsfuld Debat, der klart viste, i hvor høj Grad Sagen interesserede endog i vide Kredse. Der behøvedes efter de ved denne Lejlighed meddelte Oplysninger 325,000 Rd., hvoraf efter Finansudvalgets Beregninger 60,000 Rd. vilde kunne faas ved Prioritet i Bygningen, medens en eventuel Aktietegning mentes at kunne indbringe 225,000 Rd., men herefter manglede der endnu 40,000 Rd. Dem skulde Industriforeningen skaffe, og hertil sluttede Generalforsamlingen sig. Den godkjendte alle foretagne Skridt og bemyndigede Bestyrelsen til eventuelt at optage en Prioritet paa den nævnte Sum i Foreningens Ejendom.

Efter den store Interesse, hvormed Sömfabrikant *Rames* havde arbejdet for Udstillingssagen, var det ham sikkert en Sorg, at han ikke stod som Formand ved denne livlige og interessante Generalforsamling, og det var afgjort med Vemod, at Industriforeningen senere i samme Aar hørte om hans Død — han døde den 17. November 1869 — men Udstillingssagen vedblev at gaa sin støtte Gang. *Bing* traadte i sin Forgængers Fodspor, og paa den ovenfor nævnte Generalforsamling den 9. Februar tog han ikke i Betænkning at sige, at Foreningen burde vove Alt, hvad den havde opsparet, for værdigt at føre Sagen igjennem. Overfor en saa stor Iver var der naturligt, at Alle fulgte ham, og Krigsministeriet gav uden Vanskelighed Tilladelse til, at den i Kontrakten fastsatte Termin for Pengemidlernes Tilstedeværelse blev udsat. Sagen skred stadigt frem, og i Marts 1870 udsendte Finansudvalget Indbydelse til Aktietegning i en Udstillingsbygning paa den af Industriforeningen erhvervede Grund. Det vilde imidlertid være urigtigt at sige, at det til Aktieselskabets Konstituering nødvendige Beløb teg-

nedes let. Ved et Møde i Repræsentantskabet den 6 Maj s. A., d. v. s. Dagen efter at Fristen for Aktietegningen var udløben, manglede der et ikke ringe Beløb, men ved en Del Repræsentanters Energi — og her maa Kunstdrejer *H. Andersens* Navn særlig nævnes — bleve dog alle Vanskeligheder overvundne, og den 31. Maj 1870 konstitueredes Aktieselskabet for en Udstillingsbygningens Opførelse med en tegnet Aktiekapital paa 108,000 Rd. Til dets Bestyrelse valgtes af Selskabet Grosserer *L. J. Grön*, der blev Formand, Bankdirektør *H. P. Frederiksen* og Ingeniørkaptajn *L. A. Petersen* samt af Industriforeningen Kunstdrejer *H. Andersen* og Rustmester *G. Christensen*; den Sidste blev Selskabets Næstformand.

Hermed var Slaget væsentlig vundet. I Juni s. A. blev der sluttet Kontrakt mellem Aktieselskabet og Foreningen om dennes Benyttelse af Bygningen til Udstillingsbrug i 1871 — noget der forøvrigt efter forskellige smaa Skjærmyser senere blev forandret til 1872 — og ved Rejsegildet den 10. Maj 1871 udtalte Rustmester *Christensen* bl. A. Følgende: »Hvad Universitetet og den polytekniske Lærestanstalt er for dem, der dyrke Videnskaberne, for dem, der uddanne sig til Embedsmænd og til Vejledere for Folket og Ungdommen, hvad Kunstakademiet er for dem, der uddanne sig for Kunsten, hvad Landbohøjskolen er for Landbrugeren, skal dette Hus med Guds Hjælp blive for dem, der arbejde i Industriens Tjeneste, navnlig til Oplysning, Støtte og Vejledning for dem, som føle Trang dertil og som selv ville arbejde fremad.« Der var, som det ses, knyttet store Forhaabninger til det hele Foretagendes Betydning for den industrielle Udvikling her i Landet.

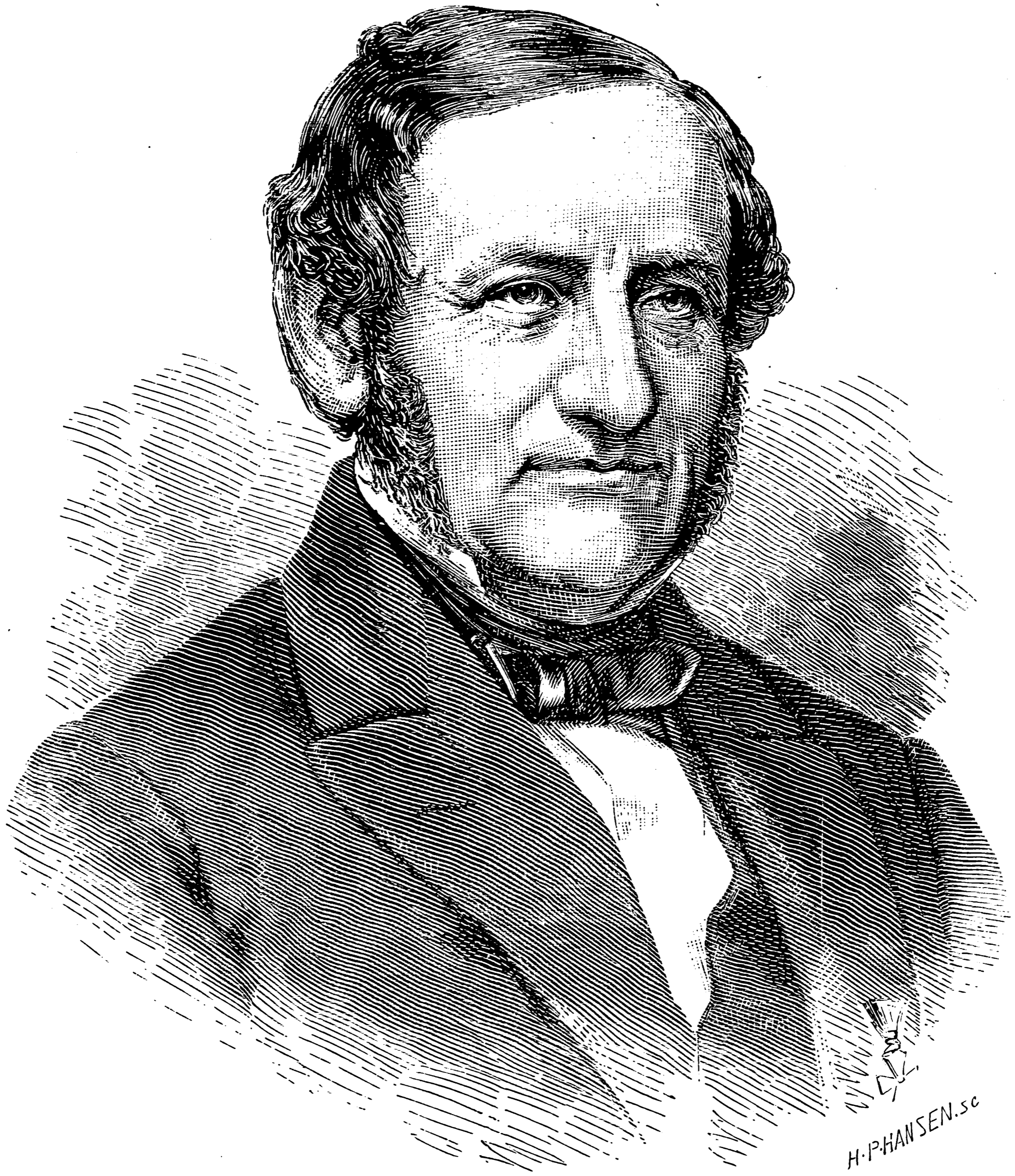
Det blev imidlertid ikke *Bing*, der kom til at staa som Industriforeningens Formand under Udstillingen. Denne dygtige og ivrige Mands Helbredstilstand var ikke saa stærk, at han troede at kunne overtage de med et Udstillingsaar forbundne Besværligheder, han fratraadte derfor sin Formandsstilling i April 1871, og trods en indtrængende Opfordring om at vedblive holdt han fast ved sin Beslutning. Herefter var *Christensen* den, der var nærmest til at blive Foreningens Formand, ti han var Udstillingssagens absolute Bærer. Han blev da ogsaa valgt, men da han klogt saa, at de Stemmendes personlige Sympati ikke fulgte med deres Stemmer, undslog han sig for at modtage Valget, og Fabrikejer *Anker Heegaard* blev Foreningens Formand. Under ham konstitueredes Udstillingskomiteen den 24. Juni 1871 med Konsejlspræsidenten Lensgreve *L. Holstein-Holsteinborg* som Præsident og med Kjøbenhavns Overpræsident Kammerherre *E. Emil Rosenörn* som Vicepræsident, og han gennemførte sejerrigt, at Foreningen i Marts 1872 solgte sin Ejendom til Landmandsbanken for 110,000 Rd. for at skaffe de 40,000 Rd., Foreningen som ovenfor anført skulde udrede til Udstillingsbygningens Aktieselskab.

Det var Konsekvensen, der her blev draget, af hvad *Bing* havde sagt i 1869; Foreningen maatte vove Alt for at gennemføre Udstillingssagen, men Udfaldet beskjæmmede ikke det store Haab. Udstillingen, der aabnedes den 13. Juni 1872, gav et Overskud af noget over 150,000 Kr., der udelt tilfaldt Industriforeningen.

Det var mange Aars Anstrengelser, som herved kronedes med Held, og vidste man ikke bedre, kunde man tro, at det var Industriforeningens gamle og i mange Aar faste

Repræsentantstok, der havde vundet Sejren, ti mellem Udstillingskomiteens Medlemmer træffe vi baade *Ehlers, Hellmann, Holten, Kayser* og *Nyrop*, men Ingen af disse vare nu Medlemmer af Repræsentantskabet, der i det Hele fra 1857 til 1872 var blevet saa forandret, at kun et af dets Medlemmer fra 1857 var Medlem af det i 1872, nemlig Direktør *H. P. Frederiksen*. Der var en vis Tid en Fornemmelse af, at de gamle Kræfter ikke formaaede at føre Foreningen videre, og dette kom særlig frem i 1866, da Tømmermester *Kayser* og Professor *Nyrop* traadte ud, for som de utrykkeligt pointerede, at give Plads for yngre Kræfter. Det er, som om de ulykkelige Begivenheder i 1864, der fremkaldte saa betydelige Omvæltninger i Manges Sind og Tanker her i Landet, ogsaa kastede en Dønning ind over Industriforeningen. Repræsentantskabets Rekonstruktion begyndte; som vi have set, i 1863, fortsattes i 1865, og fra 1866 til 1872 indtraadte i Tidsfølge som nye Medlemmer i det: Cand. polyt. *Alb. Andresen*, Grosserer *W. P. Borgen* og Arkitekt *V. Tvede* (1866), Grosserer *Th. Green*, Arkitekt *V. Klein*, Pianofortefabrikant *Fr. Møller* og Redaktør *Vilhelm Rasmussen* (1868), Cand jur. *C. Nyrop* (1869), Grosserer *Jacob Holmblad* (1870) og Kaptajn *J. C. Tuxen* (1871).*

* Det er ikke uden Interesse at se, at allerede paa den Tid bogstaveligt to Slægtled havde arbejdet i Foreningens Tjeneste. Allerede ved det første Repræsentantvalg i 1838 blev en Fader og Søn valgte: Naalemagerne *F. Hjorth* og *C. Hjorth*, men mærkeligt nok er det her den ældre, der bliver længst i Repræsentantskabet. Ingen af dem bleve gjenvalgte i 1840, men i 1843 blev Naalemager *Hjorth sen.* valgt paa ny og vedblev nu at være Repræsentant til 1855; han var en af Foreningens Stiftere og døde 1865 som Justitsraad. Hof-Kunstdrejer *J.*

M. A. Ding

Tiden forandrede sig hurtigt. — Det er en Løsriven fra de gamle Traditioner, at Foreningen fra 1863 begyndte at deltage i Borgerrepræsentantvalgene, ligesom at den i 1870 og de nærmest følgende Aar sendte en Delegeret til Komiteen for de aarlige Grundlovsfester, men der ligger dog ikke heri afgjort Tegn paa nogen ny Aand. At en saadan arbejder sig op, er imidlertid umiskjendeligt. Den Stillehed og Ro, der prægede Foreningen i Periodens Begyndelse, og som faar et saa betegnende Udtryk i Docent *Holmbergs* beskedne Tale ved 25 Aars Jubilæet i 1863 — han saa Foreningens Fremtid i en rolig Udvikling uden epokegjørende Begivenheder — veg Pladsen for en vis selvbevidst Højtalenhed, der er let kjendelig paa flere af Foreningens Generalforsamlinger. Men paa den anden Side maa det erindres, at det nu mere end tidligere gjaldt om at spænde og udvikle enhver økonomisk Nerve i vort Samfund, Industrien var

G. Schwartz var Repræsentant fra 1838 til sin Død i 1864; hans Søn Kunstdrejer *J. A. Schwartz* var med Mellemlum Medlem af Repræsentantskabet fra 1842 til 1862, og han var fra 1857 til 1861 Foreningens Formand, altsaa Formand i en Forsamling, hvoraf hans Fader var Medlem. Dernæst komme vi til, at Mekanikus *O. J. Winstrup* var Repræsentant fra 1839 til 1841 og hans Søn Mekanikus *P. J. Winstrup* fra 1848 til 1868; Professor *G. F. Hetsch* fra 1841 til sin Død i 1864, hvorefter Sønnen Dekorationsmaler *Chr. Hetsch* indtraadte i hans Plads, som han endnu bevarer; Professor *C. Nyrop* fra 1842 til 1866 og hans Søn Cand. jur. *C. Nyrop* fra 1869 til 1876, da han blev Foreningens Sekretær; Grosserer *O. Chr. Green* fra 1852 til 1854 og hans Søn Konsul *Th. Green* fra 1868 til 1883. Til Suplering af denne Liste over Fædre og Sønner, der have været Repræsentanter i Industriforeningen for 1872, skal endnu føjes, at Hof-Stolemager *C. B. Hansen* var Repræsentant fra 1858 til sin Død i 1868 og hans Søn Hof-Møbelfabrikant *Ch. Hansen* fra 1880, samt endelig at Malermester og Voxdugsfabrikant *J. E. Meyer*, en af Foreningens Stiftere, var Repræsentant fra 1838 til 1840 og hans Søn Voxdugsfabrikant *Axel Meyer* fra 1882.

ved at blive en voxende Faktor i det. Det er derfor rigtigt, naar *Rames* paa den extraordinære Generalforsamling i 1868 sagde, at Industrien, der tidligere ofte var bleven betragtet som et Stifbarn eller en ringe Terne, nu havde Udsigt til at blive lyst i Kuld og Kjon, og da *Christensen* i 1871 holdt Talen ved Rejsegildet paa Udstillingsbygningen, slog han kategorisk fast, at den af Industriforeningen projekterede Udstilling vilde »bære Frugt og være til Gavn for *Alle*.«

Det staar paa en vis Maade i Forbindelse med denne Udvikling, at Industriforeningen fra Nyaar 1868 repræsenteredes ved Nyaarskuren hos Kongen, og afgjort er det, at dens Medlemstal stadig voxede. Medens det i 1865 under Trykket af det foregaaende Aars tunge Ulykker var gaaet ned til 2967, steg det nu jævnt til 3442 i 1868, 3805 i 1870 og 4651 i 1872.

I dette Tidsrum afholdtes i Alt 8 extraordinære Generalforsamlinger, og af disse beskæftigede ikke mindre end 4 sig med Foreningens Stilling til Udstillingssagen, de afholdtes den 7. Januar 1868, 9. Februar og 1. Juni 1869 og 19. Marts 1872. Af de 4 andre omhandlede en Foreningens Forhold til Næringsfriheden (13. Oktober 1857), to Spørgsmaalet om Frihandel og Toldbeskyttelse (16. og 23. April 1862) og en Tidsskriftets Omordning (6. Februar 1865).

VI.

Teknisk Skole. Udstillingsbygningen. Kunstindustri.

(Heegaard — Christensen — Schou).

1872—1888.

Uden oprindelig at have haft nogen Kapital havde Industriforeningen i Aarenes Løb arbejdet sig op til jævn Velstaaenhed. I dens Regnskab for 1845 forekomme første Gang de c. 10,000 Rd., der blev dens Udbytte af det sjællandske Jernbaneselskabs Stiftelse, og dette Beløb stilledes 10 Aar efter paa Generalforsamlingen den 4. Januar 1855 til det vedkommende Udvalgs Raadighed, da det gjaldt om at skaffe Foreningen en egen Bygning. Det blev da ogsaa efter nogen Tids Forløb anbragt i Ejendommen Holmens Kanal Nr. 12, og hvorledes Foreningen nu lidt efter lidt gik frem, kan ses deraf, at dens Status den 30. September 1871 opgjordes saaledes: indestaaende i Ejendommen 39,892 Rd., kgl. Obligationer 3000 Rd., Jernbaneaktier (500 £) 4500 Rd., Kassebeholdning 3412 Rd. eller i Alt 50,804 Rd. Samtidigt opgaves ogsaa Medlemsantallet til 4030 (3798 indenbys og 232 udenbys Medlemmer), medens det i 1845 kun var 1682 (1600 indenbys og 82 udenbys), hvilket med andre Ord viser, at Foreningen havde mere end fordoblet sig.

Som det af de givne Oplysninger fremgaar, ejede den altsaa de 40,000 Rd., som den havde forpligtet sig til at indskyde i det af den dannede Aktieselskab til en Udstillingsbygning Opførelse, men det var dog forbundet med Vanskeligheder at skaffe Pengene kontant, og et fra Landmandsbanken fremkommet Tilbud om at købe Foreningens Ejendom for 110,000 Rd. — den var i 1856 betalt med 82,000 Rd.* — blev derfor grebet. Den 27. Marts 1872 underskrevs Skjødet, Foreningen fik 51,000 Rd. udbetalt, saaledes at den til at imødegaa Risikoen ved Aarets Udstilling stod med en Formue paa c. 60,000 Rd., hvoraf dog de 40,000 Rd. anbragtes i Udstillingsbygningen paa en saa høj Prioritet, at der ikke for det Første vilde være Tale om at faa Rente af dem. Det var herefter hele Foreningens Existens, der stod paa Spil ved Udstillingen, men Alt lykkedes endog over Forventning, og Resultatet viste sig ved Foreningens Statusopgjørelser i 1874 og 1875. I September 1874 var Foreningens Obligationsformue 97,500 Rd. og i September 1875 103,000 Rd., der efter Dagens Kurs ansloges til 230,000 Kr., foruden Prioriteten paa 80,000 Kr. i Udstillingsbygningen. Den ejede altsaa c. 300,000 Kr. eller med andre Ord en meget betydelig Formue, og hvortil skulde nu denne Formue anvendes?

Spørgsmaalet herom var dog ikke nyt. Dets Besvarelse var allerede antydet i Kontrakten med Krigsministeriet 1867 om Udstillingsbygningens Grund og laa i Foreningens Henvendelser 1868 til Landets samtlige Kjøbstad-Kommuner, om at Udstillingsbygningen efter endt Udstilling bl. A. kunde anvendes til Prøvelagere, i Indbydelsen 1870 til

* Bankheftelser og Omkostninger ere holdt udenfor disse Summer.

Aktietegningen i denne Bygning, hvorefter den fremtidig skulde rumme foruden Lokale for Industriforeningen en teknisk Skole, forskjellige Prøvelagere, en Bank o. s. v., og endelig i Rustmester *Christensens* Tale ved Rejsegildet paa Bygningen i 1871. Han havde ved denne Lejlighed sagt: »Huset skal efterhaanden og saavidt muligt anvendes til Industriens Tarv, til Skoler, hvori gode og nyttige Kundskaber for den unge Arbejder kunne erhverves, til Model-samlinger og til enhver god og nyttig Idræt, der kan fremme Arbejdsomhed og Vindskibelighed.« Det er derfor næsten naturligt, at der, saa snart Udstillingens Forløb turde paa-regnes som gunstigt, fremkom en Udtalelse fra endog 15 Repræsentanter om, at Foreningen burde kjøbe Grunden, hvorpaa Udstillingsbygningen laa, udløse Aktieselskabet og oprette en »storartet« Haandværkerskole i Bygningen. Udtalelsen kom til Forhandling den 18. September 1872, men der viste sig nu en alvorlig Forskjel i den hele Situations Opfattelse, der paa flere Punkter for lang Tid skulde hindre en resolut Optræden, og som efterhaanden delte Repræsentantskabet i endog skarpt mod hinanden staaende Lejre.

Den Resolution, der blev vedtagen i Mødet, gjorde ikke det fremkomne Forslag til sit. Kun om Skolespørgsmaalet vedtoges en bestemt Beslutning. Hvis Sagen fandt Støtte fra anden Side, var man enig om, at »største Delen af Udbyttet af Foreningens opsamlede Kapital« skulde komme en stor Haandværkerskole tilgode, men i Henseende til Kjøbet af Bygning og Grund gaves der kun Formanden en Bemyndigelse til at indhente Oplysninger om de Betingelser, paa hvilke de billigst kunde erhverves. Den permanente Udstillingsbygning havde, hvad der kan ses bl. A. af Forhand-

lingerne paa Generalforsamlingen den 22. September 1868, haft Modstandere, der tvivlede om Foretagendets Rentabilitet, og nogle af disse Modstandere sad nu i Repræsentantskabet, hvor der ogsaa var en vis Frygt tilstede for at lade Foreningen flytte fra sit gamle Lokale ved Holmens Kanal ud til Vesterbro. Man var ængstelig for herved at fremkalde en endog betydelig Nedgang i Medlemsantallet, og hertil kom endnu, at en hurtig Beslutning i denne Sag ikke var paatrængende; ved Salget af Ejendommen til Landmandsbanken havde Foreningen betinget sig Ret til at blive boende i endog 10 Aar til en moderat Leje. Foreningens Formand, Fabrikejer *Anker Heegaard*, kunde gaa med til, at Foreningen flyttede ud i Udstillingsbygningen, men foreløbig kun som Lejer. Bygningen vilde efter det hele Forhold af sig selv blive Foreningens Ejendom i 1898, det Aar, da Foreningens Lejeret til Grunden ophørte. Man burde derfor efter hans Mening ikke forhaste sig, og i alt Fald afvente, om Tiden ikke vilde bringe en Lejlighed til at afslutte en rimelig Overenskomst med Aktieselskabet, saaledes at ogsaa Haandværkerskolen, paa hvilken der lagdes saa stor Vægt, kunde faa Lokale i Bygningen.

Tanken om, at Foreningen skulde arbejde for den tekniske Undervisnings Fremme havde været tilstede fra Foreningens første Dage, og den havde i saa Henseende gjort, hvad den kunde. Den havde medvirket ved Dannelsen af en lille Haandværkerskole i 1841 og havde i 1849 og 1857 tilskrevet Kirke- og Undervisningsministeriet om en videre Udvikling af det tekniske Institut. Det var navnlig *J. B. Dalhoff* og *J. A. Schwartz*, der havde været virksomme, men nu kom der andre Navne til. Klejnsmed *C. O. Chri-*

Amblegaard

stophersen, og Mekanikus *Michelsen* sendte sidst i 1866 Industriforeningen en Plan til en praktisk Lærestalt for Maskinarbejdere til Betænkning, og i Marts 1868 kom den paatænkte Lærestalt virkelig i Gang*, dog kun for en kort Tid, men af Betydning blev det, at Arkitekt *V. Klein* i 1867 holdt tre Foredrag i Industriforeningen om Haandværkernes Uddannelse. Han betonedede heri Nødvendigheden af en forenet Kunst- og Haandværkerhøjskole med fri og let Adgang som en Ret for Haandværkerne, med Stipendier og Fripladser og med udvidet Undervisning i teoretisk og praktisk Haandværk, i Fagtegning og Fagmodelering, i praktisk Kunsthistorie m. m. Der var noget Friskt og Sprudlende over Foredragene, og *J. A. Schwartz* stillede sig til Raadighed for de livligt udviklede Tanker. En Henvendelse til teknisk Institut om at være behjælpelig med at føre dem ud i Livet førte ikke til noget, og saa blev Resultatet, at en selvstændig Skole, *Den nye Haandværkerskole*, blev aabnet den 1. November 1868, og dens hurtige Væxt viste, at der var Trang til den.

Bevægelsen skabte Liv. Arkitekt *Klein* blev Repræsentant ved Generalforsamlingen i September 1868, og i November og December s. A. foranstaltede Tidsskrift- og Foredragsudvalget med Apoteker *Alfr. Benzon* som Formand ikke mindre end 5 Diskussionsmøder om, hvorledes en fuldstændig Skole til Industrielles Uddannelse burde organiseres, men af væsentligst Interesse var det, at Kirke- og Undervisningsministeriet under 16. Juli s. A. havde tilskrevet Industriforeningen med Anmodning om at meddele det, hvilke

* Christophersen & Michelsen: Om Midler til den danske Industris Fremme 16 S. 8°; Dags-Telegraphen 1870 Nr. 105, 106 og 107.

Ønsker den nærede med Hensyn til Haandværkerundervisningen. Ministeriet havde fra teknisk Institut modtaget en Ansøgning om et forøget aarligt Tilskud og vilde nu vide, om Institutets Forslag til en Udvidelse af dets Undervisning var tilfredsstillende, eller om det var ønskeligt, at der blev arbejdet hen til »en fyldigere Løsning af Spørgsmaalet«. I Oktober 1868 udtalte Foreningen i en længere Skrivelse, at den meget tilraadede Nedsættelsen af en Kommission til Spørgsmaalets Drøftelse, idet den samtidig indstillede, at Bidraget til teknisk Institut ikke forhøjedes, för dettes fremtidige Ordning nærmere var fastsat.

Herefter blev Tilskudet til teknisk Institut ikke forøget, men forøvrigt skete Intet, uden at den tekniske Undervisning paa denne Tid fra Kirke- og Undervisningsministeriet blev henlagt til Indenrigsministeriet, og man kan derfor forstaa, at Industriforeningen, nu da den stod med forholdsvis rige Midler i sin Haand, var villig til paany at rejse Spørgsmaalet. Her var et stort og godt Maal, som udøvede en vis dragende Magt, og Mødet den 18. September 1872 nedsatte da ogsaa strax et Udvalg, bestaaende af Beregner *Alb. Andresen*, Fabrikejer *Anker Heegaard* og Kaptein *J. C. Tuxen*. Det skulde gjøre Forslag om, hvad der maatte være at foretage ved Oprettelsen af den omhandlede Skole. Udvalget forhandlede med Tilkaldte fra det tekniske Institut og Den nye Haandværkerskole, hvorefter det i Januar 1874 fremkom med en udførlig Plan til en ny, større Industri- og Haandværkerskole, og i Februar s. A. vedtog Repræsentantskabet at indstille til Generalforsamlingen, at Industriforeningen skulde tilsige den nye Skole, hvad enten den dannedes ved Sammensmeltning af de alt bestaaende

Skoler*, ved Udvidelsen af en af dem eller endelig helt uafhængigt af dem, saa stor en Understøttelse, som dens Midler maatte tillade, mindst 3000 Rd. aarlig«.

Forslaget kom imidlertid ikke til at staa alene, det fik Følgesvende. Det nye Institut tænktes indrettet i Udstillingsbygningen, og paa den ekstraordinært berammede Generalforsamling den 2. Juni 1874 fremsattes det sammen med to andre Forslag, der gik ud paa, at Foreningen skulde flytte ud i Udstillingsbygningen og laane Aktieselskabet 60,000 Rd. til Opførelsen af en Mellembygning med de for Industriforeningen nødvendige Sale. Resultatet heraf blev imidlertid, at intet af de af Repræsentantskabet stillede Forslag vedtoges. Bestyrelsen blev fuldstændig slaaet; selv Vedtagelsen af den Udtalelse, der var Generalforsamlingens eneste positive Resultat, at Foreningen »af yderste Evne« vilde støtte en *samlet* Industri- og Haandværkerskole, var egentlig et Slag imod Bestyrelsen. Vi skulle nedenfor se, hvorledes det gik til, at dette Resultat fremkom; her skal kun meddeles, at Repræsentantskabet ikke slog sig til Ro ved det, og den talrige ekstraordinære Generalforsamling den 2. Juni blev efterfulgt af en endnu talrigere ordinær Generalforsamling den 1. September s. A. Omtrent 1000 Medlemmer samledes den nævnte Dag i Børsens store Sal, og under stor Bevægelse vedtoges her de den 2. Juni forkastede tre Forslag, saaledes at Industriforeningen bl. A. nu tilsagde »den Industri- og Haandværkerskole, der paatænkte etableret paa Grundlag af en Plan,

* Foruden teknisk Institut (1843) og Den nye Haandværkerskole (1868) bestod her endnu den i 1837 oprettede Snedkernes Tegneskole og Malerlavets i 1857 dannede Fagskole.

som af et Udvalg er udarbejdet, saa stor en Understøttelse, som dens Midler maatte tillade«.

Herefter skulde man tro, at Skolen og Udstillingsbygningen maatte betragtes som uadskillelige, men det viste sig snart, at vilde man de bestaaende Skolers Sammensmeltning, maatte man opgive at knytte dem til Udstillingsbygningen, og saaledes skete det da. I Begyndelsen af 1875 bemyndigedes Fabrikejer *Heegaard* og Kaptajn *Tuxen* til at danne en Komite til Skolesagens praktiske Gjennemførelse, og et lykkeligt Greb bragte dem til at anmode Gehejmekonferensraad *C. C. Hall* om at ville overtage Formandspladsen i den. Hall kom dem velvillig imøde, og i Spidsen for en talrig og notabel Komite gennemførte han Sagen. Den 3. April 1875 konstituerede Komiteen sig, den 10. Juni s. A. afgav dens Forretningsudvalg med Professor *Ful. Thomsen* som Formand sin Betænkning, hvormed fulgte en Grundplan for den fremtidige Skole, og den 19. Februar 1876 kunde Komiteen meddele Industriforeningen, at baade det tekniske Institut og den nye Haandværkerskole vare villige til at slutte sig sammen. Den 1. April 1876 fremstod *Det tekniske Selskabs Skole*, der i 1881 fik sin egen store, fortrinlige Bygning i Ahlefeldtsgade lige overfor Ørstedsparken. Det af Industriforeningen i en saa lang Aarrække nærede Ønske var blevet opfyldt, der var skabt en af Stat og Kommune anerkjendt og rigt støttet Haandværkerskole*, der ikke alene var et væsentligt Skridt fremad for det tekniske

* Medens Statens Understøttelse til teknisk Institut og den nye Haandværkerskole i 1875/76 kun var 5,100 Kr. (4,700 Kr. til det første og 400 Kr. til den sidste), blev dens Tilskud til den nye Skole 15,000 Kr., der senere væsentlig forhøjedes, og samtidig bevilgede Kommunen den et aarligt Tilskud paa 10,000 Kr.

Undervisning i Kjøbenhavn, men snart udviklede sig til at blive en Centralskole for hele Landets tekniske Undervisning.

I hele denne for Industriforeningen saa ærefulde Udvikling er der, hvad man strax kunde undres over, eet Navn, som man forgjæves søger efter. Rustmester *Christensen*, der ivrigt og ihærdigt havde arbejdet for, at Udstillingsbygningen blev til, der havde baaret Udstillingen i 1872, og som derefter repræsenterede Tanken om, at Industriforeningen burde flytte ud i Udstillingsbygningen, købe den og benytte den til den danske Industris Fremme, havde Intetsomhelst med Skolesagen at gjøre. Ved Valget af de for den arbejdende Udvalg og Komiteer faldt der ingen Stemmer paa ham. Det er, som om man gik ud fra, at han, der afgjort vilde have Skolen henlagt til Udstillingsbygningen, herved kunde forøge de Vanskeligheder, der laa i Vejen for et heldigt Resultat, men her har dog sikkert ogsaa den Omstændighed spillet en Rolle, at han ikke i Repræsentantskabet stod som den, der samlede Alles Sympati om sig. Den Misstemning, der viste sig imod ham, da *M. H. Bing* i 1871 traadte tilbage fra Formandsposten og *Anker Heegaard* blev Foreningens Formand, fik atter Udtryk i September 1873, da *Christensen*, der siden 1868 havde været Repræsentantskabets Næstformand, paa Forhaand valgte at frabede sig Valg som saadan. Han trak sig, i alt Fald tilsyneladende, tilbage, men derfor opgav han ikke et eneste Öjeblik sit Maal, som han ogsaa tilsidst, efter Aars Forløb, med mærkelig Udholdenhed sejerrigt gennemførte, Industriforeningens Overtagelse af Udstillingsbygningen.

Som vi ovenfor have set, fremkom der allerede i Som-

meren 1872 Forslag om, at Foreningen skulde købe Bygningens Grund og udløse Aktieselskabet, men som vi ogsaa have set, blev Resultatet kun, at Formanden bemyndigedes til at søge Oplysninger, og da der derfor i December s. A. blev nedsat et af Fabrikant *S. Fraenckel*, Fabrikerjer *Anker Heegaard* og Kaptajn *J. C. Tuxen* bestaaende Udvalg for nærinere at udtale sig om Sagen, kom der ikke een, men tre Indstillinger fra det; to af dets Medlemmer, og her imellem Foreningens Formand *Anker Heegaard*, vare kun enige om det negative Punkt, at fraraade ethvert Skridt til nu at erhverve Bygningen. Sagen udviklede sig da ogsaa derhen, at Repræsentantskabet i Marts 1873 forkastede et af Aktieselskabet fremsat Tilbud om Bygningens Overgang til Industriforeningen, hvorved et af Magistraten gjort Tilbud om Grundens Overtagelse samtidig bortfaldt, idet det gik ud fra, at Foreningen var Ejer af Bygningen. Det Eneste, hvorom der herefter kunde være Tale, var, at Foreningen skulde leje Lokale i Udstillingsbygningen, og et Forslag herom fremkom da ogsaa og vedtoges tilsidst i Repræsentantskabet, saaledes at det sammen med det tidligere nævnte Forslag om Tilskudet til en ny Haandværkerskole kunde blive forelagt for en ekstraordinær Generalforsamling den 2. Juni 1874. Foreningen skulde fra April Flyttedag 1875 leje Lokale i Udstillingsbygningen for en Leje af ikke over 4000 Rd. aarlig og skulde laane Aktieselskabet 60,000 Rd. til Opførelsen af en Midtbygning for at skaffe de til Foreningen nødvendige Sale. Forslagene bleve imidlertid, som tidligere meddelt, alle forkastede.

Repræsentantskabet i 1874 var væsentligt det samme som i 1872, men en enkelt i Mellemtiden sket Person-

forandring skulde senere vise sig at være af endog stor Betydning. I Sommeren 1873 traadte Kunstdrejer *H. Andersen* af Grunde, som senere skulle blive omtalte, ud af Repræsentantskabet, og i hans Sted indtraadte den første Supleant Fabrikdirektør *Philip Schou*, hvis Sæde i Repræsentantskabet imidlertid kun blev af kort Varighed. Ilde berørt af den herskende Strid og af Forsamlingens Mangel paa ledende Initiativ traadte han allerede ud af den i Januar 1874, og da den kort efter vedtog, at Foreningen skulde leje Lokale i Udstillingsbygningen, fulgte Møbelfabrikant *Severin Jensen*, der var bleven Repræsentant i Schous Sted, sammen med Hof-Pianofortefabrikant *Fr. Møller* det af Schou viste Exempel. I Maj 1874 udtraadte ogsaa de af Repræsentantskabet, og der var saaledes en livlig og energisk Opposition tilstede ved Generalforsamlingen den 2. Juni s. A. En af Schou improviseret Tale rev Forsamlingen med sig, og Repræsentantskabets Forslag forkastedes. Af de paa Generalforsamlingen tilstedeværende c. 350 Medlemmer fulgte noget over 200 Oppositionen.

Dette Resultat var dog væsentlig en Overraskelse for Alle, og man kan derfor forstaa, at Repræsentantskabet, der strax tænkte paa som Helhed at gaa af, ved nærmere Overvejelse besluttede først at forelægge de tre forkastede Forslag for en ny Generalforsamling. Hertil udsaas den ordinære Generalforsamling, der ansattes til den 1. September, og der begyndte nu fra begge Sider en ganske betydelig Agitation, der ogsaa naaede ud i Pressen*. Det var navnlig Udstillingsbygningens Rentabilitet og de herom af

* Se saaledes Dags-Telegraphen 1874, Nr. 213, 216 og 228.

Forskjellige fremsatte Tal, som drøftedes og kritiseredes. Af særlig Interesse er det imidlertid at se, at en Række tidligere Repræsentanter og Formænd (*M. H. Bing, J. B. Dalhoff, J. Hellmann, L. Holmberg, F. Meyer, C. Nyrop* og *J. A. Schwartz*) afgjort stillede sig paa Oppositionens Side. De lagde Vægten paa Skolesagens bedste Udvikling og ønskede ikke Forholdet til Bygningen ordnet, forinden en om Skolesagen nedsat Kommission havde udtalt sig bl. A. om Lokalespørgsmaalet.

Generalforsamlingen blev herefter imødeset med ikke ringe Spænding; Foreningens egen Sal betragtedes som for lille, Børsens store Sal blev lejet, og den 1. September fandt Generalforsamlingen Sted her under en i Foreningens Historie exempelløs Tilstrømning. Over 1000 Medlemmer vare samlede og fulgte med Interesse den stedfindende hidsige Kamp, hvis Resultat blev, at Repræsentantskabet sejrede med c. 650 Stemmer mod c. 350 Stemmer. Alle tre af Repræsentantskabet stillede Forslag vedtoges, saaledes at Industriforeningen bl. A. skulde leje Lokale i Udstillingsbygningen.

Herefter skulde man tro, at Industriforeningen strax vilde slutte Kontrakt med Aktieselskabet, saaledes at den hurtigst muligt kom til at flytte ud paa Vesterbrogade, men der skulde mærkeligt nok endnu gaa paa sjette Aar, inden dette skete. I 1873 havde der verseret forskjellige Tvistemal mellem Industriforeningen og Aktieselskabet bl. A. om den Godtgjørelse, som det sidste skulde have for Afsavnet af Bygningen til Udstillingen i 1872, men disse Kontroverser jævnedes alle, da Gehejmeetatsraad *C. E. Fenger* i Juni 1873 blev Aktieselskabets Formand, og i Maj 1874 gav Industri-

foreningen Aktieselskabet Tilladelse til med 15,000 Kr. at frikjøbe Udstillingsbygningen for den Servitut, Magistraten i sin Tid ved at give et Tilskud paa 30,000 Kr. til dens Opførelse havde lagt paa den, og som gik ud paa, at den kun maatte anvendes til industrielle Öjemed. Herefter syntes Forholdet imellem Aktieselskabet og Foreningen at være i alle Henseender godt, og Forhandlingerne om et Lejemaal vilde, skulde man tro, hurtigt gaa i Orden, men desuagtet trak de ud, Maaned for Maaned i Uoverensstemmelser og Ubestemthed, og da April 1875 naedes uden Resultat, erklærede Aktieselskabet dem for — sluttede. En privat Forretning havde gjort det et Tilbud bl. A. for de Dele af Bygningen, som Industriforeningen skulde have; det modtog Tilbudet, og hermed var Sagen for en Aarrække afgjort. Men selvfølgelig gav dette uventede Resultat Anledning til en længere Forhandling paa Industriforeningens Generalforsamling i September 1875. Oppositionen lod med en vis Tilfredshed Repræsentantskabet dette underlige Resultat høre, og Industriforeningens to Delegerede i Aktieselskabets Bestyrelse, Rustmester *Christensen* og Grosserer *Jacob Holmblad**, maatte udførlig gjøre Rede for deres Stilling, men Sagen selv forandredes ikke herved.

Det er næppe muligt Andet, end at den noget tilbagetrukne Stilling, som Foreningens Formand, Fabrikejer *Anker*

* Grosserer Holmblad var valgt, da Kunstdrejer *H. Andersen* i Maj 1873 paa Grund af Uoverensstemmelserne mellem Aktieselskabet og Industriforeningen nedlagde sit Mandat. — En tredje Repræsentant i Industriforeningen, Direktør *H. P. Frederiksen*, sad ogsaa i Aktieselskabets Bestyrelse, men ikke som valgt af Industriforeningen. — Den 1. Februar 1874 flyttede Foreningen fra Stueetagen, som Landmandsbanken selv vilde benytte, til 1ste Sal i sin tidligere Ejendom, Holmens Kanal Nr. 12, og blev boende her til 1880.

Heegaard, indtog til Bygningsspørgsmaalet, her har medvirket. Overfor de sikre og billige Bopælsbetingelser, Foreningen havde i sin tidligere Ejendom ved Holmens Kanal, var han ængstelig for Udstillingsbygningens elastiske Program, og i Følelsen heraf var det ogsaa flere Gange hans Ønske at træde tilbage som Formand — i 1873 kom det endog frem paa Generalforsamlingen — men Manges Opfordringer om ikke at gjøre det lod ham blive, til han endelig ved Generalforsamlingen i 1876, da Skolesagen var ordnet, definitivt erklærede, at han traadte tilbage.

Det kunde herefter synes, som om *Anker Heegaards* Formandstid (1871—1876) havde været en for Foreningen kun lidet frugtbar Tid, men dette er langt fra Tilfældet. I den falder ikke alene Udstillingen i 1872, men Dannelsen af *Det tekniske Selskabs Skole* (April 1876) og endelig Vedtagelsen af nye Love for Foreningen (September 1875), Begivenheder, der hver paa sin Maade ere af ikke ringe Betydning. Da Udstillingen og Skolesagen ere omtalte, staa kun de nye Love tilbage, og til nærmere at omtale dem skulle vi nu gaa over.

I Januar 1874 vedtog Repræsentantskabet et af Hof-Pianofortefabrikant *Fr. Møller* og Cand. jur. *C. Nyrop* stillet Forslag om at nedsætte et Udvalg til at revidere Foreningens Love, og til Medlemmer af Udvalget valgtes foruden Forslagsstillerne Fabrikejer *Anker Heegaard*, Møbelfabrikant *Severin Jensen* og Arkitekt *V. Klein*. Da *Møller* og *Jensen* imidlertid i Maj s. A., som ovenfor meddelt, udtraadte af Repræsentantskabet, kom Udvalget kun til at bestaa af de tre andre Medlemmer, der alle levende følte det Uheldige i, at en stor uenig Forsamling skulde lede In-

dustriforeningen. Det gjaldt om at lægge Ledelsen i en mindre Forsamlings Haand, og i det Forslag til nye Love, som Udvalget med *Nyrop* som Formand i August 1875 forelagde Repræsentantskabet, deltes Foreningens Medlemmer i virkende Medlemmer (med et aarligt Kontingent paa 20 Kr.) og almindelige Medlemmer (aarligt Kontingent 6 Kr.), Generalforsamlingen dannedes kun af de virkende Medlemmer og Bestyrelsen, der valgtes af og mellem disse, bestod kun af 5 Medlemmer. Dette meget skarpe Forslag mødte imidlertid stærk Modstand, men Resultatet af en Række Møder og tre Generalforsamlinger i September og Oktober 1875 blev dog Foreningens endnu gjældende Love, ved hvilke der dannedes en Bestyrelse paa 5 Medlemmer, der valgtes ud af et Repræsentantskab paa til Rest 20 Medlemmer, og dette Repræsentantskab traadte forsaavidt istedenfor Generalforsamlingen, som det bevilgede de nødvendige Midler samt reviderede og deciderede Regnskabet; Regnskaberne skulde kun forelægges Generalforsamlingen til Efterretning. Ansvarer for, at der udrettedes Noget, samledes efter disse Love paa færre Hænder, og det er ikke uden Interesse at se, at der strax efter deres Vedtagelse i forskellige af de faste Udvalg opstod et ikke ringe Liv. Forevisningsudvalget, der i de sidste Aar, havde ført en saare rolig Tilværelse blot afbrudt derved, at Cand. polyt. *Bernh. Jensen*, da han i 1873 blev Arbejdsinspektør, som Forklarer blev efterfulgt af Cand. polyt. *P. Svendsen*, tog med Cand. jur. *C. Nyrop* som Formand fat paa forskjellige nye Opgaver, men væsentlig blev det Industriudvalget, som greb ind i Begivenhedernes Gang.

Efter at en ekstraordinær Generalforsamling den 16.

November 1875 første Gang havde foretaget Valg paa Repræsentanter efter de nye Love*, fandt det første Bestyrelsesvalg Sted den 23. s. M., og Bestyrelsen kom herefter til at bestaa af Fabrikejer *Anker Heegaard*, Formand, Kommandør *Æ. C. Tuxen*, Næstformand, Beregner *Alb. Andresen*, Grosserer *G. Falck* og Grosserer *Jakob Holmblad*. Til Formand i Repræsentantskabet valgtes Fabrikant *S. Fraenckel* og til dets Næstformand Rustmester *G. Christensen*. Det viste sig imidlertid snart, at det ikke var ganske let for den nye Bestyrelse og det nye Repræsentantskab at finde sig tilrette i deres gjensidige Kompetenceforhold, og navnlig faldt det ikke Repræsentantskabet let at leve sig ind i den overfor Bestyrelsen mere beskedne Stilling, som det nu skulde indtage. Allerede i April 1876 kom det til et Sammenstød, og Grunden hertil var et af Industriudvalget gjort Forslag om, at Foreningen skulde interessere sig for at faa bl. A. saa mange Industridrivende som muligt satte i Stand til at besøge Verdensudstillingen i Filadelfia.

Efterat Industriudvalget i December 1875 havde konstitueret sig med Mekanikus *P. Æ. Winstrup*** som For-

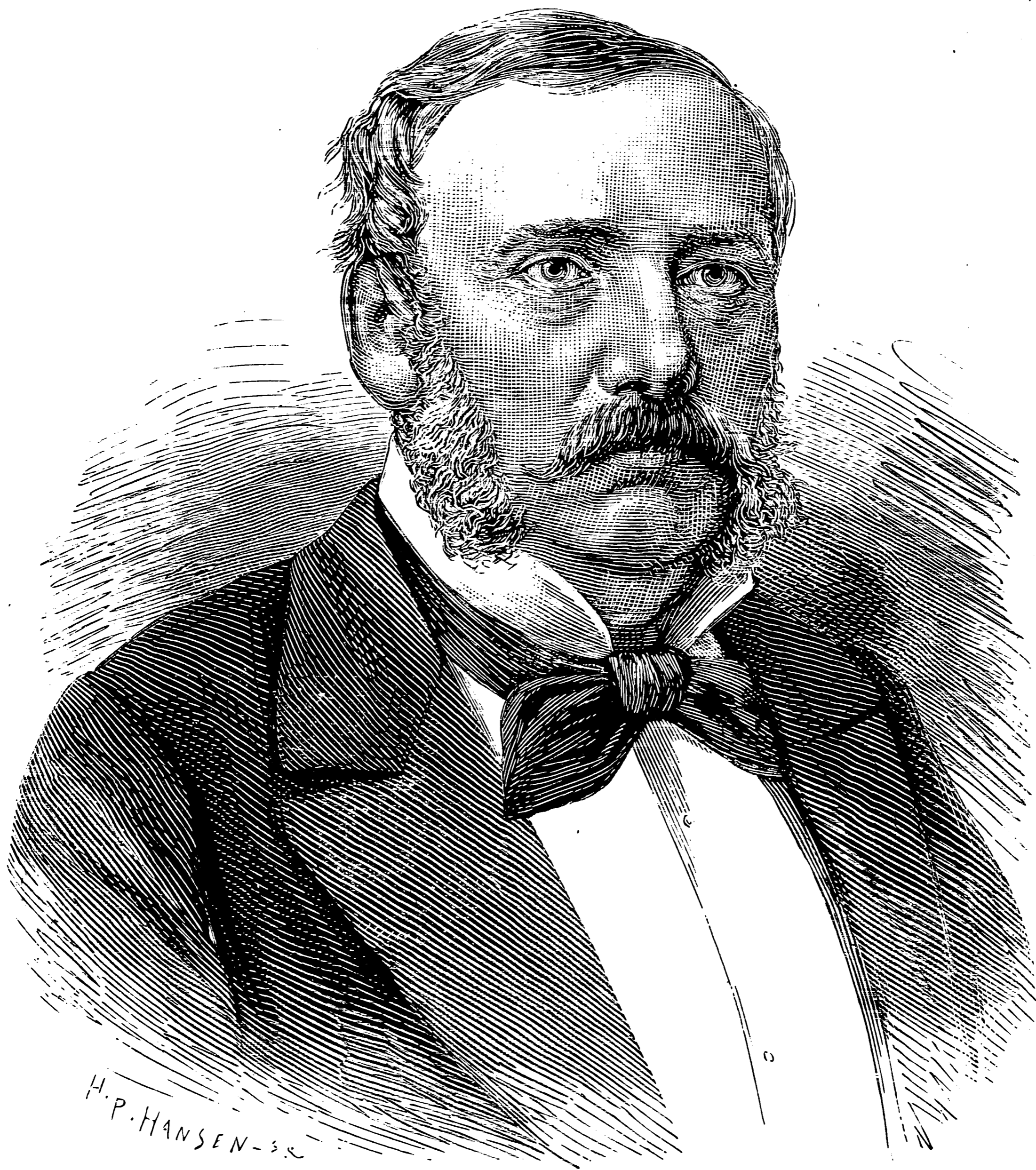
* Ved dette Valg skulde der vælges i Alt 25 Repræsentanter; af de 20 tidligere Repræsentanter erklærede Apoteker *Alfr. Benzon* ikke at ville modtage Valg, og de 6 nye Navne, der herefter fik Plads i Repræsentantskabet, vare: Maskinfabrikant *P. Hansen*, Hof-Møbel-fabrikant *L. Larsen*, Symaskineforhandler *N. Nørholm*, Metalstøber *L. Rasmussen*, Bankkasserer *O. Westengaard* og Murmester *C. Wienberg*. — Blandt de Gjenvagne var der forøvrigt nogle, der kun i faa Aar havde været Medlemmer af Repræsentantskabet. Grosserer *G. A. Falck* var indvalgt i 1873; Kobbersmed *H. Adrian*, Maskinfabrikant *Th. Hüttemeier* og Malermester *E. Schmiegelow* vare indtraadte i 1874.

** Af Winstrup, der døde den 3. Maj 1880, findes en Levnetsbeskrivelse i Industriforeningens Maanedsskr. 1880, S. 99—132.

mand og Cand. jur. *C. Nyrop* som Sekretær, havde det navnlig efter Forslag af Rustmester *Christensen*, der ogsaa var bleven Medlem af det, søgt at udvikle en ikke ringe Virksomhed og saaledes bl. A. foranlediget en Henvendelse til forskjellige danske Konsuler i Udlandet om at sende det Efterretninger om industrielle Nyheder, hvad der noget efter førte til, at Foreningen for første og sidste Gang i Henhold til de nye Love fik 5 korresponderende Medlemmer. Hvad der imidlertid særlig laa Udvalget paa Sinde, var, at en Komite, der havde dannet sig for at forestaa Danmarks Deltagelse i Filadelfia-Udstillingen, ikke blev ene om at uddele den af Staten til Rejsestipendier til denne Udstilling bestemte Sum. Det ønskede en Henvendelse herom til Regeringen, ligesom det ogsaa foreslog, at Foreningen selv skulde bevilge en Sum til det nævnte Öjemed, men paa det Første vilde Bestyrelsen ikke gaa ind, og en til Rejsestipendier fra Foreningens Side af den, som det hed, »vedtagen« Sum (5000 Kr.) forekom Udvalget for knap. Det kom herefter til et stærkt Sammenstød i Repræsentantskabet mellem *Christensen* og Bestyrelsen, der førte til, at de 5000 Kr. blev forøgede til 8000 Kr., medens paa den anden Side den af Bestyrelsen foreslaaede Uddelingsmaade forblev uforandret.

Dette Sammenstød var imidlertid kun Forspillet til et endnu stærkere Sammenstød i Anledning af Spørgsmaalet om, paa hvilken Maade Foreningen skulde udføre den paa Generalforsamlingen den 1. September 1874 vedtagne Beslutning om, at den skulde yde den nye Industri- og Haandværkerskole »saa stor en Understøttelse, som dens Midler tillade.« Da det tekniske Selskabs Skole var traadt i Virksomhed den 1. April 1876, trængte Spørgsmaalet sig uimod-

staaligt frem, og i Skrivelse af 9. Maj s. A. foreslog Bestyrelsen Repræsentantskabet, at Foreningen skulde »skjænke Skolen en Kapital paa 80,000 Kr. som rentefrit Laan, uopsigeligt fra Kreditors Side, saa længe Skolen opretholdes og den vedtagne Grundplan ikke uden Industriforeningens Bestyrelses Samtykke underkastes væsentlige Forandringer.« Dette Forslag fandt imidlertid stærk Modstand i Repræsentantskabet, og Spændingen udviklede sig saa stærkt, at Fabrikejer *Anker Heegaard*, der var mødt paa Bestyrelsens Vegne, den 31. Maj forlod det paagjældende Repræsentantskabsmøde »overladende Repræsentantskabet at forhandle Sagen for sig selv, da han troede, at den fremmedes bedst paa denne Maade.« Dette havde dog ingen beroligende Indflydelse, og Rustmester *Christensen* pegede efter hele sin Stilling naturligt paa Industriforeningens Forhold til Udstillingsbygningen, et Forhold, til hvis Løsning den behøvede betydelige Midler, og foreslog kun at bevilge det tekniske Selskabs Skole et Tilskud for et Aar »og senere hvert Aar, naar Skolens Bestyrelse andrager derom.« Uenigheden var stor og afgjort, men dog blev man enig. Efterat det tekniske Selskabs første Generalforsamling den 24. Marts 1876 havde valgt en midlertidig Bestyrelse, skulde der den 30. Maj derefter vælges en endelig Bestyrelse, og ved denne Lejlighed blev Arkitekt *V. Klein* og Cand. jur. *C. Nyrop*, der repræsenterede den nye Haandværkerskole — Nyrop havde tillige fungeret som Sekretær i den forberedende Skolekomite — ikke gjenvalgte, hvilket betragtedes som en Uopmærksomhed mod Industriforeningen, og den 14. Juni vedtog Repræsentantskabet da »med Bestyrelsens Tilslutning« indtil videre ikke at tage nogen Beslutning i den foreliggende

Georg Christensen.

Sag, man vilde afvente, hvorledes Forholdene i det tekniske Selskab udviklede sig.« *

Sagen udsattes, og da den kom for paany, sad der en Bestyrelse i Industriforeningen, der sluttede sig til det af Christensen fremsatte Forslag**. Som ovenfor nævnt, traadte *Anker Heegaard* tilbage ved Generalforsamlingen i September 1876, og det derpaa i Repræsentantskabet stedfindende Bestyrelsesvalg skabte følgende nye Bestyrelse: Rustmester *Christensen* (Formand), Kommandør *Tuxen* (Næstformand), Maskinfabrikant *F. Hansen*, Grosserer *Jacob Holmblad* og Cand. jur. *C. Nyrop*. Man var kjed af de sidste Aars i flere Retninger resultatløse Stridigheder og tyede derfor til den eneste Havn, som syntes at frembyde sig; det Christensenske Program pegede i en aldeles bestemt Retning. I Bestyrelsens ovenfor nævnte Sammensætning skete der forøvrigt endnu i November s. A. den Forandring, at Hof-Møbelfabrikant *L. Larsen* indtraadte istedenfor Cand. jur. *Nyrop*, der fra 1. November overtog Posten som Foreningens Sekretær, idet Justitsraad *E. Bisserup*, der fra 1852 havde beklædt denne Post, nu paa Grund af Alder søgte sin Afsked. Den ham for hans lange Virksomhed tilstaaede Pension nød han dog kun i tre Aar; den 11. Oktober 1879 døde han 70 Aar gammel.

* Industriforeningens den 17. Maj 1876 valgte Delegerede i det tekniske Selskab Beregner *Alb. Andresen* traadte tilbage i August s. A., hvorefter Kommandør *J. C. Tuxen* den 25. August blev valgt til hans Efterfølger. — Tuxen vedblev i denne Stilling til 1881, da Malermester *E. Schmiegelow* traadte i hans Sted.

** Det Beløb, der bevilgedes til Skolen, var 6000 Kr., og dette Beløb blev ogsaa bevilget de følgende Aar indtil 1880, da det blev sat ned til 3000 Kr., som derefter har været Industriforeningens aarlige Tilskud.

Uden at trættes og uden at ytre Utaalmodighed havde Rustmester *G. Christensen* i sejt Energi ventet paa, hvad der nu var sket. Han havde paaapeget den Grund, hvorpaa Udstillingsbygningen blev opført, han havde baaret Udstillingen i 1872, og han *maatte* bringe det dertil, at Industriforeningen blev baade Ejer og Beboer af Udstillingsbygningen med tilhørende Grund. Dette var hans Program, men som det laa i hans Natur, kastede han sig ikke hovedkuls over det. Uden et Öjeblik at tabe sit Maal af Syne tog han for at overvinde enhver Modstand kun smaa Skridt, og ved et forunderligt indviklet Apparat af Betænkninger og Beregninger, Fællesudvalg, tekniske Underudvalg og kontrollerende Byggeudvalg tog han efterhaanden selv de Modstræbende i Repræsentskabet med sig; de førtes ind paa en Skraaplan, ned ad hvilken de derefter selv imod deres Vilje sagte *maatte* glide. Bestyrelse og Repræsentskab lærte under forskjellige Brydninger at arbejde sammen, og det viste sig nu, at en enig og energisk Bestyrelse ypperligt kunde beherske Forholdene. Den 2. Maj 1878 udstædte Magistraten for 255,000 Kr. Skjøde til Industriforeningen paa Udstillingsbygningens 21,948 □ Alen store Grund, og i Maj Aaret efter overtog Industriforeningen Udstillingsbygningen for 426,000 Kr. Christensens længe eftertragtede Maal var naaet, og Foreningens Herredømme i Ejendommen ved Vesterbrogade blev i Overensstemmelse med hans Udtalelser ved Rejsegildet i 1871 fejret ved en i Sommeren 1879 sammen med Foreningen »Fremtiden« afholdt kunstindustriell og kulturhistorisk Udstilling, der viste Udviklingen i Danmark fra c. 1500 til 1848. Kammerherre *Worsaae* stod som Formand for Udstillingen, der vakte stor Op-

mærksomhed, og indbragte Industriforeningen som dens Part, to Tredjedele af Overskudet, ikke mindre en 15,266 Kr.

Efter denne i alle Henseender vellykkede Udstilling, der afholdtes i Udstillingsbygningens Beletage samt i den just opførte Midtbygningens Sale, blev det til Industriforeningen udsete Lokale indrettet, medens der i den resterende Del af Beletagen blev forberedt en ny Udstilling, der skulde vise den kunstindustrielle Udvikling her i Landet efter 1848, og da denne Udstilling den 7. Avgust 1880 aabnedes, indviedes samtidig Foreningens nye Lokaler i Hs. Maj. Kongens og den kongelige Families Nærværelse. Gjennemførelsen af Rustmester Christensens Planer afsluttedes i störst mulig Glans under almindelig Tilslutning, og det maa ogsaa siges, at han fortjente den Hyldest, der fra Industriforeningens Side bragtes ham ved et Festmaaltid paa Skydebanen den 16. Oktober s. A.*. Det var Sandhed fra hans Side, naar han faa Dage för paa Foreningens förste Generalforsamling i det nye Lokale havde udtalt som sit Ønske: »Gid Forsynet vil holde sin Haand over Bygningen og den Gjerning, til Fædrelandets Tarv, som Industriforeningen har paataget sig at fremme.«

Christensen følte sig levende knyttet til Industriforeningen, som han saa i stadig Fremgang og lykkelig Ud-

* Dette synes at være den eneste Fest af denne Art, Foreningen har at opvise. Den har i det Hele ikke dyrktet de Selskabelige. Da Direktør *J. Hellmann* i 1858 foreslog, at Foreningen aarlig paa festlig Maade skulde mindes den 9. November som den Dag, da samtlige de nye Lokaler ved Holmens Kanal aabnedes for Medlemmerne, synes det kun at have ført til festlige Sammenkomster i 1858 og 1859. — I Oktober 1873 og 1874 gjorde Repræsentantskabet paany et Forsøg i Retning af det Selskabelige, men Lykken fulgte det ikke. — Den 1. September 1886 fandt der endelig efter Foreningens ordinære Generalforsamling en Fællesspisning Sted i Tivolis Basar.

vikling*. Skjøndt dens Medlemsantal ved hans Tiltrædelse som Formand i 1876 var saa stort som ingensinde før, nemlig 5049, vedblev det at voxe, og i 1881, Aaret efter at Foreningen var flyttet til sin nye Ejendom paa Vesterbrogade, var det 5893. Det i 1880 fra 6 Kr. til 8 Kr. forhøjede Kontingent havde saa lidt som Flytningen nogen nedadgaaende Indflydelse. Selv 8 Kr. er jo ogsaa et mærkelig billigt Vederlag for Alt, hvad Foreningen byder sine Medlemmer, og at de nye Lokaler besad en ikke ringe Tiltrækningskraft, kan ses af Meget. Strax efter Indflytningen arbejdedes der saaledes for, at Medlemmernes Damer, ikke alene som tidligere kunde besøge Foreningens Forevisninger, men ogsaa dens Foredrag. Herpaa svarede dog afslaaende, men i Svaret henvistes der til, at Damer nu kunde blive Medlemmer. Det havde været positivt udtalt i Forslaget til Foreningens nye Love, og naar det ikke var kommet ind i den endelige Redaktion af dem, var Grunden hertil alene den, at man efter hele Tidens Udvikling troede det unødvendigt. Og Foreningen kom nu virkelig til at tælle Damer som Medlemmer**.

Det var imidlertid ikke alene fra Damernes Side, at Foreningen fik Tilslutning i sit nye Lokale. De store Sale i dette kom navnlig Forevisningerne tilgode, og »De sam-

* En Ildsvaade, der den 22. Juli 1881 fra et Lager paa Loftet forplantede sig til Foreningens store Læseværelse, blev ikke af nogen væsentlig Betydning.

** I Sammenligning hermed skal det erindres, at da et af Foreningens første Repræsentantmøder den 4. December 1838 behandlede dette Spørgsmaal, vare Meningerne meget delte, ja nogle antog, at det vilde stride mod »Selskabets alvorlige Karakter«, om Damer kunde optages i det. Først 1846 fik Damer Adgang til Forevisningerne. Nu tæller Foreningen 35 Damer som Medlemmer.

virkende Landboforeninger i Sjællands Stift« anmodede allerede for Udflytningen om at maatte deltage i de i de nye Lokaler omordnede Forevisninger, der fra at være ugentlige med kun tre Dages Varighed bleve maanedlige, saaledes at de som Regel aabnedes den første og sluttedes den fjerde Fredag i hver Maaned fra Oktober til April. *Christensen* greb personlig ind i denne Ordning, der viste sig heldig og god, og det kan i det Hele siges, at der ikke var nogen Virksomhed, stor eller lille, i Foreningen, uden at Formanden stod som dens Personifikation. »Industriforeningens Formand« voxede til en Person i Samfundet. Da *Christensen* paa et Møde i Industriforeningen blev Medlem af det Udvalg, der skulde varetage Danmarks Deltagelse i Udstillingen i Malmø 1881, og derpaa valgtes til dets Formand, blev det »Industriforeningens Formand«, der repræsenterede Danmark ved den svenske Udstilling, og da *Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk* stiftedes i 1879, var *Christensen* ikke uden Indflydelse paa, at der i dens Love kom til at staa: »Bestyrelsens Formand er det fra Kjøbenhavn valgte Medlem.« I den af Fællesrepræsentationen organiserede Sammenslutning af alle Landets Industri- og Haandværkerforeninger, hvori Industriforeningen i Kjøbenhavn ogsaa deltog med en Række Repræsentanter, blev det herefter »Industriforeningens Formand«, der kom til at staa som Leder og Styrrer.

Industriforeningen i Kjøbenhavn spillede en anden og større Rolle end før, og man begyndte ligesom at spørge, om en saa stor og betydelig Forening ikke burde have et særligt Program for sin Virksomhed. — Den behøvede ikke som tidligere at interessere sig for Danmarks Deltagelse i de

Tid efter anden stedfindende Verdensudstillinger. Til Dan- nelsen af den danske Komite for Udstillingen i Wien 1873 var det endnu Industriforeningen, der gav Stødet, men Alt, hvad den havde med Komiteen for Verdensudstillingen i Paris 1878 at gjøre, var, at den valgte 6 af dens Med- lemmer; om dens Virksomhed for Udstillingen i Filadelfia 1876 er talt ovenfor. De første Verdensudstillinger næsten ideale Straaleglands, der lod Deltagelsen i dem blive et pa- triotisk Foretagende, var væsentlig forsvunden. Deltagelsen i dem var nu kun en Forretning. Spørgsmaalet om Foreningens Program pegede ikke udad. Det stod naturligt i Forbindelse med Foreningens nye Ejendom og de Udtalelser, der saa ofte havde lydt om dens Bestemmelse. Det var rimeligt og selvfølgelig, at Forevisningerne bleve udvidede, at Biblioteket blev rigere doteret, at kort sagt Foreningens indre Liv udvikledes*, men Udtalelserne havde peget videre. De havde bl. A. peget paa en i direkte Forbindelse med For- eningen stillet teknisk Undervisning, som nu ikke kunde etableres. Det tekniske Selskabs Skole var jo bleven skabt endog af Foreningen selv, og maatte altsaa respekteres, skjönt Rustmester *Christensen* som Formand efter det tid- ligere Udviklede ikke nærede den største Sympati for den, og i hans Formandstid blev da ogsaa Foreningens aarlige Tilskud til den (d. v. s. fra 1880) nedsat fra 6000 Kr. til 3000 Kr. Dette af Forholdene dikterede Skridt berørte dog ikke Hovedsagen. Der var etableret en teknisk Under- visning udenfor Foreningen, og paa hvilke andre Baner vilde

* Det Foreningen i 1866 tilfaldne Kaptajn og Malermester *C. A. Bruuns* og Hustrus Rejselegat (foreløbig en aarlig Portion à 800 Kr.) blev første Gang uddelt i 1878, og et Foreningen i 1881 efter prakt. Læge *Jacob Pinquez* tilfaldet Understøttelseslegat uddeltes første Gang i 1882 (to aarlige Portioner à 500 Kr.).

Foreningen nu slaa ind? Det stod nemlig fast, at det voxende Klubliv i dens nye og store Lokaler ikke kunde eller burde være Maalet for dens Virksomhed. Den nye Ejendoms Istandsættelse og Færdiggjørelse vilde, som det viste sig, koste ikke ubetydeligt, men disse Bekostninger vilde ophøre, og hvad vilde Foreningen saa virke for?

Spørgsmaalet stilledes; men det blev ikke løst af Rustmester *Christensen*. Efter nogen Tids Sygelighed afgik han den 2. Februar 1883 ved Døden. Han naaede at faa lagt det sikre Grundlag, paa hvilket en stor og betydelig Virksomhed kunde udvikle sig, men ud herover naaede hans Gjerning ikke. Hvad han havde udrettet, paaskjønnes imidlertid med Taknemlighed. Foreningen smykkede hans Kiste og afslørede den 13. Juni 1884 et anseligt Minde paa hans Grav, Kongen lod sig repræsentere ved hans Begravelse. *Christensen* er den Eneste, der er død som Industrieforeningens Formand*. — Et andet Industriforeningen vedrørende Dødsfald var indtruffet et Par Dage før *Christensens*, idet Kommandør *J. C. Tuxen*, der særlig havde arbejdet for Skolesagen, efter længere Tids tiltagende Svaghed afgik ved Døden den 29. Januar 1883. Allerede i 1881 var han imidlertid traadt tilbage som Repræsentant og Medlem af Bestyrelsen, og i hans Sted var Maskinfabrikant *P. Hansen* bleven Næstformand ligesom Murmester *C. Wienberg* Medlem af Bestyrelsen, der herefter ved *Christensens* Død bestod af Maskinfabrikant *P. Hansen*, Næstformand, Hof-Møbel­fabrikant *L. Larsen*, Malermester *E. Schmiegelow* og Murmester *C. Wienberg*.

Hvem skulde nu være Foreningens Formand? Den regel-

* En Levnetsbeskrivelse af Rustmester *G. Christensen* findes i Industrieforeningens Maanedsskrift 1884, S. 1—49.

mæssige Fremgangsmaade vilde være, at Repræsentantskabet strax valgte et af sine Medlemmer ind i Bestyrelsen, som derpaa af sin Midte valgte en Formand. Men Følelsen af, at Foreningen maatte have et Program, gjorde, at denne Fremgangsmaade ikke blev fulgt. Opmærksomheden fæstedes paa en Mand udenfor de her nævnte Kredse. Direktøren ved Fajancefabriken Alumina, Cand. polyt. *Philip Schou*, der i 1874 havde ført Oppositionen i Foreningen med Dygtighed og Energi, havde ved denne Lejlighed henledt Opmærksomheden paa sig og det saaledes, at han endnu i samme Aar, da Tømmermester *H. Kayser* traadte tilbage som Indenrigsministeriets Delegerede i det tekniske Instituts Bestyrelse, blev udnævnt til hans Efterfølger, hvoraf igjen fulgte, at han i 1876 i den samme Stilling traadte over i det tekniske Selskabs Skole. Her fik han som Formand for Skoleudvalget Lejlighed til at udfolde en stor og betydelig Virksomhed, der snart kom til Industriforeningens Kundskab, og da han nu i 1883 blev bragt i Forslag til Foreningens Formand, vandt Forslaget strax Tilslutning. Betingelserne for efter Lovene at faa et nyt Repræsentantvalg midt i et Forretningsaar skaffedes hurtigt tilstede, 8 Repræsentanter nedlagde deres Mandater, og en extraordinær Generalforsamling blev indkaldt til den 6. Marts 1883. Paa den blev Schou valgt ind i Repræsentantskabet, og Ugedagen efter var han Formand i Bestyrelsen eller med andre Ord Foreningens Formand.

Med ham fik Foreningen det ønskede Program. Men inden vi gaa over til at fremstille dette, skal det oplyses, at Generalforsamlingen den 6. Marts som første Numer paa Dagsordenen behandlede Spørgsmaalet om en direkte Sam-

P. Schou

færdselslinie mellem Kjøbenhavn og Tyskland og vedtog en Resolution om, at Bestyrelse og Repræsentantskab opfordredes til »med Opbydelse af alle de Midler, der staa til Raadighed, at virke hen til, at en saadan Forbindelseslinie snarest muligt oprettes.« Den 1. Juli 1886 aabnedes Jernbanen til Gjedser med Dampskibsforbindelse til Rostock og direkte Jernbanetilslutning fra denne By til Berlin.

Som vi tidligere have set, havde en Kreds af Teknikere i 1868 knyttet sig til Industriforeningens Maanedsskrift for i det at tilvejebringe en teknisk Revue. Denne Virksomhed fik imidlertid paa Grund af forskellige Omstændigheder ikke lang Varighed, og i Slutningen af 1876 henvendte væsentlig de samme Teknikere sig paany til Foreningen. Tidsskriftet ønskedes udvidet og Redaktionen noget ændret, for at det tidligere nævnte Maal kunde naas, men Forhandlingerne herom førte ikke til det ønskede Resultat. Følgen heraf var, at *Teknisk Forening* blev stiftet i Marts 1877, og at den strax begyndte Udgivelsen af det siden den Tid bestaaende *Teknisk Tidsskrift*, medens Industriforeningens Maanedsskrift vedblev at udkomme ganske som tidligere. Ogsaa indenfor Foreningen viste der sig imidlertid nogen Utilfredshed med Tidsskriftet. Der gik dog nogle Aar med kun mindre Klager navnlig over dets Mangel paa Aktualitet men paa Generalforsamlingen i September 1881 blev det gjort gjældende, at Tidsskriftet ikke præsterede, hvad det kunde og burde, i Forhold til den Bekostning, som det medførte.

Det fremkomne Ønske gik dog ikke særlig i Retning af, at Tidsskriftet skulde give et mere teknisk Indhold, men

naar Bestyrelsen strax efter tog Anledning til at overdrage Kaptajn *J. Sommerfeldt*, der ved den samme Generalforsamling var bleven valgt til Repræsentant, at gjøre Forslag til Forandringer i Tidsskriftets saavel indre som ydre Økonomi, synes den nærmest at have haft en Udvikling i teknisk Retning for Öje. I Maj 1882 modtog den da ogsaa et hertil sigtende udførligt Forslag fra Kaptajnen, men Forslaget kom kun til foreløbige Forhandlinger. Sagen laa ikke for Rustmester *Christensens* mere praktiske Uddannelse, den blev forelagt og udsat, og da den endelig skulde behandles, traadte hans Sygdom og Død hindrende i Vejen.

Spørgsmaalet var ikke løst, da den nye Formand tiltraadte, og frembød sig derfor strax, men fik ogsaa strax en ny Udvikling. Paa denne Tid var det første Gang kommet stærkt frem, at det ikke var ubestrideligt, at Danmark som hidtil vilde vedblive at være et væsentlig agerdyrkende Land. Medens Befolkningen tiltog, aftog vor Kornudførsel, ja vi begyndte at indføre Korn, og der lagdes stadig større Vægt paa, at det Korn, vi udførte, helst skulde udføres i formalet Stand. Det trængte sig frem, at Danmark formentlig stod (og staar) foran en Overgang, der vilde gjøre Industrien til en væsentlig Faktor i vort hele nationale Liv*. Direktør *Schou* var greben af denne Tanke, og for ham stod det herefter som afgjort, at Udviklingen hos os, alle Forhold tagne i Betragtning, umuligt kunde komme til at gaa i storindustriel

* Will. Scharling: Hvor længe vil Danmark kunne forblive et kornudførende Land? (Nationaløk. Tidsskr., Ny Række, I. 1883, S. 1. flg.).
— Det i Industriforeningen fremsatte Program udvikledes videre i Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, for hvilken Direktør *Schou* ogsaa blev Formand (s. Fællesrepræsentationens Meddelelser, III, S. 288—299).

Retning. Det gjaldt om at udvikle vort Haandværk. Vægten burde lægges paa at fremme den størst mulige Fagdygtighed, saaledes at vi med voxende Sans for Skjönhedens Betydning kunde komme til en Eliteproduktion, hvis Frembringelser ikke alene kunde hævde sig her i Landet mod de bedste udenlandske Tilvirkninger, men ogsaa kunde bane sig Vej til Afsætning i Udlandet. Det gjaldt med andre Ord om at skabe og støtte en dygtig kunstindustriel Udvikling, og derfor burde Industriforeningen ikke udgive et teknisk Tidsskrift men et Tidsskrift for Kunstindustri.

Tanken herom fremsattes saa godt som strax, og den fandt strax Jordbund at voxe i. Repræsentskabet sluttede sig til Bestyrelsen, da den i en længere Skrivelse i Januar 1884 fremsatte sit endelige Forslag om, at Industriforeningen fremtidig skulde udgive to Tidsskrifter, et billigt, *Industriforeningens Tidsskrift*, der i et Numer hver fjortende Dag i Overensstemmelse med Lovene skulde give Meddelelse om Foreningens Anliggender i Forbindelse med populære Smaaafhandlinger i teknisk Retning, og ved Siden heraf et godt udstyret *Tidsskrift for Kunstindustri*, der ikke som det første gratis skulde omdeles, men paa hvilket Foreningens Medlemmer skulde kunne subscribere for en billig Betaling*. Den Udgift, der herved vilde paaføres Foreningen udover dens i flere Aar sædvanlige Tidsskriftsbudget paa omtrent 8000 Kr., sattes, naar Subskriptionsindtægten m. m. først var tagen fra, til omtrent 5000 Kr. aarligt. Der forlangtes altsaa et ikke ringe Offer, men til Trods herfor

* For en Aargang bestaaende af 6 Hefter i Kvart à 32 Sider med talrige Afbildninger betale Foreningens indenbys Medlemmer 2 Kr., dens udenbys Medlemmer 3 Kr. og alle Andre 6 Kr.

gjennemførtes Sagen hurtigt og let, og fra Januar 1885 begyndte de to nævnte Tidsskrifter at udgaa under Redaktion af Foreningens Sekretær. Justermester *E. Bruun*, der i 31 Aar havde været Foreningens Redaktør, tilstodes der med Tak for hans lange og nidkjære Virksomhed en rundelig Pension.

Hermed var Direktør *Schous* Program imidlertid ikke til Ende. Han pegede endnu paa Oprettelsen af et Industrimuseum — Tidsskrift for Kunstindustri skulde forberede og frugtbargjøre Oprettelsen af et saadant — og endelig satte han Industriforeningens i 1888 indtræffende 50 Aars Jubilæum i Forbindelse med Afholdelsen af en nordisk Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling, der skulde have en særlig Afdeling for de bedste Frembringelser af Udlandets Kunstindustri til Vejledning og Belæring for de danske Industridrivende. Skulde, som han haabede, Udstillingen give et Overskud, vilde Tidspunktet for Grundlæggelsen af et dansk Industrimuseum være kommet. — Dette Program udvikledes allerede paa Generalforsamlingen i September 1883, og da det vandt udelt Tilslutning, var hermed Foreningens hele Optræden given. Foreningen sluttede sig sympatetisk om sin nye Formand.

Det var næsten, som om en længe ulmende Gnist nu havde faaet Luft. Som vi ovenfor have set, havde Kunstakademiet allerede i forrige Aarhundrede begyndt at give Haandværkslærlinge Tegneundervisning, og allerede før Industriforeningen blev stiftet, havde Professor *G. F. Hetsch* begyndt sin kunstindustrielle Virksomhed, men Udviklingen var ikke kommen videre, end at vi i Beretningerne om Udstillingerne i 1840, 1844, og 1852 forgjæves søge efter en

Kunstners Navn i Forbindelse med de udstillede Gjenstande*. Hetschs Virksomhed bar endnu ikke Frugt paa denne Maade, og selv den betydelige Bevægelse, der efter Stiftelsen af Kensington-Museet i London, den første Frugt af Verdensudstillingen i 1851, lidt efter lidt bredte sig over Evropa, satte kun svage Spor hos os. I ethvert Tilfælde gik Udviklingen ved Siden af og ikke igjennem Industriforeningen, hvis Opmærksomhed den Gang gik i andre Retninger.

Men ogsaa i Industriforeningen trængte Bevægelsen efterhaanden frem, og vi skulle nu se, hvad der i saa Henseende kan peges paa. For ogsaa her at begynde med *Hetsch*, ville vi nævne, at han bl. A. i 1851 holdt et Foredrag om »Kunst og Haandværk«, men derefter maa vi springe lige til 1858, da Formanden, Kunstdrejer *J. A. Schwartz* foreslog, at Foreningen skulde udgive en Række Haandværkstegninger til Gavn for Kunstens Indflydelse paa *Haandværket*, hvad der dog kun førte til et meget ringe Resultat. 1861, 1862 og 1865 udgav den under Professor *J. H. Nebelongs* Ledelse henholdsvis et første, andet og tredje Hefte af *Forbilleder og Motiver til Vejledning for de forskjellige Haandværksfag*, og hermed standsede Udgivelsen, men i Forbindelse hermed kan det endnu nævnes, at Foreningen i 1865 erhvervede en Del af den Aaret før afdøde Professor *Hetschs* Originaltegninger.

Spørgsmaalet om et Industrimuseum kom ogsaa frem.

* Der findes kun et Exempel herpaa i dem. 1840 udstillede Snedkermester *G. W. Schwartz* et Spillebord, om hvilket det hedder: »Pladen udført i Kina og her restavreret, Foden af Drejermester *Sørensen* efter Tegning af Arkitekt *T(heofilus) Hansen*.«

I sine Foredrag fra 1867 om Haandværkernes Uddannelse tangerede Arkitekt *Klein* et saadant Museums Nytte, og i sin ofte nævnte Tale ved Rejsegildet i 1871 udtalte Rustmester *Christensen*, at Udstillingsbygningen i Fremtiden skulde gjemme Samlinger til Industriens Fremme. Ved Industrimødet, der i 1872 afholdtes i Forbindelse med den nordiske Udstilling, talte Journalist *A. Bauer* om Industri-museer, og fra Udstillingen i Wien 1873 anmodede 3 Repræsentanter (Apoteker *Alfr. Benzou*, Cand. jur. *C. Nyrop* og Direktør *Philip Schou*) Foreningen om at bevilge 10,000 Rd. til Indkjøb af industrielle Forbilleder som Begyndelse til et Industrimuseum. Beløbet blev ikke bevilget, men dog blev der nu gjort praktiske Skridt. Efter et af Forevisningsudvalget med Cand. jur. *C. Nyrop* som Formand gjort Forslag blev der i Dagene fra den 30. December 1876 til den 9. Januar 1877 afholdt en mindre kunstindustriel Udstilling i Foreningens Forevisningssal*, og samtidig interesserede Foreningen sig for Deltagelse herfra i en Udstilling i Amsterdam 1877. Den havde udsat en Række kunstindustrielle Prisopgaver, og ved Generalforsamlingen i September 1878 kunde Rustmester *Christensen* nævne, at tre danske Udstillere havde vundet hver en Præmie ved den, nemlig Terrakottafabrikant *P. Ipsens* Enke, Broderiforretningen *Konstantin Hansen, Bindesbøll & Sarauw* samt Arkitekt *V. Klein*.

Der var nu kommen en vis Fart i Bevægelsen, der satte Frugt i de tidligere omtalte betydelige kunstindustrielle Udstillinger i 1879 og 1880, og der næredes ogsaa nu et vist Haab om, at Tiden var kommen for Stiftelsen af et Industri-

* s. Dagbladet for 3. Januar 1877.

museum. I Efteraaret 1879 modtog Foreningen fra Kammerherre *Worsaae*, der havde været Formand for den kunstindustrielle Udstilling i 1879, et af ham sammen med Arkitekt *V. Klein* og Cand. jur. *C. Nyrop* udarbejdet Forslag til Dannelsen af et kunstindustrielt Selskab med Oprettelsen af et Museum som Maal, men Forslaget førte kun til tomme Forhandlinger. Frygten for, at det eventuelle Selskab skulde kunne føre Sagen for selvstændigt igjennem, var større end Følelsen for et kunstindustrielt Museums absolute Nødvendighed, og det viste sig herved, at trods de nævnte fra forskellige Sider stammende Bestræbelser for at fremme en kunstindustriel Bevægelse og i Forbindelse hermed Oprettelsen af et kunstindustrielt Museum, var denne Bevægelses Betydning endnu ikke trængt igjennem. Der var ikke Tale om nogen offentlig Mening i Sagen. Den kunde rejses, diskuteres og henlægges indenfor en lille Kreds uden paa nogen Maade at tildrage sig Opmærksomhed. Men fra denne mere private Tilværelse blev den reven ud ved den nye Formands Tiltrædelse. Med indtagende Friskhed og varm Overbevisning talte Direktør *Schou* Kunstindustriens Sag og viste, hvorledes den just nu burde have Plads i vor Udvikling som en vigtig økonomisk Faktor. Tankerne bleve ligesom nye i hans Hænder og virkede overbevisende. De trængte ud i videre Kredse, og mærkeligt nok blev Bevægelsen samtidigt støttet fra anden Side. Just samme Dag som *Schou* blev Foreningens Formand, oprettede Brygger *Carl Jacobsen* og Hustru »Ny Carlsbergs Museumslegat«, hvis Maal bl. A. er Oprettelsen af et »Museum for Kunstindustri og dekorativ Kunst.« For Legatets Renter skal der aarligt indkjøbes kunstindustrielle Gjenstande for eventuelt

at indlemmes i det Kunstindustrimuseum, der maatte danne sig inden 10 Aar fra Legatets Oprettelse. Sagen var ikke længer nogen personlig Sag, og det er derfor naturligt, at den nu oftere nævnes i Industriforeningens Virksomhed.

I 1884 blev den østre Fløj af Foreningens Ejendom, der hidtil havde været en Etage lavere end de andre Fløje, forhøjet med en tredje Etage; Foreningen behøvede nemlig større Lokale, men herved blev den ogsaa i Stand til fra Oktober 1885 at kunne huse de Gjenstande, som Ny Carlsbergs ovenfor nævnte Museumslegat Tid efter anden indkjøbte. Det kunde kun være Foreningen kjært, men endnu kjærere var det den, at den Aaret efter kunde pege paa en den tilhørende Grund, paa hvilken et eventuelt Museum muligvis vil kunne faa Plads. Da Retningen af den Bulevard, der fremtidig skal gaa øst for Foreningens Ejendom, i 1885 blev noget forandret, opnaaede Foreningen gratis at faa Magistratens Skjøde paa et Stykke Grund mellem sin Ejendom og den nye Gadelinie paa omtrent 2,100 □ Alen; og en bedre Beliggenhed end Hjørnet af Vesterbrogade og den fra den udgaaende Bulevard vil næppe kunne findes. I Vinterhalvaaret 18⁸⁶/₈₇ fandt der endelig et Par kunstindustrielle Udstillinger Sted i Foreningen, i November 1886 arrangerede Kunstmaler *Karl Madsen* en kinesisk og japansk Udstilling, og i Januar 1887 udstilledes alle de af Ny Carlsbergs Museumslegat indkjøbte kunstindustrielle Gjenstande.

Af Hensyn til Kunstindustrien forsømte Foreningen imidlertid langt fra sine andre Opgaver. Ved Siden af de kunstindustrielle Udstillinger afholdtes saaledes ogsaa en hygiejnisk Udstilling (Februar 1887), og samtlige Forevisninger i Vinteren 18⁸⁶/₈₇ aabnedes paa liberale Betingelser

for Kjøbenhavns Arbejder- og Svendestand. Forevisningsvirksomheden potenseredes altsaa snarere, end den forsömtes, og paa samme Maade gik det med den daglige Virksomhed i Læsestue, Bibliotek, Foredragssal m. m.*, hvad der, som man kan se af Medlemsantallet, blev paaskjönnet. Udflytningen i det nye Lokale bragte, som ovenfor meddelt, Medlemsantallet op til 5893, men skjönndt det Aaret efter sank til 5725, var det dog i 1887 voxet til 5867, og den stærke Tilströmning navnlig paa Forevisnings- og Foredragsaftenerne lod Foreningen for Alvor tænke paa at forsyne sine Lokaler med elektrisk Lys. I December 1886 blev der i den Anledning nedsat et sagkyndigt Udvalg, men da Bekostningen viste sig uforholdsmæssig stor, blev Tanken i alt Fald foreløbig opgiven. — Som særlige Foretagender kan endnu nævnes, at Foreningen i November 1885 rettede en Henvendelse til Indenrigsministeriet om Jernbaneforholdenes Ordning i og ved Kjøbenhavn i Anledning af Ingeniør *H. Hammerichs* da fremkomne Projekt, som den støttede; i Maj 1886 udstedte Foreningen et Opraab om at tilstille den Lavsgjenstande til Opbevaring, og da Indenrigsministeriet senere ønskede alle saadanne Gjenstande samlede paa eet Sted og i saa Henseende pegede paa Dansk Folkemuseum, tilsendte Foreningen i November 1887 dette Museum en Række interessante Stykker, og endelig skal det endnu meddeles, at Foreningen i November 1886 nedsatte et

* Foreningen holder nu foruden en betydelig Række politiske Dagblade 11 illustrerede Blade, 45 tekniske Tidsskrifter og 14 kunstindustrielle Tidsskrifter. I Aaret 18⁸⁶/₈₇ beløb Udlaanene fra Biblioteket sig til 9733 (hvoraf 2024 i Lokalet), og i Aaret 18⁸⁷/₈₈ er der holdt 37 Foredrag.

Udvalg til Overvejelse af vore Patent- og Mynsterbeskyttelses Forhold*.

Foreningen gik stadig fremad, og af Fremgangen fulgte ogsaa, at dens Formue voxede. Den 1. Oktober 1887, da Forretningsaaret 18⁸⁷/₈₈ begyndte, opgjordes den til 564,000 Kr.,** og det var under disse Forhold med Tillid til Fremtiden, at Foreningen i 1883 og 1884 foretog de indledende Skridt til Afholdelsen af den Udstilling, som det besluttedes at søge afholdt i Forbindelse med dens Jubilæum i 1888, et Aar, der ogsaa vilde komme til at rumme andre og større Jubilæer. Det vilde i dette Aar være 100 Aar siden, at Bondestandens Stavnsbaand blev løst, og 25 Aar siden at Kong Kristian IX besteg Tronen. Udstillingen i 1888 skulde imidlertid ikke som Udstillingen i 1872 afholdes paa Industriforeningens Risiko. Efter hele sin Plan vilde den blive langt større end Udstillingen i hint Aar, Landbruget var for første Gang Deltager sammen med Industrien og Kunsten i en nordisk Udstilling, og hertil kom endnu den kunstindustrielle Deltagelse fra Lande udenfor Norden. Det gjaldt om at skabe en stor og betydelig Udstillingskomite med Tilslutning fra baade Stat og Kommune, og det lykkedes. Efter Foreningens Initiativ trådte den sammen den 13. Juni 1885. Hs. Exc. Lensgreve *C. E. Krag-Juel-Vind-Frijs* blev Komiteens Præsident, fra Staten modtog den et Tilskud paa 300,000 Kr. og fra Kjøbenhavns Kommune et Tilskud

* Disse Forhold have tidligere været behandlede i Foreningen. Patentforholdene i 1854 og 1874, Mynster- og Modelbeskyttelsesforholdene i 1842 og 1854.

** I Foreningens Ejendom, der er vurderet til 1,200,000 Kr., ejes 414,556 Kr., i Obligationer, Tilgodehavende og Kassebeholdning 49,508 Kr., og i Inventar og Bibliotek 100,000 Kr.

paa 200,000 Kr., foruden et fortrinligt Terræn, der yderligere blev udvidet ved en Overenskomst med Tivoli. Det var Industriforeningens Planer, som herved fuldbyrdedes, og hvor inderligt den følte sig knyttet til Udstillingen, viste den endelig derved, at den, da Komiteen i Marts 1887 indbød' til Tegning af en Garantifond paa mindst 200,000 Kr., strax for sin Part tegnede 50,000 Kr. Repræsentantskabet fulgte heri enstemmigt Bestyrelsen. Man var enig.

Det er i det Hele ikke uden Interesse at se, hvor hurtigt og let Tanken om Udstillingen i 1888 voxede op i Industriforeningen, imod hvor langsomt og vanskeligt Udstillingen i 1872 banede sig Vej. Men alle Forhold vare nu ogsaa væsentlig andre end den Gang. Kjøbenhavn havde udviklet sig næsten til en Storstad med et hurtigt pulserende Liv, med hurtige Beslutninger og store Foretagender, og ser man hen til Bestyrelsens og Repræsentantskabets Personer, havde der fundet et saa stærkt Skifte Sted, at kun 4 af de, der i 1872 havde udgjort Foreningens Repræsentantskab, endnu sad tilbage, nemlig Grosserer *W. P. Borgen*, fh. Direktør *H. P. Frederiksen*, Arkitekturmaler *Chr. Hetsch* og Arkitekt *V. Tvede*. Som ovenfor S. 178 nævnt fik Repræsentanternes Kreds i 1875 efter de nye Loves Vedtagelse en væsentlig Tilgang, og de derefter enkeltvis indtraadte ere, i 1876: Journalist *A. Bauer* og Apoteker, Ass. pharm. (nu Etatsraad) *A. Piper*; i 1880: Hof-Fotograf *B. Budtz Müller* († 1884) og Hof-Møbelfabrikant *Ch. Hansen*; i 1881: Hof-Juveler *C. Michelsen* og Kaptajn (nu Oberstløjtnant) *J. Sommerfeldt*; i 1882: Voxdugsfabrikant *A. Meyer*; i 1883: Direktør *Philip Schou*; i 1884: Cand. polyt., Bager *C. F. Lichtenberg*; i 1885: Mekanikus *J. Gott-*

lob og Guldwarefabrikant *B. Hertz*; i 1886: Tømmermester *C. Cortsen* og Tapetfabrikant *R. Fraenckel*. — I Spidsen for det i 1875 dannede Repræsentantskab stod til sin Død den 18. Februar 1886 Fabrikant *S. Fraenckel**, hvorefter Formandspladsen gik over til Maskinfabrikant *Th. Hüttemeier*.

Efter disse Meddelelser staar der væsentlig endnu kun tilbage at nævne Periodens ekstraordinære Generalforsamlinger, og de 16 Aar fra 1872 til 1888 have mærkeligt nok kun kjendt 5. Den 2. Juni 1874 forkastedes Bestyrelsens Forslag om at leje Lokale i Udstillingsbygningen, medens det vedtoges »af yderste Evne« at støtte en samlet Industri- og Haandværkerskole; den 16. November 1875 valgtes første Gang Repræsentanter efter de nye Love; den 28. Februar 1879 godkjendtes Overtagelsen af Udstillingsbygningen; den 6. Marts 1883 vedtoges en Resolution til Gunst for Gjedserbanens hurtige Realisation samtidig med at et delvist Repræsentantvalg fandt Sted, og den 24. Oktober 1885 besluttedes det at optage Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff* som Æresmedlem. Foreningens tidligste og seneste Tider bøje sig ligesom sammen i denne Begivenhed, og vi skulle derfor dvæle noget ved den.

Under Forberedelserne til Kjøbenhavns Guldsmedelavs Jubilæum, som den 7. November 1885 paa festlig Maade fejredes i Industriforeningens Forevisningssal under en rig Udstilling af danske Guldsmedearbejder, blev det oplyst, at det den 1. November s. A. vilde være 70 Aar siden, at Hof-Guldsmed *Dalhoff* var bleven sat i Guldsmedelære.

* s. nærmere om ham i Industriforeningens Tidsskrift, 1886, S. 64—70.

Det var et sjældent Jubilæum, som her kunde höjtidelig holdes, og paa Forslag af Foreningens Formand vedtog Bestyrelse og Repræsentantskab hurtigt og enstemmigt, at Foreningen skulde benytte Lejligheden til at bringe den gamle Mester sin Tak for Alt, hvad han paa saa mange Maader havde udrettet for den; han skulde være dens første (og hidtil eneste) Æresmedlem. Den 24. Oktober vedtog Generalforsamlingen Forslaget herom, og Søndagen den 1. November blev der ved en smuk Festlighed i Foreningens tætfyldte Sal overrakt Jubilaren et af Arkitekt *Arnold Krog* kunstnerisk udført Diplom som Foreningens Æresmedlem. I en længere Tale mindedes Direktør *Schou*, at det var ved Dalhoffs Initiativ, at Industriforeningen var bleven stiftet, men navnlig dvælede han ved den af Jubilaren udfoldede kunstindustrielle Virksomhed. Dampen og Elektriciteten, sagde han, gav hver Arm 1000 Mands Kraft, men Storindustrien havde Ulemper, som kunde lade dens Goder blive kjøbte for dyrt. Glæden over Arbejdet forsvandt ofte i den, og det enkelte Stykke mistede sit Særpræg. Men med Kunstindustrien, der afviste det Maskinmæssige, var det anderledes. Det kunstindustrielle Maal var den kunstforstandige Haandværksmester, der i sit Værksted personlig paavirkede hver enkelt Svend, og at det Maal, der var realiseret i Middelalderens Haandværk, kunde blive Kjød og Blod ogsaa i Nutiden, var givet. Dalhoff var Exemplet, han var Borgen for, at den Vej, Industriforeningen i den sidste Tid havde betraadt, pegede paa et gennemførligt Maal.

Og Sandhed var det, at Dalhoffs hele Virksomhed var gennemtrængt af kunstnerisk Sans. Hans betydelige mekaniske Talent lod ham opfinde Pressemaskiner (1828), Gevær-

Visirer (1850), Filehuggemaskiner (1862) og meget Andet, men hans Gjerning i Livet ligger dog ikke heri. Da han i 1820 var bleven Guldsmedesvend, blev han saa godt som strax Lærer i Ciselering ved »Institutet for Metalarbejdere«, og i 1822 begyndte han som Gravør en selvstændig Forretning sammen med en ældre Broder. Denne Virksomhed blev imidlertid ikke af Varighed. Prins Kristian (den senere Kristian VIII) blev opmærksom paa ham, og ved Prinsens Hjælp kom han til at foretage en treaarig Rejse (1824—1827), paa hvilken han navnlig besøgte Italien og Frankrig og her bl. A. tegnede efter antike Vaser i Rom, Pompeji og Louvre. Ved sin Hjemkomst blev han strax beskjæftiget med at gjøre 8 store Broncekandelabre til Kristianborg og Amalienborg ligesom Guldfæstet paa en Æressabel, som i 1828 overraktes Prins Karl af Hessen, og paa disse Arbejder fik han i Februar 1829 Bevilling til at være Mester i Kjøbenhavns Guldsmedelav med Ret til »som Kunstner« ogsaa at arbejde i mindre ædle Metaller. 1833 blev han Hof-Guldsmed.

Vejen laa ham herefter aaben som stærkt beskjæftiget Kunsthaandværker — 1839 leverede han saaledes den Guld-pokal, som taknemlige Borgere skjænkede Overretsassessor *T. Algreen Ussing* — men just samme Aar blev hans Virksomhed ledet ind i et nyt Spor. Kristian VIII havde besteget Tronen og ønskede store kunstindustrielle Arbejder udførte. Kristian VIII vilde efterligne Kong Ludvig I af Bayern, og der blev bl. A. Tale om legemsstore og endnu større Statuer i Bronze. Nogle mente, at de maatte støbes hos *Stiglmayr* i München, men Dalhoff paatog sig at gjøre dem, og nu blev han Figurstøber. Til Kristian IV's Kapel i Roskilde Domkirke støbte han en Statue af den Konge,

hvis Navn Kapellet bar*, til Kristianborg Slot de fire kolossale Figurer, der to og to anbragtes paa hver Side af Slottets Port — nu staa de frit paa Slotspladsen — over Indgangen til Thorvaldsens Museum Sejersgudinden, der kjører sit Firspand, m. m.,* og samtidig brændte han ogsaa den store Frontongruppe til Kristianborg Slot i Ler, et Arbejde, som den kgl. Porcellænsfabrik forgjæves havde forsøgt at udføre. Dalhoff stod som den epokegjørende Mester, men da døde Kristian VIII (1848), og den nye Tid, der nu begyndte, kunde ikke fortsætte hans Arbejder. Dalhoff, der imidlertid havde afstaaet sit Guldsmedeværksted, førtes herved igjen til en ny Virksomhed. Han anlagde et ved Dampkraft drevet Valseværk for Nysølv- og Messing-Gjenstande, til hvilke der snart kom allehaande Jernsager, Knive og Gafler, Gryder og Pander m. m., han blev Tilvirker for alle Slags Pletsager, ikke at tale om, at han ogsaa blev Gas- og Vandmester. Han maatte med andre Ord kæmpe sig frem, men hvad han end beskjæftigede sig med, var det altid et Maal for ham at give sine Arbejder en skjøn Form, og i denne Forbindelse maa det ogsaa erindres, at han fra 1827 til 1864 stadig var »Informator« paa Kunstakademiet og her øvede ikke ringe Indflydelse paa en Række opvoxende ikke alene Haandværkere men Kunstnere, som han bl. A. alvorligt indprentede, »at det Skjønne kun har Berettigelse, forsaavidt det staar i Harmoni med det Gode.« I Industriforeningens retrospektive kunstindustrielle Udstilling i 1880 deltog han med Iver ligesom i det kjøbenhavnske Guldsmedelavs Jubilæums Udstilling i 1885.

* s. Tidsskr. f. Kunstind. II., 1886, S. 84 flg.

Skulde der i det Hele peges paa en Begivenhed, der maa siges at have præget Dalhoffs Liv, maatte det være, at han blev Ven med Thorvaldsen. Paa sin første Udenlandsrejse lærte han Mesteren at kjende, og da denne senere kom her til, omgikkes de fortroligt. — Industrien sluttede sig herefter at dømme altsaa inderligt til Kunsten, og den Adresse, som Industriforeningen den 18. September 1838, altsaa lige i sine allerførste Dage, ved Professor *Forchhammer*, Mekanikus *Gamst* og Hof-Guldsmed *Dalhoff* overrakte den hjemvendte Thorvaldsen, kunde herefter synes saa naturlig. Men Dalhoffs personlige Forhold til Thorvaldsen tør dog næppe ses som Tegn paa en videre Bevægelse, og hvor afgjørende Adressen end *taler* om, at »den Erkjendelse hos os har vundet Rodfæstelse, at ogsaa Industrien og selv det ringeste Haandværk bör besjæles af Kunstens Aand«, tør man ikke antage, at der laa nogen almindelig Overbevisning bag Ordene. Adressen var en simpel Følge af Öjeblikkets Begejstring for den store, her i Landet dog for de Fleste væsentlig endnu ubekjendte Mester. Alverden hædrede ham, og Foreningen — sluttede sig til Bevægelsen.

Men er det saaledes, da tør der næppe tillægges dens Udtalelse nogen Betydning udover Öjeblikket, og at det er saaledes, stemmer fuldstændigt med, at der ikke ved Foreningens Stiftelse stilledes den nogensomhelst kunstindustriell Opgave, og det uden at der rejste sig en eneste Stemme for, at der i saa Henseende følte noget Savn. Tiden gav og maatte give Foreningen andre Maal, og dette ses maaske tydeligst af Dalhoffs Optræden i den. Denne Mand, der havde en saa levende Følelse af Skjönhedens Krav, og som tilfulde forstod, at Smagen havde Betydning ogsaa for det

industrielle Liv, indviede sin Virksomhed i Industriforeningens Møder med et Foredrag om Staalets Hærdning og kæmpede for Haandværkerundervisningens Fremme, navnlig i teknisk Retning. Uden Hensyn til at Dalhoff, som ovenfor meddelt, havde besluttet kun at ville være Haandværker og ikke Kunstner, fordrede Tiden i al sin Tarvelighed det saaledes. Kunstindustrielle Bestræbelser kunde udfoldes af en Enkelt, men endnu ikke forstaas, end sige tilegnes af en Forening, og herved forklares det bl. A., at *G. F. Hetsch*, der sad som Repræsentant i Industriforeningen fra 1841 til 1864, ikke en eneste Gang havde noget kunstindustrielt Forslag at gjøre den. Han var paa den uegennyttigste Maade tilrede med at gjøre Skitser og tegne Planer til Foreningens Udstillinger og Basarer, men hans kunstindustrielle Virksomhed laa i alt Væsentligt udenfor Foreningen.

Det kunde herefter synes, som om der nærmest maatte konstateres en ikke ringe Modsætning mellem Industriforeningens første Virksomhed og dens Udvikling navnlig i de senere Aar. Men nærmere beset er denne Modsætning dog kun tilsyneladende. Gjøre vi os virkelig Rede for, paa hvilket Grundlag Foreningen stiftedes, og i hvilken Aand den begyndte sin Virksomhed, da forsvinder Modsætningen, og vi se dens Udvikling som en stadig fremadskridende og i sine store Træk harmonisk Fremgang. Den Mand, der dybest bragte Liv i hin Tids industrielle Begivenheder, var som tidligere udviklet, *H. C. Ørsted*, og hans Aand, der som Følge heraf ogsaa var livbringende ved Industriforeningens Stiftelse, var ikke begrænset til at virke for Naturvidenskabens Omsætning til teknisk Fremgang i Industriens forskjellige Grene, den rummede bl. A. ogsaa en uendelig Kjærlighed

til alt Skjönt, men dette bemærkedes ikke af Alle, og da vel som oftest kun som noget Tilfældigt.

Saaledes gik det da ogsaa hin Tids fremadstræbende Haandværkere og Industridrivende. I den gryende Friheds Luftning sluttede de sig sammen med den polytekniske Lærestalts unge Sønner, baarne af den i saamange Henseender frigjørende Naturvidenskabs Aand, og saaledes som de forstod den, sluttede de sig inderligt til den og dens store Repræsentant, ti *Ørsted* havde ikke alene en almindelig vækkende Betydning, men han forstod ogsaa at drage de Enkelte personligt til sig. Da *C. A. Bröndum* i 1820 udgav en »Kort Undervisning i Kunsten at brænde Brændevin«, havde *Ørsted* forud gennemset den, og da Guldsmed og Guardejn *P. R. Hinnerup* i 1839 offentliggjorde sin store »Haandbog for Juvelerer, Guld- og Sølvarbejdere«, var den dediceret til *Ørsted* som den, »hvis Vejledning og Hjælp i saa mange Maader har lettet mig Adgangen til Kundskabers Erhvervelse.« Da det i 1835 gjaldt om at skaffe kirurgisk Instrumentmager *C. Nyrop* en fortsat Rejseunderstøttelse til Uddannelse i Udlandets Værksteder, var *Ørsted* personlig virksom for ham, og da den senere Rustmester *G. Christensen* i 1842 skulde til Udlandet, anbefalede *Ørsted* ham som »en ung Mand, med fortrinlige Anlæg og en sand Iver for at uddanne sig.«

Det er Exempler, der kunde forøges mange Gange, og det er derfor naturligt, at de Industridrivende og deres Forening væsentlig maatte føle sig knyttet til *Ørsted*, saaledes som det da ogsaa kan ses af forskjellige Begivenheder. Da *Ørsted* i November 1850 fejrede sit 50 Aars Jubilæum, lykønskede Industriforeningen ham ved en

Deputation*, og da faa Maaneder efter Døden sluttede hans »utrættelige og velsignelsesrige« Virksomhed, sendte den paany en Deputation til hans Begravelse. Men det væsentligste Minde om dens Hengivenhed for ham er det Legat, som den stiftede ved sit 25-Aars Jubilæum i 1863 under Navnet *H. C. Ørsteds Legat i Industriforeningen*. Hvert Aar paa dens Stiftelsesdag skal dets Rente tilfalde en Industri-drivende eller Haandværker, som i det forløbne Aar har frembragt noget Nyt eller Godt i sit Fag. Rækken af de Mænd, der knyttes til H. C. Ørsteds Minde, voxer herved stadigt**,

* Det var den første Lykønskning af denne Art, Foreningen bragte Nogen. I Februar 1857 bragte den Konferensraad *F. V. Johnsen* en lignende Lykønskning ved hans 50-aarige Embedsjubilæum. Johnsen var Bestyrer i den Keiersenske Fond.

** De Mænd, der hidtil have modtaget det Ørstedske Legat, ere: 1863, Kunstdrejer *G. L. Griessing* (Alexandra-Viften); 1864, Modellerer *C. O. A. Schiltved* (Forbedring ved Fabrikationen af Arbejder i Biskuit og Porcellæn); 1865, Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff* (Maskine til at høvle File med); 1866, Klejnsmed *J. F. Hansen* (Proppekæremaskine); 1867, Symaskinefabrikant *H. P. Henriksen* (Handskesymaskine); 1868, Pianofortefabrikant *Verner Lassen* (Pianoforter med Sangkasse); 1869, Litograf *C. Aller* (ny litografisk Overføringsmetode); 1870, Bødker *L. Jacobsen* (Maskin-Bødkerværksted); 1871, Ingen; 1872, Mekanikus *O. P. Ambrosiussen* (Opstanderstillads) og Mekanikus *K. Rasmussen* (Maskine til at trykke Skruegange med); 1873, Lærer *C. K. Engell* (Middel-Solur); 1874, Instrumentmager *J. E. A. Hansen* (Krone-Vægt); 1875, Instrumentmager *G. Enger* (Førfærdigelse af nye Strygeinstrumenter af gamle); 1876, Ingen; 1877, Mekanikus *A. S. Fisker* (Akcidenspresse) og Instrumentmager *J. E. A. Hansen* (Dele- og Guillochermaskine); 1878, Ingen; 1879, Værkfører *J. A. Rasmussen* (Delemaskine) og Symaskinefabrikant *H. P. Henriksen* (Handskesymaskine); 1880, Spindemester *H. Jacobs* (Kartemaskine); 1881, Ingen; 1882, Sadelmager *A. Jørgensen* (Seletøjspuder af Kork) og Mekanikus *C. V. Schrøder* (Dejgæltmaskine); 1883, Brænderibestyrer *J. E. Asmussen* og Smedemester *D. Petersen* (Gjærsigtemaskine); 1884, Mekanikus *J. C. Rettinger* (Frynsemaskine); 1885, Konstruktør *S. Jönsson* (Sikkerhedsapparat ved Centrifuger); 1886, Snedkermester *H. Laugesen* (Spiseborde med Staalrigler); 1887, Ingen.

og naar et af Fabrikejer *M. H. Bing* († 1883) Foreningen testamentarisk skjænket nyt Legat træder i Virksomhed, vil Rækken yderligere forøges, ti det er væsentlig et Supplement til det Ørstedeske Legat.

Det var i levende Taknemlighedsfølelse af hvad han skyldte hans store Genius, at Brygger *J. C. Jacobsen* foranledigede, at der i 1876 rejstes H. C. Ørsted et Bronce-monument i den Park her i Byen, som derefter fik Navnet Ørstedes-Park, og i samme Følelse stiftede Foreningen det her nævnte Legat, men i Alt dette er det stadig kun den store Naturkyndige, som hyldes. I Legatets Fundats nævnes Ørsted som den Mand, »der ved en mangeaarig Lærervirksomhed gjorde Naturvidenskaberne tilgængelige for de Industrielle og ved sin videnskabelige Opdagelse aabnede Industrien en umaadelig Mark«, og dog ligger der i Ørstedes Maade at se Naturvidenskaberne paa noget langt mere, end at de blot skulde give deres Bidrag til Udviklingen af de forskjellige Industriens Teknik. Naturens Love vare for ham Skjönhedslove, der besad en forunderlig Harmoni. Flere end et Sted i Naturen var der Klangfigurer at finde, naar kun det rette Buestrøg blev ført. Skjönheden var for ham noget absolut bestaaende, saa at han endog gaar ud fra, »at der kan gives en Skjönhedens Naturlære«. »Der aabner sig Udsigter for os til at behandle det Skjønne ligesom Naturens andre Afdelinger«, siger han, og han glæder sig »til den Fuldkommenhed, Skjönhedslæren hermed en Gang vil naa«, men samtidigt ser han dog dette Maal som noget fjærnt.

Industriens Udvikling i skjøn Retning ligger herefter naturligt indenfor den Ørstedeske Aands Omraade, og det

er ganske interessant, at første Gang det Ørstedeske Legat uddeltes, var det et kunstindustrielt Arbejde, der belønnedes, nemlig den i *J. G. Schwartz & Sön's Etablissement* af Kunstdrejer *G. L. Griessing* kunstfærdigt udskaarne Elfenbensvifte, der var en af Brudegaverne til Prinsesse Alexandra. Denne Begyndelse drog imidlertid ingen Fortsættelse efter sig. Den ved Kensington-Museets Stiftelse efter den første Verdensudstilling i London 1851 begyndte Bevægelse for at bringe Industrien i inderlig Vexelvirkning med Kunsten naaede først for Alvor at sætte Spor her i Landet i det efter Frederiksborg Slots Brand i 1859 oprettede Kunstflidslotteri, og den saaledes udenfor Industriforeningen skabte Bevægelse behøvede paany en Aarrække, før den naaede at slaa Rod i Foreningen. Den polytekniske Indflydelse, der havde baaret Foreningen frem, havde, som naturligt er, sin Begrænsning, og det er i saa Henseende ikke uden Interesse at lægge Mærke til, at Rustmester *Christensen*, der var stærkt paavirket af hin Indflydelse, ikke formaaede at være Banebryder i denne Retning, skjönt han afgjort følte Udviklingen i sig. Der skulde opvoxe en ny polyteknisk Slægt, før den mere omfattende Forstaaelse af den Ørstedeske Aand kunde bryde igjennem. — Direktør *Philip Schou*, der er født den 10. Juli 1838, er polyteknisk Kandidat fra 1862.

Som vi her begyndte med Dalhoff, skulle vi imidlertid i denne Sammenhæng igjen slutte med ham, idet det skal bemærkes, at som han i 1857 og 1863 forærede Industriforeningen først et Portræt og saa en Buste af Thorvaldsen, saaledes skjænkede han den i 1863 ogsaa en Buste af Ørsted*.

* Portrætet af Thorvaldsen var malet af Professor *C. A. Jensen*. Det andet Portræt, som Foreningen ejer, nemlig af *N. L. Reiersen*,

Efter det Udviklede er Industriforeningen ved at lægge Vægt paa Kunstindustrien ikke paa nogen Maade kommen i Modsætning til den Aand, hvori Foreningen i 1838 blev stiftet, og i hvor høj Grad trods de skiftende Slægter Traditionen fra hin Tid endnu er bevaret, kan ses paa et andet Omraade. *H. C. Ørsted*, der i Aarhundredets Begyndelse forundredes over, at vor Gesandt i Paris »forsömte« de Borgerlige, og som paa den liberaleste Maade søgte at sprede Kjendskab til Naturvidenskaben til Alle uden Persons Forskjel, er ved at staa som Medstifter af Industriforeningen næsten Borgen for, at denne Forening stillede sig paa en lignende Maade, og saaledes er det da ogsaa. »For at Antallet af Medlemmerne kan blive saa stort og Selskabets Virksomhed saa udbredt som muligt«, sattes i Indbydelsen til Foreningens Stiftelse det aarlige Kontingent i den til kun 2 Rd., og det folkelige, for ikke at sige demokratiske Præg, der herved strax sattes paa Foreningen, er senere fuldstændig bevaret.

Som spredte Beviser herpaa, kan der henvises til Søndagsmøderne i Aarene fra 1847 til 1853, til at det Ørstedeske Legat første Gang uddeltes ikke til det Firma, i hvis Værksted Alexandraviften var udført, men til den Arbejder, der havde skaaret den, og til at Foreningens Forevisninger i 18⁸⁶/₈₇ liberalt aabnedes for Kjøbenhavns Svende- og Arbejderstand, men Hovedbeviset ligger i det gjennem den forløbne Aarrække bevarede lave aarlige Kontingent, der tydeligt viser sin Virkning i Foreningens Medlemsfortegnelse. De 2 Rd. fra 1838 bleve i 1840 forhøjede til

Stifteren af den Reiersenske Fond, skjænkedes den i 1854 af en Kreds af Medlemmer.

2 Rd. 3 Mrk., men derefter indtræder der først en Forhøjelse 15 Aar efter. Da Foreningen i 1855 ønskede at faa sin egen Bygning, blev der paalagt hvert indenbys Medlem en Kvartalsafgift paa 12 Sk. til en særlig Bygningsfond, men først da denne ved Ejendommens Salg i 1872 ophævedes, blev de 3 Rd. slaaet fast som egentlig Medlemskontingent (6 Kr.). Ved Udflytningen i 1880 i den nye Ejendom paa Vesterbrogade blev endelig disse 6 Kr. forhøjede til 8 Kr*. De 2 Rd. i 1838 ere herefter fordoblede, men sammenligner man, hvad Foreningen i 1838 bød sine Medlemmer, med hvad de nu faa af den, maa det siges, at Kontingentet har holdt sig forunderligt lavt, og det kan da ogsaa kun holdes paa dette Punkt derved, at der aarlig tilskydes en ikke ubetydelig Sum til Foreningens Drift**.

Dette bør selvfølgelig kun ske indenfor en vis Grænse,

* For udenbys Medlemmer var Kontingentet efter de interimistiske Love i 1838 ligesom for de indenbys 2 Rd., og for de udenbys vedblev dette Kontingent til 1849, da det — nedsattes til 1 Rd. I 1868 forhøjedes det til 1 Rd. 3 Mrk. (d. e. 3 Kr.) og i 1875 til 4 Kr., medens samtidig de udenlandske Medlemmer udskiltes til en særlig Gruppe, for hvilken Kontingentet vedblev at være 3 Kr. — I 1875 indførtes det, at ethvert nyt Medlem skal erlægge 1 Kr. i Indskrivningspenge.

** Budgettet for Foreningens Drift i Aaret 18⁸⁷/₈₈ balancerer med en Indtægt og Udgift paa 71,069 Kr., paa Indtægtssiden er som Tilskud fra Foreningens Ejendom opført 11,413 Kr., medens Indtægten ved Kontingentet er sat til 45,860 Kr. Paa Udgiftssiden ere de største Konti følgende tre: Bopælskontoen 23,100 Kr., Tidsskriftskontoen 20,200 Kr. samt Lønnings- og Pensionskontoen 10,940 Kr. Til Sammenligning hermed kan det erindres, at hele Regnskabet i 1838 (for et halvt Aar) androg 930 Rd. 16 Sk. og i 1839, første Gang det omfattede et helt Aar, 2550 Rd. I Kvartalsberetningerne for 1857 S. XXII—XXIII (jfr. XXXI) findes en Udsigt over Regnskabets forskellige Poster fra 1849 til 1856 og i Maanedsskriftet for 1881 S. [113] en Udsigt over Tidsskriftskontoen fra 1839 til 1878.

men overholdes den, er Principet sundt og giver Industrieforeningen en Styrke, der forhaabentlig vil lade den opleve endog mange Jubilæer, ti hermed bygger den paa de brede Lag. Lad kun være, at en Del af dens Medlemmer ikke besøge den for Industriens Skyld, men fordi de i dens Læsesale have en let Adgang til en stor Bladlitteratur og i dens Skakværelse bekvem Lejlighed til at dyrke Domino- eller Skakspillet. Der bliver dog nok tilbage, som ere Medlemmer for at benytte Foreningens rige tekniske Bibliotek, høre dens Foredrag og følge dens Forevisninger, og her har det Betydning, at ikke et dyrt Kontingent staar hindrende i Vejen for Nogen.

Uden i ringeste Maade at beskjæftige sig med Politik og uden at byde nogensomhelst pirrende Underholdning samler Industriforeningen et stadigt voxende Antal Medborgere om sig fra Haandværkssvenden til de højeste Embedsmænd, fra den unge Elev i teknisk Selskabs Skole til den gamle Pensionist. Den ser hver Dag i sine Lokaler et broget Liv, der tydeligt viser, at Haandværkeren og den Industridrivende ikke lever isoleret, men staar som et betydeligt Led i vort Samfund. De gamle Grænser og Skranker, som ved Foreningens Stiftelse endnu trykkede udadtil, ere faldne ved Udbredelsen af de den Gang saa meget ønskede almennyttige Kundskaber, og de Skranker, der delte de Industridrivende indbyrdes i en Række Smaasamfund, ere ogsaa faldne.

De gamle Lav existere ikke mere. Men skulde det mon ikke være, at Fremtiden kunde bringe nye Sammenlutninger indenfor de enkelte Fag, og det uden at der heri laa noget Tilbageskridt. Lavene vare ufri, til en

enkelt Plet bundne Korporationer, der smaaligt kastede sig over Enhver, der efter deres Mening drev uberettiget Næringsbrug; nu vil der være Tale om fri, over hele Landet rækende Organisationer, hvis Formaal det skal være at dygtiggjøre den danske Industridrivende i Kampen med den stærkt voxende udenlandske Konkurrence. Industriforeningen har peget paa Kunstindustrien, og dette er rigtigt, ti Vægten maa lægges paa en stor, fremadskridende Fagdygtighed, men til dennes rette Udvikling vil Oprettelsen af de nævnte store Fagorganisationer sikkert være nødvendig. Lærlingeoplærelsen paa Værkstedet og i godt indrettede Fagskoler maa ordnes ligesom Arbejdernes Forsikring mod Ulykkestilfælde og hele Fagets Alderdomsforsørgelse.

Fremtiden fordrer Løsningen af en Række store og alvorlige Opgaver, hvis den danske Industri skal kunne svare til de Forventninger, der næres til den. — Gid *Industriforeningen i Kjøbenhavn*, forsaavidt nogen af disse Opgaver stilles paa dens Program, maa kunne gennemføre dem lige saa godt og lige saa fyldigt, som den i de nu svundne 50 Aar har gennemført det Program, som stilledes den i 1838.

FORMÆND, EMBEDSMÆND, FUNKTIONÆRER.

SKRIFTER. — MEDLEMSANTAL.

Foreningens Formænd.

1838—39:	Professor <i>J. G. Forchhammer.</i>	1852—53:	Professor <i>C. V. Holten.</i>
1839—40:	Etatsraad <i>I. J. Unsgaard.</i>	1853—57:	Tømmermester <i>H. H. Kayser.</i>
1840:	Grosserer <i>N. J. Meinert.</i>	1857—61:	Kunstdrejer <i>J. A. Schwartz.</i>
1840—43:	Grosserer <i>H. L. Danchell.</i>	1861—65:	Docent <i>L. Holmberg.</i>
1843—45:	Sekretær <i>S. Hjorth.</i>	1865—68:	Sømfabrikant <i>C. A. Rames.</i>
1845—47:	Hof-Kunstdrejer <i>J. G. Schwartz.</i>	1868—71:	Fabrikerer <i>M. H. Bing.</i>
1847—48:	Kontorchef <i>V. Rothe.</i>	1871—76:	Fabrikerer <i>Anker Heegaard.</i>
1848—51:	Tømmermester <i>H. H. Kayser.</i>	1876—83:	Rustmester <i>G. Christensen.</i>
1851—52:	Justitsraad <i>E. D. Ehlers.</i>	Fra 1883:	Direktør <i>Philip Schou.</i>

Foreningens Næstformænd.

1840:	Grosserer <i>H. L. Danchell.</i>	1841—43:	Sekretær <i>S. Hjorth.</i>
1840—41:	Cand. jur. <i>Orla Lehmann.</i>	1843—44:	Bogholder <i>G. Schram.</i>

1844—45:
Justitsraad *F. Feddersen.*
1845—46:
Sekretær *S. Hjorth.*
1846—47:
Justitsraad *E. D. Ehlers.*
1847—48:
Kaptajn *A. F. Tscherning.*
1848—51:
Direktør *V. Rothe.*
1851—52:
Inspektør *P. Faber.*
1852—54:
Direktør *V. Rothe.*

1854—57:
Kunstdrejer *J. A. Schwartz.*
1857—63:
Tømmermester *H. H. Kayser.*
1863—68:
Fabrikejer *M. H. Bing.*
1868—73:
Rustmester *G. Christensen.*
1873—75:
Tapetfabrikant *S. Fraenckel.*
1875—81:
Kommandør *J. C. Tuxen.*
Fra 1881:
Maskinfabrikant *P. Hansen.*

Formænd i Repræsentantskabet.

(oprettet i 1875).

1875—1885: Tapetfabrikant <i>S. Fraenckel.</i>	Fra: 1885 Maskinfabrikant <i>Th. Hüttemeier.</i>
---	---

Næstformænd i Repræsentantskabet.

1875—76: Rustmester <i>G. Christensen.</i>	Fra 1885: Oberstløjtnant <i>J. Sommerfeldt.</i>
1876—85: Grosserer <i>G. A. Falck.</i>	

Formænd for Bogudvalget

(oprettet i 1849).

1849—51: Inspektør <i>P. Faber.</i>	1866—70: Arkitekturmaler <i>Chr. Hetsch.</i>
1852—63: Professor <i>G. F. Hetsch.</i>	1870—81: Arkitekt <i>V. Klein.</i>
1863—66: Tømmermester <i>H. H. Kayser.</i>	Fra 1881: Journalist <i>A. Bauer.</i>

Formænd for Bygningsudvalget

(bestod fra 1856 til 1872).

1856—59: Direktør <i>J. Hellmann.</i>	1862—70: Tømmermester <i>J. H. Meyer.</i>
1859—62: Kunstdrejer <i>J. A. Schwartz.</i>	1870—72: Kunstdrejer <i>H. Andersen.</i>

Formænd for Foredrags- og Tidsskriftudvalget.

(Dette i 1845 oprettede og af 3 Medlemmer bestaaende Udvalg synes ikke at have valgt Formænd før i 1851; fra 1875 er det kun Foredragsudvalg).

1851—54: Professor <i>C. Holten.</i>	1865—66: Tømmermester <i>H. H. Kayser.</i>
1854—61: Havnebygmester <i>L. Holmberg.</i>	1866—75: Apoteker <i>Alfr. Benzon.</i>
1861—62: Professor <i>A. Steen.</i>	1875—81: Beregner <i>Alb. Andresen.</i>
1862—63: Cand. polit. <i>Marius Gad.</i>	1881—87: Kaptajn <i>J. Sommerfeldt.</i>
1863—65: Apoteker <i>Alfr. Benzon.</i>	Fra 1887: Hof-Juveler <i>C. Michelsen.</i>

Formænd for Forevisningsudvalget.

1840—42: Hof-Kunstdrejer <i>J. G. Schwartz.</i>	1851—57: Filehugger <i>J. W. Naylor.</i>
1842—43: Urmager <i>H. Kyhl.</i>	1857—75: Malermester <i>S. F. Holmer.</i>
1843—46: Hof-Kunstdrejer <i>J. G. Schwartz.</i>	1875—76: Cand. jur. <i>C. Nyrop.</i>
1846—48: Hof-Forgylder <i>P. Chr. Damborg.</i>	1876—80: Hof-Møbelfabrikant <i>Ch. Hansen.</i>
1848—49: Kunstdrejer <i>J. A. Schwartz.</i>	1880—81: Etatsraad <i>H. Valentiner.</i>
1849—51: Mekanikus <i>H. H. Baumgarten.</i>	Fra 1881: Malermester <i>E. Schmiegelow.</i>

Formænd for Handelsudvalget

(ophørte 1875).

1840—41:	Grosserer <i>G. Pedersen.</i>	1847—49:	Assessor pharm. <i>J. C. Glahn.</i>
1841—42:	Fabrikant <i>C. A. Feilberg.</i>	1849—50:	Justitsraad <i>F. Feddersen.</i>
1842—43:	Boghandler <i>A. F. Høst.</i>	1850—54:	Grosserer <i>M. W. Sass.</i>
1843—44:	Kjøbmand <i>L. A. Jahnsen.</i>	1854—58:	Grosserer <i>M. Melchior.</i>
1844—45:	Grosserer <i>J. Topp.</i>	1858—59:	Grosserer <i>J. Ree.</i>
1845—46:	Kjøbmand <i>L. A. Jahnsen.</i>	1859—66:	Fabrikerer <i>M. H. Bing.</i>
1846—47:	Kaptajn <i>A. Stæger.</i>	1866—75:	Tapetfabrikant <i>S. Fraenckel.</i>

Formænd for Industriudvalget.

1840—41:	Professor <i>G. F. Ursin.</i>	1851—52:	Inspektør <i>P. Faber.</i>
1841—43:	Sekretær <i>S. Hjorth.</i>	1852—72:	Mekanikus <i>P. J. Winstrup.</i>
1843—44:	Lektor <i>J. Wilkens.</i>	1872—73:	Rustmester <i>G. Christensen.</i>
1844—45:	Fuldmægtig <i>V. Rothe.</i>	1873—79:	Mekanikus <i>P. J. Winstrup.</i>
1845—49:	Lektor <i>J. Wilkens.</i>	1879—81:	Maskinfabrikant <i>P. Hansen.</i>
1849—51:	Assessor pharm. <i>J. C. Glahn.</i>	Fra 1881:	Maskinfabrikant <i>Th. Hüttemeier.</i>

Formænd for Legatudvalget

(oprettet 1863).

1863—64:	Professor <i>G. F. Hetsch.</i>	1873—86:	Tapetfabrikant <i>S. Fraenckel.</i>
1864—72:	Mekanikus <i>P. J. Winstrup.</i>	Fra 1886:	Voxdugsfabrikant <i>A. Meyer.</i>
1872—73:	Rustmester <i>G. Christensen.</i>		

Formænd for det nationaløkonomiske Udvalg
(ophørte 1875).

1840—41: Professor <i>C. N. David.</i>	1851—55: Jernbanedirektør <i>V. Rothe.</i>
1841—42: Docent <i>A. F. Bergsøe.</i>	1855—60: Justitsraad <i>E. Buntzen.</i>
1842—47: Overadvokat <i>O. Müller.</i>	1860—68: Etatsraad <i>V. Rothe.</i>
1847—51: Justitsraad <i>F. Feddersen.</i>	1868—75: Tømmermester <i>H. H. Kayser.</i>

Formænd for Økonomiudvalget.

Formændene i dette fra 1840 til 1875 bestaaende Udvalg var efter Lovene Foreningens Formænd.

Inspektører.

1838—40: Urmager <i>H. Kyhl.</i>	1859—62: Kobbersmed <i>J. Fugmann.</i>
1840—42: Hof-Blikkenslager <i>F. Meyer.</i>	1862—65: Hof-Forgylde <i>P. Chr. Damborg.</i>
1842—44: Ritmester <i>H. Staal.</i>	1866—68: Sadelmager <i>P. C. Olsen.</i>
1844—52: Hof-Forgylde <i>P. Chr. Damborg.</i>	1868—74: Hof-Pianofortefabrikant <i>Fr. Møller.</i>
1852—57: Filehugger <i>J. W. Naylor.</i>	1874—75: Grosserer <i>Th. Green.</i>
1857—59: Hof-Forgylde <i>P. Chr. Damborg.</i>	Fra 1875: Hof-Møbelfabrikant <i>L. Larsen.</i>

Kasserere.

1838—40: Apoteker <i>J. A. Bech.</i>	1852—59: Bogholder <i>J. Hellmann.</i>
1840—45: Boghandler <i>A. F. Høst.</i>	1859—60: Kaptajn <i>C. N. Grave.</i>
1845—52: Naalemager <i>F. C. Hjorth.</i>	Fra 1860: Grosserer <i>W. P. Borgen.</i>

Revisorer.

1839—41:
Mekanikus *H. Gamst*.
Cand. jur. Bagermester *H. C. Sager*.

1841—53:
Administrator *C. V. Bergsøe*.
Kaptajn *H. H. Herforth*.

1853—56:
Kaptajn *C. Mundt*.
Krigsassessor *L. Rist*.

1856—64:
Krigsassessor *L. Rist*.
Krigsassessor *F. Gede*.

1864—67:
Kaptajn *C. N. Grave*.
Justitsraad *S. J. Eigaard*.

1867—68:
Vexelmægler *M. Henriques*.
Kammerassessor *C. E. Monrad*.

1868—74:
Assistent *C. W. Hegelund*.
Søkrigskommisær *P. A. Nielsen*.

1874—76:
Toldassistent *C. W. Hegelund*.
Arbejdsinspektør *Bernh. Jensen*.

1876—79:
Arbejdsinspektør *Bernh. Jensen*.
Vexelmægler *V. C. Jessen*.

1879—83:
Vexelmægler *V. C. Jessen*.
Søkrigskommisær *P. A. Nielsen*.

1883—86:
Vexelmægler *V. C. Jessen*.
Direktør *S. Hertzprung*.

Fra 1886:
Direktør *S. Hertzprung*.
Voxdugsfabrikant *E. Meyer*.

Decisorer.

1841—42:
Konferensraad *V. F. Johnsen*.
Bager *A. Scherfig*.

1842—46:
Konferensraad *V. F. Johnsen*.
Etatsraad *C. Schram*.

1846—69:
Konferensraad *V. F. Johnsen*.
Etatsraad *I. J. Unsgaard*.

1869—73:
Gehejmeraad *V. F. Johnsen*.
Konferensraad *J. P. Holm*.

1873:
Konferensraad *J. P. Holm*.

1874—75:
Konferensraad *J. P. Holm*.
Gehejmeraad *F. F. Tillisch*.

Sekretærer.

1838—39:
Cand. polyt. *V. Rothe*.

1839—40:
Cand. polyt. *C. L. Petersen*.

1841—45:
Exam. jur. *H. C. V. Wium*.

1845—52:
Registrator *L. Bisserup*.

1852—76:
Justitsraad *E. Bisserup*.

Fra 1876:
Cand. jur. *C. Nyrop*.

Redaktører.

1838: Lektor <i>J. Wilkens.</i>	1839—40: Professor <i>J. A. Dyssel.</i>
1839: Inspektør <i>E. A. Nørsgaard.</i>	1841—45: Lektor <i>J. Wilkens.</i>
1839: Lektor <i>C. G. Hummel.</i>	1853—84: Justermeister <i>E. Bruun.</i>

Forklarere.

1856—58: Cand. polyt. <i>S. Simmelkiær.</i>	Fra 1873: Cand. polyt. <i>I. Svendsen.</i>
1858—73: Cand. polyt. <i>Bernh. Jensen.</i>	

Forvaltere.

1859—74: <i>M. Pedersen*.</i>	Fra 1874: <i>C. Jessen.</i>
----------------------------------	--------------------------------

Skrifter.

Industriforeningens Tidende, I—II, 1838—40, 4°. (I, Nr. 1—26, red. af *G. Garlieb*, *G. Forchhammer* og *C. G. Hummel***, Nr. 27—52 af *C. G. Hummel*; II af Professor *J. A. Dyssel*).

Kvartalsberetninger fra Industriforeningen i Kjøbenhavn, I—XXV, 1841—65, 8° (I—V, red. af *J. Wilkens*; VI—XI, udg. ved Selskabets Sekretær *Ludv. Bisserup*; XII—XXIII, udg. ved Industriforen's Tidsskriftsudvalg; XXIV—XXV uden nærmere Betegnelse).

Maanedsskrift udgivet af Industriforeningen i Kjøbenhavn (fra 1870 Maanedsskr. f. tekn. Meddelelser udg. af o. s. v.), red. af *E. Bruun*. I—XIX. 1866—1884, 8°.

Industriforeningens Tidsskrift udg. af Industriforen. i Kbhvn, red. af *C. Nyrop*; fra 1885, 4°.

Tidsskrift for Kunstindustri. Udg. af Industriforen. i Kbhvn. Red. af *C. Nyrop*; fra 1885, 4°.

* *M. Pedersen* havde tjent Foreningen som Bud fra 1842 til 1859. Han døde i 1882.

** Om de virkelige Redaktører (Redaktionssekretærer) under denne Komite s. ovfr. S. 40.

(*C. Nyrop*:) Den nordiske Industri- og Kunstudstilling i Kbhvn 1872. Statistisk-historiske Meddelelser udarbejdede paa Foranstaltning af Udstillingskomiteen. Paa Industriforeningens Forlag. 1874. 8°. 140 S.

Fra Verdensudstillingen i Philadelphia. Ni til Industriforen. i Kbhvn. afgivne Beretninger. Offentliggjorte paa Foranstaltning af den kgl. Komite f. Danm's Deltagelse i Verdensudst. i Philadelphia og Industriforen. i Kbhvn. Med 62 Træsnit. 1878. 8°. 128 S.

(*C. Nyrop*:) Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger. Nogle Oplysninger til Brug ved Dannelsen af en Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk. 1879. 8°. 52 S.

(*C. Nyrop*:) Udstilling i Sommeren 1880 af kunstindustrielle Frembringelser og Portrætter fra 1848 til Nutiden. 1880. 8° 154 S.

Katalog over Industriforeningens Samling af Bøger og Tegninger, sluttet d. 1. Juli 1847. (Ordnet af *J. Wilkens*). 48 Sider 8° (462 Numre*).

Katalog over Industriforeningens Bibliotek den 31. December 1852. Kbhvn. 1853. 63 S. 8° (634 Numre).

Fortegnelse over Industriforeningens Bøger, Billedværker og Landkort (den 1. August 1859) redigeret af *E. Bruun*. Kbhvn. 1859, 98 S. 8° (941 Numre).

Tillæg til Fortegnelse over Industriforeningens Bøger, Billedværker og Landkaart, 2den forøgede Udgave** (omfattende Alt, hvad der er anskaffet i Tiden fra 1. Aug. 1859 til 1. Oktbr. 1869). Redigeret af *E. Bruun*. Kbhvn. 1869. 84 S. 8° (1597 Numre).

Katalog over Industriforeningens Bøger, Billedværker og Landkaart (sluttet den 1. Februar 1882). Ved *E. Bruun*. Kbhvn. 1882, 280 S. 8° (2433 Numre).

Medlemsantal.

	Indenb.	Udenb.	I Alt		Indenb.	Udenb.	I Alt
1838.	539	„	539	1846.	1660	69	1729
1839.	712	219	931	1847.	1769	68	1837
1840.	670	136	806	1848.	1850	72	1922
1841.	677	141	818	1849.	1602	61	1663
1842.	904	114	1018	1850.	1586	135	1721
1843.	1163	82	1245	1851.	1654	151	1805
1844.	1429	73	1502	1852.	1946	207	2153
1845.	1600	82	1682	1853.	2033	243	2276

* Numrene angaa kun det egentlige Bibliotek, ikke Haandbiblioteket. Nu ere Bibliotekets Numre oppe paa 2984.

** 1ste Udg. udgjør S. 1—36 af Industriforen.'s Kvartalsberetninger, XXIII 1863.

	Indenb.	Udenb.	I Alt		Indenb.	Udenb.	I Alt
1854.	2129	259	2388	1871.	3798	232	4030
1855.	2418	255	2673	1872.	4399	252	4651
1856.	2654	281	2935	1873.	4216	229	4445
1857.	3354	314	3668	1874.	4306	256	4562
1858.	3589	350	3939	1875.	4661	253	4914
1859.	3672	379	4051	1876.	4787	262	5049
1860.	3644	376	4020	1877.	5034	263	5297
1861.	3413	391	3804	1878.	5022	278	5300
1862.	3236	376	3612	1879.	4974	301	5275
1863.	3110	363	3473	1880.	4788	303	5091
1864.	2665	333	2998	1881.	5562	331	5893
1865.	2684	283	2967	1882.	5363	362	5725
1866.	2825	280	3105	1883.	5375	379	5754
1867.	2986	298	3284	1884.	5394	426	5820
1868.	3212	230	3442	1885.	5379	453	5832
1869.	3470	245	3715	1886.	5220	463	5683
1870.	3564	241	3805	1887.	5392	475	5867

REGISTER.

- Aalborg, Hdvrkrforening, 110; — Udstilling i, 144.
- Aarhus Hdvrkrforening, 110; — Industriforening, 144, — Udstilling i, 144.
- Abildgaard, N., Professor, 15.
- Adler, D. B., Grosserer, 156.
- Adrian, H., Kobbetsmed, 178.
- Aktieselskaber, 57 flg., 64, 67, 69—70, 70, 71, 80 flg., 157 flg.; — for en Udstillingsbygning Opførelse 157 flg., 164 flg., 169, 172, 174 flg.
- Aller, C., Litograf, 207.
- Alstrup, M., Urfederalmager, 66.
- Alun- og Cementværk, 57.
- Ambrosiussen, O. P., Mekanikus, 207.
- Andersen A. W., Grosserer, 126, 130; — H., fh. Fabrikdirektør, 153, 156, 158, 173, 175, 219.
- Andresen, Alb., Beregner, 160, 168, 178, 181, 219.
- Arbejderforeningen af 1853, 101.
- Arbejdsanvisning, 126.
- Asmussen, J. E., Brænderibestyrer, 207.
- Bache, N., Kjøbmand, 64.
- Barfoed, C. T., Professor, 31.
- Basar, permanent, 56, 59, 63, 64, 68 flg., 89 flg.; — jfr. Julebasarer.
- Bauer, A., Journalist, 194, 199, 218.
- Baumgarten, H. H., Mekanikus, 102, 219.
- Bech, J. A., Apoteker, 34, 41, 221.
- Bedre Folks Børn i Haandværkslære, 2, 5, 13.
- Bedømmelser, 39, 65, 142.
- Benzon, Alfred, Apoteker, 128, 130, 131, 141, 142, 151, 154, 167, 178, 194, 219.
- Bergsøe, A. F., Docent, 79, 221; — V., Administrator, 222.
- Berling, C., Bogtrykker, 96.
- Bibliotek, 35, 42, 80, 86, 111, 140, 197, 224.
- Bing, M. H., Fabrikejer, 128, 130, 131, 132, 135, 152, 153, 154, 156, 157, 159, 171, 174, 208, 217, 218, 220.
- Bisserup, E., Justitsraad, 121, 181, 222; — L. A., Kammerskriver, 31; — Ludvig, Registrator, 79, 121, 222, 223.
- Bjerre, A. H., Brygger, 32, 33.
- Bock, O. M., Jernstøber, 32.
- Boeck, B., Löjtnant, 31.
- Bogudvalg, 120, 121, 140, 218.
- Borgen, W. P., Grosserer, 160, 199, 221.
- Borgerrepræsentantvalg, 161.
- Bortlodninger ved Udstillinger, 60.
- Brede, F. U., Skriftstøber, 27.

- Breede, J. H., Tømmermester, 19, 26, 27, 33.
- Brown, C. F. Wessel, Professor, 30.
- Bruun, C. A., Malermester, 186; — E., Justermester, 121, 140, 142, 192, 223, 224.
- Bröndum, C. A., Brændevinsbrænder, 206.
- Budtz-Müller, B., Hof-Fotograf, 199.
- Buntzen, E., Advokat, 67, 92, 221.
- Bygningsudvalg, 138 flg., 219.
- Bärens, J. H., Assessor, 4, 9, 15.
- Bærentzen, E., Portrætmaler, 82.
- Børsbygningen, 56, 68, 174.
- Carlsberg, Ny's Museumslegat, 195.
- Carlsen, C., Etatsraad, 31; — F. W., Institutbestyrer, 38, 80.
- Caspersen, Ankersmed, 10.
- Charlottenborgs Kunststillinger modtager Haandværksarbejder, 16.
- Christensen, Baltasar, Prokurator, 31; — G., Rustmester 97, 153, 155, 156, 158, 159, 162, 166, 171, 174, 175, 178, 179, 180, 181, 182 flg., 186, 187, 194, 206, 209, 217, 218, 220.
- Christoffersen, C. O., Klejnsmed, 166.
- Collin, Jonas, 16, 19, 20, 26, 27, 32, 33.
- Conradt, J., Stadshauptmand, 5, 20.
- Cortsen, C., Tømmermester, 200.
- Cumann, Jul., Klejnsmed, 118, 126.
- Daguerreotypier, 66.
- Dahlgren, Kandestøber, 37.
- Dalhoff, J. B. Hof-Guldsmed, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 26, 27, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 41, 47, 48, 49, 50, 74, 75, 76, 97, 98, 102, 109, 114, 134, 135, 150, 151, 154, 166, 174, 200 flg., 204, 207, 209; — K. Pl., Görtler, 17; — P., Præst, 17.
- Damborg, P. Chr., Hof-Forgylder, 76, 102, 135, 219, 221.
- Damer i Foreningen, 184.
- Dampmaskinen, 9 flg.
- Dampmøller, 10.
- Dampudlejningsetablissement, 39, 54, 55.
- Danchell, F., Ingeniør, 52, 53; — H. L., Grosserer, 31, 44, 46, 51, 53, 55, 56, 59, 62, 69, 77, 82, 152, 217.
- David, C. N., Professor, 31, 32, 39, 48, 88, 92, 221.
- Decisorer, 222.
- Dirigent ved Generalforsamlinger, 137.
- Dreyer, C. W., Gesandt i Paris, 1, 2.
- Drewsen, J. C., Papirfabrikant, 9, 10; — P. H., Sjalsfabrikant, 129.
- Dyssel, J. A., Professor, 32, 33, 40, 41, 47, 60, 93, 223.
- Egen Ejendom, Ønske om, 109, 111 flg., 163.
- Ehlers, E. D., Konferensraad, 34, 41, 74, 82, 93, 94, 101, 105, 108, 109, 110, 126, 160, 217, 218.
- Eigaard, S. J., Justitsraad, 222.
- Ejendomskjøb, 112 flg., 113, 138, 165, 172, 182.
- Ejendomssalg, 159, 164.
- Ejendomsudvidelse, 196.
- Elektricitet, 83.
- Elektrisk Lys, 197.
- Engell, C. K., Lærer, 207.
- Enger, G., Instrumentmager, 207.
- Eschricht, D. F., Professor, 140.
- Exportforening, 138.
- Faber, P., Telegrafdirektør, 93, 119, 126, 140, 218, 220.
- Fagsammenslutning, 212—213.
- Falck, G., Grosserer, 178, 218.
- Feddersen, Fr., Kammerherre, 38,

- 41, 82, 83, 84, 92, 117, 125, 218, 220, 221.
- Feilberg, C. A., Fabrikant, 62, 63, 64, 220.
- Fenger, C. E., Gehejmeetsraad, 155, 156, 174.
- Fibiger, A., Fabrikant, 41, 129; — J. A., Major, 29.
- Filial paa Kristianshavn, 99.
- Fisker, A. S., Mekanikus, 207.
- Flensborg Industriforening, 144.
- Folkevennernes Selskab, 101.
- Forchhammer, G., Konferensraad, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 32, 33, 35, 37, 41, 47, 91—2, 140, 148, 150, 204, 217, 223.
- Foredrag, 36, 37, 49, 78, 96, 111, 120, 140, 141, 167.
- Foredragsudvalg, 219; jfr. Foredrag.
- Foreningen for Arbejdsklassens Vel, 101; — af 1862 til d. indenlandske Industris Fremme, 133, 150.
- Forevisninger, 35, 40, 42, 45, 49, 61, 75, 76 flg., 84, 108, 120, 142—3, 177, 185 flg., 191 flg., 194, 196 flg.
- Forevisningsgjenstande indkjøbes, 75, 77, 109,
- Forevisningsudvalg, 219; jfr. Forevisninger.
- Forhandlingsprotokol afskaffes, 94.
- Forklarer, 121, 142, 177, 223.
- Formueforhold, 163 flg., 198.
- Forvalter, 139, 223.
- Fraenckel, R., Tapetfabrikant, 200; — S., Tapetfabrikant, 131, 132, 133, 134, 152, 153, 172, 178, 200, 218, 220.
- Francke, C. P., Justitsraad, 31.
- Fredagsmøder, 38, 77, 96, 111, 120.
- Frederiksen, H. P., fh. Direktør, 13, 41, 46, 53, 54, 55, 56, 59, 62, 64, 71, 89, 95, 102, 117, 124, 125, 127, 137, 153, 156, 158, 160, 175, 199.
- Fremtiden, Forening, 812.
- Frihandel, 124, 130, 131 flg.
- Frihandelsforening, 131 132.
- Frijs, C. E., Greve, til Frijsenborg, 156, 198.
- Frimandag, 2.
- Fugmann, J., Kobbersmed, 118, 126, 130, 221.
- Funch, A., Urmager, 54.
- Fædrelandet, et Blad, 23, 92.
- Fællesrepræsentationen for dsk. Ind. og Hdv., 184, 190, 224.
- Gad Marius, Chef for statistisk Bureau, 126, 131, 134, 219; — P. G. St., Præst, 31.
- Gamél, V., Mekanikus, 31, 151.
- Gammelholm, 148.
- Gamst, H., Mekanikus, 12, 19, 20, 21, 26, 28, 32, 37, 204, 222.
- Garlieb, G., Etatsraad, 19, 20, 26, 28, 32, 33, 35, 103, 105, 223.
- Gasbelysning, 65.
- Gede, F., Krigsassessor, 222.
- Generalforsamlinger, Dirigent for, 137; — ekstraordinære, 69, 86, 111—112, 122, 124, 156, 162, 169, 200.
- Generationer, to, 160, 161.
- Gewerbeverein für Hannover, 96.
- Giødwad, J. F., Redaktør, 31.
- Glahn, C. J., Assessor pharm., 30, 63, 93, 119, 126, 220.
- Gottlob, J., Mekanikus, 199.
- Gratis Arbejde paaregnet, 52, 78.
- Grave, C. N., Kaptajn, 221, 222.
- Green, O. Chr., Grosserer, 161; — Th., Konsul, 160, 161, 221; — Ulrik, Folkelærer, 3.
- Griessing, G. L., Kunstdrejer, 136, 207, 209.
- Groot, Peter J., Grosserer, 62, 63.
- Grothusen, G., Jernbanedirektør, 68.

- Grove, E. R., Kammeraad, 30, 40, 41, 44, 46, 51, 55, 56, 57, 59.
Grundlovsfester, 93, 161.
Grüne, J. P., Litterat, 13, 97.
Grön, L. J., Grosserer, 158.
Guldsmede, Kjøbenhavns, 1, 6, 17, 18, 200, 203.
- Haandværkere, ilde ansete, 1 flg., — forbydes at rejse i Ulandet, 12 flg.
Haandværkerdannelses-Foreningen, 92, 97, 99, 100.
Haandværkerforeningen i Kbhvn., 69, 87 flg., 92, 96, 100, 112, 116, 125, 151; — i Provinserne, 110.
Haandværkerfortegninger, 15, 16.
Haandværkerundervisning, 3 flg., 50, 80, 167 flg.
Haandværkerskole, den nye, 167, 168, 169, 170.
Haandværkerskoler, 38 flg., 43—44, 50, 80, 113 flg., 165 flg.
Hagemann, P. Chr., Arkitekt, 70.
Hagen, P. O., Cand. polyt., 30.
Hall, C. C., Gehejmeraad, 170.
Hambro, J., Hofraad, 10, 31; — S., Malermester, 82.
Hammer, P. J., Hospitalsforstander, 34, 57.
Hammerich, H., Ingeniør, 197.
Handelskomite, 58, 61, 62 flg., 66, 69, 130 flg., 133, 137, 220.
Handelslav, Kbhvns, 100.
Hansen, A. N., Grosserer, 10; — C. B., Hof-Stolemager, 69, 161; — Charles, Hof-Møbelfabrikant, 161, 199, 219; — Heinr., Etatsraad, 86; — J., Kjøbmand, 73; — J. A., 101; — J. E. A., Instrumentmager, 112, 207; — J. F. Bøsemager, 10, 19, 26, 28, 32, 35; — J. F. Klejnsmed, 207; — Konstantin, Bindesbøll & Sarauw, 194; — P., Maskinfabrikant, 178, 181, 187, 218, 220; — Theofilus, Arkitekt, 193.
Heegaard, Anker, Etatsraad, 131, 152, 154, 159, 166, 168, 170, 171, 172, 176, 178, 180, 181, 217; — C. A., Isenkræmmer, 41, 54, 55, 56.
Hegelund, C. W., Toldassistent, 222.
Hellmann, Jul., Direktør, 73, 74, 75, 82, 91, 94, 97, 102, 104, 107, 111, 112, 113, 115, 116, 127, 128, 136, 137, 138, 147, 148, 149, 150, 155, 160, 174, 183, 219, 221.
Henriksen, H. P., Symaskinefabrikant, 207.
Henriquez, M., Vexelmægler, 222.
Herforth, H. H., Kaptajn, 41, 222.
Hertz, B., Guldwarefabrikant, 200.
Hertzprung, J. P. F., Fabrikant, 14; — S., Direktør, 222.
Hetsch, Chr., Arkitekturmalers, 140, 161, 218; — G. F. Professor, 15, 17, 32, 35, 56, 68, 69, 71, 102, 103, 114, 127, 135, 140, 147, 148, 161, 192, 193, 199, 205, 218, 220.
Hinnerup, P. R., Guardejn, 206.
Hjorth, F. Chr., Naalemager, Justitsraad, 19, 26, 28, 32, 160, 221; — P. C., Naalemager, 33, 38, 151, 160; — S., Jernbanedirektør, 66, 67, 68, 81, 82, 83, 101, 217, 218, 220.
Holm, Jacob, Grosserer, 31; — J. P., Konferensraad, 222.
Holmberg, L., Professor, 128, 129, 135, 136, 149, 153, 154, 161, 174, 217, 219.
Holmblad, Jakob, Grosserer, 160, 175, 178, 181; — L. P., Etatsraad, 30, 131, 156.
Holmér, S. F., Malermester, 142, 219.
Holmgreen, C., Opsynsmand, 39.

- Holstein, L., Lensgreve, til Holsteinborg, 159.
- Holsteinsminde, 65.
- Holten, C., Professor, 31, 94, 101, 119, 160, 217, 219.
- Hornbech, A., Kaptajn, 46, 81, 102.
- Hoskiær, V., Oberst, 142.
- Hummel, C. G., Etatsraad, 30, 32, 35, 36, 37, 40, 47, 151, 223.
- Husum Industriforening, 144.
- Hvidt, L. N., Etatsraad, 10, 41, 56.
- Hüttemeier, J. H., Klejnsmed, 33; — Th., Maskinfabrikant, 178, 200, 218, 220.
- Høst, A. F., Justitsraad, 63, 220, 221.
- Ildsvaade, 184.
- Industrikomite, 61, 65, 66, 88, 118, 119, 142, 177 flg., 220.
- Industriforeninger i Provinserne, 110, 143, 144, 224.
- Industrimuseum, 192, 194, 195 flg.
- Industrimøder, 107 flg., 128, 144, 194.
- Industriudstilling, 1810—1819, 6; — 1834 og 1836, 16, 21, 34, 60, 108; — 1840, 42, 60, 192; — 1844, 72, 107, 108, 147, 192; — 1848, 72, 98; — 1852, 103, 106 flg., 139, 147, 192; — 1866; 147 flg.; — 1872, 147, 158, 159, 164, 224; — 1888, 192, 198 flg.; — nordisk, 74, 148, 149, 151, 152; — 1861 Malmö, 154; — 1865 Malmö, 154; — 1866 Stkhl., 154 — 1881 Malmö 185; — provinsielle, 73, 144, 155; — jfr. Verdensudstillinger.
- Indvielsesfest 1856, 113.
- Inspektører, 221.
- Institut for Metalarbejdere, 5, 17, 18, 20.
- Ipsen, P.'s Enke, Terrakottafabr., 194.
- Jacobs, H., Spindemester, 207.
- Jacobsen, Carl, Brygger, 195; — J. C., Brygger, 86, 208; — L., Bødker, 207.
- Jahnsen, Laur. A., Kjøbmand, 63, 220.
- Jensen, Bernh., Arbejdsinspektør, 143, 177, 222, 223; — C. A. Professor, 209; — C. A. E., Præst, 80; — C. F., Klejnsmed, 46, 88; — F. J., Gärtner, 110; — Severin, Møbel-fabrikant, 173, 176.
- Jernbane, sjællandsk, 64, 66 flg., 83, 85, 101, 163; — til Gjedser, 189; — i og om Kbhvn., 197.
- Jessen, C., Forvalter, 223; — V. C., Vexelmægler, 222.
- Johnsen, W. F., Gehejmeraad, 31, 32, 33, 207, 222.
- Jordomsejling, 74.
- Jubilæum, 25aarigt, 135 flg., 150.
- Julebasarer, 64, 71, 72, 82.
- Jürgensen, Urban. Urmager, 1, 2, 32, 120.
- Jönsson, S., Konstruktor, 207.
- Jörgensen, A., Sadelmager, 207; — B. S. Professor, 31.
- Kallundborg Industriforening, 144.
- Kalvebodstrands Uddybning, 126, 131, 133, 137.
- Kartoffelmel, 65.
- Kasserer, 34, 221.
- Katalog over Biblioteket, 86, 140, 224.
- Kayser, C. J., Professor, 123; — H. H., Tømmermester, 94, 97, 101, 102, 105, 109, 111, 112, 113, 118, 123, 124, 125, 127, 131, 132, 135, 140, 147, 151, 152, 160, 188, 217, 218, 221.
- Kemitypien, 66.
- Klampenborg, 58, 94.
- Klein, V., Professor, 140, 156, 160, 167, 176, 180, 194, 218.
- Knippelsbros Ombygning, 133.

- Koch, J. H., Etatsraad, 32, 33, 41.
 Kommunehospitalet, 149.
 Kontingent, 85, 110, 138, 148, 210, 211.
 Korresponderende Medlemmer, 179.
 Kramp, J. Lasenius, Krigsraad, 17, 114.
 Kreditkasse, 126.
 Kristiansborg Slots Ridebane, 103, 107; — Ridehus, 151.
 Krog, Arn., Arkitekt, 201.
 Krüger, C., Cand. polyt., 132.
 Kunstakademiet, 3, 15 flg., 18, 21, 23, 33, 34, 151, 192.
 Kunstnerforeningen af 18. Novbr., 151.
 Kunstdrejerne, ikke Lavshaandværkere, 91.
 Kunstens Forhold til Industrien, 14, 15 flg., 191 flg., 204.
 Kunstflidslotteriet, 209.
 Kunstindustrial Udvikling, 191, 192 flg., 204, 209.
 »Kunstner«, 14.
 Kyhl, H., Urmager, 19, 26, 28, 32, 33, 35, 36, 40, 41, 47, 51, 61, 69, 71, 76, 77, 81, 88, 102, 135, 219, 221.
 Laane- og Diskontokasse, 64, 68, 70, 71.
 Lahmeyer, J. F., Blokkedrejer, 54.
 Landboforeninger, de samvirkende i Sjællands Stift, 185.
 Landbrugsmøder, 73.
 Landhusholdningsselskabet, 16, 21, 23, 147, 155.
 Landmandsbanken, 164, 175.
 Larsen, L., Hof-Møbelfabrikant, 178, 181, 187, 221.
 Lassen, Verner, Pianofortefabrikant 207.
 Laugesen, H., Snedkermester, 207.
 Lavsforhold, 5, 11, 18, 23 flg., 38, 43, 69, 87 flg., 99 flg., 124, 125.
 Lavsgjenstande, Indsamling af 197.
 Legater, 136, 186, 208.
 Legatudvalg, 143, 220.
 Lehmann Orla, 12, 31, 32, 39, 40, 51, 56, 59, 69, 82, 88, 92, 93, 117, 129, 217.
 Levy, M., Grosserer, 125; — W. S., Grosserer, 55.
 Lichtenberg, C. F. Bagermester, 199.
 Lier, C. F., Skomager, 88.
 Lokale, det daglige, 36, 45, 75 flg., 109, 175, 196.
 Love, 31—32, 42, 51, 58, 61, 119, 120, 141, 176 flg.
 Lund, J. G., Hof-Snedker, 156; — J. R., Skræder, 97.
 Lundbye, C., Løjtnant, 31.
 Lunde, P. F., Jernstøber, 12, 19, 26, 28, 32, 101.
 Luno, Bianco, Bogtrykker, 32, 33.
 Lærestalt for Maskinarbejdere, 167.
 Lærlinge, af lav Herkomst, 2.
 Lærlingeoplærelse, ussel, 2.
 Læseforeningen, 12, 29.
 Læseselskab for Kunstnere og Hdv., 14, 35, 42.
 Löwe, P., Fabrikant, 88.
 Löwener, D., Jernstøber, 88.
 Madsen, Karl, Kunsthistoriker, 196.
 Magasin f. Kunstnere og Hdv., 14.
 Malerlavets Fagskole, 169.
 Marmorkirken, 155.
 Marschall, A., Pianoforteinstrumentmager, 32, 33.
 Marstrand, Th., Værktøjsfabrikant, 31; — Troels, Bager, 117, 125, 131.
 Maskinhörspinderi, 57, 65.
 Massmann, N. H., Præst, 5.
 Mathiesen, F., Docent, 146.

- Medlemmer, udenbys, 52, 110, 191, 211, 224 flg.
Medlemsantal, 30, 41, 44, 45, 51, 85, 95—96, 109, 110, 111, 125, 137, 139, 163, 184, 197, 224 flg.
Meinert, N. J., Grosserer, 44, 46, 51, 59, 217.
Melchior, Moritz G., Grosserer, 117, 125, 220.
Meldahl, F., Etatsraad, 155.
Merkantil Industriforening, 42, 43, 46, 53 flg., 68, 69, 82, 86, 119.
Merkert, F. W., Naalemager, 54.
Meyer, Axel, Voxdugsfabrikant, 161, 199, 220; — E., Voxdugsfabrikant, 222; — Fritz, Hof-Blikkenslager, 19, 21, 26, 28, 32, 46, 54, 81, 88, 102, 135, 174; — J. E., Malermester, Voxdugsfabr., 19, 26, 28, 33, 161; — J. H., Tømmermester, 112, 126, 138, 139, 219.
Michelsen, Mekanikus, 167; — C., Hof-Juveler, 199, 219; — G., Kammerraad, 19, 26, 28, 33.
Mohr, Chr. F., Urmager, 19, 21, 26, 28, 33.
Monrad, C. E., Kammerassessor, 222; — D. G., 8.
Mundt, C., Kaptajn, 222.
Müller, Otto, Højesteretsassessor, 90, 92, 116, 117, 221.
Møbelmagasin, kgl., 15.
Møller, Fr., Hof-Pianofortefabrikant, 160, 173, 176, 221.
Mønsterbeskyttelsesforhold, 198.
Nakskov, Udstilling i, 144.
Nationaløkonomisk Komite, 61, 65, 119, 137, 138, 221.
Naylor, J. W., Filehugger, 102, 111, 112, 128, 138, 219, 221.
Nebelong, J. H., Professor, 193.
Nielsen, C., Franskbager, 13, 65; — P. A., Søkrigskommissær, 222.
Nikolaj Kirkeplads, 70, 71.
Nissen, Ed., Maskinbygger, 107.
Nopitsch, W. H., Kjøbmand, 74.
Nyaarskur hos Kongen, 162.
Nyborg Industriforening, 144.
Nyrop C., kirurg. Instrumentmager, Professor, 13, 14, 102, 117, 124, 125, 135, 151, 152, 153, 160, 161, 174, 206; — C., Cand. jur., 160, 161, 176, 177, 178, 180, 181, 194, 195, 219, 222, 223, 224.
Næringsfrihed, 93, 116, 117, 124.
Næringslovgivning, 84, 92, 95, 99 flg., 113, 115, 118; jfr. Lavsforhold.
Næringsstandsforening, 125.
Næstved Industriforening, 144.
Nörgaard, E. A., Inspektør, 31, 40, 223.
Nørholm, N., Symaskineforhandler, 125, 178.
Odense, Industriforening, 110, 144; — Udstilling i, 144.
Offentlige Møder, 94.
Olsen, A. C., Snedker, 19, 21, 26, 28, 33; — P., Oliemøller, 135, 154; — P. C., Sadelmager, 131, 132, 134, 221; — W., Snedker, 54.
Onsdagsmøder, 120.
Owen, F., Grosserer, Fabrikejer, 31.
Paris, danske Haandværkere i, 13, 97.
Passager, dækkede, 71.
Patentforhold, 198.
Pedersen, Georg, Grosserer, 62, 220.
Petersen, A. H., Cand. polyt, 31; — C. L., Professor, 31, 79, 222; — D., Smedemester, 207; — L. A., Oberst, 158; — M., Forvalter, 139, 223.

- Piil, C., Guldsmed, 66.
Pinquez, Jacob, Læge, 186.
Piper, A., Etatsraad, 199.
Ploug, Carl, 113.
Politik holdes borte, 93, 95, 212.
Polyteknisk Lærestanstalt, 7 flg., 11, 13, 16, 18, 30, 33, 60, 91 flg., 115, 206, 209.
Portrætter, 209.
Prisopgaver, 79.
Prøvelager, 164, 165.
Prøvemalinger, 65.
Prøvesamlinger, 74 flg.
- Quist, J. D., Bogtrykker, 88.
- Rainals, J. B. Löjtnant, 48, 49
Rames, C. A., Sömfabrikant, 154, 156, 157, 162, 217.
Ramsing, H. M., 79.
Randers Hdvkrforening, 110.
Rasmussen, J. A., Rustmester, 207; — K., Mekanikus, 207; — L., Hof-Zinkstøber, 178; — Vilh., Redaktør, 160.
Rawert, O. J., Etatsraad, 96, 97.
Redaktør, 35, 40, 78, 79, 121, 142, 223.
Ree, J., Grosserer, 220.
Regnskaber, 85, 163, 177, 211.
Regnskabsaar, 119.
Reiersen, N. L. Legatstifter, 209.
Reiersenske Fond, 6, 16, 80, 136.
Rejsegilde 1871, 158.
Reitzel, C. A., Boghandler, 31.
Rendsborg, Industriforeningen i, 34.
Repræsentanternes Antal 119, 178.
Rettinger, J. C., Mekanikus, 207.
Revisorer, 222.
Rimestad, C. V., 101, 116.
Rist, L., Krigsassessor, 222.
Rosenborg Bröndanstalt, 30, 72.
Rosenørn, E. Emil, Gehejmekonferensraad, 159.
Roskilde, Hdvkrforening, 110.
Rothe, V., Konferensraad, 31, 34, 71, 79, 80, 81, 84, 92, 93, 94 flg., 101, 103, 114, 118, 119, 129, 217, 218, 220, 221, 222.
Rönne Industriforening, 144.
Sager, H. C., Bager, 32, 222.
Salomon, Sally B., Bogtrykker, 97.
Sass, M. W., Grosserer, 32, 33, 41, 220.
Scharling, C. E., Professor, 75.
Scherfig, A., Bager, 20, 26, 28, 33, 88, 222.
Schieltved, C. O. A., Modellerer, 207.
Schlichtkrull, A., Urtekræmmer, 131.
Schmiegelow, E., Malermester, 178, 181, 187, 219.
Schou, Philip, Direktør, 173, 174, 188, 190, 194, 195, 199, 209, 217.
Schram, G., Jernbanedirektør, 64, 66, 67, 68, 70, 71, 81, 83, 217; — Etatsraad, C., 222.
Schröder, C. F., Guldsmed, 19, 33; — C. V., Mekaniker, 207; — Johan, Arkitekt, 156.
Schwartz, G. W., Snedkermester, 193; — J. A., Kunstdrejer, 38, 94, 97, 102, 112, 114, 115, 127, 128, 129, 134, 138, 145, 147, 149, 154, 155, 161, 166, 167, 174, 193, 217, 218, 219; — J. G., Hof-Kunstdrejer, 14, 19, 21, 26, 28, 32, 36, 46, 71, 81, 84, 88, 91, 94, 102, 106, 112, 135, 161, 217, 219; — J. G., & Søn, 136; — N. F., Møller, 34.
Schweitz frie Udvikling, 90.
Seidelin, K. H., Bogtrykker, 1, 2.
Sekretær, 34, 79, 121, 181, 222.
Selskab, det forenede borgerlige, 139.
Selskab til Ungdommens Forædling,

- 4; — til unge Haandværkeres Dannelse, 4, 15, 17; — for indenlandsk Kunstflid, 6, 15, 20, 34; — til Naturlærens Udbredelse, 7, 16, 21, 23.
- Selskabelige Sammenkomster, 183.
- Simmelkiær, S., Cand. polyt., 121, 143, 223.
- Slagelse Hdvkrforening, 110.
- Smith, Jeppe, Professor, 6.
- Snedkere, Københavns, 6, 17.
- Snedkernes Tegneforening, 17, 114, 169.
- Sommer, Fr., Grosserer, 62, 63.
- Sommerfeldt, J., Oberstløjtnant, 190, 199, 218, 219.
- Sommerforevisninger, 77—78, 143.
- Staal, H., Ritmester, 69, 221.
- Standsforskjel, 1, 2, 29.
- Statsunderstøttelse til Udstillinger, 106, 145 flg.; — til teknisk Undervisning, 168, 170.
- Steen, Adolf, Professor, 31, 114, 119, 128, 129, 131, 132, 219.
- Steenstrup, J. C. V., Ingeniørkaptajn, 31.
- Stiftelse, Indbydelse til, 25—26.
- Stillmann, J., Arkitekt, 156.
- Stæger, A., Kaptajn, 63, 69, 220.
- Supleanter til Repræsentantskabet, 61.
- Svendborg Industriforening, 144; — Udstilling i, 144.
- Svendsen, P., Cand. polyt., 177, 223.
- Sverige, 73 flg., 91.
- Symaskine, 109.
- Sættemaskine, Sörensens, 109.
- Søndagssammenkomster, 96, 97 flg.; — Skoler, 5, 16.
- Sønderborg Industriforening, 144.
- Sörensens, C. P., Sadelmager, 69; — Christian, Typograf, 109; — Rasmus, Skolelærer, 96.
- Teaterlokale 37, 76.
- Teknisk Forening, 189.
- Teknisk Institut, 114, 115, 167, 168, 169, 170.
- Teknisk Revue, 141, 142.
- Teknisk Selskabs Skole, 170, 176, 179 flg., 181, 186, 188.
- Teknisk Tidsskrift, 189.
- Thaarup, Fr., Etatsraad, 20.
- Thiele, F. A., Mekanikus, 33; — J. C., Mekanikus, 32, 33.
- Thomsen, Julius, Professor, 140, 170.
- Thorvaldsen, Bertel, 204, 209.
- Thygesen, J. C., Telegrafbestyrer, 31.
- Tiden, hvori Lokalet holdes aabent, 38, 85 flg., 96, 111, 139.
- Tidsskrift, 35, 40, 47, 50, 51, 52, 60, 78, 79, 119, 120, 121, 141, 142, 189, 223.
- Tidsskriftsudvalg, 219.; jfr. Tidsskr.
- Tidsskrift f. Kunstindustri, 191, 223.
- Tidsskrifter holdte i Industriforen., 197.
- Tillisch, F. F., Gehejmeraad, 222.
- Tirsdagsmøder, 38, 47, 77.
- Toldforhold, 64, 129 flg.
- Toldudvalg, 132, 133.
- Toldunion. nordisk, 80, 94 flg.
- Topp, Joachim, Grosserer, 62, 63, 220.
- Tscherning, A. F., Oberst, 13, 93, 218.
- Tutein, F., Grosserer, 133.
- Tuxen, J. C., Kommandør, 160, 168, 170, 172, 178, 181, 187, 218.
- Tvede, V., Arkitekt, 156, 160, 199.
- Udlaan fra Biblioteket, 140, 197.
- Udstilling hygejnisk, 196; — kunstindustriell 182, 183, 194, 196, 224.
- Understøttelse til trængende Haandværkere, 80—81, 94; — til Saarede og Dødes Efterladte, 96.
- Unsgaard, I. J., Gehejmeraad, 41, 42 flg., 56, 217, 222.
- Ursin, G. F., Professor, 7, 14, 32, 33, 39, 220.

- Ussing, T. Algren, 12, 61, 32, 33, 37, 41, 92.
- Valentiner., H., Etatsraad, 219.
- Varelotterier, 39, 48 flg., 50.
- Verdensudstilling, 1851 London, 103 flg., 109, — 1855 Paris, 105; — 1862, London, 145; — 1867 Paris, 145 flg.; — 1869 Amsterdam, 146; — 1870 London, 146; — 1873 Wien, 186; — 1876 Filadelfia, 178 flg., 186, 224; — 1877 Amsterdam, 194; — 1878 Paris 186.
- Verein zur Ermunterung des Gewerbegeistes in Böhmen, 34.
- Volde, Kjøbenhavns, 126.
- Voltelen, J. P., Urmager, 97.
- Westengaard, O., Bankkasserer, 178.
- Wienberg, C., Murmester, 178, 187.
- Wilkens, J., Professor, 11, 31, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 44, 46, 47, 51, 53, 54, 55, 56, 60, 66, 67, 70, 71, 75, 78, 81, 82, 86, 88, 92, 93, 94, 106, 114, 118, 220, 223, 224.
- Winkel Horn, Fr., Assessor, 4.
- Winstrup, O. J., Mekanikus, 10, 41, 46, 161; — P. J., Mekanikus, 31, 94, 102, 104, 112, 118, 127, 131, 138, 142, 161, 178, 220.
- Winther, F., Isenkrammer, 41, 56; — J. W. E., Justitsraad, 130, 131, 133, 135.
- Wium, H. C. V., Exam.jur., 76, 222.
- Worsaae, J. J. A., Kammerherre, 182, 195.
- Würden, M. F. v., Mekanikus, 10.
- Zeise, W. C., Professor, 7.
- Æresmedlem, 200, 201.
- Økonomikomite, 61, 76, 112, 120, 121, 143, 221.
- Ørsted, H. C., 2, 7, 8, 16, 19, 26, 28, 32, 33, 136, 205 flg.,
- Ørsted, H. C.,'s Legat, 131, 132, 207, 208.

Indhold.

I. Forudgaaende Udvikling. — Indbydelse af 6 Maj 1838 til Industriforeningens Stiftelse	I
II. Foreningens to første interimistiske Aar (Forchhammer, Unsgaard, Meinert) 1838—1840	30
III. Merkantilistiske Bestræbelser (Danchell, S. Hjorth, J. G. Schwartz), 1840—1847	53
IV. Næringsforholdenes Reform. Verdensudstillinger (Rothe, Kayser, Ehlers, Holten), 1847—1857	87
V. Toldspørgsmaal. En nordisk Udstilling (J. A. Schwartz, Holmberg, Rames, Bing, Heegaard) 1857—1872	123
VI. Teknisk Skole. Udstillingsbygningen. Kunstindustri (Heegaard, Christensen, Schou) 1872—1888	163
Formænd, Embedsmænd, Funktionærer, Skrifter, Medlemsantal.	215
Register	227

